T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AFRİKA BİRLİĞİ'NİN AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARA MÜDAHALE KAPASİTESİ BAĞLAMINDA AVANTAJLARI VE KISITLILIKLARI: KOMORLAR VE MALİ ÖRNEKLERİ

YÜKSEK LISANS TEZİ

AYSEL KARIMOVA

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET ÖZTÜRK

AKSARAY 2022

T.C
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AFRİKA BİRLİĞİ'NİN AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARA MÜDAHALE KAPASİTESİ BAĞLAMINDA AVANTAJLARI VE KISITLILIKLARI: KOMORLAR VE MALİ ÖRNEKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYSEL KARIMOVA

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET ÖZTÜRK

AKSARAY 2022

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 6 (altı) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı **:** Aysel

Soyadı : Karımova

Bölümü **:** Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

İmza **:**

Teslim Tarihi **:** /…/ 2022

TEZİN

Türkçe adı: Afrika Birliği'nin Afrika'daki Çatışmalara Müdahala Kapasitesi Bağlamında Avantajları ve Kısıtlılıkları: Komorlar ve Mali Örnekleri

İngilizce adı: Advantages and Limitations of the African Union in terms of Its Capacity to Respond to Conflicts in Africa: Examples of Comoros and Mali

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Aysel Karımova

İmza : ……..

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Aysel Karımova tarafından hazırlanan '**Afrika Birliği'nin Afrika'daki Çatışmalara Müdahale Kapasitesi Bağlamında Avantajları ve Kısıtlılıkları: Komorlar ve Mali Örnekleri**' başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Anabilim Dalı 'nda Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK ……
(Aksaray Üniversitesi, Uluslararası Siyaset A.B.D.)

Doç. Dr. Melih DUMAN ……..
(Aksaray Üniversitesi, Siyasi Tarih A.B.D.)

Dr. Öğr. Üyesi Ceren GÜRSELER …….
(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Devletler Hukuku A.B.D.)

Tez Savunma Tarihi: 30.06.2022
Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun …….tarih ve …… sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür
Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU
İmza

TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecinde bilgilerini, tecrübesini esirgemeyen ve vaktini ayırarak tezin bu aşamaya gelmesine yardımcı olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK'e, çok teşekkür ediyorum. Tez yazım sürecim ve tüm eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, her zaman yanımda olan sevgili aileme sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini hiç esirgemeyen arkadaşım Esra Yalım'a teşekkür ediyorum.

T.C.
AKSARAY UNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AFRİKA BİRLİĞİ'NİN AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARA MÜDAHALE KAPASİTESİ BAĞLAMINDA AVANTAJLARI VE KISITLILIKLARI: KOMORLAR VE MALİ ÖRNEKLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Aysel KARIMOVA, Aksaray 2022

ÖZET

Soğuk Savaş sonrası dönemde çeşitli sebeplerden dolayı Afrika'daki çatışmaların sayısında artışlar yaşanmıştır. Bu çatışmalara müdahale eden en önemli aktörlerden birisi Afrika Birliği olmuştur. Peki, bu Afrika Birliği, Afrika'daki çatışmalara müdahil olmada diğer aktörlere göre öncelikle tercih edilmesi gereken bir aktör müdür? Ayrıca Afrika Birliği'nin Afrikalı sorunlara Afrikalı çözümler üretmek üzere giriştiği müdahaleler kapsamında avantaj ve kısıtlılıkları neler olabilir? Bu temel sorular üzerinden yürütülen çalışmada; Afrika Birliği'nin kıta genelindeki çatışmaları çözmede özellikle müdahale kapasitesinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda bu örgütün Komorlar ve Mali'ye yönelik müdahalelerine ilişkin iki örnek olay incelemesi de yapılmıştır. Yapılan araştırma neticesinde; kendinden önceki Afrika Birliği Örgütü'nden daha donanımlı hale gelen Afrika Birliği bölgesel örgütünün birtakım eksikliklerine rağmen kıtadaki çatışmalara müdahale edebilecek diğer aktörlere (kıta dışındaki üçüncü taraf niteliğindeki devletlerin, uluslararası ve bölgesel örgütlerin yanı sıra kıta içindeki bölge-altı örgütlenmelere) kıyasla daha fazla avantajlar sunduğu tespitinde bulunulmaktadır.

Bilim Kodu **:** 114115: 114101:114116
Anahtar Kelimeler **:** Afrika Birliği, müdahale, çatışma çözümü, Komorlar, Mali
Sayfa Adedi **:** 187+ xvi
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK

T.C.
AKSARAY UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS

ADVANTAGES AND LIMITATIONS OF THE AFRICAN UNION IN THE CONTEXT OF ITS CAPACITY TO INTERVENE IN CONFLICTS IN AFRICA: EXAMPLES OF COMOROS AND MALI

(M. A. Thesis)

Aysel KARIMOVA, Aksaray 2022

ABSTRACT

In the post-Cold War period, there were increases in the number of conflicts in Africa for various reasons. One of the most important actors intervening in these conflicts has been the African Union. Well, is this African Union an actor that should be preferred over other actors in getting involved in conflicts in Africa? Morever, what could be the advantages and limitations of the African Union's interventions to produce African solutions to African problems? In the study carried out on these basic questions; In particular, it is aimed to examine the intervention capacity of the African Union in resolving conflicts across the continent. In this context, two case studies have been made regarding the interventions of this organization in Comoros and Mali. As a result of the research; It is determined that the African Union regional organization, which has become more equipped than its predecessor Organization of African Unity, offers more advantages compared to other actors (third-party states outside the continent, international and regional organizations, as well as sub-regional organizations within the continent) that can intervene in conflicts in the continent, despite some shortcomings.

Bilim Kodu **:** 114115: 114101:114116

Key Words **:** African Union, Intervention, Conflict Resolution, The Comoros, Mali.

Page Number **:** 187+ xvi

Supervisor : Asst. Prof. Mehmet ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI ii
JÜRİ ONAY SAYFASI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZET v
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER ix
KISALTMALAR LİSTESİ xii
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 6
MÜDAHALE: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE 6
1.1. Müdahale Kavramı 6
1.2. Müdahale Çeşitleri 8
1.3. Müdahalenin Aktörleri 18
1.4. Müdahaleye İlişkin Temel Tartışmalar 25
1.5. Müdahaleye İlişkin Temel Kuramlar 30
1.6. Çatışma Çözümüne Uluslararası ve Bölgesel Örgütlerin Katkıları 33
İKİNCİ BÖLÜM 46
AFRİKA'DA GÜVENLİK SORUNLARI VE BUNLARA ÜÇÜNCÜ TARAF VE BÖLGE-ALTI MÜDAHALELER 46
2.1. Kıtadaki Güvenlik Sorunları ve Bunlara Yönelik Müdahaleler: Genel Bakış 46
2.2. Büyük Güçlerin Müdahalelerinin Potansiyeli 51
2.2.1. Amerika Birleşik Devletleri 51
2.2.2. Çin 56
2.2.3. Birleşik Krallık 60
2.2.4. Fransa 62
2.2.5. Rusya 64
2.3. BM'nin Afrika'daki Barış Operasyonları 67

2.4. Bölgesel Örgütlerin Afrika'daki Çatışmalardaki Tutumu 72
2.4.1. Avrupa Birliği 72
2.4.2. NATO ve Libya Müdahalesi Örneği 75
2.5. Bölge-Altı Örgütlenmelerin Müdahale Potansiyeli ve Afrika Birliği ile Etkileşimleri 76
2.5.1. Batı Afrika Ekonomik Topluluğu 80
2.5.2. Güney Afrika Ekonomik Topluluğu (SADC) 82
2.5.3. Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD) 83
2.5.4. Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu 85
2.5.5 Arap Mağrip Birliği (AMU) 86
2.5.6. Doğu Afrika Ekonomik Topluluğu (EAC) 87
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 90
KITADAKİ GÜVENLİK VE BARIŞTA AFRİKA BİRLİĞİ'NİN ROLÜ 90
3.1. Afrika Birliği Tarihçesi 90
3.2. Afrika Birliği'nin Organları 93
3.3. Afrika Birliği'nin Müdahale Yetkisi ve Devlet Egemenliği Tartışması 95
3.4. Afrika Birliği'nin Yargılama Yetkisi ve Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Uyumu 102
3.5. Kolektif Öz Savunma Olarak Afrika Birliği Müdahaleleri ve BM Şartı'na Uygunluğu 105
3.6. Afrika Barış Güvenlik Mimarisi (APSA) 108
3.7. Afrika Birliği'nin Barış operasyonları ve Müdahale Modelleri 113
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 116
ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ: AFRİKA BİRLİĞİ'NİN KOMORLAR VE MALİ'YE YÖNELİK MÜDAHALELERİ 116
4.1. Afrika Birliği'nin Komorlar'a Müdahalesi 116
4.1.1. Komor Adalarındaki Çatışmanın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi 116
4.1.2. Afrika Birliği'nin Demokrasi Operasyonu 120
4.1.3. Çatışmada Üçüncü Tarafların Rolü 125
4.1.4. Komorlar'a Müdahalenin Değerlendirilmesi 127
4.2. Afrika Birliği'nin Mali Müdahalesi 129
4.2.1. Çatışmanın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi 129
4.2.2. Batı Afrika Ekonomik Topluluğu Müdahalesi 132
4.2.3. Mali'ye Kolektif Müdahale ve Afrika Birliği 134

4.2.4. Mali'ye Müdahalenin Değerlendirilmesi 136
4.3. Afrika Birliği'nin Müdahalelerinde Artıları ve Eksileri 142
SONUÇ 149
KAYNAKÇA 153
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU 186

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ	Afrika Birliği Örgütü
ACCORD	The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes Afrika Anlaşmazlıkların Yapıcı Çözümü Merkezi
ACIR	African Capacity for Immediate Response to Crises Krizlere Acl Müdahale için Afrika Kapasitesi
ADÖ	Amerikan Devletleri Örgütü
AEC	Arican Economic Community
AET	Afrika Ekonomik Toplulukları
AfB	Afrika Birliği
AFISMA	African-led International Support Mission to Mali Afrika liderliğinde Mali Uluslararası Destek Misyonu
AFRICOM	United States Africa Command: Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilat
AHSI	Afrika İnsani Güvenlik Girişimi: African Human Security Initiative
AL	Arab League: Arap Birliği veya Arap Ligi
AMIB	African Union Mission in Burundi: Burundi'de Afrika Birliği Misyonu
AMISEC	African Union Mission for Support to the Elections in Comoros Komorlar'da Seçimlere Destek için Afrika Birliği Misyonu
AMISOM	The African Union Mission in Somalia: Afrika Birliği Somali Misyonu
AMU	Arab Maghreb Union: Arap Mağrip Birliği
AND	Comorian National Army for Development: Kalkınma için Komorlar Ulusal Ordusu
APF	African Peace Facility: Afrika Barış Tesisi
APFO	Afrika Barış Forumu: Africa Peace Forum

APRM	African Peer Review Mechanism Afrika Akran Gözden Geçirme Mekanizması
APRRP	African Peacekeeping Rapid Response Partnership Afrika Barışı Koruma Hızlı Müdahale Ortaklığı
APSA	African Peace and Security Architecture Afrika Barış Güvenlik Mimarisi
AQIM	Al-Qaeda in the Islamic Maghre Ensar Dine, İslami Mağrip El Kaidesi
ASF	African Standby Force: Afrika Bekleme Gücü
AU	African Union Afrika Birliği
AUC	The African Union Commission Afrika Birliği Komisyonu
BM FAO	United Nations Food and Agriculture Organization Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CADSP	Common African Defense and Security Policy Ortak Afrika Savunma Güvenlik Politikası
CAR	African Republic Orta Afrika Cumhuriyeti
CEN-SAD	Community of Sahel Saharan States Sahel-Sahra Devletleri
CEWS	The Continental Early Warning System Kıta Erken Uyarı Sistemi
CFSP	The Common Foreign and Security Policy Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
CIA	Central Intelligence Agency Merkezi İstihbaratı Teşkilatı
CMD	Conflict Managment Division Çatışma Yönetimi Bölümü
COMESA	Common Market for Eastern and Southern Africa Doğu ve Güney Afrika için Ortak Pazar
CRC	Child Rights Committee Çocuk Haklarına Dair
CSSDCA	Conference on Security, Stability, Development and Cooperation in Africa Afrika'da Güvenlik, İstikrar, Kalkınma ve İş birliği Konferansı
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
DRC	Republic of Congo: Demokratik Kongo Cumhuriyeti
DSD	Defence Security Divisison: Savunma ve Güvenlik Bölümü
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EAC	East African Community: Doğu Afrika Topluluğu
EASF	Eastern Africa Standby Force: Doğu Afrika Bekleme Gücü
ECCAS	Economic Community of Central African State Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu

ECCASBRIG	Central African Early Warning Mechanism and Central African Multinational Force Orta Afrika Erken Uyarı Mekanizması Orta Afrika Çokuluslu Kuvveti
ECOMIB	ECOWAS Mission in Guinea-Bissau Gine-Bissau'daki ECOWAS Misyonu
ECOMOG	The Economic Community of West African States Monitoring Group Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu İzleme Grubu
ECOMOG	The Economic Community of West African States Monitoring Group Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu İzleme Grubu
ECOSOCC	Economic, Social and Cultural Council Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey
ECOWAS	Community of Sahel Saharan States Batı Afrika Ekonomi Topluluğu
EDF	European Development Fund Avrupa Kalkınma Fonu
ESDP	European Security and Defence Policy Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
FOCAC	The Forum on China-Africa Cooperation Çin-Afrika İş birliği Forumu
FOMAC	Multinational Force for Central Africa Orta Afrika Çokuluslu Kuvveti
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
ICAO	Civil Aviation Organization: Sivil Havacılık Örgütü
ICJ	International Court of Justice
IDI	Institut de Droit International: Uluslararası Hukuk Enstitüsü
IGAD	Intergovernmental Authority on Development Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi
IGASOM	IGAD Peace Support Mission in Somali Somali'deki IGAD Barış Destek Misyonu
IGO	Intergovernmental Organizations Hükümetler arası Örgütler
IGO	International Intergovernmental Organizations Uluslararası Hükümetler Arası Örgütler
IMF	International Monetary Fund Uluslararası Para Fonu
ISS	Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü: Institute for Security Studies
KAAÖ	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
LRA	Lord's Resistance Army- Lordun Direniş Ordusu
MAES	African Union Electoral and Security Assistance Mission to the Comoros Komor Adaları'na Afrika Birliği Seçim ve Yardım Misyonu

MARAC	Central African Early Warning Mechanism Orta Afrika Erken Uyarı Sistemi
MCPMR	OAU Conflict Prevention, Management and Resolution Mechanism ABÖ Çatışma Önleme, Yönetim ve Çözüm Mekanizması
MICEMA	ECOWAS Mission in Mali: Mali'de ECOWAS Misyonu
MICEMA	The ECOWAS Standby Force Mission in Mali Mali'deki ECOWAS Bekleme Gücü Misyonu
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali'de Birleşmiş Milletler Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu
MISCA	African-led International Support Mission to the Central Republic Afrika Cumhuriyeti Afrika liderliğindeki Uluslararası Destek Misyonu
MNC	Multinational Corporations
MNLA	National Movement for the Liberation of Azawad Azawad Ulusal Kurtuluş Hareketi
MoU	Memorandum of Understanding: Mutabakat Zaptı
MOUSCO	United Nations Mission in the DRC Demokratik Kongo Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Misyonu
MSC	Military Staff Committee: Askeri Personel Komitesi
MUJAO	Movement for Oneness and Jihad in West Africa Batı Afrika'da Birlik ve Cihad Hareketi
NARC	North North Africa Regional Capacity Kuzeyde Kuzey Afrika Bölgesel Kapasitesi
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NEPAD	New Partnership for Africa's Development Afrika Kalkınması için Yeni Ortaklık
NGO	Non-Governmental Organizations Hükümet Dışı Örgütler
OAS	Organization of American States
OAU	African Unity Organization Afrika Birliği Örgütü
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü
ONUB	United Nations Operation in Burundi Burundi'de Birleşmiş Milletler Operasyonu
OPEC	Petroleum Exporting Countries Petrol İhraç Eden Ülkeler
OSCE	Organization for Security and Cooperation in Europe

PAP	The Pan-African Parliament Pan Afrika Parlamentosu
PCRD	Çatışma Sonrası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Politikası Private Military Companies Özel Askeri Şirketler
PoC	Protection of Civilians Sivillerin Korunması
PoW	African Union Panel of the Wise Afrika Birliği Bilgeler Paneli
PSC	Peace and Security Council Barış Güvenlik Konseyi
PSO	Peace Support Operations Barışa Destek Operasyonları
PSOD	Peace Support Operations Division Barış Destek Operasyonları Bölümü
R2P	Responsibility of Protect Koruma Sorumluluğu
RDC	Rapid Deployment Capability Hızlı Konuşlandırma Yeteneği
RIO	Regional International Organizations Uluslararası Örgütler
SADC	Southern Africa Development Community Güney Afrika Kalkınma Topluluğu
SADCBRIG	Southern African Development Community Standby Brigade Güney Afrika Kalkınma Topluluğu Yedek Tugayı
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
UFK	Uluslararası Finans Kuruluşları International Financial Institutions
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü
UNMISS	United Nations Mission in South Sudan Birleşmiş Milletler Güney Sudan Misyonu
UÖ	Uluslararası Örgütler
UTK	Uzmanlaşmış Teknik Komiteler
VP	Varşova Paktı
WANEP	West Africa Network for Peacebuilding Batı Afrika Barış Ağı
WHO	World Health Organization Dünya Sağlık Örgütü
WP	Warsaw Pact
WTO	World Trade Organization

GİRİŞ

Günümüzde dünyanın değişik yerlerinde meydana gelen çatışmalara çeşitli aktörler müdahale edebilmektedir. Afrika gibi daha komplike çatışmaların yaşandığı yerlerde kimin müdahale etmesi gerektiği, literatürde çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalarda özellikle büyük güçlerin müdahalelerinin yanı sıra İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerarası uyuşmazlıkların çözümünde etkili olan uluslararası örgütler (küresel ya da bölgesel örgütler) öne çıkmaktadır. Uluslararası örgütlerin müdahalesine ilişkin yürütülen çalışmaların ise bir kısmı çatışmaların çözümünde daha çok küresel örgütlerin (BM), diğerleri ise bölgesel nitelikli örgütlerin etkili olduğunu savunmaktadırlar (Slobodchikoff, 2012: 30).

Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde soykırım vakaları, insanlığa karşı suç, savaş suçları gibi dramatik çatışmaların sayısında artış yaşanmaktadır. Birleşmiş Milletler ve büyük güçlerin ise bu tür çatışmalara müdahalede genellikle başarılı olamadıkları öne sürülmektedir (Enuka ve Samuel, 2016: 28). Buna karşın, Afrika Birliği, Amerikan Devletleri Örgütü ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü gibi bölgesel örgütlerin özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışma çözümü müdahalelerinde daha önemli roller oynadığı ileri sürülmektedir (Özerdem, 2013: 70).

Örneğin Afrika Birliği (AfB), Afrika'da barış ve güvenliği koruma hedefine ulaşmak için barışçıl müzakereler, arabuluculuk girişimleri ve barışı koruma operasyonları düzenleyebilmektedir. Bunun yanı sıra çatışmaların oluşumunu en aza indirme ve yaptırım sistemi gibi bir dizi çatışma yönetimi mekanizması da oluşturmuştur (Cauia ve Alabdulcabbar, 2021: 1214). Üyelerinin içişlerine müdahale etmeme ilkesini destekleyen selefi Afrika Birliği Örgütü'nün (ABÖ) aksine AfB; 2004 yılındaki ilk toplantısından sonra Burundi (2003-2004), Sudan (2004-2007), Komorlar (2006-2008) ve Somali (2007) gibi çatışma alanlarında misyonlar yürütmüştür (Cauia ve Alabdulcabbar, 2021: 1214).

Afrika genelinde barış ve güvenliği teşvik etmek için ana mekanizmayı, Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (APSA) oluşturmaktadır. Bu mekenizmanın kilit unsurları arasında Barış Güvenlik Konseyi (PSC: BGK), Kıtasal Erken Uyarı Sistemi (CEWS), Afrika Bekleme Gücü (ASF), Bilge Paneli (PoW) ve Barış Fonu (PF) yer almaktadır. APSA, çatışma yönetiminde ana yetenek kaynakları olarak ulusal ve alt bölgesel aktörlerle iş birliği içinde çalışmak üzere tasarlanmıştır (Adetula, 2014: 32). Böylece Afrika Birliği üye devletlerinin Devlet ve Hükümet Başkanları 9-10 Temmuz 2002 tarihleri arasında Güney Afrika'nın Durban kentinde bir araya gelerek Afrika'da Barış Güvenlik Mimarisinin işlevselleştirilmesine ilişkin ilk toplantılarını gerçekleştirmiştir (African Union, ASS/AU/Decl.2 (I),2002).

Toplantıda Afrika'daki çatışmaları yönetmek ve dönüştürmek için Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin kurulması kabul edilmiştir. Böylece 2002 yılında Güney Afrika'nın Durban kentinde kabul edilen Protokol, Afrika'daki çatışma ve kriz durumlarına zamanında ve verimli müdahaleyi kolaylaştırmak için toplu güvenlik ve erken uyarı düzenlemesi olarak tanımlanmıştır (Adetula, 2014: 32).

Afrika Birliği'nin yeni barış inşası mekanizmasının önemi; Afrika devletlerinin Afrikalı devletlerin başkanlarının ve hükümetlerin kararına dayanarak veya bir üye devletin talebini takiben soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara müdahale etmek için Afrika Birliği'ne (AfB) yasal temel oluşturmasıdır (Constitutve Act of African Union, Article 4, 2000)

Afrika'daki çatışma alanlarına AfB gibi örgütlenmenin yanı sıra dünyadaki küresel güçler, bölgesel güçler, küresel örgütler, bölgesel örgütler, yerel veya alt bölge örgütleri, Sivil Toplum Kuruluşları ve diğer çeşitli devlet veya devlet dışı aktörler müdahil olabilmektedirler. AfB gibi kıta örgütünün kıta içindeki çatışmalara müdahale etmesinin avantajları ne olduğuna ilişkin sorular bu doğrultuda önem kazanmaktadır. Bu çalışmada BM gibi uluslararası örgütlere ve genellikle çıkar amacıyla hareket eden küresel güçlere nazaran daha ziyade 'bölgesel sorunlara bölgesel çözümler' mottosu ile hareket eden AfB'nin Afrika'daki çatışmalara müdahalesinin çatışma çözümü açısından daha yararlı olacağı savıyla hareket edilmiştir. Bu doğrultuda bu çalışmanın temel amacı; AfB'nin müdahale kapasitesini incelemek ve özellikle Mali ve Komorlar örneği üzerinden avantaj ve kısıtlılıklarını ortaya koyabilmektir.

Afrika Birliği'nin Afrika'daki çatışmalara müdahale kapasitesi nasıldır? Bu bağlamda kıta'daki çatışmalar karşısında AfB'nin diğer aktörlerden farklı olarak ne gibi avantajları ve kısıtlılıkları vardır? Komorlar ve Mali örneğinde Afrika Birliği nasıl bir performans göstermiştir? gibi sorular ışığında AfB'nin çatışmalara müdahale edebilmedeki genel kapasitesi ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır.

Çalışma; kuruluşundan sonraki dönemde Afrika'da barışa destek operasyonlarının geçirdiği dönüşüm, AfB'nin gerçekleştirdiği insani nitelikte yetkisiz (tektaraflı) müdahale, insani temelde kolektif müdahaleyi haklı bulan normların incelenmesi açısından değer kazanmaktadır. Kıtadaki çatışmalara askeri ve askeri olmayan (siyasi, ekonomik) müdahale çeşitlerinin uygulanması ve üye devletlerin 'sorumluluk olarak egemenlik' kavramı temelinde AfB müdahalesinin yasallığını kabul ettikten sonraki dönemde nasıl tutum sergilediğinin araştırılması, çalışmaya orjinallik katan unsurlar olmaktadır. Yetki ikamesi, karşılaştırmalı üstünlük ilkeleri gibi normları kıta altı örgütlenmelerle ilişkili olarak Afrika Birliği müdahalelerinden örnekler sunulmaktadır. Özellikle Komorlar ve Mali üzerinden örnek olay incelemeleri yapılmaktadır.

AfB özelinde bölgesel örgütün müdahale kapasitesinin incelendiği çalışmada 'Afrikalı sorunlara Afrikalı çözümler' mottosuyla hareket eden AfB'nin kıta genelinde ortaya çıkan çatışmaların çözümünde birincil sorumluluğa sahip olduğu savıyla hareket edilmektedir. Bu doğrultuda tezin temel argümanı; Afrika'da çıkan çatışmalarda bazı dezavantajlara sahip olsa da yine de AfB'nin diğer olası müdahale aktölerine (küresel örgütler, bölge dışı bölgesel aktörler, küresel ve bölgesel güçler ve kıta içi bölge altı örgütlere) nazaran daha iyi sonuçlar alabileceğidir.

Bu bağlamda çalışmada bölgesel örgüt incelemesi yapılmış ve çalışma Komorlar ve Mali örneklerinde AfB'nin müdahale kapasitesini ortaya koymakla sınırlandırılmıştır. Çalışmada ayrıca nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma ve yazım sürecinde özellikle literatürde öne çıkan Türkçe ve yabancı kaynaklardan yararlanılmıştır.

Çalışma giriş ve sonuç bölümü haricinde dört ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde; AfB'nin müdahale kavramına ilişkin verilerden yola çıkılarak dünya genelinde meydana gelen çatışmaların çözümü ve barışın inşası için gerçekleştirilen müdahale çeşitleri

ve müdahale gerekçelerine ilişkin veriler sunulacaktır. Çatışmalara kim müdahale etmelidir? sorusu sorularak, gerçekleştirilecek müdahalelerin küresel güçler, bölgesel güçler, küresel örgütler, bölgesel veya alt bölge örgütleri tarafından yapılması gerekip gerekmediğine ilişkin literatürden bilgiler aktarılacak hem dünya genelinde hem de Afrika bölgesinde meydana gelecek çatışmalara kimin müdahale etmesinin daha makul olabileceğine ilişkin tartışmalardan bahsedilecektir. Müdahaleye ilişkin kuramsal ve yasal incelemelerin de yapıldığı bölümde ayrıca, uluslararası sistemde özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha etkin role sahip olan devlet dışı aktörlerin müdahale edip etmemelerini belirleyen faktörler üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; öncelikle, kıta'daki temel güvenlik sorunları ele alınacaktır. Bu güvenlik sorunlarına üçüncü tarafların müdahale potansiyelleri anlatılacaktır. Hem kıtasal hem de uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve sürdürebilirliğini devam ettirmek için kıtadaki Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Güney Afrika Ekonomik Topluluğu (SADC), Hükümetler arası Kalkınma Otoritesi (IGAD), Doğu Afrika Topluluğu (EAC) gibi alt bölge örgütlerinin Afrika Birliği çatısı altında çatışmalara yanıt verme kapasiteleri incelenecektir.

Birleşmiş Milletler (BM) gibi küresel örgütlerin yanısıra Avrupa Birliği (AB), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi örgütlerin kıta içinde sürdürülebilir barışın sağlanması ve çatışmaların çözümüne ilişkin müdahalelerinde etkili olup olmadıkları, etkili değillerse bunun sebeplerine bakılacaktır. Küresel güçlerin Afrika'daki çatışmalara müdahalelerinde ilgili olmalarının temel nedenleri üzerinde durulacaktır. Küresel güçlerin müdahalelerinin insani veya ulusal/stratejik nitelikte olup olmadığı araştırılacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; AfB'nin tarihsel geçmişi, yapısı, organları selefi ABÖ'den yeni bir örgüte dönüştürülmesinde temel amaç ve ivme ele alınacaktır. AfB çatısı altında çatışmalara etkili müdahalede bulunmak için bölgesel iş birliğinin gerekliliği üzerinde durulacaktır. Soğuk Savaş sonrası dönemde dramatik bir şekilde değişen çatışmalarda insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, soykırım gibi eylemlere AfB'nin yeni barış ve güvenlik mimarisi temelinde nasıl karşılık verildiği incelenecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde; AfB'nin Komorlar ve Mali müdahalesine yönelik örnek incelemeler ele alınarak bu müdahalelerin çatışma çözümünde nasıl bir döngü izledikleri

anlatılacaktır. Her iki örnekte gereçkletirilen müdahalenin çatışma çözümüne ilişkin temel sorunları ortadan kaldırıp kaldırmadığı ve AfB müdahalesinin çatışma sonrası barış inşasına ne tür katkıda bulunduğu tartışılacaktır. Küresel güçler, küresel örgütler, bölgesel örgütler, bölgesel güçler, bölgesel mekanizmalarla iş birliği çerçevesinde gerçekleştirilmiş müdahalenin AfB'nin barış ve güvenlik politikasında etkili dönüşüme yol açıp açmadığına bakılacaktır. Ayrıca, kıtadaki çatışmalara müdahale kapasitesi bağlamında AfB'nin müdahalelerinin artı ve eksileri ele alınarak kıta genelinde meydana gelecek çatışmaların çözümünde 'Afrikalı sorunlara Afrikalı çözümler mottto'suna öncelik verilmesi gerektiği savunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
MÜDAHALE: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde müdahale kavramının tanımı yapılarak, kavramın tarihsel süreci incelenecektir. Hem devlet hem de devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen müdahaleleri anlayabilmek amacı ile müdahale çeşitlerine ilişkin veriler sunulacaktır. Uyuşmazlıkların çözümünde kimin müdahale etmesinin daha etkili olduğuna ilişkin tartışmalara yer verilecektir. Üçüncü tarafların müdahale edip etmediklerini belirleyen faktörler ele alınarak başarılı müdahale için ne tür stratejilerin uygulanması gerektiği irdelenecektir.

1.1. Müdahale Kavramı

Müdahale terimini tek şekilde veya aynı durumlar üzerinden tanımlamak mümkün olmadığından literatürde kavramın çeşitli tanımlamaları mevcut olmaktadır. a) bir devletin diğerinin işlerine müdahalesi, b) 'haksız' müdahale, c) devletin iç işlerine müdahale, d) hem dış hem de iç işlerine müdahale. Müdahaleyi tamamen yasadışı eylem olarak kabul eden düşünürlerin aksine kavram geniş anlamda uluslararası hukuka itaati sınırlamak için haklı güç kullanımı olarak da tanımlanabilmektedir (Fenwick, 1945: 645- 646).

Müdahale, bir veya daha fazla devletin başka bir devletin iç veya dış işlerine doğrudan veya dolaylı olarak müdahale etmesi anlamına gelmektedir. Young'a göre müdahale hedefin siyasi otorite yapılarını değiştirmeyi amaçlayan tanınmış sınırlar boyunca organize ve sistematik faaliyetleri içermektedir. Bu eylemler ya mevcut yapıların yerini alacak veya çökme tehlikesi altında olduğu düşünülen yapıları destekleyecek şekilde organize edilebilmektedir (1968: 177).

Çatışma çözümü uzmanlarına göre, müdahale çatışmanın her aşamasına etki eden ve çatışmanın sürecini değiştirebilen kavramları içinde barındırmaktadır (Stern ve Drucman, 2000: 47). Müdahale hem yetkili makamlarının onayı olmadan bir devletteki askeri

müdahalelerle sınırlandırılabilir veya güç içermeyen eylemlerle yerel makamların rızası ile de gerçekleştirilebilir (Moore, 1998: 16).

Avrupa içinde müdahalenin savaştan farklı bir uygulama biçimi olarak ortaya çıktığı ve sınırlı bir 'haklar' dizisiyle ilgili olduğu belirtilse de uygulamada sonsuz sebepleri olan savaşlar uluslararası hukukun kapsamı dışında kalmaktatır. Bir devlete müdahalede bulunma hakkını veren sebeplere dair anlaşmazlıklar mevcut olduğundan müdahalenin farklı hedefleri olabilir. Örneğin barışı koruma misyonu savaşçılar arasında araya girme, sivil mağdurların savunulması, seçimlerin izlenmesi, yasa ve düzeni geri getirme, 'uçuşa yasak' bölgeler oluşturma gibi farklı hedefleri amaçlayabilir (Stern ve Drucman, 2000: 37).

Tarihsel olarak müdahale uluslararası siyaset tarihinin halen tekrarlayan bir özelliği olmaya devam etmektedir. Milattan önce beşinci yüzyılda, Yunan devletleri arasındaki ilişkiler Atina ve Sparta'nın işleri etrafında kutuplaşmaya başladıkça zorlayıcı müdahaleler büyük güçler tarafından küçük devletlere karşı uygulanmıştır (Young, 1968: 178). Böyle zorlayıcı müdahaleler bugünün uluslararası ilişkiler disiplininde çatışma yanlısı devletler tarafından uygulanan sert müdahalelere benzemektedir (Kunig, 2008: 4).

Benzer şekilde müdahale Antik çağda da Roma İmparatorluğu tarafından kullanılmıştır. Uluslararası sistemde baskın konumda olan İmparatorluk daha küçük aktörlerin çoğunun işlerine fiilen dokunulmazlıkla müdahale edebilmiştir. Benzer şekilde müdahale etme ilkesi Orta Çağda papalık kurallarını uygulamak için tarafsız olma tutumu sergileme biçiminde gerçekleştirilmiştir (Kunig, 2008: 4).

On altıncı ve on yedinci yüzyılların Avrupa sisteminde dini ihtilafların ve devlet sistemine geçişle bağlantılı geniş çaplı karışıklıkların birleşimi, müdahaleyi uluslararası siyasetin önemli özelliği konumuna getirmiştir. Aynı şekilde Napolyon ve Napolyon sonrası dönemler, yüksek düzeyde müdahale ile karakterize edilmiştir. Dünyanın her bölgesinde eşit öneme sahip olamayan müdahale önceki dönemlere göre şu an Avrupa devletleri arasında oldukça sınırlı konuma gelmiştir (Young, 1968: 178).

Ancak uluslararası siyasete müdahalenin önemi değişmez kalmamıştır. Örneğin 1789 Fransız Devrimi'nden ve ulus devletin yükselişinden sonra müdahalenin meşruiyeti sorgulanmıştır. 1793 tarihli Fransız Anayasası'nın 119. maddesi, Fransız halkının 'başka

milletlerin içişlerine karışmayacağını' ve diğer milletlerin Fransa'nın içişlerine diğer devletler tarafından müdahle edilmesini hoşgörü ile karşılamayacaklarını açıklamıştır (Morgentau, 1967: 92).

Müdahale etmeme normları devlet egemenliği doktrinin modern versiyonu ile birlikte Avrupa devletleri sisteminde önemli etkiye sahip olmuştur. Fakat uluslararası sistemdeki siyasal gerçekliğin doğası bu yerleşik kavramlardan giderek uzaklaşmıştır. Bu gerçeklik müdahalenin öngörülebilir gelecekte uluslararası siyasetin önemli bir özelliği olmaya devam edeceğinin habercisi olmuştur (Young, 1968: 185).

Örneğin hem müdahaleye karşı verilen yasal taahhütler hem de müdahalenin uygulaması belirli ulusların siyasi amaçlarına hizmet edbilmektedir. Bu siyasi amaçlar bir tarafın diğer tarafın müdahalesini itibarsızlaştırmaya ve kendi müdahalesini haklı çıkarmaya çalışmasıyla açıklanabilir (Morgentau, 1967: 92). Müdahalenin amacı saldırıya karşı öz savunma niteliği taşıdığı durumlarda uluslararası hukuk tarafından haklı müdahale olarak kabul edilmiştir (MacMilan, 2013: 1049).

1.2. Müdahale Çeşitleri

Uluslararası siyasette müdahale örnekleri incelendiğinde çeşitli müdahalelere başvurulduğu görülmektedir. Başta devletlerarasında askeri propaganda, ekonomik, diplomatik, ideolojik, gümrük müdahaleleri olmak üzere çeşitli müdahalelerin uygulandığı bilinmektedir (Rioux, 2003: 3). Bu çalışmada literatürde daha çok öne çıkan şu müdahale çeşitlerine temas edilecektir: BM yetkili kolektif müdahale; insani zeminde kolektif müdahale;iç savaş zemininde müdahale; insani temelde tek taraflı müdahale (yetkisiz müdahale); öz savunma ihlali sonucu müdahale; rızaya dayalı müdahale (devlet daveti ile); Koruma Sorumluluğu (R2P) kapsamında uygulanan müdahale; askeri müdahale; ekonomik müdahale; diplomatik müdahale (Rattan, 2019: 5).

İnsani temelde kolektif müdahale, literatürde daha çok insani müdahaletanımı ile yaygın kullanılmaktadır. İnsani müdahale, bir devletin kendi halkını korumaktan aciz veya isteksiz olduğu ve onlara zulmettiği bir devlette ağır bir insan hakları ihlalini önlemek veya durdurmayı amaçlamaktadır (Jayakumar, 2012: 1). Ülke içinde tiranlık ve anarşiden mağdur

olan sivilleri korumak için insani zeminde kolektif müdahale hakkı yerine getirilmektedir (Teson, 2001: 2).

Bu şekilde kolektif müdahale daha ziyade BM tarafından gerçekleştirildiği için bu tarz müdahale yasal bulunmaktadır (BM Antlaşması, VII. Bölüm). Bunun yanı sıra tiranlık veya anarşiyi sona erdirmeyi amaçlayan, mağdurlar tarafından memnuniyetle karşılanan böyle bir müdahalede askeri güç kullanımı, çifte etki doktrini ile orantılı olması gerekmektedir. Müdahale bu koşulara uyuyorsa o zaman haklıdır (Teson, 2001: 11).

Herhangi bir devlette iç çatışma meydana geldiğinde ve diğer devletleri de doğrudan veya dolaylı olarak etkilediğinde BM gibi uluslararası örgütler müdahalede bulunabilmektedirler (Rattan, 2019: 7). Örneğin herhangi bir devlet içi çatışma yayılarak uluslararası barış ve güvenliğe tehdit, barışın bozulması, saldırı durumlarına kadar ilerlerse bu BM Antlaşması'nın VII. Bölümü hükümleri ve 39. Madde gereğince müdahale için geçerli olabilmektedir (BM Antlaşması, VII Bölüm, Madde 39).

BM sisteminin kurulmasıyla birlikte uluslararası hukuka müdahaleler için kolektif güvenlik kavramı zemininde kolektif müdahalelerin uygulanması için gerekçe getirilmiştir. BM Şartı'nın 2(4) ve 2(7) maddelerinde belirtilen müdahale etmeme ilkesi 'Jus Cogens' konumuna getirilse de kolektif müdahale BM Şartı'nın VII Bölüm hükümleri gereğince geçerli olmaktadır. BM Şartı'nın 51. maddesi, meşru müdafaayı, güç kullanımına karşı yasağın bir istisnası olarak kabul etmektedir. Bir devlete karşı silah saldırısı meydana geldiğinde etkilenen devlet meşru müdafaa temelinde, suç işleyen devlete karşı güç kullanmakla bireysel müdahalede bulunabilir (Rattan, 2019: 7).

Meşru müdafaa kavramının on yedinci yüzyıl Avrupası'nda mevcut olduğu ve uluslararası kamu hukuku alanına kadarki sürede geçerli müdahale zemini olduğu bilinmektedir (Hurd, 2011: 296). Nikaragua vakasında Uluslararası Adalet Divanı (UAD) tarafından meşru müdafaa temelinde uygulanacak müdahalenin 'orantılılık ve zorunluluk' ilkelerine uygun olması gibi sınırlamalar da getirilmiştir. Orantılılık, silahlı bir saldırıya karşı gerçekleştirilen müdahalenin saldırının kapsamını, niteliğini ve ağırlığını yansıtması gerektiğini şart koşmaktadır. Gereklilik ilkesi ise silahlı bir saldırıya karşılık aşırı ve gerekli olmayan önlemlerin alınmasını denetlemeyi uygulamaktadır (The Use of Force in International Law, 2016: 10-11).

Yirmi birinci yüzyılda uluslararası insan hakları hukukunun uluslararası hukukun önemli kolu olduğuna inanan hukukçulara göre, büyük bir insan hakları istismarı olduğunda, 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi de insani zeminde kolektif müdahaleye izin vermektedir. Sözleşmenin, I. Maddesinden soykırım suçlarına karşı müdahalenin teşvikine, uygulanmasına izin verildiği anlaşılmaktadır: 'Sözleşme tarafları ister barış zamanında ister savaş zamanında işlenmiş olsun, soykırımı uluslararası hukuk gereğince önleme ve cezalandırmayı taahhüt ettikleri suç olarak teyit etmektedirler (Hurd, 2011:299-300).

Maddenin kapsamından anlaşıldığı üzere önleme ve cezalandırma taahhüdü devlet sınırları içinde güç kullanma yetkisi olarak görülmektedir (Hurd, 2011:299-300). Aynı zamanda soykırım durumlarında vahşetin durdurulması amacı ile bölgesel örgüt bünyesinde üye devletlerin müdahalesine izin verildiği de görülmektedir. Örneğin OAS (Organization of American States, Amerikan Devletleri Örgütü) ve Afrika Birliği'ni (AfB) kuran antlaşmalarda bu tarz düzenlemeler görülmektedir (Hurd, 2011: 299-300).

Afrika Birliği örneğinden ilerlenecek olursa, Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, AfB Meclisinin kararı ile savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar gibi (4h) ciddi durumlarda üye devletlere müdahale hakkı vermektedir. Bu yetki üye devletlerin bireysel bir hakkı olarak değil, Afrika Birliği'nin insani zeminde kolektif müdahale hakkıdır. AfB'nin bu müdahale yetkisi henüz yürürlüğe girmese de üye devletlerarasında insani temelde kolektif müdahale için yasal bir zemin oluşturmaktadır (Constitutive Act of the African Union, Article 4 (h):2000).

Somali iç savaşında BM Güvenlik Konseyi'nin 2007 yılında Afrika Birliği'nin konuşlandırmasına yetki veren 1744 sayılı kararı kabul etmesi uluslararası örgüt nezdinde kollektif müdahaleyi örneklerken, 1999-2003 yılları arasında Liberya iç savaşına ECOWAS'ın müdahalesi bölge altı örgütlenmelerle de bu müdahalerin gerçekleştirlebildiğini örnekler. BM ile koordineli ya da onun yetkilendirmesi ile yapılan müdahalelerin uluslararsı toplum nezdinde meşruiyeti daha fazla olacağı aşikardır (Sarkin, 2009: 23-25).

BMGK'nin izni olmadan bir devletin, bir grup devletin veya bölgesel örgütlerin son çare olarak tek taraflı askeri müdahalenin yasallığı ve meşruluğu tartışma konusu olmuştur

(Rattan, 2019: 5). Soğuk savaş dönemi ve sonraki dönemde ele alınan insani müdahale temelli tartışmalarda ‘insani amaçlara müdahale’, ‘insani gerekçelere müdahale’, ‘demokratik müdahale hukuku’, ‘insani yardım hakkı’, ‘acil insani koruma ve yardım’ gibi terimlerle müdahale söylemleri ön plana çıkmıştır (Kardas, 2003: 30).

Tek taraflı veya yetkisiz insani müdahale; devletlerin, insan hakları veya uluslararası insancıl hukukun ağır ve büyük ihlallerini önlemek veya durdurmak amacıyla, hükümetin rızası olmadan, BM Güvenlik Konseyi’nin izniyle veya izni olmadan başka bir devlette silahlı kuvvet kullanımını içeren zorlayıcı eylemleri içermektedir (Kioko, 2003: 809). Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde saldırı suçunun devreye girmesi sonucunda ‘jus ad bellum’un (haklı savaş doktrini) en eski ve en karmaşık sorunlarından biri yani bir devletin insani amaçlarla başka bir devletin topraklarında tek taraflı olarak güç kullanma hakkına sahip olup olmadığı geniş tartışma konusu olmuştur (Heller, 2021).

Tek taraflı insani müdahaleyi savunan bilim adamları pozitivist ve normatif olmakla tek taraflı insani müdahaleyi iki şekilde yorumlamaktadırlar. Pozitivist bakış açısına göre, tek taraflı müdahale, kitlesel vahşeti sona erdirmeyi amaçladığı takdirde yasal müdahale olarak kabul edilebilir. Normatif görüş gerçekten insani tek taraflı müdahalenin yasal olması gerektiğini ileri sürmektedir. Çünkü doğru koşullarda sivilleri zarardan korumak için etkili bir mekanizma görevi yerine getirebilir (Heller, 2021).

Örneğin normatif görüş Amerika’nın 2017 yılında Suriye’ye füze saldırısı ile yaptığı tek taraflı insani müdahalenin doğru koşullarda yapılmadığından yasal olmadığını göstermektedir. Yaklaşık 2.000 sivilin ölümü ile sonuçlanan saldırıda kimyasal silahların kullanılması kitlesel vahşete sebep olabilecek konvansiyonel tehdit olarak algılanmaktadır (Heller, 2017).

Soykırım savaş suçları, insanlığa karşı suçlar gibi ağır koşullarda tektaraflı insani müdahalenin ahlaki olarak haklı olduğuna inanılmaktadır. Hükümet veya iktidardakiler tarafından ağır insan hakları ihlali olduğunda, müdahale eden devletlerin ve hükümetlerin temel amacının insan haklarını korumak olması koşuluyla, tek devlet değil birkaç devlet veya hükümetler tarafından insani müdahaleye izin verildiği savunulmaktadır (Henkin, 1999: 826).

Böyle bir müdahale Afrika Birliği'nin Kurucu Antlaşması bağlamında da haklı çıkarabilmektedir. Çünkü Birleşmiş Milletler Antlaşmasının ilke ve amaçları temelinde kurulmuş AfB kıta genelinde öz savunma hakkı olarak kolektif eylemde bulunma yetkisine sahip olmaktadır. Bu nedenle Afrika Birliği Kurucu Antlaşmasının 4 (h) maddesi gereğince büyük çaplı insan hakları ihlali ve uluslararası barışın ihlali gibi durumlarda tek taraflı insani müdahale (yetkisiz müdahale) hakkını kullanabilir (Consitutive Act of the African Union, Article (4h): 2000).

BM Antlaşması'nın barış ve istikrarı sağlamaya katkıda bulunacak bölgesel örgütlerin faaliyetine ilişkin ilke ve amaçlarında kitlesel vahşetlerin vuku bulduğu veya bu tür insani dramlara yol açabilecek vakalara müdahalede bulunma gibi yasağı bulunmamaktadır. Örneğin Afrika Birliği 2003 yılında Burundi'ye BM yetkisi olmadan tek taraflı insani müdahalesinde Güney Afrika, Etiyopya ve Mozambik BM izni olmadan Burundi'ye asker göndererek katkıda bulunmuşlardır (Sarkin, 2009).

Müdahalenin amacı meydana gelebilecek kitlesel vahşeti önlemek olduğundan ve doğru koşullarda gerçekleştirildiğinden 2004 yılında BM Güvenlik Konseyi, müdahaleyi onaylamadan AfB'nin katkısını övmüştür (Sarkin, 2009). 1999 yılında NATO'nun Kosova'ya yaptığı askeri müdahalenin BM Güvenlik Konseyi'nin resmi yasal yetkisi olmamasına rağmen, müdahalenin savunucuları müdahalenin insani olduğunu ve ahlaki bir meşruiyete sahip olduğunu öne sürmüşler. Savunucular BM Şartı'nda böyle bir müdahale için dikkate alınmayan uluslararası normların olduğunu iddia etmişler (Chandler, 2004: 59-60).

Dolayısıyla 1945 yılında BM Şartı altında oluşturulan kollektif uluslararası güvenlik çerçevesinin, Soğuk Savaş sonrası dünyanın yeni sorunları ve yeni taleplerine yanıt verebilmek için yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine dair talepler de yükselmiştir. Yeni uluslararası normların geliştirilmesini savunanlar, BM Şartı'nda yer alan devlet temelli toplu güvenlik normlarının, özellikle de egemen eşitlik ve müdahale etmeme haklarının uluslararası toplumda bireysel hakları korumaya çalışan amaçları karşılamada yetersiz olduklarını iddia etmişler (Chandler, 2004: 59-60).

Son yıllarda revaçta olan Koruma Sorumluluğu (R2P) kavramınnın ortaya çıkışında, dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 1999 yılında dünyanın ağır insan hakları

ihlallerine bir yanıt formüle edilmesi gerektiği yönündeki çağrıları etkili olmuştur (Barqueiro, Seaman ve Towey, 2016: 38). Böylece 2001 yılında Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu tarafından egemen devletlerin başarısız olduklarında uluslararası toplumun bir bütün olarak sivilleri büyük insan hakları ihlallerinden korumaları zorunlu kılan Koruma Sorumluluğu raporu kabul edilmiştir (Chandler, 2010: 163).

Soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, etnik temizlik koşulları altında yapılacak müdahale önleme sorumluluğu, tepki verme sorumluluğu ve yeniden inşa etme sorumluluğu olarak 'koruma sorumluluğu' teriminin kullanımıyla sonuçlanmıştır. Egemenlik ilkesi resmi bir siyasi özerklik ve yasal eşitlik hakkı yerine, insanları ağır insan hakları ihlallerinden koruma 'sorumluluğu' açısından yeniden tanımlanmıştır (Chandler, 2010: 163).

Birleşmiş Milletler de dahil olmakla diğer uluslararası örgütler bağlamında R2P, uyarılar yayınlama, etkili önleme stratejileri oluşturma ve gerektiğinde etkili bir müdahaleyi harekete geçirme sorumluluğunu ortaya koymaktadır (Grasa ve Mateos, 2010: 21). Dolayısıyla Koruma Sorumluluğu (R2P), soykırımı, savaş suçlarını, etnik temizliği ve insanlığa karşı suçları önlemeye yönelik dört temel kaygısını ele almak amacıyla 2005 Dünya Zirvesi'nde Birleşmiş Milletler'in tüm üye ülkeleri tarafından onaylanarak küresel bir siyasi taahhüt olarak kabul edilmiştir (United Nations, 2009).

1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'nin Madde 1 hükümleri ile benzerlik taşıyan Koruma Sorumluluğu kavramı devletlere, R2P'nin bir yöntemi olarak yorumlanabilecek bir 'önleme ve cezalandırma' görevi vermektedir. Çünkü söz konusu benzerlik devletlere olası soykırım kurbanlarını korum ve soykırım faillerini cezalandırma zorunluluğu getirmektedir. Sözleşmenin Maddesi ayrıca devletlere, yaklaşan soykırım durumlarında BM'ye BM Şartı uyarınca uygun adımları atmaya çağırma yetkisi vermektedir (Genocide Convention, Article (8): 1948).

Fakat R2P hala bir yandan insani niyetlerden ziyade kendi çıkarlarıyla ilgilenen büyük güçlerin yapısal zorluklarıyla veya jeopolitik önemi olmayan ülkelerdeki sivilleri korumak için siyasi iradeden yoksun olmanın daha önemli sorunuyla karşılaşmaktadır. Örneğin Suriye örneğinde, Güvenlik Konseyi 2012 yılında Suriye Hükümetini sivillere yönelik şiddeti durdurmaya ve silahlı kuvvetlerini geri çekmeye çağıran bir karar taslağını oyladığında R2P kavramına yanıt verme başarılı olamamıştır. Konsey üyelerinden on üçü

metnin lehinde oy kullandığı halde Çin ve Rusya'nın vetolarını kullanmaları nedeniyle kararın kabulü engellenmiş ve R2P uygulamada yetersiz kalmıştır (Ezenwa, 2020: 43).

Rızaya dayalı müdahale (devlet daveti üzerine müdahale); Georg Nolte tarafından Max Planck Uluslararası Kamu Hukuku Ansiklopedisinde ve Uluslararası Hukuk Enstitüsü (IDI) tarafından yapılan iki tanıma dayanmaktadır. Nolte davetle müdahaleyi çoğunlukla, ilgili devletin hükümetinin daveti üzerine bir iç silahlı çatışmada yabancı birliklerin askeri müdahalesi olarak tanımlamaktadır. Bu müdahaleler, yabancı birlikler tarafından fiilen savaşmayı içerebilmektedir. Fakat rızaya dayalı müdahale operasyonları, aynı zamanda, güç projeksiyonu veya diğer aktif askeri destek biçimleriyle, önemli yerlerin korunması gibi eylemlerle sınırlı olabilmektedir (Nolte, 2011: 1).

IDI 2011 tarihli kararına göre davetle müdahale, bir devletin talebi üzerine başka bir devlete silahlı kuvvetlerin gönderilmesi yoluyla doğrudan askeri yardım anlamını ifade etmektedir (IDI Resolution 2011, Article 1(1)). Buradaki askeri yardımın amacı, talepte bulunan devlete, insan haklarına ve temel özgürlüklere tam saygı göstererek, kendi topraklarında devlet dışı aktörlere veya bireylere karşı mücadelesinde yardımcı olmaktır (IDI Resolution 2011, Article 2(2)).

Bu tanım bir devletin kendi isteği ve rızası üzerine başka bir devletin onun iç işlerine karışması şeklinde gerçekleşen müdahaleyi haklı bulan Nikaragua Davası tarafından da desteklenmektedir. Hükumetin yardım talebi üzerine önkoşul olan müdahaleye devlet onayı önceden veya geçici olarak verilebilir (Kunig, 2008: 6-7).

Son zamanlarda davet yoluyla yapılan müdahalelerin hepsi olmasa da birçoğu bir iç savaş zemininde gerçekleştiğinden, bu durum devlet uygulamaları tarafından da desteklenmektedir. Bu tür durumlara Fransa'nın Mali'ye müdahalesi, Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi, Suudilerin Yemen'e müdahalesi ve ABD'nin Irak'a müdahalesi örnek verilebilir (Visser, 2020: 297).

Bir devletin toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını tanıma göz önünde bulundurularak davet yoluyla yapılan askeri müdahalenin koşulları tartışmalı bazı vakalarda uluslararası hukuka aykırı bulunmaktadır. Örneğin Rusya Mart 2014 tarihinde Rusya Kırım'ı ilhak ederek, bu eylemini vatandaşlarını korumak ve Ukrayna Devlet Başkanı Yanukoviç'in ve

Kırım'ın yerel yönetimi tarafından müdahaleye davet edilmesiyle haklı çıkarmaya çalışmıştır. Fakat sözkonusu dönemde Viktor Yanukoviç görevden alındığı içinbir başkan olarak, Ukrayna üzerindeki etkin kontrolünü kaybetmiştir (Yue, 2016:190).

Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nın askeri müdahale için davet etme gerekçesi gerçekdışı olarak kabul görmektedir. 'Davet edilme' argümanı, bir devletin iç silahlı çatışmalarına davet yoluyla askeri müdahale durumuyla ilgili olmaktadır. Ukrayna'da silahlı çatışma yaşanmadığı için Krıma 'davet yoluyla müdahale' haklı bulunmamıştır. Dolayısıyla Rusya'nın Kırım'ın Ukraynadan bağımsızlığını kazanması ve Rusya'ya katılması sürecinde güç kullanması uluslararası hukuka aykırıdır (Yue, 2016:190).

Özellikle Soğuk Savaş sonrası Afrika devletlerinin diğer Afrika ülkelerine sık askeri yardım amacıyla müdahalede bulunmaları Afrika Birliği tarafından resmi destekle onaylanmış bulunmaktadır. Söz konusu müdahale türü üye devletlerin barışı ve güvenliği sağlamak için müdahale talep etme hakkını tanıyan 2000 tarihli Afrika Birliği Kurucu Antlaşmasının 4.maddesinde (j) yer almaktadır (African Union, Constitutive Act of the African Union, Article 4 (j): 2000).

Rousenau'ya göre askeri müdahaleler mevcut kalıplardan en dramatik ve en açık şekilde ayrılmalar ve otorite yapılarının dış manipülasyona direnciyle ilgili nedenlerden dolayı, en sık müdahale biçimi olarak tercih edilmektedirler (Rosenau, 1968: 168). Geleneksel askeri müdahaleler, toprakların askeri olarak işgali, deniz gösterileri, deniz ablukası, başka bir devlete veya vatandaşlarına ait varlıklara el konulması, ambargo, yabancıların tutuklanması ve gözaltına alınması veya yabancı diplomatların sınır dışı edilmesi şeklinde gerçekleştirilebilmektedir (Kunig, 2008: 5).

Daha çok iç savaşlar ve devletlerarası çatışmalarda ortaya çıkmakta olan askeri müdahaleler iç savaşların yaklaşık üçte birinde devletlerarası savaşların ise neredeyse yarısında görülmektedir (Sarkees ve Wayman: 2010). Askeri müdahale sadece yaygın olmakla kalmaz, aynı zamanda uluslararası güvenlik için de önemli etkileri olmaktadır. Hem sivil hem de devletlerarası savaşları daha uzun ve şiddetli hale getiren askeri müdahale, çatışma ve savaş durumlarının muhtemel sonucunu değiştirebilmekte, çatışan tarafların savaşı sonlandırmak için stratejilerini de etkileyebilmektedir (Shirkey, 2017: 2).

Genellikle çatışmaya taraf olmayan devletlerin eylemlerinden etkilenen devletlerarası ve iç savaşlara etki arabuluculuktan ekonomik ve askeri yardımlara, aktif askeri müdahaleye kadar çeşitli biçimlerde gerçekleşebilir. Bu bağlamda askeri müdahaleler taraflı ve tarafsız olmakla iki biçimde uygulanabilmektedir. Tarafsız müdahaleler müdahale etmeme, taraflı müdahale ise askeri müdahale ilkesini öncü kabul ederek fiili mücadele gerektirmektedir (Irreara, 2015: 5).

Genellikle yasadışı bir müdahale anlamını ifade etmeyen diplomatik müdahaleler ise; tehdit edici biçimde iletişim, askeri veya diğer zorlayıcı önlemlerin kullanılmasını içermeyen müdahale şekli olmaktadır. Belirlenen önlemleri içerdiği halde yasak müdahale olarak kabul edilmektedir (Rattan, 2019: 4). Diplomatik müdahaleler devletler arasındaki dost ve düşmanlık ilişkilerine göre sert ve yumuşak müdahale biçiminde uygulanabilmektedir (Buzan, 2015: 158).

Diplomatik müdahaleler, çatışmayı dönüştürme çabalarında üçüncü tarafların katılımına göre işlev görür. Diplomatik müdahaleler; arabuluculuk, uluslararası forumlar, büyük elçilerin geri çağrılması gibi eylemlerle uygulanabilmektedir. Uygulamada, diplomatik müdahalelerin büyük çoğunluğu üçüncü tarafların arabuluculuğunu içermektedir (Regan ve Aydın, 2006: 746).

Tanım olarak arabuluculuk zorlayıcı olmayan, şiddet içermeyen ve nihayetinde bağlayıcı olmayan bir müdahale tekniği olarak bilinmektedir. Arabulucular çatışmanın sonucunu etkilemek, değiştirmek, çözmek, hafifletmek için bir çatışmaya dahil olurlar. Arabulucu, bir devleti veya devlet dışı bir aktörü temsil etmekte ve çatışmanın çözümünü kolaylaştırmak için bağımsız olarak hareket edebilmektedir (Regan ve Aydın, 2006: 19).

2006 yılına kadar toplamda 403 diplomatik müdahalelerden 332'si arabuluculuk, 5'i diplomatik temsilciliği geri çağırma, 23'ü çok taraflı forumlar ve 43'ü tüm taraflarca kabul edilmeyen arabuluculuk teşkil etmektedir. Bu eylemler her biri, çatışmanın gidişatını diplomatik kanallar aracılığıyla etkilemeye yönelik dış çabaları yansıtmaktadır (Regan, Aydın, 2006: 746). Arabuluculuk girişimleri, genellikle çatışma önlemede gerçekleştirilse de çatışma yönetimi ve barış sağlama (yapma), çatışma gerilimini azaltma dönemlerinde de uygulanmaktadır (Sousa ve Oliveria, 2021: 24).

Bir devlet tarafından haksız fiil yapıldığında, BM Şartı'nın 41. maddesi uyarınca, barış ve güvenliğin korunması için geçici önlemler alınabilir (BM. Antlaşması VII Bölüm). Ekonomik müdahale olarak bilinen bu önlemler ticaret ve deniz taşımacılığı, kara ve su erişimini engellenmesi, yaptırımların, ambargoların ve boykotların uygulanmasını kapsamaktadır. Ayrıca, Uluslararası Finans Kuruluşları (UFK'lar) tarafından BM Sözleşmesi'nin 41. maddesi kapsamında işlem yapılırken ihracat ve ithalat veya dış ekonomi politikası müdahalelerinin yasaklanması, özellikle sözkonusu devlet tarafından haksız eylem yapıldığında, agresif ekonomik müdahale şeklidir (Rattan, 2019: 5).

Dolayısıyla, diplomatik ve askeri müdahaleler arasında orta bir konuma sahip olan ekonomik müdahalelere ekonomik yardım vaadinin yanı sıra agresif ekonomik yaptırımlar dahil olmaktadır. Ekonomik yardım müdahaleleri finans, gıda ve insani yardım gibi ekonomik yardımları kapsamaktadır. Banka hesaplarını dondurma, ticaret anlaşmalarını askıya alma, ambargo uygulama gibi müdahale teknikleri agresif müdahale türü olarak bilinmektedir (Öztop, 2019: 109). Ekonomik müdahale eylemi sadece hedef devlete değil, yaptırımı gerçekleştiren devlete de ekonomik maliyet değişiklikleri getirmektedir (Irrera, 2015: 5).

Ekonomik müdahale devletin kendi ekonomik çıkarlarının yasal uygulaması ile başka bir devlete uygulanan yasadışı baskı arasında bir sınır koymak zor olduğundan, tartışmalı bir konu olmaktadır. Devletlerin Ekonomik Haklar ve Görevler Şartı'nın 1974 tarihli I maddesine göre, devletin başka bir devletin işlerine herhangi bir biçimde 'dışarıdan müdahalesinin' yasak olduğunu belirtmektedir (Kunig, 2008: 5).

Bu tanım devletlerin bir diğerini hedef almakla ekonomik müdahaleler veya ekonomik yaptırımlar uygulaya bildiği modern uluslararası dünyanın gerçekliği ile çelişmekte ve devletlerin de ekonomik olarak birbirleriyle bağlantılı olduğunu dikkate almamaktadır. Bu sebeple ekonomik müdahalenin hukuksal olarak yasal olup olmadığını belirlemek için Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 41. maddesinin hükümlerinin dikkate alınması gerekmektedir (Kunig, 2008: 5).

Küresel kapsam dışında uygulanabilecek ekonomik ve diplomatik müdahale koşullarına bölgesel siyasal örgüt olan AfB KA'da da yer verilmektedir. Örneğin Kurucu Antlaşmanın 23.(2) maddesi uyarınca, AfB'nin karar ve politikalarına uymayan her üye devlet, diğer üye devletlerle ulaşım ve iletişim bağlantılarının reddedilmesi ve Meclis tarafından belirlenecek

siyasi ve ekonomik nitelikteki diğer tedbirler gibi başka yaptırımlara (müdahalelere) tabi tutulabilmektedir (Constitutive Act of the African Union, Article 23 (2): 2000).

Sonuç olarak, uluslararası sistemde müdahale kavramının yeni olmadığını Milattan önce Yunan devletlerine kadar uzun bir tarihi yol izlediğini görülmektedir. Uluslararası politikadaki tarihsel süreç kapsamında meydana gelen değişiklikler sonucu müdahaleye ilişkin yaklaşımlar da farklılaşmaya başlamıştır. Örneğin kabul edilen sınırların ötesinde müdahalenin yaygın olduğu çağdaş uluslararası sistem müdahaleci faaliyetleri hem ideolojik olarak Doğu-Batı hem de Kuzey-Güney sorunu gibi aktörler arasındaki değerlerin asimetrik dağılımı şeklinde tetiklemektedir (Young, 1967:186).

1.3. Müdahalenin Aktörleri

Uluslararası alanda az veya fazla bağımsız eylemler gerçekleştirmeye sahip organize varlık olan aktör kavramı özerk aktörlerin davranışlarını etkileyen otonom birimlerdir. Temel olarak aktör küresel düzeyde diğer benzer aktörlerin eylemlerini etkileme yeteneğine sahip olmaktadır. Bir aktör devlet, birey, örgüt olabilir. Geniş tanım çerçevesinde uluslararası politikada aktörlük beş önemli unsurla öne çıkmaktadır. Bu unsurlar şunlardır (Arı, 2009: 60).

i) Kim sorusuna cevap verebilmesi (devlet, örgüt, sivil toplum kuruluşu olması gibi).
ii) Uluslararası alanda özerk karar verme kapasitesine sahip olması.
iii) Aktör tarafından alınan kararların gerçekleştirilmesinde eylem potansiyelinin olması.
ıv) Alınan kararların gerçekleştirilmesinde diğer aktörler ve uluslararası sistemde belirli etkiye sahip olması.
v) Aktörün uluslararası politikada verdiği kararlarla değişim gösterebilmesi ve etkili olabilmesi için belirli ömre sahip olması gerekmektedir. (Arı, 2009: 60).

Dünya siyasetindeki aktörler, devletler ve devlet dışı aktörler olarak tanımlanmakta ve şu üç özelliğe sahip olmaktadırlar: a) Kendi amaç ve çıkarlarını belirlemek için özerk kapasiteye sahip olmalıdırlar; (b) Ayrıca, bu amaç ve çıkarlara ulaşmak için insan ve maddi kaynakları seferber etme kabiliyetine sahip olmalıdırlar; (c) Eylemleri, devletlerarası ilişkileri veya küresel sistemdeki diğer devlet dışı aktörlerin davranışlarını etkileyecek kadar önemli olmalıdır. Amacı, düzen ve güvenliğin kurulması, kuralları, yasaları ve bunların

uygulanması, toprakları, yargı alanı veya coğrafi sınırları ve egemenliği ile diğer sosyal gruplardan ayrılan bir insan birliği biçiminde var olan devlet, dünya siyasetinin başlıca aktörü olarak bilinmektedir (Kan, 10.05.2022).

Devletler uygun aktörler olarak kabul edilseler de küreselleşme, iletişim teknolojisinin yükselişi ve çok kutuplu bir dünya düzeninin acil durumundan dolayı devlet aktörlerinin nasıl faaliyette oldukları daha fazla izlenim kazanmıştır. Uluslararası Politikada değişen ve dönüşen olaylara ilişkin karar verici statüsünde sadece devletin bir aktör olarak etkisinin azaldığı devlet dışı aktörlerin ise dünyadaki, ekonomik, siyasi sosyal, değişimlere ilişkin yanıt vermede daha etkili oldukları görülmektedir. Dolayısıyla güç ve otoritenin devletlere ait olduğu kabul edilen uluslararası ilişkilerde devletin rolü bazı alanlarda değişerek yeniden yapılandırılmıştır (Wijninga, Oosterveld, Galdiga ve Marten, 2014: 142-143).

Modern uluslararası sistemde devletler başta ekonomik olmak üzere tüm alanlarda karşılıklı bağımlılık içerisindedirler. Devletler kendi ülkeleri dışına yayılabilmekte, diğer ülkelere de kendi toprakları üzerinde faaliyet göstermelerine rıza verebilmektedirler. Böylesi bir durumda devletlerin mutlak egemenlikleri birincil olmamaktadır. Örneğin bireyler uluslararası sistemde her zaman kararları alan veya uygulayanlar olarak önemli bir aktör olmuşlardır (Arı, 2009: 65).

Küresel siyasi sistem, mikro politika etkilerine özellikle duyarlı hale getiren uzun süreli bir kargaşa dönemine girmiştir. Günümüzde bireyler daha fazla iyi analitik becerilere sahip olmaları sebebiyle genel sonuçları geçmişte olduğundan çok daha önemli bir şekilde şekillendirebilmektedirler. Dolayısıyla bireylerin dünya meselelerinin çözümünde hayati önem taşıdıkları varsayılmaktadır (Osée, Bijoux, Didier ve François, 2019).

Tarihsel figürler haline gelen ve nihayetinde önemli kararların tartışığıldiği bazı devlet başkanlarının önemi inkar edilemez nitelik taşımaktadır. Bireyler ve gruplar sınırların ötesinde etkileşime girerek geleneksel uluslararası ilişkilerin belli olan alan ve bölgenin anlamını göreceleştirebilmektedirler (Gebhard, 2016: 720). Fakat bu bireyler uluslararası ilişkilerde hem olumlu (Gandi, Mandela) hem de olumsuz (Hitler, Stalin) yönde etkili olmuşlar (Osee, Bijoux, Didier ve François, 2019: 481- 482)

Uluslararası siyasette devlet dışı aktörlerin tarihsel köken ile ilgili iki ana düşünce okulu vardır. Birincisi, devlet dışı aktörleri, devletlerin ortaya çıkmasından önce var olan eski bir siyasi aktör olarak kabul eden düşüncedir. Devlet dışı aktörlerin ortaya çıkışını, modern ulus devletlerin ortaya çıkışının temeli olarak 1648 tarihli Vestfalya Antlaşması'nın imzalanmasıyla ilişkilendiren grup olmaktadır (Adetula, 2014: 32).

İkinci düşünceyi savunanlar devletlerin egemenliğini öncelikli kılan ve müdahale etmeme ilkesini temel amaç olarak kabul eden Vestafalya Anlaşması'ndan Soğuk Savaş'ın sonuna kadar devletlerin uluslararası siyasetin tek aktörü ve uluslararası ilişkilerde analiz birimi olarak faaliyet gösterdiklerini ileri sürmektedirler. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde devlet dışı aktörler devletlerin uluslararası sistemdeki tekelciliğine meydan okumaya başlamışlardır. Böylece ulusal sınırlar boyunca hem devlet dışı örgütler hem de devletlerarasındaki etkileşim, ulus ötesi siyasetin yeni tartışmalarına sebep olmuştur. Bu ayrıca uluslararası politikada ulusötesicilik ve neoliberalizm gibi yeni teorilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Saifullah ve Ahmed, 2020: 44).

Devlet dışı aktörler, uluslararası örgütler (IGO), ulus ötesi veya uluslararası sivil toplum kuruluşları veya hükümet dışı örgütlenmeler (NGO) olarak iki gruba ayrılmaktadır. Devlet dışı aktörlerin örgütler üzerinden tanımı ve uluslararası politikadaki rol ve etkilerine ilişkin incelemelere dahil olmadan önce örgüt kavramı hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir. Eski Türkçedeki karşılığının 'teşkilat' olduğu anlamına gelen örgüt kavramı Batı dillerinde 'organizasyon' olarak kullanılmaktadır. Genel anlamda örgüt kavramı belirli bir amacı gerçekleştirmek herhangi bir işi yürütmek amacı ile insanların katılımı ile birlikte örgütün hukuk önünde özne olmasını ifade eden kişiliğe, kurumsal kimliğe, fiziki varlığa sahip yapıları kapsamaktadır (Ateş, 2016: 15).

Kavram uygulamada belirli hedeflere ulaşmaya yönelik uyumlu faaliyetlerde bulunan kişilerin istikrarlı birliklerine vurgu yapmaktadır. Bilinçli bir şekilde, bu amaçlara göre kurulmuş olmaları bu tür örgütlerin belirleyici bir özelliği olarak düşünülmektedir. Örgütler, önemli miktarda kapsamlı ve rasyonel planlama içeren eylem programları uygulamakta ve onları diğer biçimlerden ayırt etmek için resmi rasyonel organizasyon örnekleri olarak tanımlanmaktadır (Bitner, 1965: 239).

Sonuç olarak, örgüt kavramı süreç olarak diplomasi, ticaret, barış konferansları vb. gibi insan eylemlerinin belirli alanlarındaki aktörler arasındaki çeşitli etkileşimlerini ifade etmektedir. Böylece, aktörler uyum sağlamak, sorunlara çözüm bulmak ve ilişkilerini amaçları için kararlaştırılmış kurallar ve ilkeler dizisi halinde düzenlemek için bir araya gelmektedirler (Ertürk, 2015).

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana, uluslararası örgütler devletlerarası iş birliği ve uluslararası politika için giderek daha fazla önem kazanmıştır. Bazı uluslararası örgütler yalnızca devlet aktörlerinin çıkarlarının koordinasyonu için bir forum işlevi görürken, diğerleri kendi aktörleri olarak ortaya çıkmış gibi görünmektedir (Maier-Rigaud, 2008: 2). Uluslararası örgütler bir devletin birey ve grupları ile başka bir devletteki birey ve gruplar arasındaki eylem ve hükümetler arası ilişkileri içerdiğinden hükümetler arası örgütler olarak da adlandırılmaktadır (Archer, 2001: 1).

Uluslararası örgütler coğrafi ve fonksiyonel olmak üzere başlıca iki grupta sınıflandırılabilmektedir. Örgütler coğrafi kapsamlarına göre, küresel veya evrensel, bölgesel, b) işlevlerine göre siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, savunma, teknik veya kültürel nitelikte tanımlanmaktadır (Ateş, 2016: 27). Dünyanın çeşitli bölgelerinden devletlerin üye olabileceği örgütler olan küresel örgütlere Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (BM FAO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), örnek verilebilir (Arı, 2009: 68).

Uluslararası örgütler küresel ve bölgesel özelliğe sahip olduklarından üyelikleri de sınırlı olabilmektedir. Örneğin, genel kuruluş amacı itibarı ile global örgütlerin dünyanın çeşitli bölgelerinden üyesi bulunmasına rağmen örgütlere üyelik bütün devletlere açık değildir. Fakat bazı örgütler evrensel veya evrensele yakın üyeliğe sahip olmaya eğilimlidirler. Örneğin Birleşmiş Milletler belirli şartları yerine getirdikleri takdirde üyeliği bütün devletlere açıktır (Abate ve Tilahun, 2012).

Örgütler arasındaki sınırlama her zaman coğrafi kutsamalara tabi olmaz. Örneğin bağlar ekonomik olduğundan Petrol İhraç Eden Ülkeler (OPEC) örgütü sınırlı bir kuruluş olmasına rağmen, üyeliği Orta Doğu, Latin Amerika ve Afrika ülkeleri de dahil olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır. Benzer şekilde, Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), çok

sayıda Batı Avrupa üye devletine ek olarak, Amerika, Asya ve Okyanusya'dan üyelere sahip olmaktadır (Abate ve Tilahun, 2012).

Tanım itibariyle bölgesel örgütler belirli bir coğrafi bölgede faaliyet düzenlemeyi amaçlayan, üyeliği yalnızca o bölgedeki devletlere açık olan örgütlerdir. Bu örgütler sınırlı bir üyelikle yetinebilir. Örneğin Avrupa Birliği sadece Avrupa devletlerine açıktır. Aynı şekilde hiçbir Asya devleti Afrika Birliğine üye olamaz, Amerikan Devletleri Örgütüne sadece Amerika kıtasından devletler katılabilir (Abate ve Tilahun, 2012).

Çok çeşitli üyelik modelini takip eden herhangi Bölgesel Örgüte üye olmak ve toplantılara katılmak için fazla şartlar istenmeyebilr. Fakat bu Örgüt tarafından bölge içindeki belirli bir devletin üyeliğe kabul edilmesi tartışmaya açılabilir. Diğer yandan bölgesel örgütler katı kabul kriterlerini zorunlu kılan giriş koşullarını değiştirebilen bir modeli de seçebilirler. Örneğin, devletlerden yolsuzluğu kontrol etmek veya örgütün mali ve para politikalarını uygulamak veya insan haklarına saygı göstermek gibi koşullara sahip olmaları talep edilebilir (Kelley, 2010: 1).

Bölgesel örgütlere; Afrika Birliği (AfB), Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü (NATO), Varşova Paktı (VP), Avrupa Birliği (AB), Amerikan Devletleri Örgütü, Avrupa Güvenlik ve İş birliği teşkilatı (AGİT), Arap Birliği, Avrupa Konseyi, Merkezi Antlaşma Birliği Örgütü (CENTO) gibi örgütler örnek verilebilir. Bu örgütlerden AB, AfB, Avrupa Konseyi, AGİT, İslam Konferansı Örgütü, Arap Birliği gibi örgütler birden fazla işlevi yani siyasi, askeri, ekonomik, konularda faaliyet gösterebilseler de daha çok siyasal niteliği ağır basan örgütlerdir (Ateş, 2016: 28).

Devletler hem günlük etkileşimlerini hem de uluslararası çatışmalar da dahil olmak üzere daha dramatik olayları yönetmek için resmi uluslararası örgütlerden yararlanırlar. Devletler uluslararası örgütlerin merkezileşmesinden ve bağımsızlığından yararlanarak kendi başlarına gerçekleştiremedikleri hedeflerine ulaşmak için uluslararası örgütlere üye olurlar. Fakat daha güçlü devletler çıkarlarını korumak için uluslararası örgütlere çok fazla özerklik vermekten çekinmektedirler (Abbott ve Snidal, 1998: 29).

Uluslararası Örgütlerin oluşturulması, sürdürülmesinde kilit roller oynayabildikleri aynı zamanda IGO tüzüklerinin bir rejimin bu yönlerini resmileştiren kuruluşlar için ilkeler,

normlar, kurallar, karar belirleme işlevleri de mevcut olmaktadır (Karns ve Mingst, 1990: 2). Uluslararası örgütler düzenli bilgi toplama ve analiz süreçleri açısından da hükumetler kaliteli bilgilerin sağlarlar. Robert Keohane örgütlerin karar verme süreçlerinin daha sonra üye devletler tarafından daha fazla norm ve kural oluşturma, kuralların uygulanması ve uyuşmazlıkların çözülmesi, operasyonel faaliyetlerin desteklenmesi için kullanılabildiğini öne sürmektedir. Örgütlerin devletleri birbirleriyle sürekli etkileşime teşvik ettiğini, hile davranışlarını azaltmada, itibar değerini artırmada etkili olduklarını savunmaktadır (Keohane, 1984: 244-245).

Fakat uygulamada uluslararası örgütlerin etkinliği, üye devletlerin hükümetlerinin kendi hükümlerini uygulama kapasitelerine göre değişmektedir. Çoğu hükümet, özellikle az gelişmiş ülkeler rejim hükümlerini kendi yetki alanları altındaki alanlara ve faaliyetlere uygulama yeteneklerini sınırlayan ciddi kısıtlamalarla yüzleşmektedir. Örneğin uyuşturucu kaçakçılığının, uluslararası terörizmin ve ulus ötesi etnik çatışmaların önlenmesi gibi sorunlar güçlü üye devletlerin veya kapasiteye sahip örgüt yapısının gerekli olduğu başlıca alanlardır (Ataman, 2000: 155).

Ulus ötesi veya hükümet dışı aktörler (NGO) belirli bireyler tarafından kurulan ve kontrol edilen kuruluşlardır. Faaliyetleri ilk olarak genişleyen bölgeler, kıtalar ve tüm dünya olduğundan, uluslararası hale gelmeden önce başlangıçta tek bir ulusta yerleşik olma eğilimindedirler. STK'lar (Sivil Toplum Kuruluşları) genellikle üyeleri ortak bir amaca ulaşmak için bir araya gelen, genellikle kamu yararına yönelik bireyler veya dernekler olan özel, gönüllü kuruluşlardır. Ulusal hükümetlere veya uluslararası kuruluşlarla hiçbir bağı olmayan STK'lar bu nedenle ulus ötesi kuruluşlar olarak nitelenmektedir (Lage ve Brani, 2008: 81).

Sivil Toplum Kuruluşları, insan hakları gibi uluslararası toplumda yaygın olarak kabul edilen değerlerin övgüsü, üye sayıları veya fon bağışları nedeniyle finansal desteklerde bulunmakta, teknik yeterliliklerine ve belirli durumların nasıl çözüleceğine dair bilgilere sahip olabilmektedirler. Bunların yanı sıra birçok insani yardım STK'sının devletlerin müdahale etmeyi başaramayacağı alanlarda başarılı eylemlerde bulunma gibi önemli etkileri olduğu görülmektedir (Lage, Brani, 2008: 81).

Devlet dışı aktörlerin yükselişi, devletlerin artık ilişkilerin gidişatını yönetme tekelinden yararlanmadığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Liberal ve demokratik devletlerde liderlerin politikaları, kararları ve eylemleri halkın rızasıyla uyuşmadığında halkın desteğini kaybedebilmektedirler. Bu yüzden, devlet dışı aktörler devlet eylemleri üzerinde gizli bir güce sahip olmaktadır (Matambo, 2020: 3).

Artan ulus altı ve devlet dışı etkileşimin gelişmekte olduğu ortamda devlet dışı aktörler uluslararası ilişkiler teorisinde de farklı tartışmalarda yer almaktadır. Örneğin realistler devlet dışı aktörleri devletler ve hükümetler arasındaki kurumsallaşmış ilişkinin bir parçası olarak görmektedir (Archer, 2001: 115). Yeni-gerçekçi varsayıma göre, uluslararası örgütler, güçlü devletlerin kendi çıkarlarına hizmet etmeleri için kullandıkları önemli bir araçtırlar (Maier ve Riguad, 2008: 9).

Uluslararası örgütlerin özerk kurumsal aktörler olarak görülemeyeceğini savunan saldırgan yeni-gerçekçi varsayım bazen devletlerin kurumlar aracılığı ile faaliyet gösterdiklerini varsaymaktadır. Fakat bu kuralların, öncelikle uluslararası güç dağılımına dayanan devletin çıkar hesaplarını yansıttığına ve sistemdeki en güçlü devletlerin, dünya gücündeki paylarını koruyabilmeleri, hatta arttırabilmeleri için kurumları meydana getirdiklerini öne sürmektedirler (Maier ve Riguad, 2008: 9).

Dolaysıyla hükümetler arası örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarına şüphe ile yaklaşan realist bakış açısı anarşinin olduğu düzende her devletin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri ve kendi kendine yardım mekanizmalarına güvenmeleri gerektiğini savunmaktadır. Özellikle kolektif eylemin etkili olduğundan şüphe duymakta ve devletlerin bireysel ulusal çıkarlarının korunması için kolektif eylemlerden uzak durmalarına vurgu yapmaktadır. Realistler bu gerekçelerini Birleşmiş Milletler'in 2003 yılında Irak'a karşı Güvenlik Konseyi kararlarını uygulamadaki başarısızlığı ve Suriye krizini ele almadaki etkisiz olduğu ile ortaya koymaktadır. (Mingst, McKibben ve Arreguin-Toft, 2018: 360).

Sonuç olarak, devletler, bireyler, uluslararası örgütler, hükümet dışı örgütler, insani acıları hafifletmek, demokrasiyi savunmak, teşvik etmek, düşmanca niyetli ulus ötesi eylemleri önlemek, 'kırılgan' veya 'başarısız' devletlerin kurumlarını ve kapasitelerini inşa etmek, dönüştürmek amacı ile üçüncü taraflar olarak müdahalede bulunmaktadırlar (Macmilan, 2013: 1039).

Üçüncü taraflar olarak nitelendirilen bu aktörler uluslararası barış ve güvenliği teşvik etmek veya yeniden sağlamak amacı ile siyasi, ekonomik ve askeri müdahalelerde bulunabilirler. Fakat burada diğer aktörlere göre birincil aktörler olan devletler kendi menfaatlerine uygun tavır sergilemekle de devlet dışı aktörlerin karar verme süreçlerine müdahil olabilmektedirler (Ataman, 2000, 156).

1.4. Müdahaleye İlişkin Temel Tartışmalar

Devlet-içi ve devletlerarası anlaşmazlıklara kimin müdahale etmesi, ne zaman müdahale edilmesi, herhangi bir müdahalenin insani amaç taşıyıp taşımadığı soruları müdahalenin arkasındaki motivasyonları belirleyen başlıca faktörler olmaktadır. Gerçekleştirilecek bir müdahale için sağlam müdahale koşullarının belirlenmesi, müdahaleye karar verme süreci, başarılı müdahaleye ulaşmak için stratejik veya politik yöntemleri belirlemek açısından önem taşımaktadır (Pearson, 1974: 438).

Müdahale sonucunun maliyet ve faydaları açısından müdahaleyi belirleyen faktörlerin yanı sıra müdahaleyi tetikleyen faktörler de sürece olumlu veya olumsuz etki edebilmektedir. Toprak edinme, bölgesel istikrar, müdahale edenin diplomatik ekonomik veya askeri çıkarlarının korunması, bölgesel güç dengeleri ideoloji ve sosyal grupların korunması devletlerarası çatışmalara müdahalenin arkasındaki geniş motivasyonlara dahildir (Pearson, 1974: 438).

Bazı vakalarda insani nitelikte yapılan askeri müdahalenin amacı yerel çevreyi istikrara kavuşturmak değil, istikrarı bozma ve ulusal çıkar niteliği taşıyabilmektedir. Bu durum hem çatışan tarafların hatta müdahil olan ülkelerin bile sürekli zararı ile sonuçlanabilmektedir (Regan, 1996: 341). Bu tür sonuçtan kaçınmak için her iki çatışan tarafın lehine olan şartlarda çatışmayı durdurmak gerekmektedir. Bu durumda müdahalenin temel hedefinin bölgeye istikrarı getirmek ve insani dramları önleyecek şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Çatışmaların bölgesel istikrarsızlık veya bölgesel ekonomileri bozabilme potansiyeli ise çatışmaya komşu ülkelerin de müdahalesine yol açabilmektedir (Regan, 2000: 12).

Müdahale birçok durumda işlemsel (ekonomik, askeri, siyasi) ve duygusal (ideolojik, dini ve etnik) bağlardan kaynaklanabilmektedir (Regan, 1998: 755); Hedef devletlerdeki iç

anlaşmazlıklara müdahaleler, bir iç anlaşmazlıkta bir gruba yardım etme veya karşı çıkma, hedef devletlerin politikalarını veya koşullarını etkileyen müdahaleler siyasi bağları içeren müdahalelerdir. Bu tür müdahaleler hedef devleti belirli bir müzakereye zorlamak için tasarlanan sınır karakollarına yapılan bombalama baskınlarını veya saldırılarını kapsamaktadır (Pearson, 1974: 435).

Askeri bağlantıları içeren müdahale olasılığı askeri olmayan araçların tüketilmesi veya barışçıl çabaların başarısız olması durumunda 'adil savaş' doktrininin bir parçası olan ve aynı zamanda insancıl müdahaleyi tetikleyen faktörlerden kaynaklanmaktadır (Kardaş, 2003: 37). Etnik bağlardan oluşan müdahale olasılığı etnik yakınlıkların sınırların ötesinde var olduğunda, insanların liderlerine ortak etnik kökenlerine yardım etmek için müdahale etmeleri için baskı yapmaları sonucu yüksek olmaktadır (Findley ve Teo, 2006: 830).

Bir çatışma daha ideolojik karaktere büründükçe, söz konusu meseleler daha yerleşik hale gelecek ve karşıt tarafların dış baskılar karşısında geri çekilme olasılıkları daha düşük olacaktır. Söz konusu meseleler, iktidar koalisyonunun işlevsel ideolojisini değiştirmek etrafında döndüğünde, en dikkat çeken sonuçlar, bir tarafın egemenlik iddialarından vazgeçmesini gerektirmektedir (Regan, 1996: 348).

Gerçekleştirilen bir müdahalenin etkili olup olmadığı müdahale davranışına göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin bir müdahale düşmanca (hedef hükümete karşı çıkmak veya isyancılara yardım etmek), dostça (hükümeti desteklemek veya isyancılara karşı çıkmak) veya tarafsız olmakla uygulanabilmektedir. Herhangi bir devletin coğrafi olarak daha uzak bir ülkeye dostça müdahalesinden ziyade düşmanca davranması hem müdahalecinin maliyetlerini artırır hem de müdahilin uluslararası toplum tarafından kınanmasına sebep olmaktadır (Pearson, 1974: 435).

Ortak çıkarları koruma isteği sebebiyle ittifaklar çatışmaya siyasi, ekonomik ve askeri yollarla müdahalede bulunabilirler. Çatışmaya eğilimli bir devletin düşmanının ittifaklarının güvenilirliği ne kadar yüksek olursa devletlerin müdahale etme olasılığı azalabilmektedir (Smith, 1996: 33-34). Acil müdahale gerektiren vakalarda küresel ve bölgesel örgütler kolektif güvenlik örgütleri olarak hareket etmekle askeri olarak müdahale olasılığını artırabilmektedirler. Fakat bazı durumlarda ulusal çıkar güden büyük güçler arasında ortaya

çıkan görüş ayrılığı çoğu zaman çatışmayı çözümsüz hale getirebilmektedir (Yılmaz, 2007: 62-65).

Taahhüt sorunlarından kaynaklanan çatışmalar daha şiddetli ve uzun süreli nitelik taşıdığından diplomatik, askeri, ekonomik müdahalerle sonuçlanabilmektedir. Taahhüt sorunlarından dolayı müdahaleyi ilk başlatan tarafın amacı, müdahale ettiği ülkede rejim değişikliği yapmak, devleti tamamen yıkmak ve devleti büyük ölçüde güçsüzleştirmek olabilir. Dolayısıyla bu sorunlar daha uzun süreli çatışmalara yol açabileceğinden dış devletlerin çeşitli müdahale olasılığını yükseltmektedir (Shirkey, 2017).

Taahhüt sorunlarından kaynaklı çatışan devletlerden biri uzlaşma sonucunda rakibinin güçleneceğinden ve gelecekte daha iyi bir anlaşma elde etmeye çalışacağından korktuğu için savaşı bırakmayı kabul etmeyebilir. Bölgeden vazgeçmek veya başka tavizler vermek hem çok maliyetli olabileceği hem de yerel izleyici ve kamu kınanmasına yol açabileceği için çatışma süresi uzayabilir (Shirkey, 2017: 17-18).

Müdahale etmenin maliyet ve faydaları göz önünde bulundurulduğunda üçüncü bir tarafın (devlet, küresel veya bölgesel örgüt) herhangi bir çatışmaya müdahale edip etmeyeceğini askeri sübvansiyon (devlet tarafından karşılıksız finansal yardım) belirlemektedir. Sübvansiyonlar çoğaldıkça müttefikin bölgeyi ele geçirme veya elinde tutabilme olasılığı da artmaktadır. Dolayısıyla bir müttefiki desteklemenin maliyetinin askeri sübvansiyonun derecesinden etkilendiği varsayılmaktadır (Chang, Potter ve Sanders: 2007).

Müdahalenin etkinliği söz konusu olduğunda herhangi devletlerarası veya iç çatışmalara kimin müdahale etmesi gerektiği önemli tartışma konusu olmaktadır. Devletlerarası çatışma veya savaş durumunda müdahale eden tarafın ilk olarak devletler olduğu bilinmektedir. Ülke dahilinde yerel kargaşa düzeyi yüksek olduğunda devletlerin müdahale etme olasılığı daha fazla olmaktadır. Böyle bir müdahalede müdahale edenin gücü ve istekleri belirleyici faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Regan, 1998: 755).

Coğrafi olarak yakın olan devletlerin devam eden çatışmalara müdahalesi, örneğin askeri müdahale lojistiği sağlama açısından daha fazla olanak sağlamaktadır. Çatışmalar bölgesel istikrarsızlık oluşturabildiği veya bölgesel ekonomileri bozabildiği için yakın devletler çatışmaya daha ilgili olabilmektedirler (Shirkey, 2017: 5). Çatışmaya yakın ülkeler

bölgelere yayılan mülteci akışları sorunu ile karşılaştığından çatışmanın boyutu devletlerarası çatışma riskini de artırabilmektedir (Salehyan ve Gleditsch, 2006: 360).

Devam eden anlaşmazlıklara müdahalelerlerde 1946-2001 döneminde 15 devletin (ABD, Rusya, Çin, Fransa, Birleşmiş Krallık, Mısır, Avusturalya, Hindistan, Iran, Almanya, Suriye, Ürdün, Japonya, Kanada, Küba) en aktif şekilde müdahalede bulunan devletler olduğu bilinmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde (1946-2001) bu devletler tüm katılım davranışlarının yaklaşık yüzde 50'sini (1809'dan 879 müdahale) ve 1264 devlet müdahalesinin yaklaşık yüzde 70'ine dahil olmuşlar (Corbettea ve Dixon, 2005: 52-53).

BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri 1264 devlet müdahalesinden 679'na (yüzde 53) sahip olmaktadırlar. Güvenlik Konseyinin daimi üyeleri 339 tüm devlet askeri müdahalelerinden 226'sını (yüzde 66) oluşturmaktadırlar. İkinci Dünya Savaşı sonrası tüm müdahale faaliyetlerinin yaklaşık dörtte birinin, yani toplam 1264 müdahaleden 296'nın ABD'ye ait olduğu bilinmektedir. ABD'nin en aktif ikinci müdahaleci rakibi diplomatik, ekonomik ve askeri olmak üzere toplam 158 müdahale eylemi ile Rusya/SSCB yer almaktadır. Bu dönem içerisinde büyük beşler arasında Büyük Britanya 15 askeri müdahaleyle en az aktif olan aktördür (Corbetttea ve Dixon, 2005: 52-53).

En fazla askeri müdahalede bulunan devlet şaşırtıcı olmayan şekilde Amerika Birleşik Devletleri (134) olmaktadır. Diğer ülkelere kıyasla ABD Amerikan ekonomik gücü ile diğer ülkelerin ekonomik gücü arasındaki eşitsizliğin bir yansıması olarak orantısız biçimde ekonomik müdahaleye ev sahipliği etmektedir. Bu süreçte 9 ekonomik müdahalede bulunan Birleşik Krallık daha fazla ekonomik araçlara sahip olsa da eylemlerinin yüzde kırk beşi askeri olarak bilinmektedir. Fransa'nın toplam 75 askeri müdahalesinden 29'u (yaklaşık yüzde 38'i) askeri olmaktadır (Corbettea ve Dixon, 2005: 52-53).

Dış siyasette daha çok ekonomik çıkarlarından yana olan Çin bu süreçte toplam 78 müdahaleden 17'sini askeri müdahaleden yana seçmiştir. Büyük güçler için askerileştirilmiş ve askerileştirilmemiş (diplomatik, ekonomik) müdahaleler birbirini sık takip etse de Soğuk Savaşın ilk aşamalarında askerileştirilmiş müdahaleler daha çok tercih edilmiştir (Corbettea ve Dixon, 2005: 52-53). Dünyanın birçok bölgesinde önemli çıkarlar güden ve güçlü ekonomik ve askeri kaynaklara sahip büyük güçler askeri güçlerini ülkelerinden daha uzağa konuşlandırarak kendi bölgelerinin dışına müdahale edebilmektedirler (Shirkey, 2017).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ve 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası sistemdeki etkinlikleri doğasıyla müdahaleciler olarak devletler, Uluslararası Örgütler, Sivil Toplum Kuruluşları, koalisyonlar arasında hangisinin müdahalede bulunabileceğine ilişkin net ayrım yapmak bazen belirsizlik taşımaktadır. Örneğin, bir sıra devletlerarası ve devlet içi çatışmalarda devletler, devlet koalisyonları ve uluslararası örgütlerin kolektif müdahaleleri yapılabilmektedir (Irrera, 2015: 7).

Örneğin demokrasi ve bölgesel istikrar risk altında olduğunda hükümetler arası örgütlerin en zorlu ve şiddetli çatışmalara bile dahil olma olasılığı yüksek olmaktadır. Bu tür çatışmalarda devletler belirginliğe ve çatışanlar arasında inatçılığı önlemeye odaklanırken, IO'lar (International Organizations: Uluslararası Örgütler) ve STK'lar karmaşıklığı azaltmaya veya çözmeye odaklanmaktadırlar (Irrera, 2015: 7).

Son olarak herhangi bir çatışmaya müdahalenin başarılı sonuçlanıp sonuçlanmayacağında pek çok faktör etkilidir. Müdahalecinin müdahale stratejisinin amacı potansiyel müdahil devletlerdeki karar vericilerin optimal bir stratejiye ulaşabilecekleri bir çerçeve geliştirmektedir. Fakat müdahaleye karar vermedeki zorluk devletlerin başarılı olmayı öngöremediklerinde müdahale etmemeyi tercih etmeleri ile ilişkilidir (Rregan, 1996: 342).

Yüksek düzeyde rastlantısal bir çatışmadan ziyade devam etmekte olan çatışmaların sebep olduğu maliyetler önemli ölçüde daha yüksek olabilmektedir. Bu gerçek çatışmalarınaz veya fazla maliyet getirdiği koşullarına göre müdahele edip etmemeyi etkileyebilmektedir**.** Örneğin, son derece kanlı ve yüksek zayiatın olduğu üçüncü bir tarafın kaynak taahhüdü olmadan başarılı bir şekilde müdahale etmesi daha az muhtemel olabilmektedir. Dolayısıyla müdahale stratejisi herhangi bir müdahale girişiminin olası başarısını etkileyebilmektedir (Regan, 1996: 342).

Müdahale girişimi görevdeki hükümeti desteklediğinde herhangi bir üçüncü taraf müdahalesinin etkinliğinin artırılması gerekmektedir. Çatışmada bir tarafa destek, desteklenen tarafa yapılan olumlu teşviklerden veya karşı tarafa verilen olumsuz yaptırımlardan kaynaklanabilmektedir. Başarılı müdahaleye ulaşmanın diğer kriteri herhangi bir müdahale girişiminin olası sonucu için kritik olan müdahale edenin statüsü ile ilgili olmaktadır (Regan, 1996: 349). Örneğin büyük güç devletler küçük devletlere nazaran

daha az kısıtlamalara sahip olmaktadır. Dolayısıyla bazı tartışmalı vakalara müdahe edilmesine ilişkin kararlarda büyük güçler daha etkili olmaktadırlar (Ataman, 2000).

1.5. Müdahaleye İlişkin Temel Kuramlar

Tarihsel kökleri Thucydides'e kadar uzanan realizm, devletlerin her şeyden önce kendi çıkarlarına göre hareket ettiğini savunmaktadır. Bu çıkarlar bir devletin diğer devletlere nazaran güvenliğini artırmasıyla ilişkili olmaktadır. Tarihçi Marc Trachtenberg, (1993) 'Tarihsel Perspektifte Müdahale' adlı makalesinde, müdahalelerin öncelikle bir devlet tarafından statükoyu korumak veya kendi gücünü genişletmek için kullanıldığını iddia etmektedir (Trachtenberg, 1993: aktaran Purinton, 2014: 6)

Realistler, ulusal çıkarların müdahalenin ana itici gücü olduğuna inanmaktadırlar. Bu çıkarlar tehlikede olduğunda devletler müdahaleden kaçınmazlar. Sahip oldukları askeri güçlerini herhangi bir çıkar elde etmek söz konusu olduğunda harekete geçirebilmektedirler. Özellikle son derece stratejik çıkarlar söz konusu olduğunda ve BMGK daimi üyeler müdahaleye karşı hemfikir olmadıklarında büyük güçler realist bir bakış açısıyla mevcut normları hiçe sayabilmektedirler (Boke, 2019).

Realist gelenek ulusal çıkarların ve uluslararası düzenin, ağır insan hakları ihlallerine maruz kalanlara yardım etme ahlakından her zaman önce geldiğine inanmaktadır (Fiott, 2013). Devletler ekonomik ve askeri güçlerini artırmak, uluslararası sistemde güç dengesini kendi lehlerine değiştirmek için müdahalede bulunmaktadırlar. Müdahalede eden devletlerin önemli amaçları arasında diğer devletlerin gücünü denetlemek ve bu devletleri kontrol altında tutmaktır. Müdahaleye karşı verilen yasal taahhütler ve müdahale uygulaması belirli ulusların siyasi amaçlarına hizmet etmektedir (Morgentau, 1967: 92-93).

Müdahale bir devletin diğer tarafın müdahalesini itibarsızlaştırmaya ve kendi müdahalesini haklı çıkarmaya hizmet edebilmektedir. Bu sebeple on dokuzuncu yüzyılın başlangıcında müdahale etmeme ilkesi, yeni ulus devletleri Avrupa'nın geleneksel monarşilerinin müdahalesinden korumaya çalışmıştır. Çünkü onu kuran antlaşmada açıkça ilan edilen Kutsal İttifak'ın ana aracı müdahale olmuştur. Örneğin Rusya 1820 yılında İspanya'ya müdahale etmeye çalışmış, Macaristan'a fiilen müdahale ederek liberal devrimlere karşı

çıkmıştır. Rus gücünün genişlemesini istemeyen Büyük Britanya ise bu müdahaleye karşı çıkmıştır (Morgentau, 1967: 92-93).

Devletlere odaklanan realistlerin aksine insan haklarının korunmasına vurgu yapmaktadır. İnsanların hayatları tehlike altında olduğunda bireyin korunmasını sağlamak amacı ile müdahale gerçekleştirilebilir. Liberalizm bu öneriyi ileri sürerken müdahale durumunda başklarının temel özgürlük haklarının ihlal edilmemesi gerektiğini de vurgulmaktadır (Yoshida, 2013:2). Çağdaş liberal teorisyenler tipik olarak, devlet destekli katliam veya soykırım gibi en kötü insan hakları ihlalleri karşısında son çare olarak insani askeri müdahaleyi haklı çıkarmaktadırlar (Doyle ve Recchia, 2011: 1438).

Dolayısıyla benzer koşullar altında egemenliğin göz ardı edilebileceğini savunmaktadırlar. Fakat liberaller insani amaçlar yerine ulusal çıkarlar güden devletleri engellemek amacı ile böyle bir müdahalenin tek taraflı değil çok taraflı olarak BM Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmesi ve denetlenmesi gerektiğini ileri sürmektedirler (Doyle ve Recchia, 2011: 1438). Realizm ile liberalizm arasında 'via media' yaklaşım olan ve 'orta yolu' benimseyen İngiliz Okulu teorisyenlerinin özellikle Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra müdahale konusunda önemli çalışmaları bulunmaktadır (Almeida, 2002: 161).

Okulun müdahaleye ilişkin savları çoğulcu ve dayanışmacı bakış açısına göre sınıflandırılarak müdahale etmeme ve gerekli durumlarda müdahale etme ilkeleri olarak bilinmektedir (Almeida, 2002: 161). Çoğulcular müdahaleyi ahlaki ve hukuki açıdan yanlış görürken dayanışmacılar, uluslararası toplum içinde 'artan ortak endişeler, uygulamalar ve kurumlar' sebebiyle müdahaleyi savunmaktadırlar. Dolayısıyla müdahalenin insancıl açıdan ele alınması egemenliğin yeniden tanımlanması gibi konularda İngiliz Okulu'nun dayanışmacı düşünce ekolü uluslararası politikada daha etkin rol oynamıştır (Dhaliwal, 2014: 1).

Ayrıca dayanışmacı ekol, bir müdahalenin insani olarak nitelendirilmesini adil savaş geleneğinden türetilen dört temel şartın karşılanması gerektiğini savunur. İlk olarak, müdahale için haklı bir sebep veya en yüksek insani acil durum olması gerekmektedir. Böyle bir durum incelenen vakaların istisnai doğasını yansıtmaktadır. İkincisi, güç kullanımı son çare olması durumunda kullanılabilir, üçüncüsü, gerçekleştirilecek orantılılık şartını karşılamalıdır. Son olarak, kuvvet kullanımının olumlu bir insani sonuç elde etme

olasılığının yüksek olması gerekmektedir. İnsanlığa karşı suç, kitlesel ölüm, soykırım gibi ağır insan hakları ihlallerine vurgu yapan bu koşullar altında müdahale etmeme eylemi ahlaki sorun olduğunu ortaya koyar (Wheeler, 2000: 34).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle tüm dünyada ağır krizlere yanıt olarak uluslararası politikada yeni ortaya çıkan ve normlara vurgu yapan konstrüktivistler, Soğuk Savaş sonrası yaşanan insani müdahale vakalarının incelenmesi sonucunda, insani gerekçelerle insani müdahale hakkının var olduğunu ileri sürmüşler. Onlar diğer devletlerin vatandaşlarını insani facialardan kurtarmak amacı ile askeri olarak müdahale etme hakkının var olduğuna ve böyle bir hakkın ahlaki bir görev olduğuna inanmaktadırlar (Zabal, 2021: 21).

Aynı zamanda devlet davranışını şekillendiren birincil faktörün normlar olduğunu öne süren konstruktivistler için insani müdahale, devletler tarafından insani yardım sağlama, sivillerin yeniden yerleşimi ve insan hakları ihlalleri vakalarını azaltmak için genellikle çatışma halindeki sivillerin karşılaştığı ağır insan hakları ihlallerini durdurmak amacı ile gerçekleştirilebilmektedir (Isnarti, 2018: 158).

Müdahaleyi insancıl müdahale perspektifinden ele alan Marxsizm'in savının postkolonyalizm ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Her iki teori de insani müdahalenin, Batılı uluslar tarafından kendi değerlerini ortaya koymak ve bölgeleri çıkarları doğrultusunda sömürü planlarını gerçekleştirmek için yürüttükleri bir emperyalizm biçimi olduğunu ileri sürmektedirler. Postkolonyalizm birçok ülkenin sömürge tarihinin yerli halkın Avrupa emperyalist sömürüsünden, özellikle 'Afrika'nın sömürülmesinden mağdur olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla Batılı devletlerin güçlerini sürdürmek için müdahale etme ile emperyalist niyetler ürettiklerine inanmaktadırlar (Dhaliwal, 2014: 2).

Eleştirel teori hem müdahale etmeme kuralının hem de insani müdahale kuralının şiddet içerdiğini kabul etmektedir. Müdahale etmeme kuralından etkilenen egemenlik, barış içinde bir arada yaşamayı sürdürerek uluslararası düzeni güvence altına almayı vaat etmektedir. Diğer taraftan eleştirel teori müdahale etmeme ilkesinin egemen devletlerin iç siyasi şiddet ve insan hakları ihlalleri uygulamasına izin vereceğinin mümkün olduğunu savunmaktadır. Benzer şekilde, uluslararası insancıl hukuk kapsamında meşrulaştırılan silahlı müdahale yabancıları ağır insan haklarından kurtarmayı vaat etse de böyle bir müdahalenin yine şiddeti

tırmandırması, artırması ve daha da yayması her zaman mümkün olmaktadır (Devetak, 2007:174)

Eleştirel teori müdahalede olduğu gibi 'müdahale etmeme'ye ilişkin bir şiddet olduğunun altını çizmektedir. İnsani amaçlar için gerçekleştirelecek bir silahlı müdahalenin meşru olup olmadığını önceden belirlemenin imkansız olduğunu savunmaktadır. Böyle bir müdahalenin haklı olup olmadığını kesinleştirmek için olayların normatif ve sağduyulu değerlendirmelere dayalı olarak karmaşık hesaplamalar göz önünde bulundurulduğunda çatışmanın tüm taraflarıyla, diyalog gerektirmektedir (Devetak, 2007: 174).

Özetle realizm, gücü, nüfuzu ve ulusal/stratejik çıkarları herhangi br müdahale kararının ana itici güçleri olarak kabul etmektedir. Realistlerin aksine liberalizm, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar gibi ulusal veya stratejik çıkarlar ne olur olsun küresel güçlerin (BM) müdahalesine inanmaktadır. Aksi takdirde geniş çaplı insani ıztıraplar ortaya çıkmaktadır. İngiliz Okulu'nun dayanışmacı kuşağı insani müdahalenin meşruiyetini uluslararası toplumun paylaştığı ortak normlara ve değerlere dayanandırarak sağlam bir temelle gerekçelendirmektedir. Bu temel norm ve değer, ahlaki/etik çizgide olan acil insani durumlarda yasal müdahale çağrısı olmaktadır (Yoshida, 2013: 12).

1.6. Çatışma Çözümüne Uluslararası ve Bölgesel Örgütlerin Katkıları

Savaş ya da askeri çatışma için barışçıl bir çözüm bulma çabaları barış süreci kavramı ile ifade edilmektedir. Taraflar arasındaki görüşmelerin kolaylaştırılmasından, çatışma sonrası toplumlarda kalıcı barış inşa etmeye kadar çok sayıda konuyu içine alan barış süreci şiddetli çatışmaları durdurmak, en aza indirmek, tasfiye etmek ve dönüştürmek isteyen, geniş bir yelpazedeki uluslararası, ulusal ve yerel çabaları benimseyen kapsamlı bir kavramdır (Özerdem, 2013: 58-59).

Şiddetli çatışmalara karşılık vermede uygulanan çatışma çözümü kazan-kazan çözümünü ortaya çıkarır ve zorlama kullanmaz. En etkili biçimleri, çatışmanın altında yatan sebepleri belirler ve bunları karşılıklı olarak tatmin edici, kendi kendini sürdüren ve destekleyen çözümlerle ele almaktadır (Miller, 2005: 23-24). Çatışmanın köklerinin gerçekte ne olduğunu araştırmaya ve tarafların yerleşik konumlara bağlılıklarında kaçırmış olabilecekleri yaratıcı çözümleri belirlemeye çalışmaktadırlar. Çatışma çözümü, tarafların

sıfır toplamlı, yıkıcı çatışma kalıplarından pozitif toplamlı yapıcı sonuçlara nasıl geçebilecekleriyle ilgilenmektedir (Miall, 2004: 3- 4).

Devam eden çatışmaların tırmanmasını ve şiddet içerenlerin olumsuz etkilerini önlemeye yönelik müdahaleci çabalar anlamını ifade eden çatışma yönetiminde anlaşmazlıkların nadiren tamamen çözüldüğü bilinmektedir. Çatışma yönetiminin uygulanması aşamasında uyuşmazlıklar daha çok azaltılır, düşürülür veya kontrol altına alınabilmektedir (Miller, 2005: 23).

Literatürde çatışma yönetiminin uygulanmasında birçok teknikler kullanılmaktadır. Bu teknikler (Miller, 2005: 24):

i) Çatışan taraflar karşılıklı bir anlaşmaya varmak için bir araya getirilir.
ii) Hükümetler veya çatışmanın üçüncü şahısları, bir karar vermek veya uygulamak için doğrudan müdahale edebilir.
iii) Söz konusu çatışmayı ele almak için yeni girişimler, programlar veya kurumsal yapılar (örneğin seçimler gibi) uygulanabilmektedir.
iv) Çatışan taraflar, önceden oluşturulmuş çözüm veya sınırlama araçlarını uygulamaya mecburdurlar.
v) Hükümet veya başka bir üçüncü taraf, belirli bir çatışmaya karışanlardan biri veya tümü arasında korkuyu ortadan kaldırmak veya aşılamak için zorlamayı kullanabilir ve bu da çöküşe yol açabilir.

Daha çatışma ortaya çıkmadan önce barış ve sükunetin olduğu veya en kötü ihtimalle sorunların baş gösterdiği evrede geliştirilen yaklaşım ve mekanizmlar çatışma önleme olarak nitelendirilmektedir. Çatışma önleme çözüm ve müdahale için uygun stratejileri belirleme umuduyla, büyük ölçüde gizli veya küçük anlaşmazlıkların doğru analizine dayanmaktadır. Bu çabalar kolektif olarak karmaşıklık ve yaklaşım bakımından farklılık gösteren ‘erken uyarı sistemleri’ olarak kategorize edilmektedir (Demir, 2017: 15).

Çatışma dönüştürme anlaşmazlıkların daha geniş kapsamlı sosyal ve siyasi nedenlerini belirleyerek ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. 1990’lı yıllarda ortaya çıkan çatışma dönüştürme anlaşmazlıklar çatışmaya dönüşmeden evvel toplumun gücünü inşa etmeyi amaçlamaktadır (Özerdem, 2013: 61- 62).

Devletlerarası veya devletler içi siyasi anlaşmazlıkların silahlı çatışmaya tırmanmasını önlemek için kullanılan eylem veya kurumlar önleyici diplomasi kavramı altında birleşmektedir. Önleyici diplomasi çabaları, bir seçim sürecinin politika ve kurumlarının şiddete neden olmadan gerginlikleri yönetemediği durumlarda uygulanmaktadır. Örneğin Afrika Barış Güvenlik Mimarisi'nin (APSA) bir unsuru olarak önleyici diplomasi, Afrika'da barışı, güvenliği ve istikrarı teşvik etmeye yönelik çerçevesinde önemli yer tutmaktadır (Gerenge, 2015: 2).

İlgili tarafların rızaları ile asker, polis ve sivillerin de dahil olduğu, Birleşmiş Milletler gücünün uyuşmazlık alanında konuşlandırılması barışı koruma (peacekeeping) olarak nitelendirilmektedir (Odman, 2004:73).

Üçüncü taraflarca barış yapma (peacemaking), barışı korumanın çok ötesine geçen geniş kapsamlı çabaları içermektedir. Barışı koruma faaliyetleri çatışmanın davranışsal bileşenine odaklanırken, barışı sağlama, sorunun tekrarını sona erdirmek için çatışmaya yol açan koşullara odaklanmaktadır (Yılmaz, 2006, 32). Birleşmiş Milletler'e göre, barış yapma genellikle devam eden çatışmaları ele almayı ve genellikle düşman tarafları müzakere edilmiş bir anlaşmaya getirmek için diplomatik çabaları içermektedir. Barış yapıcılar; elçiler, hükümetler, devlet grupları, bölgesel örgütler veya Birleşmiş Milletler olabilir. Barışı sağlama çabaları, resmi olmayan ve hükümet dışı gruplar veya bağımsız olarak çalışan önde gelen bir birey tarafından da üstlenilebilir (10.06.2022).

Barış inşası en temel anlamıyla bir çatışmanın altında yatan nedenlerin giderilmesini sağlamaya çalışan kapsamlı süreci anlatmaktadır. Üçlü çatışma çözümü (barışı koruma, barış yapma ve barış inşası) unsurlarını tamamlayıcı nitelikte olan barış inşası barış için daha iyi bir alt yapının inşasını öngörmektedir. Barış inşası bir çatışmanın hem nedenlerini hem de sonuçlarını aynı anda ele alan çok sayıda kısa, orta ve uzun vadeli programdan oluşan kapsamlı bir sistem olmaktadır (Yusuf ve Aku: 2016). Barış inşası çatışma yönetiminden ziyade çatışma çözümü ve çatışma dönüşümü ile ilgili olmaktadır (Ginty ve Richmond, 2013: 766).

Kolektif şiddet şekillerinin yokluğu anlmını ifade eden negatif barış çatışmaların geçici bir şekilde durdurulmasından çatışan tarafların kalıcı uzlaşıya varmasına kadar durumları

kapsamaktadır. Fakat negatif barışa dayalı yaklaşımlar şiddetin arkasındaki temel sorunları yansıtmada başarısız olmaları, ulusal ve uluslararası düzeyde kolaylıkla statükocu güçlerin çıkarına kullanılmaları sebebiyle eleştiri ile karşılanmaktadır (Özerdem, 2013:6-8). İnsan toplumları arasındaki iş birliği ve bütünleşme olarak tanımlanan pozitif barış yaklaşımları barış koşullarının sadece çatışmanın veya savaşın temel sebepleri, doğası ve amaçlarının incelenmesi ile gerçekleşebileceğini savunmaktadırlar (Ercoşkun, 2020: 3; Özerdem, 2013: 8).

Temelleri Batı dışı kültürlerden oluşan pozitif barış şiddetin çözüm yöntemlerinin bulunması, toplumdaki olumsuz sosyal ilişkileri pozitife dönüştürmeyi, çatışan tarafları uzlaşıya teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda empatiye dayanarak pasif direniş ilkesini yeniden oluşturmayı içine alan daha ileriye dönük etkili iyimser değerler oluşturmayı benimsemektedir (Özerdem, 2013:8-9).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devlet dışı aktörlerin uluslararası sistemde etkin role sahip olması devletlerin dış siyasetteki davranışlarında etkili olabilmeleri artık uluslararası ilişkilerde sadece devletlerin söz sahibi aktör olmadıklarını göstermiştir. Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu, (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Avrupa Birliği (AB), Avrupa Konseyi (AK), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Afrika Birliği Örgütü (ABÖ), Arap Birliği (AL), gibi siyasi ekonomik, savunma nitelikli örgütlerin faaliyete başlaması, Westfalyan sisteminin temel ilkelerini ikincil plana atmıştır (Arı, 2009: 70).

Uluslararası örgütlerin çeşitli dünya meselelerini gündeme getirmeleri ile uluslararası örgütlerin anlaşmazlıkların çözümünde ne kadar etkili olup olmadıklarına ilişkin bilimsel çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmaların bir kısmı, çatışmaların çözümünde daha çok küresel örgütlerin (BM), diğerleri ise bölgesel nitelikli örgütlerin etkili olduğunu savunmuşlardır (Slobodchikoff, 2012: 30).

Çatışmaların çözümünde bölgesel örgütlerin ivme kazanması Orta Doğu, Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinde devletlerin sivilleri koruma kavramının uygulamada yetersiz kalmaları ile açıklanabilmektedir. Özellikle, 1990'lı yılların sonundan silahlı çatışmalarda sivillerin korunması (PoC), BM barış operasyonları ve 2000'li yılların başından itibaren Avrupa Birliği, Afrika Birliği, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü gibi bölgesel örgütler için temel bir stratejik hedef haline gelmiştir. Bu örgütler farklı zamanlarda sahadaki farklı

gelişmelere tepki olarak çeşitli barış operasyonları misyonları geliştirmeye başlamışlardır (Koops ve Patz, 2002: 1).

AfB, OAS ve NATO gibi bölgesel örgütlerin çatışmaya müdahalelerde daha önemli roller oynadığı bilinmektedir. Bu durum AfB'nin Burundi ve Sudan'daki operasyonların yanı sıra Afrika Cumhuriyeti, Zimbabwe gibi ülkelere temsilciler göndererek çatışan taraflar arasında barışı tesis etmek için yoğun çaba harcamalarında görülmektedir. NATO'nun Avrupa'da 1994 yılında eski Yugoslavya'da gerçekleşen barışı koruma operasyonu ve 1995 yılında Bosna Hersek Savaşı'nda askeri eylemi gibi çeşitli askeri operasyonlarda önemli görevler oynadığı bilinmektedir (Özerdem, 2013: 70).

Uluslararası örgütlerin uyuşmazlıklara müdahil olmadaki faaliyetlerinin temel niteliklerinin en önemlisi nötr, tarafsız ve bağımsız tutum sergilemeleridir. Nötrlük, örgütlerin devletlerarasında arabulucu olarak hareket etmelerini ve kararlarını uygulamalarını sağlamaktadır. Tarafsızlık, konu ne olursa olsun hiçbir tarafın tercih edilmemesine dayanır. Bağımsızlık ise uluslararası örgütlerin kendilerinin özerk biçimde karar alabilmeleri gerçeğine dayanmaktadır (Gabrieala, 2013: 311).

Uluslararası örgütler bazı durumlarda toplu kararların alınmasında üye devletlerin çıkarlarına verimli yansıyacak biçimde bir denge sağlamaya mecbur kalabilmektedirler. Bu durumda örgütün bağımsızlığı olumsuz etkilenir, karar vermedeki etkinliği ve önemli amaçlara ulaşma kapasitesi yetersiz olabilmektedir. Fakat hem güçlü devletler hem de küçük devletlerin uluslararası örgütlere üye olmada çeşitli amaçları mevcut olmaktadır. Bu amaçlar büyük güç devletler için ulusal/stratejik çıkarları doğrultusunda uluslararası örgütleri etkilemeye hesaplanmıştır (Gabriela, 2013: 311).

Dolayısıyla çıkarları örgüt tarafından olumlu karşılanmadığında güçlü devletler uluslararası örgütlere üye olmakta çekimser davrana bilmektedirler. Küçük devletler uluslararası örgütlere üyelik talebinde bulunurken egemenlikleri temel hedef olarak belirlemektedir. Sonuç olarak, küçük devletler üyesi oldukları uluslararası örgüt tarafından egemenliklerini olumsuz etkileyen kararların alınmasınna karşı çıkabilmekte veya böyle bir örgüte üye olmakta isteksiz davranabilmektedirler (Gabriela, 2013: 311).

Örneğin, BM müdahaleye ilişkin önemli kararların verilmesinde beş daimi üyelerinden birinin veto etmesiyle kısıtlanabilmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin Filistin sorununa bağlı İsrail'e karşı kabul ettiği kararların ABD tarafından her zaman veto edilmesi bunun somut örneğidir. Dolayısıyla hem Uluslararası Para Fonu (IMF) hem de BM Güvenlik Konseyi, bazı güçlü devletlerin bu örgütlern faaliyetlerini yönlendirdiği ve ilkelerini seçici bir şekilde dayattığı iki önemli örgüt olmaktadır (Ataman, 2000: 155).

Sadece üyeleri arasında barışçıl davranışları meşru bir şekilde uygulayabilen uluslararası örgütler bu norm çerçevesinde üye olan devletleri çok çeşitli yaptırımlara tabi kılmaktadır. 1999 yılında Etiyopya ve Eritre arasındaki çatışma sırasında BMGK'nin her iki ülkeye de silah ambargosu uygulamasının akabinde Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) Etiyopya'ya aşırı askeri harcama nedeniyle yaptırım gerçekleştirmesi bu duruma örnek olabilir (Shannon, Morey ve Boehmke, 2010: 1127).

Uyuşmazlıkların çözümünde uluslararası örgütler birbirlerine benzer olmayan farklı çatışma yönetimi mekanizmalarını uygulayabilmektedirler. Örneğin, AK ve OAS ikili ve çok taraflı mekanizmaları uygulanabilir müzakere araçları olarak kabul etmektedirler. Hem OAS hem de AK çatışma çözümü müzakerelerini üçüncü taraf uyuşmazlık müzakerelerinden ayırmaktadırlar. İkili müzakereler sadece çatışmalı tarafları içerirken, üçüncü taraf görüşmeleri (çok taraflı) çatışan taraflar arasındaki müzakereleri sürdürmeyi kolaylaştıran bir dış aktörü barış sürecine dahil etmektedir (Shannon, 2009: 147).

Devlet liderleri, hiçbir eylemde bulunmamaktan barışçıl çatışma çözümüne (ikili ve çok taraflı müzakere biçiminde) ve askeri çatışmaya kadar değişen konularda hedeflerini sürdürmek için çeşitli işbirlikçi veya çatışmalı dış politika araçları arasından tercih yapabilmektedirler (Mitchel ve Hensel, 2007: 722). Örneğin, bu tercihlere toprak iddiaları gibi çatışmalı vakalarda çatışan taraflar arasında daha önemli toprak iddiası söz konusu olduğunda, askeri çatışmanın ardından ve son barışçıl çözüm girişimleri başarısız olduğunda başvurulmaktadır (Hensel, 2001).

Toprak iddiası bölgesel veya küresel istikrar için daha tehdit edici hale geldiğinde üçüncü tarafların bağlayıcı olmayan (iyi niyet, uzlaştırma, arabuluculuk) çabaları sarf etme olasılığı daha yüksek olmaktadır. Aşırı çatışmalı vakalara ilişkin soruna dayalı yaklaşımlarda çok taraflı (üçüncü taraflar) çözüm girişimlerinde bağlayıcı çabalar (tahkim, karar verme veya

barış konferansları) daha az tercih edilmektedir (Hensel, 2001). Yapılandırılmış bir uluslararası örgütün girişimi ile uygulanan çeşitli stratejiler, çatışma çözümü açısından en yüksek itibar sağladığında daha etkili sonuç verebilmektedir. Aktif ve bağlayıcı araçlarının kullanılması ve çatışma maliyetlerinin düşürülmesi müdahale başarılarını yükselten faktör olmaktadır (Mitchel ve Hensel, 2007: 9).

Uluslararası sistemde meydana gelen uyuşmazlıkların çözümünde uluslararası örgütlerin hem devletlerarası hem de devlet içi uyuşmazlıklara müdahale edip etmemelerini, müdahale başarı ve başarısızlıkları aşağıdaki üç temel faktör üzerinden belirlenmektedir. a) kurumsallaşma, b) uluslararası örgüt üyelerinin homojen (benzer) ve heterojen (çeşitli) tercihleri c) üyelerin ortalama demokrasi seviyeleri hem hükümetler arası örgütlerin hem de üyelerinin çatışmalara müdahale etmede istekli olup olmadıklarını ortaya koymakta ve müdahale etme çabaları üzerinde olası başarı ve başarısızlıklarını öngörmektedir (Hansen, Mitchell ve Nemeth, 2008: 6).

Kurumsallaşma düzeyi daha yüksek olan uluslararası örgütlerin devletlerarası çatışmaları özellikle üyeler arasındaki çatışmaları yönetmede ve çözmede daha proaktif ve etkili oldukları varsayılmaktadır. Yüksek düzeyde kurumsallaşmış örgütler, uyuşmazlık çözümüne ve örgütsel kararların uygulanmasına yönelik arabuluculuk, tahkim veya yargı organlarına veya mekanizmalarına sahip olmakta anlaşmazlıklara ilişkin karar alma sürecini etkilemek için devletlere tedarik edilmesi durdurulabilecek ekonomik yardım gibi başka kaynakları ellerinde bulundurmaktadırlar. Bu tür uluslararası örgütler özellikle devletlerin yaptırımlar altında kurumsal faydalardan vazgeçtiği durumlarda bile özel stratejik bilgileri açığa çıkarma yetenekleri ile çatışmalı taraflara kararlılığın sinyalini verebilmektedir (Boehmer, Gartzke ve Nordstrom, 2004: 17-18).

Uluslararası bir örgütün kurumsallaşma seviyesi genel kurul toplantıları, komiteler ve muhtemelen araştırma, planlama ve bilgi toplamanın ötesinde geniş bir bürokrasi olmayan bir sekreteryayı içeren minimal örgütlere dayanabilir. Resmi prosedür ve kuralların yanı sıra politikayı uygulamak için toplantı, yürütme (resmi olmayan) ve/veya bürokrasi yapılarını içeren yapılandırılmış örgütlerden oluşabilir. Arabuluculuk, tahkim ve hüküm verme mekanizmaları ve/veya devlet kararlarını zorlamak için (kredileri veya yardımları kesmek gibi) örgütsel kararları ve normları uygulama araçlarına sahip müdahaleci örgütleri teşkil edebilir (Boehmer, Gartzke ve Nordstrom, 2004: 17 -18).

Müdahaleci örgütler, anlaşmaların düzenlenmesi yoluyla uyuşmazlıklara aktif olarak katılmakla uyuşmazlık çözümünü teşvik edebilmektedir. Aynı zamanda bu tür örgütler kaynak açısından zengin ve oldukça merkezi ve kapsamlı bürokrasilere sahip olmaktadırlar (Hansen, Mitchell ve Nemeth, 2008: 9).

Bakassi Yarımadası vakasında, UAD'ın (Uluslararası Adalet Divanı: International Court of Justice) Nijerya'nın tartışmalı bölgenin Kamerun'a vermesi kararını reddetmesinden sonra büyük ölçüde Birleşmiş Milletler yetkililerinin aktif çabaları sonucunda Nijerya'yı karara uymasını sağlamak mümkün olmuştur. Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 2006 yılında Nijerya ve Kamerun cumhurbaşkanları arasındaki görüşmeleri kolaylaştırması, Nijerya'nın askeri olarak geri çekilmesi ve iki ay sonra tartışmalı bölgeyi teslim etmesi, çatışmalara müdahalede uluslararası örgütün aktif katılımının önemini göstermektedir (Mitchell, Hall ve Hensel, 2007: 11).

Uluslararası örgütlerin herhangi bir çatışmaya müdahale edip etmeme faktörlerini belirleyen ikinci faktör örgüt üyelerinin homojen ve heterojen tercihleri arasındaki bağlantıdan kaynaklanmaktadır. Homojen üyelere sahip örgütler, üyelikleri arasında farklı tercihlere sahip örgütlere göre daha kolay ve tarafsız bilgi sağlayabilirler. Bu tür tercih benzerliği uluslararası örgüt ve çatışanların tercihleri arasındaki mesafeyi en aza indirme ve güvene dayalı arabuluculuk olasılığını artırabilir. Uluslararası örgüt üyeleri arasında ortalama tercih benzerliği arttıkça, örgütün çatışma çözümü çabalarının başarılı olma olasılığı daha yüksek olmaktadır (Hansen, Mitchell ve Nemeth, 2008: 9).

Üye devlet tercihlerinin hemojen olduğu durumlarda anlaşmaya varma olasılığı daha yüksek olmaktadır. Devlet tercihleri daha heterojen olduğunda ise anlaşmaya varma koşulları zor olabilmektedir. Böylece daha heterojen bir tercih dağılımı ile bir anlaşmanın müzakere sonrasında umulan sonucun kapsamını daralttığı belirlenmiştir. Bölgesel uluslararası örgütler daha homojen coğrafi topluluklar üzerine kurulu olduklarından özellikle müdahale edip etmemeye ilişkin üye devletleri tarafından sınırlandırılmış tercihlerle yüzleşme olasılıkları diğerlerine göre düşük olabilmektedir (Sommerer ve Tallberg, 2016: 100-11).

Örneğin, küresel örgüt olan BM özellikle kolektif eylemde bulunmaya ilişkin karar verme aşamasında beş daimi üyesi arasında devam eden çıkar ortaklığına bağlı olacak şekilde kasıtlı bir siyasi karar verme ile karşılaşabilmektedir (Okacha, 2015). Dolayısıyla bir veya birkaç üye devletin tercihlerindeki değişiklikler, uluslararası örgütlerin karar verme kapasitesi üzerinde potansiyel olarak kapsamlı sonuçlara yol açabilmektedir.

Uluslararası Örgüte üye olan devletler uluslararası barış ve güvenliğin tehditine yönelik tutum sergilediklerinde veya böyle bir davranışları destekliklerinde uluslararası örgütlerin bu devletlere ilişkin kararlarını etkilemektedir. Sonuç olarak, üye devletler üyesi oldukları Örgütün temel hedef ve amaçlarından farklı tercihleri benimsediklerinde uluslararası örgütün karar verme kapasitesi o kadar düşük olmaktadır (Sommerer ve Tallberg, 2016: 11).

Uluslararası örgütlere üyelikte demokrasi faktörü devletlerarası uyuşmazlıkların çözümü ile birlikte ulus ötesi uyuşmazlık çözümü açısından etkili olabilmektedir. Yirminci yüzyıl süresince de demokrasilerin bölgesel örgütlerde üçüncü taraf anlaşmazlık mekanizmalarını giderek daha fazla destekledikleri faktörü (Pevehouse ve Russet, 2006: 975) bu üyelerin anlaşmazlıkların yasal araçlarla çözülmesi gerektiği normunu kabul etmelerine dayanmaktadır (Hansen, 2008: 11).

Demokrasiler daha barışçıl çatışma yönetimi normlarına sahip olduklarından uluslararası örgütlerdeki varlıkları anlaşmazlıkların başarılı bir şekilde çözümünü teşvik edebilmektedir (Mitchell ve Hensel: 2007). Ayrıca bölgesel örgütlerin üye devletlerinde demokrasiyi teşvik etmeye hizmet etmedeki istekliliği, demokratik devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde barışçıl çatışma çözümlerini sürdürme olasılıkları belirgin olan faktörler barışçıl bölgeye daha fazla katkıda bulunur (Hansen, Mitchell ve Nemeth, 2008: 11).

Örneğin, 1963 yılında kurulan Afrika Birliği Örgütü'nün (OAU, ABÖ) Afrika'da meydana gelen birçok çatışmalarda hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileri olduğu bilinmektedir. Fakat örgütün çatışan devletlere müdahale için üye devletlerin tek taraflı rızasını almadaki başarısızlık, bölgede yaşanan iç çatışmalarda arabuluculuk kabiliyetini azaltmıştır (Özerdem, 2013: 68).

Özetle, küresel ve bölgesel uluslararası örgütlerin müdahalede başarılı olmaları örgütlerin daha demokratik üyelere sahip olmaları, yüksek düzeyde kurumsallaşma ve bağlayıcı yönetim tekniklerini kullandıklarında uluslararası örgütlerin çatışan tarafların anlaşmaya varmalarında yardımcı olma olasılığı daha yüksek olabilir (Hansen, Mitchell ve Nemeth, 2008: 13).

Bazı devlet ve uluslararası örgütler tarafından 'monolotik ve hegemonik' süreçleri içeren 'yukarıdan aşağı' barış inşası yaklaşımının tercih edilmesi çatışmadan zarar gören ülkelerde dış ve yerli güçlerin barış operasyonlarının uygulanması sebebiyle eleştirilere sebep olmuştur (Leogrande, 2019: 5). Bu eleştiriler sözügeden yaklaşımın şiddetin arkasındaki temel problemleri, yansıtmada başarısız olması, ulusal ve uluslararası düzeyde statükocu güçlerin çıkarına cevap veren negatif barış inşası ortamı sağladığı ile ilişkili olmaktadır (Özerdem, 2013: 8, Legrande, 2019: 5).

Herhangi bir barış inşası misyonu bir ulusta güvenlik, siyasi ve sosyo- ekonomik koşulların hassas bir geçiş dönemini denetleyebilmektedir. Bu üç unsur doğru ve verimli bir şekilde dengelenirse, görevin başarı ile sonuçlanma olasılığını yükseltir fakat her bir unsurun geçişin doğasını değiştirebilecek çeşitli faktörleri dikkate alması gerekmektedir (Leogrande, 2019: 5).

Çok taraflı barışı koruma, ekonomik yeniden yapılanma, kurumsal reform ve seçim gözlemi dahil olmak üzere kapsamlı sivil işlevlere sahip misyonların barış inşa etme başarısını ve barışın dayanıklılığını önemli ölçüde artırdığı düşünülmektedir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çatışmalarda çok taraflı Birleşmiş Milletler barış operasyonlarının olumlu bir fark oluşturduğu kabul edilmektedir (Fortna, 2004: 270).

Seçimleri izlemek, polisi eğitmek, insan haklarını denetlemek ve bazen ülkeyi geçici olarak yönetmek gibi rızaya dayalı çok taraflı barışı koruma operasyonlarının barışın uygulanması ve sürdürülmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Bu misyon türlerinin üçü de tarafların rızasına dayalıdır ve BM Şartı'nın VI. Bölümü uyarınca yetkilendirilmiştir. İcra görevleri

BM Şartı'nın VII. Bölümü hükümleri gereğince yetkilendirilmiştir ve kesin olarak çatışan tarafların rızasını gerektirmektedir (Fortna, 2004: 270).

Son yıllarda BM'nin yılda 16-17 paralel barış operasyonu ve Birleşmiş Milletler bölgelerinde çok sayıda siyasi misyon daha yürüttüğü bilinmektedir. BM operasyonlarının yanı sıra son birkaç on yılda bölgesel devletlerarası örgütlerin de çatışmalara müdahaleleri yerleşik bir uygulama konumuna gelmiştir. Bu örgütler arasında Afrika Birliği ve Afrika Kıtasındaki diğer Afrika alt bölge örgütleri, Amerikan Devletleri Örgütü (OAS), Avrupa'da Avrupa Birliği, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS) Arap Birliği, ASEAN gibi örgütler yer almaktadır (Nikitin, 2017: 3).

Bu örgütler çeşitli güvenlik rejimleri oluşturmakla önleyici diplomasi, arabuluculuk, barış operasyonları, savaş sonrası barış inşası, silah kontrolü ve silahsızlanma gibi müdahale araçları uygulayarak birkaç kez şiddetli çatışmaların sona ermesine katkı sağlayabilmişler. Örneğin, Afrika Birliği Örgütü'nün Etiyopya ile Eritre arasındaki sınır savaşını sona erdiren 2000 yılında Cezayir Anlaşması'na aracılık ettiği bilinmektedir. 2008 yılında ise Afrika Birliği'nin Kenya'da sivil şiddetin ortasında bir barış anlaşması sağlamasını başarması belirtilen müdahale araçlarının bir örneği olmaktadır. Benzer şekilde Avrupa Birliği ve öncüleri, savaşın düşünülemez olduğu bir güvenlik topluluğu oluşturmuşlar (Nathan, 2010: 1- 2).

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin devletlerarası anlaşmazlıkları çözmede zayıf resmi yetkisine rağmen, dolaylı da olsa bölgesel güvenlik ve düzeni güçlendirmede daha etkili olabilmiştir (Sridaharan, 2008). Böylece bölgesel örgütlerin sadece büyük güçlerin çıkarlarına hizmet ettiğini ve barış için çabalamadıkları savı gerçekçi bulunamaz. Bölgesel örgütler bölgelerindeki çatışmalı taraflara yakın olduklarından dolayı kaynakları artırmak ve daha önleyici tedbirlerle anlaşmazlıkların üstesinden gelmede başarılı müdahale stratejisi uygulaya bildikleri bilinmektedir (Peck, 1998: 230).

Joseph Nye (1971) bölgesel örgütlerin karşılaştırmalı analizini yaparak bu örgütlerin finansal, bilgi ve fiziksel kaynaklardan en büyüyüne sahip olan örgütlerin müdahaleye karar

vermede daha cesur davrandığını belirtmektedir. Fakat böyle bir örgütün her zaman başarılı olabileceği söylenemez. Etkili kaynaklara sahip olsa da liderlik ve büyük kapasite sağlayan üyesi tarafından etki altına alınabilir. Bu zaman örgütün tarafsız ve bağımsız karar verme potansiyeli baltalanır ve diğer üyeleri tarafından güvensizlikle karşılanabilir (örneğin Amerikan Devletleri Örgütü/OAS) (Nye, 1971: 133).

Kurulma amaçları güç edinmenin aksine barışı sağlamak olan uluslararası örgütlerin üyeleri arasında daha kısa anlaşmazlıklara yol açmaları beklenmektedir. Bazı durumlarda uluslararası örgütler, üyelerine yaptırım uygulamakla tehdit ederek, ihtilaflı tarafları düşmanlıkları sona erdirmeye zorlar. Yaptırımların dayatılması, anlaşmazlıkların çıkmaz durumda olan taahhüt sorunlarını ele alır. Bu bağlamda birden fazla konu ihtilaflı olduğunda uluslararası örgütlerin aracılık ettiği çok taraflı yaptırımların başarılı olma olasılığı daha yüksek olmaktadır (Bapat ve Morgan, 2009: 1081).

Örneğin Demokratik Kongo Cumhuriyetindeki bir dizi devlet dışı silahlı grubun birkaç üst düzey üyesine BM tarafından seyahat yasakları ve mal varlıklarının dondurulmasına ilişkin yaptırım uygulanması çok taraflı yaptırımlara örnek olmaktadır. Bu kısıtlayıcı ve zorlayıcı önlemler, barışa yönelik bir tehdit, barışın ihlali veya bir saldırı eylemi olması durumunda barışı korumak ve uluslararası güvenliği güçlendirme amacı taşımıştır (Hoffman, 2011: 614).

Sonuç olarak, uluslararası örgütler düşmanlıkları sona erdirmeye ve masada müzakere sürecine teşvik edici çabalarla (mücadelenin maliyetlerini artıracak yaptırımlar) ve anlaşmaları uygulayarak taahhüt sorunlarını hafifletirler. Uluslararası örgütler ek yaptırımları hedef almadan önce genellikle ateşkes çağrısında bulunurlar. Taraflar çağrıyı dikkate almadıklarında uluslararası örgütler çatışan taraflara ek yaptırımlarla baskı yapabilmektedirler. Bazı durumlarda uluslararası toplumdan ceza alma ihtimalini düşünmek zorunda kalan çatışan tarafların uluslararası yaptırımları riske atmak yerine silahlarını daha erken bırakma ihtimalleri yüksek olabilir (Shannon, Morey ve Boehmke, 2010: 1126).

Özellikle çatışan tarafların karşılıklı olarak birbirlerine zarar verdikleri ve daha şiddetli hale gelen taahhüt sorunlarına dayalı çatışmalarda uluslararası örgütler tarafından çok taraflı (üçüncü taraf) müzakere sürecinin başlatılması mutlak gereksinim olabilmektedir. Bu

devletlere nazaran hükümetler arası örgütlerin çatışma sonrası barışı inşa etmek için yapılan görüşmeler sürecinde diğer üçüncü taraf çatışma yöneticilerine göre daha donanımlı olduğunu göstermektedir. Uluslararası örgütlerin bu tür çatışmalara aktif olarak katılımı çatışmalı tarafların müzakereleri engelleyen taahhüt sorunlarının ve itibar maliyetlerinin zararlı etkilerini azaltmada yardımcı olabilir ve anlaşmazlıkların süresini kısaltabilir (Hansen, Mitchell ve Nemeth, 2008).

İKİNCİ BÖLÜM
AFRİKA'DA GÜVENLİK SORUNLARI VE BUNLARA ÜÇÜNCÜ TARAF VE BÖLGE-ALTI MÜDAHALELER

Tez çalışmasının bu bölümünde Afrika'da kıtanın kalkınmasına ciddi tehdit oluşturan temel güvenlik sorunları ele alınacak ve bu sorunlarla başa çıkmada ilgili aktörlerin müdahale potansiyelleri incelenecektir. Afrika'da meydana gelen çatışmalara büyük güçlerin müdahael etmelerinin arkasındaki temel sebepler irdelenecektir. BM gibi küresel örgüt ve Avrupa Birliği (AB), NATO gibi bölgesel örgütlerin Afrika kıtasındaki çatışmalarda ne gibi tutum takındıkları araştırılacaktır. BM'in Afrika'da gerçekleştirdiği barış operasyonlarının Afrika'nın barış ve güvenliğinin sürdürülebilirliği için yeterli olup olmadığı tartışılacaktır.

NATO ve AB'nin kıtada ortaya çıkan uyuşmazlıklarda sergiledikleri performansın 'bölgesel sorunlara bölgesel çözümler üretme' sloganına nasıl bir katkı sağladıklarına ilişkin veriler sunulacaktır. Bu bölümün son yarım başlığı olan Alt Bölge Örgütlerinin müdahale potansiyellerine ilişkin literatürden veriler sunularak Afrika Birliği ile iş birliği içinde 'Afrikalı sorunlara Afrikalı çözümler' mottosu altında kıtanın güvenlik sorunları karşısında bütünleşik şekilde performans sergileyip sergilemediklerine bakılacaktır.

2.1. Kıtadaki Güvenlik Sorunları ve Bunlara Yönelik Müdahaleler: Genel Bakış

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile bir yandan Afrika'da ulusal bir bölge içindeki farklı sosyo-etnik ve kültürel kitleler arasında diğer yandan mevcut iktidar yapılarından dışlanmış ve marjinalleştiklerini fark eden gruplar ve merkezi otorite arasında çatışmalar yaygın hale gelmiştir. Örneğin Sahel bölgesindeki Tuareg isyanı, Bako Haram, Mano Nehri Havzasındaki ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki çatışmaların deneyimlerinin gösterdiği gibi, iç savaşlar olarak başlayan birçok çatışma istemeden diğer komşu ülkelere yayılarak sınır ötesi çatışmalar niteliğini kazanmıştır (Hoeffler, 2008 ve Kioko, 2003).

Artan çatışmalar ve devlet başarısızlıkları kıtayı uluslararası terörizm, organize suç faaliyetleri, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, mülteci akışları, iç çatışmaların bölgesel krizlere dönüşmesi kıtayı insani, ulusal ve uluslararası güvensizliğin merkezi üssüne çevirmiştir (Cusimano, 2000: 4, Hoffer, 2008). Bu nedenle, kriz halindeki devletlerde can ve mal kaybının yanı sıra, siyasi istikrarsızlıklar ve silahlı ayaklanmalar Afrika kıtasında barışı, güvenliği ve sürdürülebilir kalkınmayı engellemeye devam etmiştir. Genel olarak, Afrika'daki devlet merkezli silahlı çatışmaların çoğu genellikle zayıf ekonomik performans, azgelişmişlik, yolsuzluk, kötü yönetişim, göze çarpan grupların siyasi dışlanması, marjinalleşmesi sömürgeci devlet yapılarının ile ilgili olmaktadır (Françis, 2008: 68-69).

1989 ve 2010 yılları arasında Afrika'da bir iç savaş bağlamında meydana gelen 17.646 çatışmadan 452'si sınır ötesi çatışma niteliği taşımaktadır (Deltenre, Liégeois, 2016:5). 1999 ile 2006 yılları arasında Afrika'daki silahlı çatışmaların sayısında kısmen azalma kaydedilse de çatışmalar önemli sorun olmaya devam etmektedir. Örneğin yalnızca Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde (DRC), Uluslararası Kurtarma Komitesi (UKK) tarafından yapılan en son değerlendirme, Kongo'da çatışmanın Ağustos 1998 ile Nisan 2007 arasında 5,4 milyon fazla ölümle sonuçlandığını göstermiştir (Williams, 2008: 309).

Benzer şekilde kıta 2007 yılında 18 iç savaşa şahit olurken bu sayı 2018 yılında 21'e yükselmiştir. Kıtada diğer önemli güvenlik sorunu Afrika'da, devlet dışı çatışmaların sayısının son beş, altı yılda çarpıcı bir şekilde artmasına ilişkin olmaktadır. Örneğin, 2011 yılında 24 olan bu çatışmaların sayısı 2017 yılında 50 devlet dışı çatışmayla zirveye ulaşmış, 2018 yılında bu sayı 46'ya düşmüştür. Bu da Afrika'yı devlet dışı çatışmaların en fazla olduğu kıta konumuna getirmektedir. Devlet dışı çatışmalarda savaşta ölenlerin sayısı 2017 yılında 4.609'dan 2018 yılında 4.649'a kadar değişiklik göstermiştir (Conflict Trends, 2019).

Afrika'da güvensizlik sorunları yeni çatışmaların ortaya çıkmasından ziyade tekrarlayan çatışmlardan kaynaklanmaktadır. Kıtada uluslararası barış ve güvenliği ciddi tehdit altına alan çatışmalar bölgesel ve uluslararası aktörlerin katılımını zorunlu kılmıştır. Böyle çatışmalar aşağıdaki sebeplerden kayanklanmkatdır: a) birçok Afrika ülkesindeki önemli ancak oldukça eşitsiz ekonomik büyüme, b) eksik demokratikleşme yeterlı olmayan devlet kapasitesi, kötü yönetişim c) güçlü nüfus artışı, hızlı kentleşme ve ekonomik, sosyal olarak yoksun gençlerin artan payı gibi çeşitli demografik faktörler. Bununla birlikte ele alındığında, Afrika'daki güvenlik tehditlerinin doğasını değiştiren şiddete yönelik şikayetler

ve fırsatlar ortaya çıkarmıştır. Bu güvenlik sorunlarına yönelik Afrika ve uluslararası tepkiler, ağırlıklı olarak bunların önlenmesi ve hatta çatışma sonrası barış inşasından ziyade devam eden şiddetli çatışmalara odaklanmakla engellenmiştir (Soest ve Juan, 2018:1)

Kıta biri radikal İslam'ın yükselişinden, diğeri artan doğal kaynak çıkarımı olmak üzere tamamen farklı iki güvenlik tehdidiyle uğraşmaktadır (Collier, 2015: 31) Aynı zamanda yoksulluk, zayıf devlet kurumları, zayıf yönetişim kıtada barış ve güvenliğe yönelik başlıca diğer tehditler olmaktadır. Birçok ülkede demokratikleşme, oldukça merkezi ve zayıf devlet kapasitesi bağlamında gerçekleşmiştir. Kıtada değişen güvenlik ortamı dört ana eğilimle ele alınmaktadır. Yeni şiddetin ortaya çıkmasından ziyade, devlet içi çatışmaların tekrarlamasından (tekrarlanan çatışmalar) kaynaklanmakta olan çatışmalardır. Güney Sudan, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde devam eden krizler güncel örneklerdir (Soest ve Juan, 2018: 4).

Devletin kontrolü üzerindeki organize büyük ölçekli siyasi şiddet (silahlı devlet içi çatışma) sıklıkla azalırken, mevcut güvensizlik, devlet çevrelerinde meydana gelen daha düşük düzeyli isyanlara yerini bırakmış olmuştur. Silahlı gruplarla organize edilmiş, isyancıların temelde büyük dış devletlerden ziyade yasadışı ticaret, haydutluk ve / veya uluslararası terörist ağlardan fon sağlamakla merkezi olmayan şiddet, organize suç biçimleridir. Uganda, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Darfur'daki isyancı gruplar, Kuzey Mali ve Nijer'deki Tuareg isyanları, Nijerya'da Boko Haram, Senegal ve Angola'daki çatışmalar bu tür şiddetlerin somut örnekleridir (Straus, 2012: 188).

Devletlerarası çatışmalar, iç çatışmalarda çatışan taraflara dış devlet desteği, devletlerarasında düşük yoğunluklu çatışmalar (askeri anlaşmazlıklar); ulusötesi isyanlar ve darbe girişimlerine direnen darbeciler veya hükümetlere dışarıdan destek gibi ulusötesi çatışmalarla başa çıkmada ulusal yaklaşımlar yetersiz kalmaktadır (Waal, Twagiramungu, Duursma ve Berhe, 2019: 1-10).

Batı Afrika ile Kuzey Afrika arasında yer alan Sahel'de değişen dinamik tehditlerin sıkıca iç içe geçmesi somut örneklerdir (Renard, 2012: 2). Örneğin Boko Haram gibi düzenli olarak sınırları aşan devlet dışı silahlı aktörlere Libya'dan Mali'ye silah taşınması ve Boko Haram'ın buradaki güvenlik güçlerinin baskısına cevaben Nijerya'nın dışına göç etmesi ulusaşırı tehditlere karşı yerel çözümleri zorlamaktadır (Finkel, 2016: 9-10).

Güvenlik zorluklarının türleri, Afrika bölge ve ülkelerine (bölgesel farklılaşma) göre farklılık göstermiştir. Örneğen 2006 ve 2015 yılı arasında hem çatışma olaylarının sayısı hem de bunlardan sorumlu aktörlerin sayısı çarpıcı bir şekilde artmıştır. En büyük artış siyasi milislerden (yedek askerler) ve onlara karşı çıkan hükümet güçlerinden kkaynaklanmıştır. O zamandan beri, bu grupların her ikisi de olay sayısındaki %500'den fazla artıştan sorumlu olmuştur. Ayrıca 2014 yılında çeşitli failler tarafından yaklaşık 40.000 kişi öldürülmüştür. Boko Haram'a ilişkin ölümlerin sayısı önemli ölçüde artmıştır. 2010 yılında ölenlerin sayısı 75'ten 2014 yılında 7.700'e kadar artmıştır. (Wagner, 2015).

Ayrıca bu tür artan şiddet son 13 yılda Batı, Kuzey Doğu ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde belirginliğini korumaktadır (ACLED, 2019). Sahra altı Afrika'daki İslamcı şiddete eğilimli hale gelen Boko Haram ve Al Shabaab gibi çatışmalar ve Libya İç Savaşı dahil olmak üzere en baskın şiddet gruplarının yer aldığı istikrarsızlık geçmişi olan alanlar gelecekteki şiddetin ve sonraki güvenlik tehditlerinin ve istikrarsızlığın devam edeceği bölgeler olarak nitelendirilebilir (ACLED, 2013).

Suikastlar ve adam kaçırmalar gibi daha ademi-merkeziyetçi şiddet biçimi halini alan devlet dışı silahlı çatışmalar hızla artış yaşamıştır. Örneğin, 1990 ve 2009 yılları arasında Afrika'da 287 devlet dışı silahlı çatışmalar meydana gelmiş ve bu çatışmaların çoğu Demokratik Kongo Cumhuriyeti Etiyopya, Kenya, Nijerya, Somali, Sudan ve Uganda'da ortaya çıkmıştır (Straus 2012: 192).

1997 yılından 2013 yılına kadar Afrika'daki güvenlikle ilgili tüm olaylar arasında en keskin artışa ayaklanmalar ve şiddetli protestolar tanık olmuştur. (Soest ve Juan, 2018:2). Güçlü bir ulusal kimlik anlayışından yoksun olan birçok Afrika ülkelerinin barış ve güvenliğe katkıda bulunmak için fedakarlık yapmaktan kaçınmaları neticesinde birçok Afrika ordusunun

etkisiz kalması kıtada dış askeri etkinliği sürdürebilir konuma getirmiştir (Collier, 2015: 35). Örneğin ABD tarafından eğitilmiş El Kaide ile bağlantılı olan daha radikal İslamcı güçlerin, birkaç kilit Malili subayın isyancılara itaat etmesi sebebiyle ciddi direniş olmadan Mali ordusu yenilerek ülkedeki rejimin devrilmesi başarı ile sonuçlanmıştır. Bu olay ülkede istikrarsızlığı yeniden sürdürebilir hale getirmekle birlikte iç askeri varlığın ülke için güvenilir olmadığını ve yeniden yapılanması ihtiyacını ortaya koymuştur (Lando, 2013).

Kıtada Batı askeri varlığı istikrar üzerinde olumsuz etkilere neden olmakta, radikal grupların meydana gelmesine yol açmakta ve güvenlik sorunlarına ilişkin çözümler üretmeyi zorlamaktadır (Column, 2014). Özellikle AFRICOM'la kalkınma yardımı ve terörizmle mücadele kisvesi altında iş birliği Afrikalılar tarafından güvenlik tehdidi olarak görülmekte, ABD hükümetlerinin Afrika ülkelerini istikrarsızlaştırmak gayesi ile kullanılabileceği endişelerini ateşlemektedir. Afrika kıtasındaki artan Batı askeri varlığının istikrarsızlığı artıracağı radikal militanlar oluşturacağı endişelerini artırmaktadır (Africa Command, 2007: 15).

Dolayısıyla Batılı hükümetlerle çalışmak Afrikalı'ları misilleme şiddetin hedefi haline getirebilir. Örneğin Nairobi'deki Westgate Alışveriş Merkezine yapılan 2013 saldırısı, Kenya'nın Somali'deki askeri varlığının diğer ABD müttefikleriyle birlikte el – Shabaab ile çatışmasına bir cevap niteliğinde olmuştur (Column, 2014). Afrika'da iç savaş yaşayan 33 ülkeden 26'sında (%79) ulusötesi şiddet ile karakterize edilmektedir. Çatışmada 142 farklı aktörden 41'i (%29) sınır ötesi faaliyette bulunmaktadır. Özellikle Büyük Göller bölgesinde, (Doğu ve Batı Afrika) çıkmaz çatışma alanlarına karşılık gelen birkaç sorunlu bölge mevcut olmaktadır (Deltenre, Liégeois, 2016:6).

Afrika'da gelecekteki en önemli güvenlik sorunlarından bazılarının 'yönetilemeyen alanlardan' ve 'başarısız devletler' den kaynaklanacağı varsayılmaktadır (Column, 2014). Örneğin Sahel ülkelerinde şiddetin yolsuzluk, marjinalleşme, siyasi dışlanma ve kötü yönetim alanlarında yoğunlaşan yerel, bölgesel ve ulusal yönetişime meydan okuyan, siyasi değişim için mücadele eden gruplardan (İslami Mağrip'te El Kaide gibi) kaynaklandığı bilinmektedir. Ayrıca yerel şiddet, insanları ve devletleri güvensiz kıldığı için güvenlik topluluklarının varlığını engellemekte sınır ötesi istikrarsızlık ve şiddet riski oluşturmakta ve devletlerarasında belirsizlik ve gerginlik oluşturarak güveni ve kolektif kimlik duygusunu engellemektedir (Nathan, 2006: 275).

Örneğin, çatışmaların çözümünde yabancı aktörlere olan bağımlılık özellikle Sahel bölgesinde (Senegal Moritanya, Mali, Nijer, Çad, Sudan ve kısmen Nijerya, Burkina Faso ver Eritre) meydana gelen şiddetlerin temel nedenlerini ele almada sorunlar ortaya koymmaktadır. Kötü yönetişim ve devlet başarısızlığı argümanları ile nitelendirilen bu ülkeler veya Sahel bölgesi küresel terörizm hareketleri ve uluslararası suçların yaşandığı alanlar olarak bilinmektedir (Raleigh ve Dowd, 2013: 17).

Afrika'da güvenlik zorluklarının türleri, Afrika bölgelerine ve ülkelerine göre farklılık göstermiştir. Kıta'nin birçok bölgesinde terörist saldırıların sayısında artış olsa da bu durum özellikle Doğu, Batı ve Kuzey Afrika'da daha belirgin olmaktadır (Raleigh ve Diwd, 2013: 17). Örneğin, çeşitli çatışma biçimleri yaşayan ve İslamcı şiddete eğilimli hale gelen Kenya, Mali ve Nijerya gibi ülkeler sorunun sadece birkaç örnekleri olmaktadır (Conflict Trends, 2019).

Afrika'daki güvenlik tehditleri ile mücadelede BM, NATO, Çin, ABD, Fransa, İngiltere gibi kilit unsur olan devlet ve devlet dışı aktörler kıtanın barış ve güvenliğine katkıda bulunmak için destek sağlayacaklarını vaat etseler de çatışmanın meydana geldiği alanlara askeri birlik göndermekten de kaçınacaklarını ifade etmişler. Dolayısıyla dış güçlere bağımlı olmadan AfB'nin birleşik bir komuta yapısına, savaş operasyonları için kesin bir yetkiye, belirlenmiş ve hızlı bir yetkilendirme mekanizmasına sahip olan, yeterli bir canlı kuvvet sağlamayı hedefleyen etkili Afrikalı çözümler yakaşımı üretmesi ve işlevselleştirmesi gerekmektedir (Collier, 2015: 41).

2.2. Büyük Güçlerin Müdahalelerinin Potansiyeli

2.2.1. Amerika Birleşik Devletleri

ABD'nin Afrikalıların güvenliğini geliştirmelerine katkıda bulunmak için barış ve güvenlik programlarını destekleme yoluyla kıta devletleri ile teknik yardım ve ortaklık kapsamında girişimlerde bulunduğu bilinmektedir. Fakat literatürde bu girişimler Birleşik Devletlerin Afrika'daki çıkarlarını güvence altına alması ile açıklanmaktadır (Mcfate, 2007: 114).

Örneğin George Bush döneminde Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) tarafından hakkında tutuklanma kararı verilen Sudan başkanı Ömer el Beşirin ABD Merkezi İstihbaratı Teşkilatı (CIA) tarafından ABD'ye götürülmesi Bush yönetiminin Afrika Boynuzu'ndaki askeri çıkarlarını kontrol etme ve güvence altına almak istemesi ile ilgili olmuştur (Karang, 2010).

Benzer şekilde Barack Obama yönetimi Sudan'dan başlayarak Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Büyük Göller bölgesi Somali ve Afrika Boynuzu'nda iç içe geçmiş çatışmalara öncelik vermeye odaklanmış gibi görünse de bu alanlarda ABD'nin yetersiz mali yardım desteğinin olduğu ve Bush'un 'Başarısız Afrika politikasının' izlenildiği görülmektedir (Schraeder, 2011: 318). Barışı koruma operasyonları için 2009 yılında ayrılan 382 milyon ABD dolarının 2010 yılında 188 milyon, 2011 yılında 138 milyon ABD dolarına düşürülmüştür (Schraeder, 2011: 318). Bu Afrika'nın değil ABD'nin ulusal çıkarlarının öncelikli olduğunu göstermektedir (Olsen, 2015: 233).

Diğer taraftan Afrikalı bilim adamları ABD'nin Afrika'da önemli askeri varlığı olan AFRICOM'un (Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı: United States Africa Command) Afrikalı'ların değil Amerika hükümeti ve toplumunun ulusal çıkarlarına hizmet ettiğini iddia etmektedirler. ABD'nin küresel hegemonya planlamasının bir parçası olan AFRICOM neoliberal özel askeri şirketler aracılığı ile 'ABD-Afrika politikasının' militarizasyonunu yoğunlaştırma girişimi Afrika'nın yeniden yapılanma ve dönüşüm için güvenlik gündemine ters düşmektedir. Örneğin Somali ordusunu çatışma sonrası ulusal barışı ve güvenliği sürdürebilecek uzman silahlı güce dönüştürmek için 11,6 milyon dolar yetersiz mali yardımın ABD'nin Afrika politikasında eksik uygulamasının habercisidir (Malan, 2008: 14).

Afrikalı bilim adamlarına göre, AFRICOM'un yapısının gerçek niyeti üç özelliği kapsamaktadır. Bu özellikler

a) Afrika askerleri hakkında bilgilerin toplanması, Afrika askeri elitleri tarafından kullanılan bilgi sistemlerinin kontrolü.
b) ABD AFRICOM Sosyal Bilimler Araştırma Platformu aracılığıyla entelektüel müdahale.
c) Özel askeri yüklenicilerin entegrasyonu ile militarizmin özelleştirilmesiDİR (Cambell, 2017: 53).

Dolayısıyla ABD Dışişleri Bakanlığının Afrika'da barış, istikrar, yeniden yapılanma görevlerini üstlenmek için belirgin bütçesi olmasına rağmen, temel görevlerin özel askeri yüklenicilere yönlendirilmesi AFRICOM'un faaliyetinde Dışişleri Bakanlığının zayıflığından kaynaklanmaktadır (Malan, 2008: 2). Afrika'da güvensizliğe katkıda bulunan Özel Askeri Komiteler kendi kişisel menfaatlerinden dolayı Afrika'da ihtiyaç duyulan gerçek güvenliği teşvik etmekte yetersiz olmuşlar (Cambell, 2017: 63). Örneğin 2018 verilerine göre, Afrika'da 1000'i özel askeri yüklenici olmakla 7,500 askeri personel görev yapmaktadır. İleri operasyon alanları, kooperatif güvenlik yerleri ve acil durum alanları dahil olmakla yaklaşık elli askeri üssü olan ABD'nin sadece Doğu Afrika'da 4.000'den fazla görevli askeri bulunmaktadır (Savitsky, 2018).

Özetlersek silah satışı, askeri eğitim ve danışmanlık, güvenlik komutaları ve istihbarat kurulması, seçilmiş güvenlik müttefikleri ile ortak açık ve gizli askeri operasyonlar Amerika'nın Afrika'da askeri nüfuzu olduğunu göstermektedir (Pepra, 2014: 52). ABD Afrika'dan gelen petrol kaynaklarının kontrol altında tutmak için barışı koruma operasyonlarına seçilmiş Afrika ülkelerinden katılan askerleri donatmak, eğitmek ve desteklemek için Afrika Bölgesel Barışı Koruma Programı'nı (APRRP) başlatmıştır. Sonradan Trans Sahara karşı Terörle Mücadele Girişimi adlandırılan Pan Sahel Girişimlerinin uygulamıştır (Volman, Benjamin, 2007, 4).

AFRICOM komutanlarından olan General Carter F. Ham Nijerya'da Boko Haram, Somali'de El –Şebab gibi örgütlerin şiddetli saldırılarının Batı çıkarlarına artan tehdit olduğunu açıklayarak Batının bu durumdan endişe duyduğunu belirtmiştir (Pellerin, 2012). Fakat Amerika'nın dış politikasının küresel olarak artan bu militarizasyonu, Amerikan dış politika karar vericileri ve uygulayıcıları tarafından da eleştirilmektedir (Pepra, 2014: 54). Afrika barış operasyonlarında ABD'nin Özel Askeri Yüklenicilerinin (PMC) aşırı sayıda kullanımının Afrika'da güç piyasası oluşumuna, kar güdüsü ile kamu politikası arasında uzlaşmaz uyumsuzluklara, sebep olacağını ABD'nin dış politika potansiyelinin çatışma ortamlarını daha da gerginleştireceğini savunmaktadır (McFate, 2007: 120).

AFRICOM'un öngörülen insani hedeflerinden daha bariz bir şekilde müdahaleci tutum sergileyeceği endişesi ile Afrika devletlerinin neredeyse tamamının bu fikre karşı çıktıkları bilinmektedir. Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC) ABD'nin kıtada bulunmak yerine uzaktan Afrika ile ilgilenmesinin daha uygun olduğunu açıklamıştır. Bölgedeki

ülkelere olumsuz bir sonuç ortaya çıkacağından dolayı AFRICOM'a özellikle silahlı kuvvetlere ev sahipliği yapmaktan kaçınmaları gerektiğini tavsiye etmiştir (Bah ve Aning, 2008: 129).

25 üyeli Kuzey Afrika Sahel-Sahra Devletleri Topluluğu (CEN-SAD) SADC'nin ABD askeri birliklerinin kıtada kurulmasına ilişkin tutumuna destek çıkarak AFRICOM'u kesin olarak reddetmiştir. Nijerya liderliğinde Afrika'da Amerika üslerine itiraz eden Batı Afrika Devletleri Topluluğu (ECOWAS) kıtanın barış ve güvenliğine ilişkin bölgesel örgütlerin ortak bir askeri komuta kurmak için kıtasal çözümlerinin olduğunu açıklamıştır (Pambazuka News, 2008).

Bu nedenle Nijerya ABD'nin Gine körfezinde üs kurmasını engellemek için AfB ve ECOWAS'la uyumlu bir strateji içinde çalışmaktadırlar (Bah ve Aning, 2008: 129). Liberya Demokratik Güçlendirme Merkezinden (Center for Democratic Empowerment) Ezekiel Pajino, AFRICOM'u, Afrika topraklarında genişleyen ABD'nin 'ölümcül bir planı' olarak nitelendirmektedir. AFRICOM'u kıtada gelecek nesilleri tehdit eden' 'Bush'un başarısız dış politikasının mirası olacağını açıklamaktadır. Örneğin 2006 yılında acımasız teröre neden olan Etiyopya güçlerinin Somali'ye işgal nitelikli askeri müdahalesine AFRICOM'un lojistik destek sağlaması bu varsayımı doğrulamakta ve Afrika halkının mücadelelerini kendi başlarına sürdürme kararlılığını güçlendirmektedir (Karang, 2010).

ABD'nin Uganda Halk Savunma Kuvvetleri (UPDF) ile DRC'nin petrol ve altın zengini olan Semliki Havzası'nı işgal etmeleri, fakat uluslararası basın ve MONUC'un, Uganda saldırıları hakkında sessiz kalması, AFRICOM'un gizli askeri müdahalelerini ortaya koymakta aynı zamanda ABD'nin şeffaf olmayan girişimlerine ilişkin eleştirileri de haklı çıkarmaktadır (Snow, 2007: 8). 'Nigeria's Business Day' yazarları AFRICOM'un AfB'nin egemenlik kurallarını ihlal edebileceğini ve onun yerini almaya teşebbüs edeceğine dair endişelerinin olduğunu varsaymaktadırlar (Pambazuka News, 2008).

AFRICOM'un Afrika Birliği'nin çabaları sonucunda kıtanın güvenliğini sürdürmedeki ilerlemeleri küçümsemesi, AfB çabalarını kabul etmeyişi ve AfB'nin Barış ve Güvenlik Konseyi ile iş birliği yapmaktan kaçınmaya çalışması bu endişeyi tetiklemektedir. Kıtada çatışma önleme ve yönetiminde önemli rol oynayan Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Hükümetler arası

Kalkınma Otoritesi (IGAD) gibi alt- bölge örgütleri AFRICOM'un AfB ile iş birliği yapmayı ciddiye almadığını belirtmişlerdir (Makinda, 2007).

Afrika'da devam eden dinamik değişikliklerden dolayı B. Obama yönetimi ABD-Afrika ilişkilerinin açık militarizasyonundan kaçınmıştır. Dolayısyla ABD'nin ile AfB arasında yasadışı mal ve ürünlerin akışına ilişkin bölgesel ekonomik toplulukların yanı sıra ulusların sınırlarının, karasularının kontrolünü daha iyi korunmasına yardımcı olmak için iş birliği gerçekleştireceklerini belirtilmiştir (U.S. Africa Command Public Affairs, 2010). Nijerya ve Somali'deki isyancılara karşı hava saldırıları düzenlemek amacı ile 2014 yılında Cibuti hükumeti ile 20 yıllık bir süre kapsamında ABD üssünü inşa etmek için 1,4 milyar dolar harcanılması ABD'nin Afrika'ya yönelik gizli askeri niyetini ortaya koymaktadır (Arslan, 2018: 303).

2015 yılında Amerika'nın Afrika Barışı Koruma Hızlı Müdahale Ortaklığı girişimini 'başarısız veya çöken devletler' olarak nitelendirilen yurtiçi ve yurtdışında sivilleri kötüye kullanan askerlere sahip olan (Etiyopya, Ruanda ve Uganda) ülkelerle başlatması, ABD'nin Afrika'daki demokratik kurumları güçlendirme amacına olan güvenilirliğini sarsmaktadır. BM ve AfB misyonlarının bir parçası olarak ortaya çıkan krizlere tepki göstermek amacı ile güç ve teçhizatı hızlı bir şekilde konuşlandırmayı hedef alan APRRP programına 3 ve 5 yıllık süre kapsamında 110 milyon dolar bütçe dahil olmaktadır (Williams, 2015: 21).

İçinde bulunduğumuz dönemde ABD'nin Afrika'ya yönelik politikası Bush yönetimi tarafından belirlenen ve Obama yönetimi tarafından devam ettirilien ulusal güvenlik girişimlerini benimsemesi ve güçlendirmesi üzerinden devam etmektedir. Dolayısıyla Trump yönetimi ABD dış politikasının militarizasyonunu daha da artırarak, büyük Müslüman nüfusun olduğu Kuzey Afrika, Afrika Boynuzu dahil Doğu Afrika'da ve ABD'nin küresel terörizme mücadele etmede radikal İslamcılara karşı insan haklarını görmezden gelerek 'sert güç' politikasını sürdürmektedir (Schraeder, 2018: 109). Örneğin Nijerya'nın Boko Haram örgütüne karşı mücadelede ABD savaş uçaklarının satışına izin vermesi, kıtadaki çatışmalara fazla nüfuz ettiğini göstermektedir (TRT Haber, 2017).

ABD hem söylemi hem de demokrasiyi teşvik etmenin gerçek politikalarını reddeden, ulusal güvenliği ve ekonomik çıkarlara dayanan "işlemsel" bir yaklaşım izlemektedir (Schraeder, 2018: 113). Örneğin 2019 yılında AFRICOM'un sivillerin ölümü ile sonuçlanan Somali'de

terör örgütü El-Şebab'a karşı açık hava saldırısını düzenlemesi, kıtadaki ihtilafları olumsuz etkilemektedir (TRT Haber, 2020). Trump yönetimi radikal İslamcı gruplara karşı daha geniş bir savaşta ABD ile koordinasyon içinde çalışmak için darbe ile iktidara gelen liderlerle iş birliği yaparak demokrasiyi dışladığını, baskıcı rejimleri desteklediğini göstermiştir. 2013 yılında askeri darbe ile iktidarı ele geçiren ve 2014, 2018 yılında iktidarda kalmayı başaran Mısır Cumhurbaşkanı Abdel Fattah el-Sisi'yi desteklemesi bu durumun somut örneğidir (Schraeder, 2018: 113).

ABD'nin Afrika'ya karşı iki yanlı güvenlik politikaları uygulamasından dolayı Afrikalılar askeri dış politika uygulanmasına karşı bir çizgide durmalı, güvenliği kendi humanist-eğitim, sağlık, altyapı, su, tarım, çevresel sürdürülebilirlik, insan merkezli liderlik, bağımsızlık ve dünya politikası gibi terimlerle tanımlamalı ve Afrikalıların güvenlik çıkarlarını koruma kapasitelerini geliştirmelidirler (Campbell, 2017: 45). ABD'nin Afrika'ya yönelik sert askeri tutumu egemenlik, refahın sürdürebilirliğini ve Afrika Birliği'nin varlığına yönelik endişeleri artırmanın yanı sıra Sudan, Kongo ve Darfur çatışmalarının barışçıl çözümünü olumsuz yönde etkilemiştir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda ABD'nin Afrika'ya desteğini gerçekleştirmesi için neo-realist 'sert güç' politikasından vazgeçmesi ve Afrika'ya sosyo-poltiik ekonomik gelişme sağlanılmasında yardımcı olmaya öncülük eden liberal 'yumuşak güç' gibi politika benimsemesi gerekmektedir (Pepra, 2014: 58).

Aynı zamanda ABD kıtanın barış ve güvenlik zorluklarını ele almada çok daha büyük bir rol oynayan Afrika Birliği ile iş birliği içinde olmaya öncelik verebilir. Afrika'da barışı koruma operasyonlarına katkıda bulunmak için AfB barışı koruma görevlilerinin eğitim standartlarını geliştirmesine ve nasıl değerlendirilebileceğine ilişkin uygun ölçütler geliştirmesi gibi önerilerde bulunması, Afrika'da çatışmaların önlenmesi ve barış ortamının devamlılığına olumlu katkı sağlayabilir (Williams, 2015: 4- 5).

2.2.2. Çin

Çin ekonomisinin küresel ölçekte büyümesi sebebiyle resmi Pekin doğal kaynaklarla zangin olan Afrika ülkelerinde yatırım yapmaya ilgili olmuştur. Kıtada uzun vadeli ekonomik istikrarı sağlamak için Afrika'da yeni pazarlara erişmek, yeni yatırım fırsatlarını sağlamak için 'kazan-kazan' yaklaşımını benimsemiştir (Olsen, 2015: 233). Çin ekonomisi küresel

kapitalist sistemle daha fazla birleşip bu sistemin etkisi altında kaldıkça birbirine bağlı, 'uyumlu bir dünya' düzeni Çin'in barışçıl gelişimi için bir ön şart olmaktadır. Böylece barışçıl bir uluslararası ortam Çin için ekonomik zorunluluk değil, önemli dış politika hedefi olarak görülmektedir (Zhengyu ve Taylor, 2011: 151). Örneğin, Çin'in dünya genelinde konuşlandırdığı yaklaşık 2.000 barış gücünden, 2008'in ilk dokuz ayında ortalama olarak yüzde 77'si Afrika'da mevcut olmuştur (Cooke, 2009: 37-38).

Çin Afrika'da genişlemekle ABD liderliğine meydan okuyan küresel stratejinin parçası olmakta ve politik-stratejik çıkar gütmektedir (Chong, 2008: 30). Bu nedenle Çin, AfB zirve toplantılarına gözlemci statüsünde katılma geleneği kurmuştur. Çin ve AfB, ortak çıkarlar önemli uluslararası ve bölgesel sorunları hakkında görüş alışverişinde bulunan yıllık stratejik diyaloglar düzenliyor. AfB Komisyonu, bir gözlemci olmaktan çıkıp Çin-Afrika iş birliği Forumu'nun (FOCAC) tam üyesi olarak hizmet vermeye başlamıştır (Hoeymissen, 2011: 99).

BM Güvenlik Konseyi'nin 5 dayimi üyesi arasında yer alan Çin, P5+1 (ABD, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa, İngiltere Almanya) ülkeleri katkısının yüzde 63'üyle Afrika barışı korumasına büyük farkla en fazla katkıda bulunan ülkedir (Cooke, 2009: 37- 38). Afrika'da güçlü ekonomik ve ulusal çıkarları olduğundan dolayı Çin kıtada stikrarlı ve barışçıl bir ortama katkıda bulunarak kendi çıkarlarına doğrultusunda hizmet etmiştir. Bu sebeple Pekin'in BM'nin barışı koruma çabalarına aktif desteği, Çin'i sorumlu bir yükselen küresel güç haline getirerek uluslararası itibarını arttırma isteyişinden kaynaklanmıştır (Olsen, 2015:234).

Çin'in, Afrika'da askeri, politik ve ekonomik bağları büyüdükçe Afrika'daki ilişkilerini barışı korumaya katkılarını tamamlayacak biçimde sürdürmesi isteği ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden Afrika'da daha fazla güvenlik ve istikrar sağlama konusunda Çin'in ve BM'nin barışı koruma faaliyetlerinde belirsizlikler belirgin olmaktadır. Örneğin BM yetkilileri, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde, Liberya ve Sudan'da konuşlandırılan Pekin barış güçlerinin Çin ve Afrika ülkeleri arasındaki kapsamlı ikili askeri ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgilere erişemediklerinden endişe duymaktadırlar (Huang, 2011: 265).

Çin Afrika'da güçlü ulusal ve ekonomik çıkarlarından dolayı kıtaya nüfuz ederken müdahale etmeme politikasına dayanarak egemenlik yanlısı ve ekonomik çıkarlarını siyasi ilişkilerden ayıran politika izlemiştir (Holsag, 2011: 368). 2003-2010 yılında Çin'in CAR (Central African Republic: Orta Afrika Cumhuriyeti) Moritanya, Madagaskar, Nijerya ve Gine'deki darbelere Pekin muhafazakar tepki vererek uluslararası yaptırımlardan kaçınması, Pekin'in Afrika ile ilişkilerinde merkantalist politika (ihracatı en üst düzeye çıkarıp, ithatalı en aza indirmek için tasarlanmış politika) uygulamaktan yana olduğunu göstermektedir (Holsag, 2011).

Fakat Çin'in istikrarsız veya yasadışı şekilde iktidara geçen devletlerle 'iç işlerine karışmama' ilkesine dayanarak 'siyaseti ekonomiden ayırma' yaklaşımını benimsemesi Çin için güvenlik ve siyasi riskler ortaya çıkarmıştır. Örneğin Etiyopya, Nijjer, Nijerya ve Sudan gibi ülkelerde hükümet karşıtı ayaklanmalarda Çin çıkarları ve Çin vatandaşları hedef alınmıştır (Hoyemissen, 2011: 98). Aynı zamanda bu durum Çin'in uluslararası artan itibarını da tehlike altında koymuştur. Çin'in imajı ve küresel itibarından endişe duyan Pekin'deki liderler, Çin'in uluslararası beklentilerine karşı daha hassas çizgi tutmasını, gerginlikleri ve çatışmaları en aza indirmek ve uluslararası barış ve güvenliğe somut katkıda bulunması gerektiğini anlamışlar (Haung, 2011:260).

Üç yüz bin kişinin ölümü ile sonuçlanan ve Sudan'ın batısında yerleşen Darfur bölgesinde yaşanan kriz, Çin'in Afrika' ya yönelik politikasının önemli geçiş noktası olmaktadır. Sudan Çin'in Afrika'daki üçüncü büyük ticaret ortağı olduğundan (Large, 2008: 37) Pekin 'müdahale etmeme' tutumunda değişikliğe gitmek zorunda kalmıştır. Pekin'in kıtadaki çatışmalara 'kayıtsız kalmama' politikasına geçişi kıtada itibar maliyetleri konusundaki artan endişelerinden, Sudan'la yakın ilişkilerinden dolayı uluslararası toplumdan aldığı eleştirilerden kaynaklanmakmıştır. 2006 yılının sonlarından Sudan'a davranışını değiştirmesi ve Darfur çatışmasının barışçıl çözümüne varılması amacı ile siyasi bir sürece girmesi konusunda Hartum'a baskı yapmıştır (Zhengyu, Taylor; 2011, 146).

Fakat Çin Darfur'da insani krizi ele almak için siyasi uzlaşma ve karma bir Afrika Birliği-Birleşmiş Milletler barış gücü operasyonunu kabul etse de (Huang ve Gill, 2009:3) Pekin gerçekte 'Darfur Krizi'ne yabancıların dahil olmasında isteksiz olmuştur. Bu Çin'in kendi birlikleri yerine BM barış gücü misyonunun konuşlandırılmasını talep eden AfB'nin isteğini

reddetmesi sonucunda Afrika ülkeleri yanında kazandığı imajına zarar gelme endişesi ile ilişkili olmuştur. (Bayram, 2017: 240).

Örneğin Çin 2008 yılında AfB-BM barış gücü konuşlandırıldığı zaman, AMIS'e yetersiz 1,8 milyon ayırmıştır (Hoeymissen 2011, 100). 2008 Temmuz tarihinde Çin, Darfur'a 172 kişilik bir mühendislik taburu daha konuşlandırmış ve uluslararası toplum tarafından öngörülen daha büyük BM kuvvetine yardımcı olmak için toplam 321 askere katkıda bulunmuştur (Gill ve Huang: 2009: 3). Çin'in Darfur vakasında AfB'ye destek sağlaması kıtadaki vizyonunu güçlendirmek Sudan'daki ekonomik çıkarlarını uluslararası toplumun kınamasından önlemek ile ilgili olmuştur (Olsen, 2015: 239). Ancak bu misyon 2005/06 yılında 7.731 personelle genişletilmesi planlanan AMIS'in toplam 466 milyon ABD doları bütçesinin az kısmını oluşturmuştur (Boshoff; 2005,57). Misyonun büyük bütçesine ise AB ve ABD katkıda bulunmuştur (Coning, 2007: 12).

'Sorumlu yükselen bir güç' olarak hareket etmek isteyen Çin için barışı koruma faaliyeti, hem komşularına barışçıl niyetleri konusunda güven vermek hem de 'barışçıl gelişimini' ve 'uyumlu bir dünyaya' olan bağlılığını göstermek için önemli bir öncelik haline gelmiştir (Haung, 2011:260). Bu amaçla Pekin BM barışı korumaya müdahale çerçevesini çizerken 'sorumlu güç' ilkesine defalarca atıfta bulunmuştur (Richardson, 2011: 287). Örneğin Afrika hükümetlerinin BM'nin Somali'ye daha fazla müdahalesinin ve BM'nin Somali'deki barışı koruma görevlerini devralmasının güçlü bir savunucusu olmuş ve Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi'nin, 2007 yılında Somali'de konuşlandırdığı AMISOM'u BM'yi devralması için uzun zaman zorlamıştır (Homeyissen, 2011: 96).

Özetle, Çin'in Afrika'da güçlü ekonomik çıkarları sebebiyle müdahale etmeme ilkesine katı bağlılık göstermesi Afrika halklarının insani çıkarları ile uyumlu olmamıştır. Bu Çin'in anayasaya aykırı değişikliklerle iktidara gelen, kötü yönetişime ve şiddet yanlısı ülkelerle kurduğu ekonomik ilişkilerinde görülmüştür. Aynı zamanda kıtada ikinci potensiyal güç olmasını istemeyen Çin Afrika ülkeleriyle 'yumuşak güç' kavramı kapsamında ilişki yürütmekle her zaman barıştan yana olduğunu göstermeye çalışmaktadır (Schraeder, 2018: 114-115).

Örneğin Çin'in AfB genel merkezini ve başkent Addis Ababa'yı başkentte bir çevre yolu da dahil olmakla kıyıya bağlayan yeni bir demiryolu hattı inşa etmek amacı ile 15 milyar dolar

yatırım yapmıştır. Bu miktar, ABD'nin son yıllarda kıtaya yatırdığı 550 milyon dolar yatırımın yirmi yedi kat fazlasını teşkil etmiştir. 11 Temmuz 2017 yılında Çin hükümetinin Afrika kıtasında ilk defa Cibuti'de bir askeri üs açması ve Çin askeri varlığının başlangıcına işaret etmekte ABD'nin Afrika kıtasındaki ticaretini ve yatırımını gölgede bırakmak anlamına gelmiştir (Schraeder, 2018: 114-115).

2.2.3. Birleşik Krallık

Birleşik Krallık Afrika'da ikili projeler gerçekleştirmekle Güney, Batı ve Doğu Afrika'daki ülkelerde barışı koruma ve askeri yardım ekipleri ile birlikte kıtanın barış operasyonları için kapasitesini geliştirmiştir. Böylece Birleşik Krallık sömürgecilik politikasına hizmet eden, bölgedeki daha yeni ticari ve politik hedefleri amaçlayan (Awori, 2005: 19), özerk demokratik güvenlik hizmetleri oluşturmuştur (Jowell, 2018: 109).

En hızlı büyüyen 15 ekonomiden 8'nin Afrika'da olma ihtimali, 2050 yılına kadar 4 küresel tüketiciden 1'inden fazlasının Afrika'da olacağının öngörülmesi Birleşik Krallığ'ın kıtanın stratejik alanlarına ilgisini artırmaktadır (UK- Africa Investment Summit, 2020). Bununla da ilişkili olarak Güney ve Doğu Afrika'ya dış politika açısından Batı Afrika'ya göre daha yüksek bir öncelik vermektedir (Chafer, 2013: 250). Dolayısıyla İngiltere dahili önceliklerini temel alarak Doğu Afrika'dan İngiltere'ye yabancı göçün önlenmesine yardımcı olmak, şiddetli çatışma alanı olan Somali'de bölgenin askeri birliklerine erişim sağlamaya çalışmıştır (Jowell, 2018: 109).

Birleşik Krallığın Afrika'ya girişiminde temel çıkarları Afrika Boynuzu, Sahel, Sudan, Büyük Göller bölgesi ve Nijerya'da terörizmle mücadele etmek, kontrolsüz göç gibi konuları ele almakla istikrarsızlığı önlemek ve en aza indirmekle Afrika'daki Birleşik Krallık çıkarlarını kontrol altında tutmak olmuştur. Kıtadaki doğal kaynaklara, enerji güvenliğine güvenli erişim de dahil olmak üzere İngiliz ticaret çıkarlarını desteklemek, BM gibi uluslararası forumlarda İngiltere hedefleri pozisyonları için Afrika'daki müttefiklerini kullanmak İngiltere'nin Brexit sonrası dünyadaki yeni rolü ile ilişkilendirilmektedir (Cargill, 2011: 7).

Böylece Birleşik Krallık dünyada bir güç olma hırsını takviye etmek amacı ile Sahra Altı Afrika'yı denemiştir. Birleşik Krallık sömürgecilik ve kölelik de dahil olmakla Afrika'da

sorunlu bir sicile sahip olmuştur (Ward, 2020) Birleşik Krallık kıtada yeni çıkarlarını sağlama alma isteği ile daha geniş Sahel bölgesine nüfuz etme amacı ile son dört yılda Güney Sudan'daki BM misyonunda 300 asker görevlendirmiştir (Alison, 2020). Böylece Birleşik Krallık Güney Afrika Cumhuriyeti, batı Afrika ülkesi Sierra Leone ve Kenya'da asker bulundurmaktadır (Yeni Akit Haber, 2013).

Böylece Birleşik Krallık kıtada en önemli stratejik alanlarda ticari ve politik hedeflerini kontrol altında tutmakla istikrarsızlık ve çatışma sorunlarını çözmek için gereken kaynakları siyasi ve askeri olarak üstlenmiştir (Watson ve Konowles, 2019: 4). Nitekim Birleşik Krallığ'ın 2003 yılında kıtanın birçok çatışmasında doğrudan rol oynaması ve 200 milyon sterlin değerinde kıtaya silah satışları gerçekleştirmesi stratejik çıkarlarını sağlama almaya çalıştığını göstermektedir (Awori, 2005: 19).

2005 yılında İngiltere'nin Afrika'ya silah ihracat ruhsatlarının üst düzeye yükselerek önceki dört yılda toplam 631 milyon sterlinge ulaşması kıta hükümetlerinin kalkınma projelerini baltaladığının kanıtı olmuştur (Safeworld, 2007: 19). Çatışmalı durumlarda olan 10 Afrika ülkesinin Birleşik Krallık'tan silah alımı sonucunda kıtaya yılda ortalama 18 milyar dolar kaybettirmeleri iyi yönetişimin zayıf göstergesi olmanın yanı sıra insan hakları ve insan güvenliği ile ilgili endişeleri artırmıştır (Gebrewold, 2010: 92). Nijerya'yla ekonomi ve ticari çıkarları gereği (Chafer, 2013: 250) müttefiklerinin çoğu gibi Boko Haram'a karşı mücadelede Nijerya hükümetine destek sağlaması insan haklarının göz ardı edilmesinin somut örneğidir (Ward, 2020).

Birleşik Krallık tartışmalı iç ve uluslararası konuları geride bırakarak ideal devlet faaliyetini somutlaştırarak Birleşik Krallığ'ın çıkarlarını Afrikalıların çıkarlarından öncelikli hedef olarak kabul etmiştir (Gallagher, 2009: 444). Yerel toplulukları birbirine karşı koymakla, çatışmaları körükleyen, toplumun geçim kaynaklarını yok etmeye çalışan İngiliz şirketleri Birleşik Krallık'ın ticaret, yatırım, vergi politikaları yoluyla desteklenmiştir (Awori, 2005: 19). Batı Sahra halkının kendi kaderini tayin etme hakkı ile mücadele etmelerine rağmen Fas hükumeti tarafından 6 İngiliz şirketine petrol ve gaz kaynakları arama izni verilmiştir. Böylece Birleşik Krallık Fas tarafından işgal edilen Batı Sahra'nın şiddetli ve yasadışı işgaline suç ortağı olarak görülmüştür (Lebert, 2016).

Özetle, Birleşik Krallık Afrika'da insan haklarını görmezden gelmekle bozucu iş birliği ilişkileri kurmakla zayıf devletlerin nüfuslarının hakkını korumakta yetersiz kalmıştır (Cargil, 2011: 8). Birleşik Krallık'ın Yeni İşçi Partisi'nin Afrika politikası kıtanın karmaşık sorunlarına olaylı çözümler sunarak daha karmaşık ortam oluşturmuştur (Taylor, 2012: 457).

Bunun yanı sıra Afrika'da yönetişim ve insan hakları konuları Afrika Boynuzu ve Doğu'daki terörle mücadele gündeminin gölgesinde kalmıştır. Somali ve Ogaden'deki (Etiyopya'nın doğusunda bölge) Etiyopya (Somali-Etiyopya sınırı) suistimalleri ve Kenya'daki yolsuzluk görmezden gelinmiştir (Chatam House, 2008). Sonuç olarak, Birleşik Krallık'ın Afrika'ya ilgisi kıtanın kalkınmasına yardımcı olmaktan ziyade Birleşik Krallık'ın sömürge politikası ile ilişkili olmuştur (Gallagher, 2009: 451).

2.2.4. Fransa

Fransa'nın 2008 tarihli hükümet raporunda ülkenin savunma ve güvenlik girişimi Sahra altı Afrika, Avrupa ve Asya coğrafiyasına kadar ilerletilmiştir. Dönemin Başkanı Sarkozy, Frankofon Afrika'da bulunan eski sömürgelerle olan tarihi mirasından ziyade Fransa'nın stratejik çıkarlarına dayanan pragmatik bir yaklaşım üstlenmiştir. Afrika'da sömürgecilik geçmişi olduğu göz önünde bulundurulduğunda Fransa'nın geleneksel etki alanına ait olmayan bölgelere odaklanması tamamen yeni yaklaşım olmamıştır. Örneğin AfB Misyonu'nun Somali'de konuşlandırılması için 2006-2011 dönemi arasında 7.600'den fazla Fransız askeri personeli Uganda'da eğitilmiştir (Moroney, Gventer, Pezard ve Smallman, 2011: 32)

Ayrıca 14 Batı ve Orta Afrika ülkesi (Mali, Nijerya, Senegal, Togo, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gine Bissau, Ekvator Ginesi, Çad Kongo Brazevilla, Gabon) Fransa'ya sömürge borcu ödeme zorunluluğu altında kalmışlar. Fransa'nın merkez bankasında tutulan ulusal rezervlere sahip olan bu ülkeler Fransa tarafından belirlenen şartlara göre davranma zorunluluğunda bırakılmışlar. Her yıl Batı Afrika ülkelerinin doğrudan erişimileri olmadan 500 milyar dolarlık bütçeleri Fransa hazinesinde tutulmaktadır (Spagnol, 2019).

Fransa, eski sömürgeleri olan CFA (Western African Countries: Batı Afrika Ülkeleri) ülkelerini, döviz rezervlerinin %65'ini Fransız Hazinesine ve diğer %20'sini mali

yükümlülükler için ayırmaya zorlamıştır. Böylece eski sömürgelerine kendi paralarının yalnızca %15'ne erişim izni vermiştir. Daha fazla paraya ihtiyaçları oldukları takdirde Batı Afrika ülkeleri Fransa'dan sadece borç alabilirler. Fransa eski kolonilerinin topraklarında bulunmakta olan her türlü doğal kaynağı sahiplenme hakkına sahiptir. Aynı zamanda bir savaş veya kriz durumunda ülkeler yalnızca Fransa ile müttefik olmak zorundadırlar (Spagnol, 2019).

Bu nedenle Fransız çıkarlarının kontrol altında tutulması niyeti ile dünya çapında barışı koruma operasyonlarına katılan 12.000 Fransız askerinin yaklaşık yarısı Afrika'da askeri ve danışma görevlerinde konuşlandırılmaktadır (Hansen, 2008). Fransa kıtada asker konuşlandırarak Afrika ordusuna askeri teçhizat ve eğitim sağlama konusunda seçkin hakka sahip olduğundan bazı durumlarda doğrudan müdahale yöntemini kullanabilmektedir (Spagnol, 2019).

Fransa'nın Afrika'ya yönelik politikasında insani endişelerden ziyade ulusla çıkarlar öncelikli olmaktadır. Örneğin, Fransa Kuzey Mali sorunu'na derhal müdahalwde bulunmamıştır. Fakat İsyancılar Mali'nin güneyine ve başkent Bamokoya doğru ilerlediklerinde Fransa ulusal çıkarlarının tehdit altında olduğundan endişelenerek 2013 yılının Ocağı'nda Mali'ye müdahelede bulunarak Serval Operasyonunu başlatmıştır (Burgess, 2018: 14). 2013 yılından başlayarak Fransa, Mali'deki isyancılara karşı Serval Operasyonu'nu başlatmanın yanı sıra Libya'nın çöküşünden ve Kuzey Mali sorunundan dolayı Mali'deki karışık durumu bahane ederek isyancıları ve silahlı militanları izlemek ve engellemek için Sahel'de Barkhane Operasyonu'nu başlatmıştır (Burgess, 2018: 5).

Afrika Fransa ihracatının yüzde 5'ni oluşturduğu ve önemli petrol ve metal tedarikçisi niteliği taşıdığı için (Hansen, 2008), Fransa güvenlik iş birliği adı altında kıtada askeri varlığını devam ettirmek niyetindedir. Böylece Sarkozy yönetimi tarafından Fransa'nın çıkarlarına dayalı pragmatik bir yaklaşım benimsenerek Fransa'nın etki alanına dahil olmayan bölgelerine odaklanma takviye edilmiştir (Moroney, Ward, Pezard ve Smallman, 2011: 32).

Örneğin günümüzde Fransa'nın, Orta ve Batı Afrika ülkelerinin yanı sıra Doğu Afrika bölgelerinde askeri bir varlığa sahip olması, savunma kollarının yanı sıra özel kuvvetleri ve yarısı kalıcı olarak konuşlandırılan 8,700 askerin görevlendirilmesi Nicolas Sarkozy

politikasının devamı olmaktadır (Sundberg, 2019). Bununla birlikte Fransa eski kolonileri arasında sürekli mal, askeri teçhizat ve personel akışını sağlayan havaalanları ve limanlar üzerinde kontrolünü takviye etmek için ekonomik güç, gizli eylem ve askeri müdahale yoluyla çıkarlarını korumaya çalışmıştır (Spagnol, 2019).

Fransa Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Senegal, Fildişi Sahili, Gabon, Cibuti ve Kamerun'da askeri üsleri bulundurarak kıtada askeri varlığını güçlendirmeyi hedeflemiştir. Aynı zamanda Fransa'nın, Afrika'da yaklaşık 40 devletle iş birliği anlaşması, genellikle demokratik olmayan ülkelere gönderilen silah transferlerini, teknoloji transferleri ve askeri-endüstriyel iş birliğini kapsamaktadır. Örneğin 2006 ve 2008 yılında darbeyle yönetime gelen Çad Cumhurbaşkanı Idriss Deby'ye karşı isyancı saldırıları önlemesi amacı ile lojistik ve istihbarat desteği sağlamıştır (Powell, 2020). Deby ve Çad'ın eski dışişleri bakanı AfB komisyonu başkanı Moussa Faki Mahamat'ın AfB'de hem güçlü ve etkili aktörler olduklarından dolayı Fransa'nın Çad'a müdahalesi Afrika Birliği'nin toplantısında ilgi çekmemiştir (Fabricius ve Vaudran, 2019).

Fransa Afrika'yı koruma bahanesiyle kıtada Fransız askeri üsleri ve askerler bulundurmakta ve yerel halkı kontrol etmeye çalışmaktadırlar. Sonuç olarak kölelik döneminden beri Afrika'yı yağmalamaya ve sömürmeye çalışan Fransızlar Afrikalılar tarafından işgalci güç olarak kabul görmektedir (Pambazuka News, 2008).

2.2.5. Rusya

I.O. Abramova'ya göre, 2050 yılına kadar dünya nüfus artışının %90'ından fazlası ve işgücü artışının %65'i Afrika' da gerçekleştirecek. Rusya'nın Afrika'ya ilgisinin yeniden şekillenmesinin temel sebepleri sırasında gelmektedir (Абрамова, 2013: aktaran Корендясов, 2016: 204). Ayrıca Dünya Bankası tahminlerine göre kıtadaki hanelerin tüketici harcamalrının 2030 yılına kadar 2,2 trilyon dolara çıkacağı tahmin edilmektedir. Aynı zamanda kıtanın küresel talebin büyüdüğü alan konumuna gelmesi Rusya'nın Afrika'ya ilgisinin yeniden şekillenmesine sebep olmuştur (Корендясов, 2016: 204).

Rusya'nın giderek artan ekonomik talepleri, güç kazanma isteği, silah pazarlarına erişme arzusu 2004-2008 yılları arasında tüm büyük silahların yüzde 74'nün Orta, Kuzey ve Batı Afrika'ya tedarik edildiği bilinmektedir (Gebrewold, 2010: 97). Ayrıca Rusya 2010 yılında

Afrika'daki tüm BM barışı koruma misyonlarına katılmış ve Rusya'da 400 Afrikalı barışı koruma görevlisine eğitim vermeyi üstlenmiştir. Ulusal hedeflerine ulaşmak için günümüzde 25 Sahra altı Afrika ülkesi ile askeri ve teknik iş birliğini devam ettiren Rusya'nın en büyük ortakları Angola, Sudan ve Etiyopya olmaktadır (Giles, 2013: 13).

Rusya Afrika'ya nüfuz etmekle dünya çapında büyük bir küresel güç olduğunu kanıtlamayı amaçlamaktadır. Afrika ülkeleri ile nükleer enerji projeleri, silah anlaşmaları, BM reformu konusunda iş birliği gerçekleştirmekle bu ülkelerin batı ile bağlarını zayıflatmayı hedeflemektedir (Blank, 2018). 2012-2018 yılları arasında bölgeye silah ihracatını %19'dan %28'e yükselten Rusya, Sahra altı Afrika ülkelerini jeopolitik çıkar ve iş fırsatlarını gerçekleştirebileceği bir alan olarak görmektedir. Örneğin, petrol devi Rosneft'in, etkili CEO'su (Chief Executive Officer) Igor Sechin'in 1980'lı yillarda askeri tercüman olarak görev yaptığı ülkeler olan Angola ve Mozambik'te iş anlaşmaları arayışı, Rusya'nın daha sömürücü bir yaklaşıma geçişinin habercisi olmaktadır (Faleg, 2020: 2-3).

Kendi halkına küresel güç olduğunu göstermek isteyen ve mümkün olan her yerde Batı'ya meydan okumak isteyen Rusya, Afrika ülkelerinin enerji ve madencilik alanlarına dahil olmayı hedef alarak Afrika ülkelerine sık sık silah satışı vaatleri vermiştir (Blank, 2018). Böylece Rusya istikrarsız ülkelere silah satışlarını sürdürme, otokratik liderlerle güvenlik anlaşmaları gerçekleştirmesi, askeri eğitim alanında programlarını artırmakla Afrika'da askeri varlığını genişletmektedir. Örneğin Orta Afrika Cumhuriyeti dahil birçok ülkeye paralı asker ve siyasi danışmanlar yerleştirmesi bunun somut örneğidir (Schmitt ve Gibbons-Neff, 2020).

Rusya'nın Afrika'daki askeri ve güvenlik bağları silah ihracatının ötesine geçmekte ve bazen özel paralı askeri gruplarının faaliyetine kadar genişlemektedir. Örneğin Rusya, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde (OAC: CAR) aktif olarak yer almakta ve bir dizi isyancı gruba karşı savaşmakta olan BM destekli hükümeti desteklemeye resmi olarak yardımcı olmaktadır. Fakat özel Rus askeri güçleri de orada çalışmakla hükümete güvenlik sağlıyor ve önemli ekonomik varlıkların korunmasına yardımcı olmaktadırlar (BBC News, 2020). Moskova'nın çatışma riskinin yüksek olduğu, kötü yönetişimin mevcut olduğu Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki çabaları kırılgan toplum üzerinde uzun süreli olumsuz etki bırakmıştır (Stronski, 2019: 19).

Sahra Altı Afrika ülkeleri Rusya'nın devlet bütçesini korumak, Afrika'da ihracata dayalı ekonomik büyümesini sağlama almak açısından Kremlin'in dış politikasında kaydadeğer öneme sahip olmaktadır (Giles, 2013: 41). Putin'in Güney Afrika ve Fas'a gerçekleştirdiği ziyaretler Rusya'nın geleneksel jeopolitik çıkarlarının mevcut olduğu bölgeye geri döndüğünü göstermiştir (Fidan ve Aras, 2010: 52).

Güney Afrika'nın Rus zırhlı araçlarına ve hafif silahlarına ilgisinin olması Rusya'yı Güney Afrika'nın önde gelen silah tedarikçisi konumuna getirmiştır. Aynı zamanda Rusya Federasyonu'nun Afrika'da yayılmacı politika izlemesi küresel silah satışı alanında ABD'nin yerini alma iddialarını artırmıştır (Giles, 2013: 32). Örneğin Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Batı Sahra, Sierra Leone, Etiyopya'da BM destekli operasyonlara 230 Rus askeri ve polisinin katılması Rusya'nın küresel güç olma hedefi bağlamında hareket ettiğini göstermiştir (Fidan ve Aras, 2010: 52-53).

Demokratik değişikliklerin gerçekleştirilmesine karşı olan devlet liderlerini destekleme ve otoriter liderlerin uzun süre iktidarda kalmasını sağlayan devletler 'Kara Şövalye' devletler olarak nitelendirilmektedir. Rusya 'Kara Şövalye' modelini Sovyetler sonrası dönemde Sahra altı Afrika'da gerçekleştirmeye başlamıştır (Faleg, 2020: 13) Dolayısıyla RF'nin bu yaklaşımı Afrika halklarının insani menfaatleri ile ters düşmektedir (Adibe, 2019). Ciddi insan hakları ihlalleri riskinin bulunduğu birçok ülkeye sorumsuzca yapılan silah tedariki gerçekleştirmiştir. Rusya, Kaddafi komutasındaki Libya'ya AK (Avtomat Kalashnikova) tarzı saldırı tüfekleri tedarik etmiştir (The 'Big Six' arms exporters, 2012).

Bunun yanı sıra Rusya, Darfur ve Güney Kordofon'daki sivillere saldırma amacıyla kullanılan helikopter silah gemilerini Sudan'a göndermeye devam etmektedir (The 'Big Six' arms exporters, 2012). Libya'da darbe girişiminde bulunan ve ülkenin doğusunda gayrimeşru silahlı güçlerin lideri önemli bölgeyi kontrolü altında tutan Halife Haftere (Libya Ulusal Ordusunun Başkomutanı Libyalı asker) destek amaçlı askeri yardımı Wagner paralı askerlerin gönderilmesi Rusya'nın Afrika halkının insan güvenliğini görmezden geldiğini kanıtlamaktadır (Dalaa ve İbicioğlu, 2020).

ABD'nin eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Jhon Bolton Rusya'nın Afrika girişimin kötü niyetli motivasyonları ile birlikte Birleşmiş Milletler'in oyları karşılığında Afrika ülkelerine silah satmakla suçlamıştır (Adibe, 2019). Bolton hem Çin'in hem de Rusya'nın takip ettiği

yağmacı politikalarının Afrika'daki ekonomik büyümeyi engellediğini, Afrika uluslarının mali bağımsızlığını tehdit ettiğini, ABD yatırım fırsatlarını engellediğini belirterek bu iki gücün Afrika'da derinleşmekte olan ilişkilerinden rahatsızlığını ifade etmiştir. RF ve Çin'in ABD'nin Afrika'daki askeri operasyonlarına müdahale ettiğini ve ABD ulusal güvenlik çıkarları için önemli bir tehdit oluşturduğunu belirtmiştir (Adibe, 2019).

ABD'nin Rusya'yı Afrika'da etki alanını genişletmesini eleştirmesine rağmen, RF Afrika'da dört stratejik hedefini izlemeye devam etmiştir. Şunlar (Dok, 2022).

1.Rusya Afrika ülkelerinden aldığı destekle dünya çapında gücünü genişletmeyi hedeflemektedir.
2. Afrika'nın hammaddelerine ve doğal kaynaklarına erişim sağlamak
3. Silah ihracatçısı ve güvenlik tedarikçisi olarak baskınlığını artırmak
4.Rus şirketleri tarafından enerji ve elektrik kaynaklarının geliştirilmesini desteklemek olmuştur (Dok, 2022).

Ayrıca Rusya, Ukrayna'yı işgal ederek uluslararası alanda itibarını tehlikeye atmış olsa da Moskova yukarıda bahsedilen hedeflerin bazılarında 'başarı' elde etmiştir. Örneğin Rusya, Afrika'daki askeri nüfuzunu genişletmiş, bu sene itibariyle yüzde 44 payla Afrika'nın en büyük ağır silah tedarikçisi konumunda olmaktadır. Aynı zamanda, devlete bağlı Wagner paralı asker gücü gibi silah birimlerini Orta Afrika Cumhuriyeti, Libya ve Mali'deki şiddetli isyancılara göndererek iç siyasi baskı altında olan veya uluslararası alanda izole edilmiş hükümetleri de desteklemektedir. Bu masraflar Sudan'daki madenlerden elde edilen gelirlerle (altın), ödenmektedir (Dok, 2022).

2.3. BM'nin Afrika'daki Barış Operasyonları

Afrika 2005 yılında, 14 barış görevinde konuşlandırılan 65.000'den fazla personel ile çok boyutlu ve maliyetli barış operasyonlarının en yoğun şekilde gerçekleştirildiği bölge olmuştur. Dış aktörlerin barış operasyonlarına bu şekilde katılmaları Somali'de Mogadişu savaşında BM operasyonunun (1993) ve Ruanda Soykırımı'nda (1994) BM Yardım Misyonunun başarısızlığının tekrarlanmamasını hedeflemektedir (Wiharta, 2005, 145).

Son on yılda BM, Afrika'daki angajmanını yoğunlaştırmış ve Aralık 2005 tarihine kadar hem personel hem de barışı koruma bütçeleri olmak üzere BM kaynaklarının yüzde 75'i Afrika'ya ayrılmıştır. Konuşlandırılan BM barış gücü personelinin neredeyse yarısı, 'Afrika sorunlarına yönelik Afrika çözümlerinin' rönesansının bir yansıması olmuş, gerçek Afrika çözümleri olmamıştır. 2005 yılında Afrika'da devam eden dokuz BM misyonlarından Fildişi Sahili, Liberya, Sierra Leone'deki Burundi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti (DRC: KDC), Sudan gibi operasyonlar gerçekliğe ve kıtadaki çatışmaların bölgesel doğasına dayanarak, bölgesel yaklaşımlara duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmıştır (Wiharta, 2005: 145).

Bu barış operasyonlarında amaç bölgesel çatışmalardaki bağlantıları ele almak, çatışmaların sınır ötesine yayılmasını önlemek, sürdürülebilir bölgesel ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik etmek olmuştur (Wiharta, 2005: 145). Fakat BM barış operasyonları Afrika'daki çatışmaları çözmede yeterli olamamıştır. Örneğin Sudan'dan ayrılarak 2011 yılında bağımsızlığını ilan eden Güney Sudan'da Birleşmiş Milletler Misyonu (UNMISS) hükumetin uzun vadeli devlet inşasını (state building) ve ülkenin kalkınmasını teşvik etmek ve bölgesel barış ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmak için kurulmuştur (Lawson, 2018: 2).

Fakat bağımsızlığından iki sene sonra Güney Sudan devlet başkanı Salva Kiir Mayardit'in 2013 yılında yardımcısı Riek Machar'ı darbe teşebbüsü ile görevden almasından sonra ülkede iç savaş başlamıştır. Ülke, 2013 ve 2018 yılları arasında yaklaşık 400.000 kişinin ölümüne ve milyonlarca insanın yerinden edilmesine neden olan iç savaş yaşamıştır (AFP, 2022).

UNMISS'le Sudan Hükümeti arasındaki devam eden gerginlik misyonun görevini yetersiz kılmıştır (Wells, 2017). BM'in bu yetersizliği Güney Sudan'da iç savaş tırmandığında UNMISS askeri birliklerinin çatışmaya karışan sivilleri korumaya çalışırken çatışmanın çeşitli tarafları arasında sıkışıp kalması ile açıklanabilir. Bu sebeple UNMISS hem GoSS (Güney Sudan Hükümeti: Government of Southern Sudan) hem de muhalefet liderleri tarafından gizli anlaşma yapmakla suçlanmıştır (Lawson, 2018).

Bu sorunlar göz önüne alındığında Güney Sudan'daki UNMISS misyonu siyasi çözümlerin barışı koruma misyonlarının merkezinde yer alması gerektiğini ortaya koymuştur. Aynı

zamanda Afrikalı çözümler üretme açısından Doğu Afrika Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi'nin (IGAD) barış sürecinde daha aktif olması gerektiği kanaatine gelinmiştir (Lawson, 2018). Güney Sudan'da son durum göz önünde bulundurulduğunda kalıcı ve kapsayıcı bir barışa ulaşmak ve vatandaşların gvenliğini sağlamak, öncelikle şiddeti körükleyen derinden yerleşik güç dinamiklerini ve siyasi sistemleri ele almayı gerektirmektedir. Seçimler şiddetin artmasıyla ve hatta tam ölçekli bir iç savaşa dönüşle sonuçlanacak olursa, BM'nin Güney Sudan'daki misyonunu yeniden yenilemesinin garantisi yoktur (Berdal: 2022).

Dolayısıyla UNMISS' in daha proaktif müdahalede bulunma yetersizliği, barış inşasından (peace-building) ziyade devlet inşasına yönelik olmuş ve vahşetleri önlemedeki yetersizliği ve suç faillerini cezalandırmadaki isteksiz tavrı BM'in barışı koruma kapasitesi hakkında derin endişelere yol açmıştır (Wells, 2017). Ayrıca MONUSCO (2016) ve UNMISS (2018) misyonları ev sahibi hükumetin müdahale rızasını rızasını almada anlaşmazlıklara sebep olmuş ve bu misyonlarda ev sahibi devletlerin rızasını almak için önceden politik stratejilerin ortaya koyulması gerektiğini göstermiştir. Devletin onay gücüne dayalı bir barışı koruma misyonu konuşlandırılması gerektiği durumlarda erken dönemde siyasi odaklanma alanları seçilmelidir (Sebastian ve Gorur, 2018: 19-23).

Örneğin devletin rızasından emin olduktan sonra insan hakları, güvenlik, hesap verebilirlik gibi mekanizmalara öncelik verilmesi gerekmektedir (Sebastian ve Gorur, 2018: 19-23). BM barış operasyonları, çatışma dinamiklerinin bir parçası olan bölgesel aktörlerin giderek daha fazla konuşlandırıldığı gerçeğini gördükten sonra çatışmanın tüm ana taraflarının rızası ile kapsamlı bir barış anlaşması yapılmasını mutlak gerekçe olarak uygulamaya çalışmıştır. Fakat BM şartının VII. Bölümü gereğince hareket edebileceklerini ilan etse de Kisangani katliamı sırasında sivilleri korumak adına hiçbir şey yapamamıştır. Ituri'de hareket etmeyi reddetmesi on yıldan fazla bir sürede MONUSCO'nun sivilleri korumaya ilişkin temel görevini yerine getirmekte suçlanması ile sonuçlanmıştır (Karlsrud, 2015: 44).

Öyle ki, 2010 yılında MONUC/MONUSCO sivilleri koruma gayesi ile MONUSCO adı altında eylemini genişletmeye çalışsa da yeniden başarısızlıkları devam etmiştir. Örneğin Kuzey Kivu Eyaletinin Masisi kasabasında Ruandalı'lara karşı etnik temizlik kampanyası yürüten Raia Mutomboki'nin M23 silahlı grupları ile ittifak kurarak saldırılara başlamasının ardından MONUSCO bölgede bir üssü olduğu halde müdahale edememiştir. Dolayısıyla

Kasım 2012 yılında MONUSCO'nun zayıflığı, sivilleri korumadaki yetersizliği, M23 silahlı grubunun MONUSCO'dan direnç görmeden Goma'ya girmesi ile sonuçlanması BM'nin barış yürütme operasyonlarındaki yetersizliğini ortaya koymuştur (Hatcher ve Perry, 2012).

BMGK'nin ağır insan hakları ihlallerinin bir sonucu olarak insanların acı çekmesini önlemek yerine, prosedürel gerekliliklere bağlı kalmakla, uluslararası hukukta bireylerin giderek daha önemli rolünü görmezden geldiği fikrine dayandığı düşünülmektedir. Örneğin çok sayıda mültecinin komşu ülkelere akın etmesi ve yabancı düşman olasılığı nedeniyle, bölgesel barış ve güvenlik için bir tehdit oluşacak saldırılarda insan hakları ihlallerinin bir sonucu olarak insanların acı çekmesini önlemek yerine, prosedürel gerekçelere bağlı kaldığı, barışı koruma alanında etkisiz donanımından haber vermiştir (Snyman, 2010: 144).

BMGK'nin bölgesel ve alt bölgesel örgütlerin barış operasyonlarına liderlik etme eylemlerini kabul ederken veya yetkilendirirken her zaman VIII. Bölümün hükümlerine uygun davranmadığı da görülmektedir. Örneğin Afrika genelinde meydana gelen çatışmalara müdahale etmek için AfB'ye yetki verilmesi konsuunda tereddüt etmiştir. Örneğin BM AfB Burundi'ye müdahale ettikten sonra AMIB misyonuna doğrudan yetki vermekten ziyade miyonu sadece övmekle yetinmiştir. AMIB daha sonra BM tarafından devir alınarak ONUB'la (United Nations Operation in Burundi: Burundi'de Birleşmiş Milletler Operasyonu) değiştirilmiştir (Karlsrud, 2015: 50). Bu tutum barış operasyonlarını desteklemede bölgesel aktörlerin genişleyen rolünün BM'nin öncelikler sorusunu tetiklemesi ile ilgili olmaktadır (Holt ve Shanahan, 2005: 49).

Örneğin bir yıllık konuşlandırıldığı halde sonradan süresinin 6 aya indirilerek Afrika Birliği'nin AFISMA misyonunu MINUSMA'ya dahil etmesi bu öncelik ilkesinin açık göstergesidir. Fakat Nijerya, Benin, Togo, Senegal, Burkina Faso ve Çad gibi bölge devletlerinin AFISMA'ya büyük askeri katkıda bulunmaları bu devletlerin güvenlik ve siyasi çıkarlarını etkileyen çatışmalarla meşgul olmadaki isteklerini göstermenin yanı sıra böyle bir denge BM operasyonlarını giderek daha fazla bölgesel katkılara güvenmeyi zorlamıştır (Pete, 2015: 356).

Aynı zamanda BM'in yeterli kaynak kapasitesi olmadığı halde çatışma çözümü misyonlarını üstlenen Afrika Birliği'ne askeri ve finansal yardımda bulunma gibi isteğinin olmadığı gerçeği BM'in Afrika'daki çatışmalara müdahalelerde yeterli olmadığını göstermektedir.

Örneğin Güney Afrika, Etiyopya ve Mozambik'in askeri birlik katkıları ile oluşturulan Afrika Birliği'nin Burundi'deki misyonundaki çabaları BM'den sadece övgü almıştır. AfB'ye misyonu sürdürmeye devam etmek için doğrudan bir yetki vermek yerine AMIB BM Burundi Misyonu (ONUB) olarak değiştirilmiştir (UN Resolution 1545, S/Res/1545).

Sonuç olarak, BM barışı koruma doktrini, BM'nin barış uygulama (peace enforcment) operasyonları için operasyonel ve taktiksel düzeyde, yetenekli olmadığını göstermektedir. Bu BM barış operasyonlarının yeterli komuta birliğinden (işgörenin tek bir üstten emir alması gerektiğini belirten yönetim ilkesi) yoksun olması, gerekli araçları veya kapasitelerinin olmadığı ile ilişkili olmaktadır (Coning, 2017: 148). Ayrıca TCC'ler (Troop Contributing Countries: Askeri Katkıda Bulunan Ülkeler) arasında, barışın uygulanmasına ve daha saldırgan yeteneklerinin dahil edilmesine yönelik eylemin varlığı BM'in etkili müdahale kararını vermede devletler tarafından yönlendirildiğini göstermektedir (Karlsrud, 2015: 50).

BMGK barışı koruma operasyonları çerçevesinde kısa vadeli hedefleri yerine getirme isteğine karşı koymalı, BMGK yetkileri herhangi bir potansiyel düşman belirlemekten kaçınmalı, çatışmaların tekrarlanmasını önlemek için sorunun temel sebeplerini ele almalıdır (Karlsrud, 2015: 50). BM barışı koruma misyonları görevlerini herhangi tarafın lehine veya önyargılı olmadan 'tarafsızlık' ilkesini temel alarak uygulanabilir (Malone ve Thakur, 2001: 11-17).

2013 yılında Darfur'daki BM milislerinin üslerine saldırması sonucu yedi Tanzanyalı barış gücü askerinin ve aynı sıralarda, Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki 'balaka karşıtı milisler'in (Orta Afrika Cumhuriyeti'nin kuzey ve batısında faaliyet gösteren 'zaraguinalara', otoyolculara ve yol kesicilerine karşı savaşmak için 2009 yılında kurulmuştur (24. 06 2022) Kongo Cumhuriyeti'nden bir BM barış gücü görevlisinin öldürülmesi gibi barış inşa etmede BM yetersizliğini ortadan kaldırmak için Örgütün sadece barışın korunacağı durumlara odaklanılması gerekmektedir (Bellamy, 2014).

Yaklaşık 20.000 AfB-BM askerinin 2008 yılında Darfur'a konuşlandırılmasına rağmen hükumetin veya isyancıların çatışma çözümüne ilişkin belirsiz tutumları 12 yıl boyunca büyük ölçüde çatışmanın çözülemediğini ve yürütülen barış müzakerelerinin belirgin bir etkiye sahip olmadığını kanıtlamıştır (Day, Gorur, Holt ve Hunt, 2020: 12). Sorunun sürekli

kalıcılığını sürdüren bu tür çatışmalarla mücadelede 'işbirlikçi oyun', kavramının kapsadığı mücadeleci bir uyuşmazlığı barışçıl yöntemlerle sona erdirme sürecinde savaşan tarafların ikna edilebilmesi için çözümlerin arandığı işbirlikçi bir yapının uygulanması gerekmektedir (Özerdem, 2013: 101).

Sonuç olarak küresel barış operasyonlarının neredeyse yarısı Afrika'da gerçekleşirken, Afrika Birliği'nin barışı koruma kapasitesini güçlendirme ihtiyacı büyük önem taşısa da gerçek olan, BM misyonları bölgesel örgütlerin kapasitesini güçlendirmenin aksine daha çok BM liderliğini korumayı amaçlamıştır (Moolakkattu, 2010: 159). Bu nedenle Afrika devletlerinin Afrika Birliği'nin Afrika Çatışma Sonrası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma (PCRD) mekanizmasını esas alarak çatışma sonrası yeniden yapılanma ve barış inşasında güvenilir bir aktör olmak için yeterli kaynakları sahip olmada daha aktif şekilde eyleme geçmeleri gerekmektedir (Khadiagala, 2021: 209).

2.4. Bölgesel Örgütlerin Afrika'daki Çatışmalardaki Tutumu

2.4.1. Avrupa Birliği

29-30 Kasım 2010 tarihlerinde Libya'da düzenlenen Afrika Birliği (AfB) ve Avrupa Birliği (AB) zirvesi, AfB ve AB'nin stratejik ilişkilerinin güçlendirilmesine önemli bir fırsat sağlamayı hedeflemiştir. Afrika'daki barışa destek operasyonları için sürdürülebilir ve esnek fon sağlanması konusunda Afrika AMANI tatbikatlarına öncelik verilmesi, devam eden çatışmaların önlenmesi için gerekli olan alanlara müdahil olunması üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Aynı zamanda zirvede Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi'nin operasyonelleşmesi ile doğrudan ilişkili olan Afrika Barışa Tesisi'nın (African Peace Facility: APF) kurulmasına ilişkin karar verilmiştir (Arslan, 2015:121).

Özellikle, APF aracılığıyla AB Çatışmaların Önlenmesi, Yönetimi ve Çözümü için AfB'nin Bölgesel Ekonomik Toplulukların ve faaliyetlerini aşağıdaki alanlarda destekleyecektir

Erken Uyarı Sistemleri ve Afrika Bekleme Gücüne odaklanan çatışma döngüsü yönetimi:

APSA içindeki tüm seviyelerde etkin koordinasyon ve ortaklık (Sivil Toplum Örgütleri dahil)

APSA yönleriyle mücadelede gençlerin ve çocukların katılımı ve kapsayıcılığı (AU/EU:2020).

Fakat AB'nin Afrika kıtasında meydana gelen çatışmaların önlenmesine ilişkin çalışmalarına bakıldığında 'çifte standartlar sorunu' ortaya çıkmaktadır. Demokratik değerleri ve insan haklarını savunan küresel aktör olan AB'nin kıtada sömürge geçmişi olan ancak bunu açıkça belirtmekten kaçınan bazı üye ülkelerin çıkarları ile desteklenen ulusal dış politikalar uyguladıkları görülmektedir. (Helly, 2009: 53).

Özellikle ulusal çıkarlara yönelik Fransa'nın AB'nin dış yapısında önemli bir rol oynadığı dikkat çekmektedir. Örneğin İngiltere ve Fransa'nın Afrika'nın ve özellikle AB'yi Afrika'daki güvenlik ve savunma konularına dahil ederek Afrika'da kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışmışlardır (Olsen, 2015: 235).

Diğer taraftan AB'nin Afrika mülkiyeti düşüncesine rıza göstermesi ve AB'nin tek başına küresel aktör olma düşüncesi Fransız ulusal çıkarları ile birleştiğinde kıtada sömürge geçmişi olan Fransa'ya karşı Afrika devletlerinin itirazına sebep olmaktadır. AB kıtadaki güvenliği sağlamak için Afrika çatışmalarına müdahalelerinin, Fransız ulusal çıkarları tarafından teşvik edilmesi ortak Avrupa çıkarlarının hizmet etme olarak yorumlanmaktadır (Olsen, 2015: 241).

Fransa ile AB arasında çıkar yansıması olmadığında AB'nin kıtadaki çatışmalara müdahalelerde Afrika Barış Tesisi (African Peace Facility: APF) aracılığıyla AfB'ye yardımı mali ve lojistik destekleme ile sınırlandırılacaktır. Örneğin AB'nin Ituri, Kinşasa ve Çad'daki çatışmaları yönetmeyi amaçlayan operasyonlar gerçekleştirdiği sırada AB birliklerinin konuşlandırılmasına yol açan kararların verilmesinde Fransa ile fikir birliği sonucunda Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası misyonu şeklinde gerçekleştirilen müdahale 'Afrika sorunlarına Afrikalı çözümler' düşüncesini haklı çıkarmıştır (Chafer ve Cuming, 2010: 1137). Dolayısıyla Afrikalı'ların kıtadaki çatışmalara çözüm bulmanın kendi sorumlulukları olduğunu göstermiştir (Olsen, 2015: 242).

Afrika'nın krize müdahale mekanizmasını güçlendirmeye yönelik öngörülen AB eylem planının mali ve politik kısıtlamaları, barış operasyonlarını finanse etmek için düşük düzeyli ekipmana sahip olması AB'nin Afrika'daki çatışmaları önlemek için etkili çözümlere sahip

olmadığını belirginleştirmiştir. Aynı zamanda AB'nin kıtada güvenlik ve istikrara katkıda bulunmak için alt- bölgesel örgütlerden ziyade bölgesel ve çok taraflı düzeyde faaliyet gösteren AfB ile karşılıklı uyum halinde çalışmaya özen göstermesi gerekmektedir (Nivet, 2006: 25).

Mali kapasite ve siyasi irade yokluğu yaşayan ve sadece ekipman, danışmanlık, eğitim gibi destek eylemleri ile kıtadaki barış güvenlik sorunları ile ilgilenmeye eğilim gösteren AB ve üye devletlerinin öncelikli muhataplarının AfB olduğunun farkına varmaları, mutlak gereksinim taşımaktadır. Afrika'daki Çatışma Önlenme, Yönetme ve Çözmeye ilişkin Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (CFSP) ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (ESDP) belgelerinde kabul edilen AfB-AB ilişkisi Afrika için barış tesisini yöneten mekanizmayı temel almaktadır (Nivet, 2006: 33).

Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (CFSP), AB'nin barışı koruma, uluslararası güvenliği güçlendirme, uluslararası iş birliğini teşvik etme, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirme ve sağlamlaştırma hedeflerine katkıda bulunmaktadır. Fakat bazı bilimciler AB'nin kıtada güvenlik, insani yardım, ticaret, çatışma politikalarına duyarlı yaklaşımlarını daha yaygın hale getirerek bu politikaların verimliliğini artırmaya daha fazla çaba göstermesi gerektiğine inanmaktadırlar (Helly, 2006).

Literatürde Afrika'daki çatışmalara müdahale etmede AfB ile AB arasındas yetki ikamesine dayalı iş bölümünün uygulanabilirliği gibi tartışmalı düşünceler sunulmaktadır. Fakat Afrika'nın ötesinde mevcut olan bir örgütle çatışmaların çözümüne ilişkin yetki ikamesi temelinde yeni bir iş bölümü düşüncesi Afrikalı çözümler için yeterli olamayabilir. Bu yetersizlik AB'nin Afrika'daki örgütlerin, devletlerin veya kurumların uyuşmazlıkların çözümü yönünde uygun roller oynamalarına hangi düzeyde izin verip vermeyeceği ile ilişkili olmaktadır (Helly, 2009: 56-57).

Bunu yaparken AB'nin Afrika'da bölge içi rekabet, siyasi bölünme ve bölgesel anlaşmazlıklar gibi sorunların üstesinden gelmeye yardımcı olmak amacı ile gerekli durumlarda Afrika alt bölge örgütlerinin, devletlerinin veya kurumlarının uygun rollerini yerine getirmeleri için onlara yetki vermeleri de gerekmektedir. Böyle bir işbölümü için AB değil kıtanın barış ve güvenliğini sağlayı hedeflemiş AfB makul aktör olmaktadır (Helly, 2009: 56).

Dolayısıyla Afrika'da siyasi irade göstermek ve etkili yönetişim sayesinde yeni bir iş bölümü Afrika'daki belirli devletlerin öncü veya en azından başlatıcı bir rol oynamasıyla, yetki ikamesi ve bölgesel hegemonya arasındaki sağlam bir denge sağlanabilir. Böyle bir iş bölümü bölgesel hegemonya arasında sağlam bir denge içinde gerçekleştirilmelidir. Örneğin kendi alt bölgelerinde bölgesel güç olan Nijerya ve Güney Afrika gibi aktörler bu rol için uygun aktörler olabilirler. Böylece bölgede 'yumuşak yönetime dayanan' bölgesel düzen inşa etmek mümkün olabilir. Fakat hem Nijerya hem de Güney Afrika'da yumuşak ve sert güç yaklaşımları mevcut olmaktadır. Bölgesel istikrarın sağlanması, barış ve güvenliğe etkili katkıda bulunmak için her iki bölgesel gücün sert güç'e dayalı tutumlarından vazgeçerek yumuşak yönetime dayalı yaklaşım benimsemeleri gerekmektedir (Moller, 2005: 47).

Ayrıca 'ad hoc' nitelikli ve negatif barış yaklaşımını anımsatan bu faktörler göz önünde bulundurulduğunda Nijerya, Güney Afrika gibi bölgesel güçlerin daha çok devlet inşasına odaklanan devlet merkezli liberal barış inşası yaklaşımı sergiledikleri görülmektedir (Gimenez, 2011: Moller, 2005: 47). Bu sebeple hem bölgesel güçlerin hem de Afrika alt bölge örgütlerinin Afrika Birliği ile iş birliği çerçevesinde toplumdaki güç ilişkileri hakkında daha kapsamlı sorular sormayı başaramayan sınırlandırılmış kısa vadeli çözümler üretmek yerine mevcut güç ilişkilerini sorgulayarak sorunun temeline inmeye çalışmaları gerekmektedir (Mac Ginty, 2013: 3).

2.4.2. NATO ve Libya Müdahalesi Örneği

NATO-Afrika Birliği ilişkileri, NATO'nun Darfur ihtilafını sona erdirmek için barışı koruma çabalarını desteklemek için tasarlanan ilk Afrika misyonunu başlattığı 2005 yılına dayanmaktadır. NATO ayrıca, 2007 tarihinde başlayan Somali'deki AfB barışı koruma misyonuna da destek sunmuştur. Dolayısıyla o zamandan beri ilişkiler, askeri tekniklere odaklanarak büyük ölçüde geçici olarak ilerlemiştir (Hammond, 2020). Libya'daki savaşlarda da görüldüğü üzere NATO, ancak muharebe aşamasından sonra kalkınma faaliyetleriyle sürdürülebilir barışı sağlayabilmektedir (Igwe, Abdullah, Kirmanj, Fage ve Bello, 2017: 3). Çünkü NATO'nun Libya müdahalesi başlangıçta sivilleri korumak için sınırlı bir görev olarak kastedilse de kısa sürede Libya'da 42 yıl yönetimde kalan Muammer Kaddafi'yi görevden almaya başlamakla kötü şöhreti ile hafızalarda kalmıştır (Hammond, 2020).

Sivilleri koruma adı altında rejim değişikliği amacı ile gerçekleştirilen Libya müdahalesinden varılan sonuç, önceliğin devlet egemenliğine değil, insan güvenliğine verilmesi gerektiğini göstermektedir. İnsanların korunması devlet tarafından tehdit ediliyor veya ciddi bir şekilde ele alınmıyorsa uluslararası veya bölgesel örgüt tarafından silahlı müdahale gerçekleştirilmesi yasal olmaktadır (Abugre, 2011).

AfB Komisyonu eski Başkanı Jean Ping, AfB'nin Libya'daki NATO müdahalesine kesinlikle karşı olduğunu, müdahalenin bölgede anlatılamayan zararlara neden olacağına ve ülkede iç savaşa yol açabileceğinin altını çizmiştir. NATO ülkelerinin Güney Afrika'nın Libya krizinde arabuluculuk çabalarını kibirle reddederek üstünlük duygusu' sergilemelerinin Halife Hafter'e bağlı güçler tarafından iddia edildiği üzere başkente bomba atılması ile ilgili Afrika uyarılarını görmezden gelmelerine neden olmuştur (Guardian, 2014).

Ayıca Güney Afrika Cumhurbaşkanı Jacob Zuma, BM'in 2011 yılında Libya'daki duruma ilişkin 'acil ateşkes' sağlanması ve uluslararası toplumun Libya'da uçuşa yasak bölgenin oluşturmasını onaylayan Kararının (1973) NATO tarafından kötüye kullanıldıdığını belirterek örgütün bu tutmunu eleştirmiştir. NATO'yu Libya vatandaşlarını korumaya yönelik BM kararlarını 'kötüye kullanmakla' suçlayarak NATO'nun eylemlerinin AfB'nin çözüm bulma çabalarını baltaladığını belirtmiştir (Guardian, 2014).

Libya krizi sırasında AfB'nin tamamen kenara çekildiği iddia edilse de bu iddianın geçersiz olduğu ve AfB'nin Kaddafi ile isyancılar arasındaki çıkmaza çözüm ürettiği savunulmuştur. AfB tarafından belirlenmiş taslağa göre taraflar arasında ilk olarak ateşkes, taraflar arasında bir toplantı düzenlemek, daha sonra ise Libya'da seçimler gerçekleştirmek planlanlanmıştır. Fakat kriz sırasında Libya ile ilgili toplantıların hiçbirinin ciddiye alınmaması durumu daha da çıkmaz hale getirmiştir (Igwe, Abdullah, Kirmanj, Fage ve Bello, 2017: 3). Özetle, NATO'nun Afrika'daki çatışmalara tutumu bölgesel istikrarı sağlamayı amaçlasa da Libya gibi başarılı olmayan müdahale politikası tüm Sahel bölgesinin istikrarsızlaşmasına yol açmıştır (Hammond, 2020).

2.5. Bölge-Altı Örgütlenmelerin Müdahale Potansiyeli ve Afrika Birliği ile Etkileşimleri

Afrika Birliği'nin (AfB) kıtada barış ve güvenliğin geliştirilmesine yönelik yaklaşımı, 'bölgesel sorunlara bölgesel çözümler' sloganı ile hareket etmeyi öngören işbirlikçi güvenlik yaklaşımı olarak tanımlanabilir. AfB Kurucu Antlaşması hükümleri gereğince alt-bölgesel örgütlerin Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi içinde önemli aktörler olduğu açıktır. Afrika Barış Güvenlik Mimarisi (APSA) içinde alt bölgesel örgütlerle müdahalenin sorumluluğu çoğu zaman akışkan yetki ikamesi ve karşılaştırmalı üstünlük kavramı tarafından belirlenmektedir. APSA içindeki roller, alt bölge örgütlerinin yetenekleri, üye devletlerin çıkarları, çatışmaların bölgeler arası boyutları ve APSA içindeki iş birliği kılavuzunun sınırlamaları gibi çoksaylı faktörler tarafından belirlenmektedir (Omeje, 2008: 81).

Barışa Destek Operasyonları'nın (PSO) için Afrika Birliği (AfB) yetkilendirilmesi AfB Kurucu Antlaşması ve Aftika Birliği Barış Güvenlik Konseyi (BGK: PSC) Protokolünde belirtildiği üzere, çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi'ne (APSA) bağlı olmaktadır. APSA içinde iş birliğinin sürdürülmesi AfB ile Afrika Ekonomik Topluluklar'ı (AET) arasında 2008 yılında imzalanmış Mutabakat Zaptı ile bir daha teyit edilmiştir (30. 10. 2009).

Bu mutabakat zaptı AfB ile AET'ler arasında ortak iş birliği zemininde acil müdahalede bulunmak için ASF (African Standby Force: Afrika Bekleme Gücü) bögesel tugaylarını işlevsel hale getirilmesini amaçlamaktadır. Afrika Ekonomik Toplulukları veya alt bölge örgütlenmeleri üye devletlerle doğrudan müzakereler yoluyla değil, canlı yedek kuvvetlerin oluşumuna katkıda bulunmakla, PSO'nun kapasitesine destek sunmaktadırlar (30. 10. 2009).

AfB tarafından tanınan 8 alt bölgesel kuruluş olan Bölgesel Ekonomik Topluluklar Kuzey, Doğu, Orta, Batı ve Güney Afrika olmakla beş bölgeyi içermektedir. Arap Mağrip Birliği (AMU), Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECCAS), Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (IGAD) ve Doğu Afrika Topluluğu (EAC) gibi alt bölgeler beş coğrafi bölge içinde mevcut olmaktadır. Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA) ve Sahil Sahra Devletleri Topluluğu (CEN-SAD) ise belirli bir bölgenin ötesindeki üyelerden oluşmaktadırlar (Duthie, 2011: 275).

Bu örgütlenmeler faaliyetlerine Afrika ülkelerinin ekonomik kalkınmasına odaklanmayı hedeflemekle başlasalar da faaliyet alanlarını barışı koruma ve güvenlik konularını içerecek şekilde genişletmişlerdir. Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) Ateşkes İzleme Grubunu (ECOMOG) ve Güney Afrika Topluluğu (SADC) SADCBRIG Tugayı'nı oluşturmuştur. Bu alt- bölge örgütlerinin Batı'nın Afrika işlerine karışmama çağrılarına rağmen, bu alt bölge örgütlerinin hiçbiri güvenliği tekbaşlarına garanti etme konumunda olmamışlardır. Kıtadaki güvenlik sorunlarıyla uğraşırken mali ve lojistik yardıma ihtiyaç duyacakları muhtemel olmuştur (Duthie, 2011: 275).

Bu anlamda AfB ve alt bölgesel örgütler arasında barış ve güvenliğin sağlanması yakın iş birliği içinde bulunmak AfB'nin KA'sı, Barış ve Güvenlik Konseyi'ni kuran protokol ve AfB ile Bölgesel Ekonomik Topluluklar arasında imzalanmış (2008) Mutabakat Zapt'nda belirtilmiştir (Constitutive Act of the African Union 2000: Article 5 (l), PSC Article 7 (j), MoU Preamble, 2008).

Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin protokolündeki tasarılar, kıtadaki barış, güvenlik ve istikrarın sürdürülmesi ve desteklenmesine yönelik bölgesel mekanizmaların katılımının önemini kabul etmektedir. AfB BGK alt bölge örgütleri ile AfB arasında resmi koordinasyon ve iş birliği düzenlemelerini geliştirmeye vurgu yapmakta ve bu bölgesel kuruluşları Afrika Barış Güvenlik Mimarisi'nin (APSA) yapı taşları olarak kabul etmektedir (AU/PSC Protocol, 2002: Article 16).

MoU antlaşması tarafları iş birliğini kurumsallaştırmaya, güçlendirmeye ve faaliyetlerini düzenli bir şekilde koordine etmeye teşvik ederek, gayri resmi iş birliği ve siyasetin ötesine geçme konusundaki güçlü taahhüdü öngörmektedir (Article III (I) of the MoU, 2008). MoU Antlaşmasının Madde IV (II) hükümleri gereğince Afrika Birliği'nin Afrika'da barış, güvenlik ve isikrarın korunması ve geliştirilmesinde birincil sorumluluğu bütün katılımcılar tarafından kabul edilmekte ve buna saygı duyulmaktadır (Article, IV (II) of the MoU, 2008).

Mutabakat Muhtırasının XX maddesi uyarınca AfB'nin Afrika'da barış, güvenlik ve istikrarın geliştirilmesi ve sürdürülmesindeki birincil rolüne zarar gelmeden Bölgesel Ekonomik Topluluklar çatışmaları öngörmeye ve önlemeye ve çatışmaların meydana geldiği yerlerde, barışı destek misyonlarının konuşlandırılması da dahil olmak üzere, barış inşası ve

barışı tesis etme/ yapma çabalarını üstlenmeye teşvik edilecektir (Article, XX (1) of the MoU, 2008)

Kıta genelinde meydana gelen çatışmalarla başa çıkmada Afrika Birliği çatısı altında alt bölge örgütleri, Afrika ülkleri ile birlikte barışa destek operasyonları düzenlenerek barış yapma ve barış inşası çabaları ile kıtanın kolektif güvenliği temin edilebilmektedir. Fakat bölge genelinde ortaya çıkan çeşitli çatışmalara müdahale etmede yetki ikamesi ve karşılaştırmalı üstünlük ilkesinin alt bölge örgütleri ile AfB arasında sorunlu kalması çatışmalara etkili müdahaleyi engelleyebilmektedir. Örneğin Madagaskar krizinde (2009) barış çabalarının denetlenmesinde liderlik eksikliği böyle bir duruma örnek olabilir (Williams, 2011: 6).

Kıtada sürdürülebilir barış ve güvenliğin sağlanmasına engel oluşturan diğer sorun Afrika ülkelerinin kendi coğrafi bölgelerinin ötesinde iki veya daha fazla alt-bölgesel kuruluşa üyelik talebinde bulunmalarıdır. Örneğin Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin (DRC: DKC), ECCAS ve SADC'nin üyesi olmasına rağmen Doğu Afrika Topluluğu'na (EAC) üye olmayı talebinde bulunmuştur (Ani, 2021: 18).

Benzer şekilde Tunus ve Fas 2017 yılında ECOWAS'a üye olmak için başvurmuşladırr. Tunus aynı zamanda COMESA ve ECCAS'a katılma isteğinde de bulunmuştur. Alt bölge örgütlerinin fazlalığı ve Afrika devletlerinin aynı anda birkaç alt bölge örgütüne üyelik talebinde bulunmaları, çatışmalı vakalara kimin müdahale etmesi gerektiği konusunda fikir ayrılığına yol açmakta ve APSA'nın verimliliği üzerinde olumsuz etkiye sahip olmaktadır (Ani, 2021: 18).

Afrika alt bölge örgütlerinin AfB KA'da belirlenen temel ilk eve amaçlar dışında faaliyet göstemleri kıtanın barış ve güvenliğinin sağlanmasında birincil araçlar olarak bu alt bölgesel örgütlere güvenmenin tutarlı sonuçlar vermeyeceğini göstermektedir. Örneğin Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Hükümetler arası Kalkınma Otoritesi (IGAD), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC) gibi alt bölgesel örgütler bazı performans gösterseler de bu alt bölge örgütlerinin politika, kapasite ve kaynak yetersizliği merkezdeki veya kuzeydeki gelişmeleri sınırlamaktadır (Lawson, 2018: 5).

AfB'nin kıtanın barış ve güvenliğini temin etmek için tüm kıta genelinde hareket etme gerekliliği örgüte bazı zorluklar yaşatmaktadır. Örneğin bu durum AfB'nin çatışmalara müdahale etmesi gerektiği durumlarda yeterli olmayan mali ve askeri kapasitesini stratejik olarak yönlendirmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle AfB ve bölgesel ekonomik topluluklar (REC'ler) arasında bir iş bölümünün olması, AfB'nin kaynak israfı ve yetersizliğini koordine etmek açısından önemli olabilir (Kagame, 2017: 7).

Afrika Birliği ile alt bölge örgütlerinin kıtanın barış, güvenlik ve istikrarı yönünde faaliyetlerinin AfB'nin amaç ve ilkeleriyle uyumlu hale getirilerek uygulanması öngörülmektedir (AU/PSC Protocol, 2002: Article 16.a). Fakat genel anlamda bir örgütün özellikle barış inşasında etkili olması, üye devletlerin çabaları da dahil olmakla siyasi iradeye, üye devletleriyle siyasi uyumun var olmasına bağlı olmaktadır (Ancas, 2011: 146). Dolayısıyla farklı gelişim hizalarında ilerleyen ve ara sıra bağımsız karar vermede yetersiz olmakla eleştirilen alt bölge örgütleri arasında yetersiz kapasite (finansal, askeri, arabuluculuk) AfB müdahale başarısını azaltmaktadır. Örneğin daha çok egemenlik yanlısı politika izleyen Güney Afrika Ekonomik Topluluğu (SADC) barış ve güvenliğe katkı bulunmada üye devletleri arasında siyasi irade eksikliği sorunu ile yüzleşmektedir (Lucey ve Arewa, 2016: 3).

2.5.1. Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (ECOWAS)

Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) kıtada meydana gelen çatışmalara müdahale politikasının temeli; devlet ve insan güvensizliğine yol açan silahlı çatışma, anayasaya aykırı değişiklikler, askeri darbe, uluslararası suç gibi sorunlara dayanmaktadır. Örgüt bu sorunlar zemininde barışı korumak için kayda değer çabalar sarf etse de ECOWAS'ın erken uyarı sisteminin yetersiz kapasitesi ve bekleme tugaylarının çatışma alanına konuşlandırılmasındaki yetersizlik, çatışmalara hızlı yanıt vermeyi engelleyen önemli etkenler olmuştur (Akale, Udegbunam ve Sanda, 2018: 140).

Örneğin ECOWAS'ın Gine-Bissau'daki ECOWAS Misyonunu (ECOMIB) acil konuşlandırması, örgütün sorun çözücü çaba sarf ettiğini göstermiştir. Fakat Gine Bissau'da zorlukların kalıcı olması ECOWAS'ın, ülkede istikrarı sağlamak için gerekli temel reformları geliştirmede yeterli kapasitesinin olmadığını ortaya koymuştur (Akale, Udegbunam ve Sanda, 2018: 140).

ECOWAS'ın barışı koruma politikasına ilişkin diğer sorun Mali çatışmasında belirginleşmiştir. Örneğin ECOWAS'ın Mali'ye askeri müdahalede bulunma önerisi Cezayir ve Moritanya gibi bölgesel kilit oyuncular tarafından itirazla karşılanmıştır. Onlar Mali'ye ECOWAS müdahalesine itirazlarını bu müdahale gerçekleştirildiği takdirde bölgenin daha da istikrarsızlaşmasına sebep olması ile gerekçelendirmişlerdir (Ani, 2021: 18).

Aynı zamanda ECOWAS'ın yeterli finansal ve askeri kapasiteye sahip olmaması misyonun daha donanımlı bir örgüt tarafından üstlenilmesini zorunlu kılmıştır. 2012 yılında Mali krizi tırmandığında bölgedeki bazı devletler, Burkina Faso, Çad, Nijer ve Moritanya ve Mali'den gelen cihatçı unsurların saldırılarının kurbanı olmuştur. Mali, ECOWAS üyesi olsa da etkilenen üye devletlerden bazıları Batı Afrika bloğunun üyesi olmamıştır (Ani, 2021: 18).

ECOWAS'a üye olan devletlerin barış ve güvenliği sağlamada belirlenen hedefleri gerçekleştirmede askeri, mali kapasite eksikliği mevcut olmaktadır. ECOWAS üye devletlerinin örgüte taahhütte bulundukları finansal katkı, askeri destekte bulunma, ekipman yardımı gibi görevlerini yerine getirmede yetersiz kalmaktadırlar. Bu sorunlar sebebiyle ECOWAS kurumsal ve mali yetersizlik sorunu ile yüzleşmektedir. Dolayısıyla bölgesinde başkaldıran çatışmaların çözümüne ilişkin barışı koruma çabaları sınırlı kalmaktadır (Akale, Udegbunam ve Sanda, 2018: 142).

ECOWAS'ın gerekli mali, lojistik ve kurumsal desteği sağlayabilecek daha etkili organizasyonel sistemlere sahip organ olan AfB ile etkili iş birliğine ağırlık vermesi gerekmektedir (Akale, Udegbunam ve Sanda, 2018: 142). Benzer şekilde AfB'nin ECOWAS gibi örgütlerle Ortak Afrika Örgütü iş birliği çerçevesinde faaliyet göstermede istekli görünmektedir. Sahel'de güçlendirilmiş güvenliğe özellikle Doğu Afrika'da teröre karşı gelişmiş istihbarata duyulan acil ihtiyaç ve dış askeri yardımdan kaynaklı sorunlar kıta genelinde iç askeri etkinliğini artırılmasını öncelikli hedef haline getirmektedir (Collier, 2015: 41).

Fakat ECOWAS AfB ile barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik iş birliğini üstlenirken AfB Kurucu Antlaşması, Barış Güvenlik Konseyi Protokolü'nün 16. Maddesi ve 2008

yılında alt bölgesel örgütlerle Afrika Birliği arasında imzalanmış Mutabakat Zaptı şartlarına sadık kalmalıdır (PSC Protocol, Article 16), (Article, IV (II) of the MOU, 2008).

2.5.2. Güney Afrika Ekonomik Topluluğu (SADC)

Otoriter yönetim ve devlet kaynaklarının kötüye kullanılmasıyla ilgili silahlı isyanlar, sosyal bölünmeler ve yönetişim açıkları gibi sorunlar Güney Afrika'da barış ve istikrarı tehlikeye atmaktadır (Aeby, 2018: 3). Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'nun (SADC) çatışma yönetimi ve çatışma önleme kapasiteleri arasında bölgesel bir erken uyarı sistemi, bölgesel bir barışı koruma merkezi ve SADC Bekleme Gücü yer almaktadır. SADC Yedek Gücü, 2016 yılından itibaren tam olarak operasyonel bir Afrika Yedek Gücünü oluşturması amaçlanan bölgesel yedek güçlerin en olgunlarından biri olarak kabul edilmektedir (Aeby, 2018: 3).

Örgüt Arabuluculuk Destek Birimi ve SADC arabulucuları olarak hareket edecek bir Kıdemli Paneli de dahil olmak üzere, seçim izleme ve arabuluculuk kapasitelerine sahip olmaktadır (Albuquerque ve Wiklund, 2015: 2). Fakat SADC bölgesel barış ve güvenlik için tasarlanmış kurumsal çerçevesi, örgüte üye liderlerin demokratik ilkeleri uygulamak konusunda isteksiz olduklarından dolayı etkisiz kalmaktadır (Aeby, 2018: 3)

SADC Güney Afrika bölgesinde bölgesel çatışmaları çözmeye katkıda bulunmak için güvenlik, iş birliği, demokrasi ve insan haklarına ilişkin konularda sağlam protokollere sahip olmaktadır. SADC'nın mutlak egemenlik ve dayanışma sütunları üzerinde çalışmaya devam etmesi ve güvenlik konularında çalışan beşten az personelinin olması, organizasyon içinde devam eden kapasite eksikliğini göstermektedir (Adebajo, 2011: 141).

SADC kademeli olarak Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (APSA) ile uyumlu bir barış ve güvenlik altyapısı oluşturmuş olsa da kurumları hem maddi hem de siyasi destekten yoksun olmakta ve üye devletler yetkiyi ulusüstü yapılara devretmek ve SADC ilkelerini uygulamak konusunda isteksiz olmaktadırlar (Aeby, 2018: 3).

Siyasi irade ve kapasite üzerindeki bu sınırlamalar Afrika Birliği ve SADC'nın bölgesel güvenlik konularında iş birliği yapmalarını olumsuz etkilemiştir. Örneğin 2009 yılında Madagaskar darbesinin ardından başlatılan arabuluculuk sürecinde barış çabalarının

denetlenmesine hangi örgütün önderlik edeceği belirsiz olmaktaydı. Sonuç olarak, iki örgüt arasındaki uzlaşma kopukluğu arabuluculuk sürecini baltalamıştır (Zounmenou, 2009: 74).

Zimbabve vakası da Güney Afrika'daki iki örgüt arasında yetki ikamesi ve karşılaştırmalı üstünlük ilkelerinin hala sorunlu olduğunu kanıtlamıştır. Güney Afrika Zimbabve vakasında liderliği ele almak için Afrika Birliği ve Birleşmiş Milletleri Zimbabve krizinden uzak tutmak istemişlerdir. Bölgedeki siyasi gücü elinde tutan SADC devlet başkanları, anayasaya aykırı hükumet değişikliklerine karşı kendi yönergelerini oluşturmalarına rağmen, Zimbabve'nin egemenlik yanlısı tutum sergilemesi AfB'nin müdahale etme politikasını engellemektedir. Muhalefet adayı Tsvangirai, 2008 yılında SADC'de ilerleme sağlanamadığını ileri sürerek AfB ve BM müdahalesi için başvuruda bulunsa da sonuç alamamaıştır (Ancas, 2011:144).

SADC üye liderlerinin ulusal egemenliğe güçlü bağlılıkları sebebiyle bölgede çatışma çözümüne ilişkin çabalarının sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Afrika'nın yönetici seçkinleri devlet güvenliğini ve egemenliğini destekleyen bir vizyondan ziyade ağır insan hakları ihlallerine minimalize eden ve insan güvenliğini öncelikli kabul eden politikayı benimsemeleri gerekmektedir. Sonuç olarak iyi yönetişimin önemi konusunda fikir birliği eksikliği ve Güney Afrika'daki devletlerarasında barış ve güvenlik konularında bölgesel çözümlere gerçek bağlılığın olmaması, Güney Afrika Topluluğu'nun Afrika Birliği ile bölgesel iş birliği içinde olmasını sınırlı hale sokmaktadır (Ancas, 2011: 144).

2.5.3. Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD)

IGAD barışı sağlama çabalarına dahil olan kıta genelinde üç etkili alt-bölgesel kuruluşlarından (ECOWAS, SADC, IGAD) biri olmaktadır (Adetula, 2018 34). Cibuti, Eritre, Etiyopya, Kenya, Somali, Sudan ve Uganda ve Kenya Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesini (IGAD) oluşturmaktadır. Bölge, yoksulluk ve kuraklık tarihi ve net bir hegemonik oyuncunun eksikliği ile karakterize edilmektedir (Sousa,2013:65).

IGAD'ın güvenlik yetkisine barış uygulamasını dahil değildir. IGAD'ın Kurucu Antlaşması Madde 7 (g) hükümleri gereğince 'alt bölgede barış ve istikrarı teşvik etmek ve alt bölge içinde devletlerarası ve devlet içi çatışmaların diyalog yoluyla önlenmesi, yönetimi ve

çözümü için mekanizmalar oluşturmak' alt bölge örgütün başlıca görevleri olarak tanımlanmıştır (Sousa, 2013: 68).

Fakat barış ve güvenlik faaliyetleri için az gelişmiş kurumsal yönergelere sahip olmakta ve kolektif barış ve güvenlik eylemlerine yönelik müdahalelerde siyasi iradeden yoksun olmaktadır (Adetula, 2018 34). Örneğin Somali'deki ve Kuzey-Güney Sudan ihtilafındaki barış çabalarına büyük ölçüde dahil olmuş olsa da sürdürülebilir barış mimarisini henüz kurumsallaştırmamış, bunun yerine daha geçici siyasi çabalara güvenmiştir. Çökmüş Somali devletindeki çatışmaları çözmek için çok sayıda barış görüşmesinde yer almıştır. Ancak IGAD'ın Somali ile ilgili en cesur çatışma çözme girişimi, Ocak 2005 tarihli Somali Barış Destek Misyonu (IGASOM) olarak bilinen 10,000 barış gücü askerinin görevlendirilmesi önerisi olmuştur (Ancas, 2011: 145).

Bu öneri, Afrika Birliği ve BM Güvenlik Konseyi'nin onayını almıştır. Fakat, misyon fon eksikliği, Afrika Boynuzu'nda belirleyici bölgesel hegemonyanın yokluğu, IGAD üye devletlerinin bazılarının Doğu Afrika Topluluğu (EAC) Doğu ve Güney Afrika için Ortak Pazar (COMESA) gibi alt bölgesel topluluklara da üye olmaları olmalarında ve lojistik yetersizlikten dolayı gerçekleştirilememiştir (Ancas, 2011: 145).

Bölgesel barış ve güvenlik çabalarında IGAD'ın yetersiz kalması birçok IGAD üyesinin diğer üye devletlerdeki isyanları ve farklı savaşan grupları desteklemeleri, belirli çatışmalardaki kazanılmış çıkarların barışı koruma müdahalesi gibi radikal kolektif eylemlere yönelik siyasi iradelerini zayıflatmakla açıklanabilir (Francis, 2008: 84). Dolayısyla IGAD'ın bölgesel sorunların çözümüne yönelik erken uuyarı sisteminden yoksun olması bölgesindeki çatışmalara etkili çözüm sunmasını engellemektedir (Nathan, 2010: 9).

Afrika'nın bölgesel ekonomik toplulukları barış ve güvenlik alanında barışı koruma açısından ECOWAS, arabuluculuk açısından SADC ve pastoralist çatışmalara ilişkin erken uyarı açısından IGAD öncü olmuşlardır. Fakat alt bölge örgütler alanlarında ne kadar bilinen olsalar da bölgesel barış ve güvenliğin sağlanmasında bölge devletlerinin desteğinin önemli olduğu inkaredilemez faktördür. Örneğin ECOWAS barışı koruma gücü, SADC'nin Güney Afrika'daki arabuluculuğu, Nijerya tarafından desteklendiği halde IGAD'ın erken uyarısı, üye devletleri tarafından hassas konulara dahil edilmemektedir. Bu nedenle bölgesel

ekonomik topluluklar, üye devletlerinin barış ve güvenliği sağlamada onları destekledikleri kadar güçlü olmaktadırlar (Adetula, 2018: 34).

2.5.4. Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECCAS)

Afrika'da çatışmaların çözümünde Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECCAS) gibi daha az bilinen alt-bölgesel örgütler de yer almaktadır. 1983 yılında Orta Afrika'da, kurulan ECCAS, Kuzey Afrika'da neredeyse var olmayan AMU (Arab Maghreb Union: Arap Mağrip Birliği) ile birlikte daha zayıf Bölgesel Ekonomik Topluluklar konumunda olmaktadırlar. ECCAS Afrika Birliği'nin himayesi altında ve Avrupa Birliği desteğiyle, alt bölgede siyasi ve güvenlik iş birliğini desteklemektedir. Üyeleri Orta Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi'ni kuran protokol gibi anlaşmalara dahil olsalar da ECCAS'ın bölgesel barış ve güvenliği sağlamak için hala kapsamlı bir politika çerçevesi bulunmamaktadır (Ani, 2021: 16).

Diğer taraftan ECASS'a üye olan devletler (Angola, Burundi, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo Cumhuriyeti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi Gabon, Ruanda) bölgelerinde meydana gelen güvenlik sorunlarını çözmek için yeterli siyasi iradeden yoksun olmaktadırlar. Çeşitli çatışmalara eğilimli olan bu ülkelerin yetersizliği ECCAS'ın barış ve güvenlik alanında etkili olmasını engelleyen önemli faktör olmaktadır. Bu bağlamda ECCAS'ın üye devletleri ile önemli ahlaki ve politik etkileri olabilecek ahlaki normları ele almadaki zorlukları kalmaktadır (Ani, 2018: 17).

Örneğin 2018 yılında Kamerun'un Anglofon kısmında patlak veren krizde ECCAS üye devletleri alt bölge örgüt ve AfB BGK düzeyinde müzakereler için girişimde bulunmamışlardır. Fakat ECCAS ve AfB krize ilişkin Kamerunlu paydaşlara zorlukların üstesinden gelmede yardım etmek için ulusal diyalogu desteklemek için isteklilik göstermişler. Fakat üye devletlerin çatışmayı çözmede siyasi irade yoksunluğundan dolayı ECCAS bölgedeki çatışmalara pratik müdahaleden yoksun kalmaktadır (Ani, 2018: 17).

Afrika'nın 2013 yılında karşı karşıya kaldığı en büyük barış ve güvenlik sorunlarından biri olan Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki (CAR) krizde Orta Afrika Erken Uyarı Sistemi (MARAC) ve Orta Afrika Çok uluslu Yedek Gücü'nün (FOMAC) yetersiz kapasitesi

sonucunda Güney Afrika Ulusal Savunma Gücü konuşlandırılmıştır (Meyer, 2015Adeula, 2018: 37).

Dolayısıyla CAR vakası, bölgesel yedek güçlerin de zayıflıklarını ortaya çıkarmıştır. ECCAS'ın krize ilişkin ne ECOWAS'tan ne de SADC'den destek istememesi, kapasite boşluklarının yanı sıra bölgesel yedek güçlerin etkin performansını engelleyen bölgesel politikalar hakkında rahatsız edici soruları gündeme getirmiştir. Ayrıca bazı Afrika devletleri kendi toprakları dışındaki askeri operasyonları finanse etmek için yeterli siyasi irade eksikliği, yetersiz askeri kapasite sorunu ile yüzleşmişlerdir (Adeutla, 2018: 37).

ECCAS'ın zayıf iç yönetişim, zayıf finansman, yetersiz askeri kapasite sorunları yaşamasından dolayı CAR'daki ECCAS misyonu Afrika liderliğindeki Uluslararası Destek Misyonu (MISCA) ile yenilenmiştir (Dersso, 2013). Afrika'daki ülkelerin birden fazla alt-bölge örgüte üye olmaları çatışmalara hangi örgütün müdahale etmesi gerektiğine ilişkin üye devletler arasında seçici kararlar vermelerine yol açmıştır (Ani, 2021: 24).

2.5.5 Arap Mağrip Birliği (AMU)

Arap Mağrip Birliği (AMU), 1989 yılında kurulmuş ve üyeleri Cezayir, Fas Tunus, Libya ve Afrika Birliği üyesi olmayan Moritanya ve Mısır'dan oluşmaktadır (Desmidt, Hauck ve Ndiaye, 2017: 7). Kuzey Afrika'da tüm alt bölge örgütlerinin en yetersiz kapasiteye sahip olan, eşit güçte iki alt-bölgesel güç olan Cezayir ve Fas'ın egemen olduğu alt bölge örgütü Arap Mağrip Birliği'dir (Moller, 2009: 16). Dolayısıyla AMU'nun barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik uygulamada ortaya çıkan kapasite eksikliği Arap Baharı'na ve Mısır'daki krizlere çok daha zayıf tepki vermesiyle sonuçlanmıştır (Sherriff, 2013).

Afrika Birliği Kuzeyde bir alt bölge örgütünün pratik yetersizliğinden muzdarip olduğundan kuzeyde Kuzey Afrika Bölgesel Kapasitesi'ni (NARC) oluşturmak zorunda kalmıştır. Ancak NARC uygun yasal çerçevelerin oluşturulmasında ve dolayısıyla bekleme gücünün işletime alınmasında önemli zorluklarla karşılaşmıştır. 2010 tarihli APSA değerlendirmesine göre, bazı üye ülkelerdeki anayasal ve yasal düzenlemeler, NARC Mutabakat Zaptı'nın (MoU)

onaylanmasını geciktirmiştir. Bu durum, bazı NARC üyelerinin kuruluş belgelerini imzalama konusundaki isteksizlikleriyle mevcut durumu çıkmaz hale getirmiştir (Desmidt, Hauck ve Ndiaye, 2017: 7).

Ayrıca 1999 yılında AMU'nun yeniden faaliyete geçmesi için bir karar alınsa da Cezayir Fas arasında Batı Sahra konusunda bitmeyen anlaşmazlıktan dolayı bu teşebbüsten sonuç çıkmamıştır. AMU'nun bir diğer sorunu Aralık 2003 tarihinde yapılması planlanan zirvenin hem bu rekabet hem de Moritanya-Libya anlaşmazlığından kaynaklanmıştır. Libya'nın Arap Birliği'nden çekilmeye karar vermesi, örgüt içinde bir birlik duygusunun oluşmasına da yardımcı olmamıştır (Møller, 2005: 44).

Dolayısıyla Libya'da 2011 yılında çatışma meydana geldiğinde AfB krize müdahale etmeye meraklı olsa da AMU'nun iradesizliği sebebiyle BM ve NATO müdahalesine yol açmıştır. AfB, Cumhurbaşkanı Muammer Kaddafi'nin NATO destekli yerel güçler tarafından öldürülmesinden önce ve sonraki barış süreci arasında bağlantı bulmak için sürekli mücadele etmiş savaşan taraflar arasındaki çatışmanın çözümünü teşvik etmek için çaba göstermiştir. Dolayısıyla Libya vakası yeterli kapasiteye sahip olmayan Bölgesel Ekonomik Toplulukların mevcut olduğunu göstermiştir. ECOWAS, SADC, IGAD gibi alt-bölge örgütleri ise sınırlı bir ölçüde önemli bir rol oynaya bilmketedirler. AfB, müdahale etme konusunda alt bölgesel örgütler üzerinde karşılaştırmalı bir avantaja sahip olduğundan Libya sorununa ilişkin üye devletlerle iş birliği yapması gerekmektedir (Ani, 2021: 17).

2.5.6. Doğu Afrika Ekonomik Topluluğu (EAC)

Uganda, Tanzanya ve Kenya'dan oluşan ve 1998'de kurulan Doğu Afrika Topluluğu (EAC), savunma konularında bir Mutabakat Zaptı kabul etse de örgütün barış ve güvenlik konularında karmaşık bir sicili bulunmaktadır (Elowson ve Albuquerque, 2016). Örneğin, tartışmalı cumhurbaşkanı seçimlerinden sonra Kenya krizine Uganda Devlet Başkanı Museveni liderliğindeki EAC arabuluculuğunda Kibaki'nin zaferinin onaylaması taraflı bir arabuluculuğun olduğunu göstermiştir (CNN, 2008).

Batı Kenya'da hükümet savunmasını desteklemek için 3.000 Ugandalı askerin hazır bulundurulması da EAC çabasını karmaşık hale getirmiştir. Çatışmanın çözümünde taraflı arabuluculuğun olması Doğu Afrika Topluluğu'na üye devletlerin demokrasi yoksunluğu

çatışmayı daha da şiddetlendirmiştir. Yaklaşık bir hafta devam eden, çatışma 300 kişinin ölümüne ve 75.000'e kadar kişinin ülke içinde yerinden edilmesine yol açmıştır (CNN, 2008).

Böylece Kenya krizinin çözümü AfB ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın önderliğinde, bölgesel aktörleri büyük ölçüde marjinalleştiren bir arabuluculuk girişiminin başlatılması ile sonuçlanmıştır. AfB yetkisi altında faaliyet gösteren Annan arabuluculuk ekibi, Afrika'nın çatışma çözümünde proaktif bir rol üstlenme kararlılığının sinyallerini vermiştir (Khadiagala, 2009: 441).

Kıtadaki çatışmalı vakalara müdahale etmede önemli bir sorun kıta devletlerinin uyuşmazlıklara kimin müdahale etmesine ilişkin seçici davranmalarına ilişkin olmuştur. Örneğin 2015 yılında Burundi'de artan gerilim ve şiddet olayları ile başa çıkmada hem AfB hem de Doğu Afrika Topluluğu'nun (EAC) güçlü çabalarına rağmen Burundi hükümetinin EASF (Eastern Africa Standby Force: Doğu Afrika Bekleme Gücü) aracılığıyla 5.000 kişilik bir AfB kuvvetini konuşlandırılmasına itiraz etmiştir. Özetle, Burundi'deki bir misyonun konuşlandırılmasıyla ilgili karar alma süreci, Afrika Birliği Komisyonu ile Barış Güvenlik Konseyi arasında uyumluluk eksikliğini göstermiştir (Desmidt ve Ndiaye, 2017: 26).

Sonuç olarak, bölgesel çatışmalara alt bölge örgütlerinin müdahale rolünde belirgin olan sorun Afrika'daki tüm alt-bölgesel güvenlik mekanizmalarının yetersiz kaynaklara sahip olması, Afrika güvenlik mekanizmasının operasyonel ve bürokratik etkisizliği ve kaynak yetersizliğinden ortaya çıkmaktadır. Fakat bu sorunlar, AfB'nin iddialı güvenlik mimarisi sayesinde bir nebze giderilmiştir. Özellikle AfB ile alt-bölgesel kuruluşların koordinasyonu kıtanın bazı bölgelerine göreceli barış getirmeyi başarmıştır (Solomon, 2015: 68- 69).

AfB ve alt bölge örgütleri kuruluşundan sonra bir sıra karmaşık güvenlik sorunlarına yanıt vermek zorunda kalmıştır. Uluslararası hukuka uygun olarak güç kullanımı sebebiyle istikrar operasyonları BM Şartının VII bölümü gereğince Güvenlik Konseyi'nin yetkilerini gerektirmektedir. Fakat uygulama ve emsal, Afrika barış operasyonlarının konuşlandırılmasının AfB Barış ve Güvenlik Konseyi'nin daha fazla yetkisini gerektireceğini göstermektedir. Bir alt bölge örgüt böyle bir işlemi gerçekleştirmek üzere harekete geçerse, kendi yasal yetkilendirme kuruluşundan daha fazla AfB Kurucu

Antlaşması ve Mou Mutabakat Zaptı'na uyması gerekmektedir (Coning, Gelot ve Karsrud, 2015:21).

Güç kullanmak için yasal yetki gerektirmeyen diğer görev türleri yetki ikamesine uygun olarak soruna en yakın örgütün ilk müdahalesini gerektirmektedir. Fakat tüm aktörlerin çatışma çözümü konularında yakın bir şekilde koordine içerisinde olmaları gerekmekte, uygulanacak müdahale karşılaştırmalı avantajlar, konuşlandırılmış yetenekler ve mevcut kaynaklara ilişkin değerlendirmelere dayandırılarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Coning, Gelot ve Karlsrud, 2015: 21)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KITADAKİ GÜVENLİK VE BARIŞTA AFRİKA BİRLİĞİ'NİN ROLÜ

Bu bölümde Afrika Birliği'nin Yeni Barış ve Güvenik Mimarisi'nden yola çıkarak Afrika Birliği'nin 'Afrikalı sorunlara Afrika çözümleri' sloganına cevap vermedeki kapasitesine genel bakış yapılacaktır. AfB Kurucu Antlaşması'nda geniş yer verilen müdahale kavramının kavramsal çerçevesi sunulacaktır. Özellikle kıta genelinde meydana gelen çatışmalara müdahalede önemli rol oynayan APSA'nın (African Peace and Security Architecture: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi) bileşenleri irdelenecektir. Ayrıca, Afrika Birliği'nin hangi barış müdahalesini özümsediği ve uyguladığı sorusuna cevap aranacaktır.

3.1. Afrika Birliği Tarihçesi

1957 yılında Gana'ın bağımsızlık kazanması Sahra Altı Afrika'da diğer bağımsızlık hareketlerine sebep olmuştur. Artan bağımsızlık hareketleri sonucunda Afrikalı liderler tüm Afrika ülkelerini aynı çatı altında birleştiren uluslararası bir örgütün oluşturulmasının gerekli olduğuna karar vermişlerdir (Langerud, 2016:24) Böylece 1963 yılının 25 Mayısında Afrika'daki devletler arasında birlik ve dayanışmayı teşvik etmek her türlü sömürgeciliği ortadan kaldırmak, ekonomi, eğitim ve güvenlik gibi birçok alanda işbirliğini ilerletmek amacı taşıyan ABÖ 32 hükümetin imzasıyla kurulmuştur (Langerud, 2016:3-4).

Kuruluşundan sonra ABÖ'nün temel hedefi kıtayı sömürgecilik ve apartheid (ırkçılık) uygulanmasından kurtarmak olmuştur (Green, 2006:4). Örneğin 1994 yılında Güney Afrika'da apartheid' in sona ermesine katkıda bulunarak sömürgecilikle mücadele etmiş ve apartheid karşıtı hareketleri yönetmiştir (Murithi, 2008: 72). ABÖ'nün 1963 tarihli Antlaşması üye devletlerin egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunma, devletlerin iç işlerine müdahale etmeme hükümlerini içermiştir. Ayrıca ABÖ Antlaşması'nda uyşmazlıkların müzakere, arabuluculuk, uzlaştırma veya tahkim gibi barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması belirlenmiştir (OAU 1963: Article. 3).

Fakat Ruanda Soykırımı'nda (1994) ABÖ Çatışma Önleme Yönetme Mekanizması'nın varlığına rağmen, yetersiz kalmıştır. Ayrıca üye devletleri arasında artan şiddetli çatışmalara yanıt vermede başarısızlığı insani kayıpların sayını önemli ölçüde artırmıştır. Ruanda Soykırımı'nın önnlenmesinde ABÖ ve BM'in başarısızlığı Afrika'da barış ve güvenliğin teşvik edilmesinde yeni bir yaklaşımın benimsenmesini zorunlu kılmıştır (Murithi, 2008: 72)

Dolayısıyla Afrika ülkeleri arasında yeni bir örgütün oluşturulmasına ilişkin ilk teklif 9 Eylül 1999 tarihinde Libya'nın Sirte şehrinde düzenlenen ABÖ Zirve Toplantısı'nda Muammer Kaddafi tarafından ileri sürülmüştür (Kioko, 2003: 811). Sirte Zirvesinde liderler kıtada barış ve güvenliğin sağlanmasında temel sorunları gidermede ve 'küreselleşme'den kaynaklanan sosyal, ekonomik ve politik sorunları ele almada ABÖ'nün yeterli kapasiteye sahip olmadığını ileri sürerek yeni bir örgütün kurulmasına karar vermişlerdir (Green, 2006: 4).

Böylece AfB'nin Kurucu Antlaşması hazırlanarak 26 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ABÖ'den, AfB' ye geçişin sorunsuz olması amacıyla, Mayıs 2001 tarihinden sonra, ABÖ Kurucu Antlaşması yaklaşık 1 yıl daha yürürlükte kalmıştır (İpek, 2012: 113). Örgüt Temmuz 2002 tarihinde Güney Afrika'nın Durban Zirvesi ile AfB resmen kurulmuştur. Bugün AfB'nin 54 üyesi mevcut olmaktadır. Durban'daki aynı toplantıda, Bakanlar Kurulu tarafından tartışılan ve tavsiye edilen AfB Barış ve Güvenlik Konseyi, meclis tarafından kabul edilmiş ve AfB BGK ABÖ Çatışma Önleme, Yönetim ve Çözüm Mekanizması'nın (MCPMR) yerini alarak 2003 Aralık tarihinde yürürlüğe girmiştir (Langerud, 2016: 70).

AfB'nin kurulmasında en fazla ilgi olan bölgesel aktörler Nijerya ve Güney Afrika Cumhuriyeti idi. Afrika kimliğinin yeniden yapılandırması niyetinde olan Güney Afrika Cumhurbaşkanı Thabu Mbeki'nin AfB'nin kurulmasındaki temel amacı Güney Afrika'yı doğrudan yabancı yatırımlar için güvenli bir sığınak olarak yerleştirme ihtiyacından kaynaklanmıştır. Bu nedenle, 'Afrika Rönesansı'nın amacı çerçevesinde ABÖ'nün yeniden örgütlenmesi zorunlu olmuştur (Esidence, Onyebuchi; 2012).

Batı emperyalizmine karşı olan Libya başkanı Muammer Kaddafi, Afrika'ya Batı'dan bağımsız bir gelecek inşa etme ihtiyacına karşı Afrika'nın küresel ekonomik sisteme entegre

edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bölgedeki liderliğini kurulacak olan yeni örgüt üzerinden sürdürmek isteyen Kaddafi, merkezi Trablus'ta bulunan yeni bir 'Afrika Birleşik Devletleri' örgütünün kurulmasını istemiştir. Kişisel hedeflerine ulaşamasa da Sirte Deklarasyonu Kurucu Antlaşması, AfB'nin Kurucu Antlaşması olacaktı (Esidence, Onyebuchi, 2012). Yeni kurulan AfB karşısında kendisinden önceki örgütün kırk yıllık yeterli olmayan politikalarının ortaya çıkardığı başa çıkmak için zorlu görevi olmuştur (Constitutive Act of the African Union, 2000: Article 5).

AfB'nin kuruluşunda etkili olan değişimler sırasında dünyada meydana gelen küreselleşme dalgası karşısında ayakta kalmak ve ondan faydalanmaktır. AfB KA'da belirtildiği üzere soykırım, insanlığa karşı suç ve savaş suçları gibi ağır insan ıstırapları ile sonuçlanan Ruanda gibi facialarn tekrar meydana gelmesini önleme amacı ile kıta genelinde barış güvenlik ve istikrarı sağlamayı hedeflemiştir. Hem ekonominin hem de kalkınmanın istikrarı için önemli olan bu amaçları gerçekleştirmede birlikle iş birliği içinde olacak Afrika Ekonomik Toplulukları'nın (AET) barış ve güvenliği teşvik etmede çeşitli görevleri olması antlaşmanın kapsamı içerisindedir (Constitutive Act of the African Union, 2000: Article 5).

AfB'ye üye devletleri, Afrika halklarının haklarının ve refahının nihai koruyucusu olarak insanlığa karşı suçlar, savaş suçu, soykırım gibi insani zayiatlara sebep olan vakalarda egemenliğin ikincil plana atılacağını kabul etmişler. AfB selefi ABÖ'nün 'müdahale etmeme 'politikasının aksine AfB KA'da Madde 4(h) hükümleri gereğince üye devletine müdahale etme hakkına sahip olmaktadır. Aynı zamanda bir üye devletin müdahale talepi üzerine sözügeden üye devlette barış ve güvenliğin yeniden tesis edilmesi madde 4(j) hükümleri gereğince müdahale etme hakkına sahip olmaktadır. Böylece AfB selefi ABÖ'nün müdahale etmeme ilkesi sonucunda kıta genelinde sayısı artan çatışmaların önlenmesinde ve çözümünde etkili müdahalede bulunma politikasını benimsemiştir (Murithi, 2009: 94- 95).

AfB'nin meşruiyetini sağlayan unsurlardan biri 'Afrika sorunlarına Afrika çözümler' sergilemedeki gösterilen iradedir. Yaklaşımın temel amacı, örgütü demokratikleştirmek ve üye devletler içinde iyi yönetişimi teşvik etmektir (Buyoya, 2006: 168). AfB ekonomik özgürleşmenin zor ve meşakkatli olduğunun farkında olduğundan Afrika kalkınması için geliştirdiği NEPAD, AfB'nin ekonomik özgürlüğe sahip olmaktan ötürü attığı en önemli adımlardan biridir (Buyoya, 2006: 167).

3.2. Afrika Birliği'nin Organları

Meclis: AfB'nin en üst organıdır. Meclis, Devlet ve Hükümet Başkanlarından veya bunların usulüne uygun olarak akredite edilmiş temsilcilerinden oluşmaktadır. Meclis olağan oturumda yılda en az bir kez toplanmaktadır (Constitutive Act of the African Union, 2000: Article 5).

Yürütme Konseyi: Yürütme Konseyi, AfB Meclisini desteklemek üzere çalışır ve Meclise karşı sorumludur. Tüm üye devletler Yürütme Konseyine genellikle Dışişleri Bakanı düzeyinde katılırlar. AfB Kurucu Yasası'nın 13. Maddesi, Yürütme Konseyi'ne üye devletlerin ortak çıkarına olan alanlarda politikaları koordine etme ve karar alma, kendisine atıfta bulunulan konuları değerlendirme ve Meclis politikalarının uygulanmasını izleme yetkisi vermektedir (AU/ Handbook, 2018).

Pan-Afrika Parlamentosu (PAP): Afrika halklarının kıtanın kalkınmasına ve ekonomik entegrasyonuna tam katılımını sağlamayı amaçlamaktadır (Constitutive Act of the African Union, 2000: Article 17). Parlamento, tüm Afrika ülkelerinden insanların kıtanın karşı karşıya olduğu sorunlar ve zorluklarla ilgili tartışmalara ve karar alma süreçlerine katılabileceği bir platform olarak tasarlanmıştır. Parlamento Güney Afrika'nın Midrand kentinde faaliyet göstermektedir (AU Handbook, 2018: 108).

Adalet Divanı: Adalet Divanının tüzüğü, oluşumu ve işlevleri, buna ilişkin bir protokolle belirlenmektedir (AU Handbook: 2018, 122)

Komisyon: AfB'nin sekreteryasıdır. Komisyon Tüzüğünün 3. maddesinde belirtilen şu işlevleri üstlenmektedir

AfB'yi temsil etmek ve çıkarlarını, Meclis ve Yürütme Konseyi'nin rehberliğinde ve yetkilendirdiği şekilde savunmak; AfB'nin organlarına sunulacak tekliflerin başlatılması ve onlar tarafından alınan kararların uygulanmasını yerine getirmek; AfB KA'nın ve diğer tüm AfB yasal belgelerinin koruyucusu olarak eylemde bulunmak, mutabık kalınan politika, strateji, program ve projelere uygunluk ve uyumu sağlamak için AfB'nin performansını yönlendirmek, desteklemek ve izlemek üzere AfB organlarıyla yakın ilişki kurmak: Tüm AfB organları için operasyonel destek sağlanması. AfB programlarının uygulanmasında üye

devletlere yardımcı olmak: AfB ortak pozisyonları hazırlamak ve üye devletlerin uluslararası müzakerelerdeki eylemlerini koordine etmek; AfB bütçesini ve kaynaklarını yönetmek: AfB'nin programlarını ve politikalarını bölgesel ekonomik toplulukların program ve politikalarıyla detaylandırmak, teşvik etmek, koordine etmek ve uyumlu hale getirmek: Tüm AfB programlarında ve faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet politikasının sağlanması: Meclis ve Yürütme Konseyi tarafından belirlenen kurallar üzerinden eylemde bulunmak gibi işlevler (AU Handbook, 2018: 84).

Barış ve Güvenlik Konseyi (BGK): AfB Kurucu Antlaşması'nın (2000) 5(2) maddesine uygun olarak kurulmuştur. 2003 tarihinde AfB Kurucu Antlaşmasına yapılan değişiklikle Protokol'ün (2003) 9. maddesine eklenmiştir (Constituve Act of African Union 2003: Article 9). Barış ve Güvenlik Konseyi'ne ilişkin kapsamlı bilgiye AfB'nin müdahale kapasitesi başlığında yer verilecektir.

Daimi Temsilciler Komitesi (PRC: DTK): Daimi Temsilciler Komitesi Meclis ve Yürütme Konseyi adına AfB'ningünlük işlerini yürütür. Yürütme Konseyine rapor verir, Konseyin çalışmalarını hazırlar ve talimatlarına göre hareket ede bilmektedir. Tüm AfB üye devletleri PRC üyesidir (Constitutive Act of African Union, 2000, 21).

Uzmanlaşmış Teknik Komiteler (SRC: UTK): AfB Kurucu Antlaşmasının 5. Maddesi gereğince kurulan, Uzmanlaşmış Teknik Komitelerin Yürütme Konseyine rapor verme işlevini yerine getirmektedir. Meclis, uygun gördüğü zaman mevcut Komiteleri yeniden yapılandırır veya başka Komiteler kurabilir. Uzmanlaşmış Teknik Komiteler, kendi yetki alanlarında başarısız olan sektörlerden sorumlu üst düzey yetkililerin bakanlarından oluşmaktadır (Constitutive Act of African Union 2000, Article 14).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey (ECOSOCC): Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey, Birliğe üye devletlerin farklı sosyal ve profesyonel gruplarından oluşan bir danışma organıdır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konseyin görevleri, yetkileri, oluşumu ve organizasyonu Meclis tarafından belirlenmektedir (Constitutive Act of African Union 2000 Article 22).

Finansal Kurumlar: AfB KA'nın 19. maddesi, Afrika Merkez Bankası (ACB: AMB), Afrika Yatırım Bankası (AIB) ve Afrika Para Fonu (AMF) olmak üzere üç özel finans organının

oluşturmuştur. Bu kurumların rolü, 1991 tarihli Afrika Ekonomik Topluluklarını kuran antlaşmada (Abuja Antlaşması) çağrılan ekonomik entegrasyonu uygulamaktır (AU Handbook, 2018: 130).

3.3. Afrika Birliği'nin Müdahale Yetkisi ve Devlet Egemenliği Tartışması

AfB'nin yeni kurumsal çerçevesinin felsefi temellerinden biri, AfB'nin tüm üye devletlerinin insan haklarına saygı, demokratik yönetişim ve hükümetlerin anayasaya aykırı değişikliklerinin kınanması dahil olmak üzere bazı temel değerlere ve standartlara uymaları geekli olmuştur. Bu standartlara uymayan bir üye devlet, siyasi ve ekonomik yaptırımlarla yüzleşe bilmektedirler (Kioko, 2003: 817). AfB Kurucu Antlaşması'nın 4(h), 4(j) ve 23 (2) maddeleri, daha istikrarlı ve müreffeh bir Afrika vizyonu için güvenilirliğin temel taşları olmaktadır (Cilliers ve Sturman, 2002: 29).

Buradaki önemli unsur, AfB'nin bazı vakalarda bir üye devlete müdahale etme hakkını ve bir üye devletin bu müdahaleyi talep etme hakkını talep etmesidir. Örgütün AfB kurucu antlaşması'nın 4. Maddesi şu durumlarda müdahaleyi yasal ve zorunlu kılmaktadır.

Madde (4.h) AfB'ye ağır koşullarla ilgili olarak, yani savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlarla ilgili olarak, Meclis kararı uyarınca bir üye devlete müdahale etme hakkı:

Madde (4.j) Üye devletlerin barış ve güvenliği yeniden tesis etmek için Birlikten müdahale talep etme hakkı:

Madde 4 (j) müdahale hakkının Madde 4 (h)'den farklı olarak, bir üye devlete değil, üye devletlere atıfta bulunmasıdır ve bu nedenle, AfB'nin müdahalesini ilgili üye devletle talep etme hakkını kısıtlamaz (Kioko, 2003: 818). Böylece uluslararası alanda insan temelli güvenlik söylemini güçlendiren, devletlerin insan haklarını ve insani normlarını kapsayan, yeni egemenlik anlayışı olan R2P ve AfB 4(h) müdahale hakkı devletlere nüfusları kitlesel zulüm suçlarından koruma taahhüdünü zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden hem uluslararası toplulukların hem de bölgesel örgütlerin üyeleri olarak Afrika devletleri her iki ilkeye de bağlı kalmaktadırlar (Cilliers ve Sturman, 2017: 29).

AfB'nin Burundi, Darfur, Somali vakalarında aktif, müdahaleci bir duruş sergilemesi ve kıtadaki diğer barış operasyonlarını desteklemede aktif yer alması R2P ilkelerine (savaş suçu, soykırım, insanlığa karşı suçlar, etnik temizlik) de bağlı olduğunu göstermektedir (Murithi, 2007: 23). R2P kavramının dayanak noktası gerçekçi uluslararası insan hakları ve insancıl hukuk anlaşmalarına, sağlam yasal temele dayanan önleme sorumluluğudur (Kuwali, 2009: 55).

R2P kavramında yer alan etnik temizlik ilkesi dışında AfB KA 4(h) maddesi ile R2P'nun sorumluluk olarak egemenlik düşüncesine dayandığı görülmektedir (Abatan, 2015: 23). Kitlesel vahşetlerin durdurulmasında insani amaçlı askeri müdahalenin birincil amacı, insani vahşetlerin meydana gelmesini önlemek ve meydana gelirse failleri, şiddeti bir an önce durdurmaya ikna etmek olduğundan kitlesel zulmü durdurmada baskı birincil, kaba kuvvet ise ikincil olmaktadır. Baskı işe yaramadığı ve müdahalecilerin kaba güce başvurmak zorunda kaldığı durumlarda, kaba kuvvet yürürlüğe girmeden önce insani zayıat yüksek oranda çoğalabilir (Kuwali, 2009: 55).

Bu amaçla AfB KA'nın 4 (h) maddesi soykırım, insanlığa karşı suçlar veya savaş suçları durumlarında askeri güç kullanımını haklı bulmaktadır (Constitutive Act of the African Union, 2000, Article 4 (h)). Bu koşulların uygulanma süreci R2P'nun bir devletin açık şekilde halkını koruyamaması halinde uluslararası toplumun BM Şartı'nın (barışçıl araçlar), VII. (bölgesel düzenlemeler), bölümünün hükümleri çerçevesinde zamanında ve kararlı bir şekilde tepki verme sorumluluğu olarak uygulanabilmektedir (Collins, 2017: 299).

BM Şartı'nın 24. maddesi gereğince kurulan AfB 4 (h) maddesi uluslararası barış ve güvenliği korumak amacı ile BMGK'nin temel sorumluluğunu kabul etmektedir (United Nations,1945: V). AfB müdahale hakkı Afrika kıtasındaki insan güvenliği alanında boşlukları doldurmak, sıradan insanları devletlerinkötüye kullanma eylemlerinden korumak amacıyla AfB KA'na eklenmiştir (Tieku, 2007: 29).

AfB KA'nın müdahaleye ilişkin hükümleri 'savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suç' ihlalleri uluslararası hukukta mevcut tanımlara sahip olmakta ve Koruma Sorumluluğu'ndan daha net bir kriter sağlamaktadır. Kıtada herhangi çatışmalı durumlara yanıt vermede R2P hükümleri 'Güvenlik Konseyi aracılığıyla' gerçekleştirile bilmekteyken, AfB Kurucu Antlaşması madde 4 (h) koşulları gereğince ağır insan hakları ihlalleri durumunda acil

müdahale için BMGK'nin yetkilendirilmesine gerek duymamaktadır. Aynı zamanda müdahale hedefi olan devletin vatandaşlarını korumakta 'yetersiz veya isteksiz' olduğu durumda AfB hedef üye devletin izni dışında müdahale etme hakkına sahip olmaktadır. R2P siyasi bir taahhüt iken, Madde 4 (h) yasal bir zorunluluğu içermektedir (Policy Notes, 2009: 4).

İki yönlü müdahale etme kriterine sahip olan AfB müdahale hakkı ilk aşamada yalnızca insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve soykırım gibi suçlar koşullarında uygulanabilmektedir. İkinci aşama ise bir üye devletin topraklarında barış ve güvenliğin ciddi tehdit altında olduğu durumlarda sözkonusu devletin AfB'den müdahale talep etmesi ile ilişkili olmaktadır. Böyle durumda AfB yeterli kaynak ve askeri kapasiteye sahip olursa sözügeden ülkeye acil müdahalede bulunabilmektedir (Dyani-Mhang, 2012: 13).

AfB şiddetli çatışmaları ve diğer zulümleri önlemeye çalışsa da AfB'nin önleme yeteneği, örgütün ideallerine uymayan veya güvenlik araçlarında dayalı tavsiyelere saygı duymayan üye devletler tarafından sıklıkla engellenmektedir. Örneğin AfB BGK Sudan hükümetinden ülkenin Darfur bölgesindeki cinayetlerin ve tecavüzlerin çoğundan sorumlu bulunan Janjaweed milislerini silahsızlandırmasını talep ederken Hartum hükümeti bu tebliğleri büyük ölçüde görmezden gelerek vahşetin devam etmesine sebebiyet vermiştir (Ekiyor, 2007: 5).

Dolayısıyla kıta genelinde hem devlet hem de devlet dışı aktörler arasında siyasi iradenin olması, kıtadaki çatışmalara etkili müdahalede bulunmada ve aktörlerin müdahale edip etmemelerini belirlemede önemli faktör olmaktadır. AfB devletlerine kitlesel vahşet suçlarını sona erdirmek için yasal sorumluluk yükleyen 4(h) maddesi etkili bir müdahale için devletlerin müdahale edip etmediğini belirleyen faktörün egemenlik değil siyasi irade olduğunu göstermektedir (Kuwali, 2009: 12).

Bu durumda siyasi irade kurucu müdahalenin başarı ile sonuçlanıp sonuçlanmayacağını belirleyen önemli faktör ola bilmektedir. Bu yasal görev, zamanında eylem için bir seferberlik aracı olan R2P'nin siyasi taahhüdü ile de desteklenmektedir. Ayrıca Madde 4 (h), AfB'ye kitlesel zulüm suçlarına karşı müdahale için güçlü bir yasal zorunluluk sağlamaktadır. Bu ahlaki ve etik gerekçelerle sınırlandırılan, özellikle 1990'lı yıllarda

başarısız olan ‘insani’ müdahaleden ‘yasal ve zorunlu müdahaleye’ geçiş olarak algılanmaktadır (Kuwali, 2009: 12).

AfB Ruanda Soykırımı (1994) vakasında müdahale etmeme ilkesinin uygulanması sebebiyle yaşanmış kitlesel ölümlere, ciddi insani kayıplara yol açan başarısız eylemler sergilemekten kaçınmaya çalşmıştır. Özelikle Soğuk Savaş sonrası dönemde artan silahlı çatışmaları azaltmak, tamamen aradan kaldırmak amacıyla AfB KA’da belirlenmiş madde 4 (h) ve madde 4 (j) koşulları gereğince müdahale hakkını yasal bir zorunluluk olarak kabul etmiştir. Bu koşullar altında AfB müdahalesi ‘son çare’ gerekçesiyle isancıl askeri müdahale ile uygulanabilmeltedir (Kuwali, 2009: 58).

AfB selefi ABÖ’den farklı olarak Afrika tarihinde ilk kez yasal şartların onaylanmasıyla, ülke içinde hem devlet tarafından Afrikalı’ların temel haklarını görmezden gelindiği durumları aradan kaldırmak hem de, azınlıklara ve topluluklara yönelik ağır suçları önlemek için müdahalede bulunma yetkisine sahiptir (Murithi, 2007: 17). Böylece ABÖ’nün mekanizmasından farklı bir yol izleyerek kolektif kendini savunma eylemi olarak üye devletlere kitlesel zulümleri durdurmak için insani zeminde tek taraflı müdahale hakkını tanımaktadır. Dolayısıyla AfB’nin geniş kapsamlı müdahale politikası çatışmaları daha etkin bir şekilde çözmeye hesaplanmıştır (Kioko, 2003: 817).

Madde 4 (h)’ın uygulama süreci bir devleti yok etmek yerine ‘hukukun üstünlüğü’, ‘önleme sorumluluğu’, ‘koruma yeteneği’, ‘iş birliği yükümlülüğü’, ‘failin cezalandırılması veya AfB’ye iade etme görevleri’ aracılığıyla kitlesel vahşet suçlarının faillerini yargılamak için askeri araçları kullanmakla nüfusları kitlesel zulüm suçlarından korumayı taahhüt etmektedir (Kuwali, 2009: 13). Böylece AfB Kurucu Antlaşmasında belirtildiği üzere kıtanın kolektif güvenliği için barışa destek operasyonları başlatma hakkına sahip olmaktadır (Abass, 2014: 127).

Uluslararası hukuk uyarınca ev sahibi devletin rızası AfB KA’nın madde (4j) hükümleri gereğince üye devletin ülkede barış ve güvenliği yeniden tesis etmek amacı ile müdahale talebi üzerine AfB askeri güç kullanarak belirlenmiş devlete asker konuşlandırarak güvenlik ve asayişi korumak için barış operasyonlarını sürdürebilmektedir. Fakat bazı iç savaş veya devlet içi çatışma durumlarında zulümlerin faili hükümetin rıza vermediği durumlarda rızaya dayalı müdahalenin uygulanması yetersiz olabilmektedir (Kabau, 2012: 90).

Örneğin Darfur vakasında hükümetin AfB misyonunu konuşlandırılmasına karşı çıkması, ülkede barış ve güvenliğin sağlanmasını önemli ölçüde engellemiştir. Ayrıca uluslararası toplumun R2P hükümlerini uygulamadaki kayıtsızlıkları insani ıstırapların giderek artması ile sonuçlanmıştır. AfB'nin çabaları önemli olsa da kaynak yetersizliği uluslararası toplum ve kıtasal destekten mahrum bırakılması Darfur müdahalesinin başarısızlığını tetikleyen unsurlar olmuştur. 2003-2008 yılları arasında AfB'nin, Burundi, Sudan, Komorlar ve Somali olmak üzere dört ülkeye yaklaşık 15.000 asker içeren barış operasyonu düzenlemesi selefi ABÖ'den büyük ölçüde farklı çatışma çözümü mekanizmasını benimsediğini göstermiştir (Williams, 2009: 97).

AfB'nin egemenlik ilkesini gözden geçirerek 'sorumluluk olarak egemenlik' ilkesi onaylaması, mevcut ve gelecekteki ihtilaflı devletlerin ortaya çıkardığı zorlukların üstesinden gelmek için ahlaki yükümlülükler, pragmatik teşvikler ve R2P'na bağlı araçlar sağlamaktadır (Geldenhuys, 2014). Stacy'nin, insan haklarını iyi yönetişimin merkezine koyan ilişkisel egemenlik teorisi, vatandaşlara yaygın ve aşırı zarar verilmesi durumunda egemenlik uluslararası müdahaleye karşı mutlak bir kalkan olmamaktadır (Stacy, 2007: 89).

Fakat burada öncelikli olan mekanizma kıtanın kolektif güvenliği için savaş, suçları, soykırım, insanlığa karşı suçlar durumunda yapılan bir müdahalenin uluslararası hukuku da ihlal etmediğidir. Egemenlik kavramının egemenlikten ziyade halka ait olduğunu savunan uluslararası hukuka dayanarak (Reisman, 1990: 869) bir devlet içinde halk iradesinin bastırıldığı zaman, müdahale haklı bulunmaktadır. Böyle bir müdahale devletin vatandaşlarını koruyamaması, toplu vahşet suçlarını önlemede kayıtsız veya yetersiz kaldığı durumlarda ahlaki zorunluluk taşımaktadır (Roberts, 1993: 435).

Hükümetlerin ülkeyi etkin bir şekilde yönetme ve vatandaşları koruma kapasitesini varsayan egemenliğin yeni boyutu, kıta devletlerine vatandaşları önlenebilir zararlardan koruma görevi vermektedir. Egemen bir devlet vatandaşlarını ağır insan hakları durumlarından koruyamadığında devletin bu sorumluluğu sivilleri korumak için üçüncü tarafın müdahalesini kaçınılmaz eylem olarak kılmaktadır (Gobeyahu, 2016: 1).

Dolayısıyla bu durumda 'müdahale etmeme' ilkesi yerini işlenen ve işlenebilecek ağır suçları önlemek ve cezalandırmaktan ötürü 'kayıtsız olmama' ilkesi temelinde acil müdahale

etme eylemine bırakmaktadır. İnsani zeminde gerçekleştirilen böyle bir kolektif insani müdahalede hedef devlet egemenliğini feda etmiş sayıldığından bu devletin rızasına ihtiyaç duyulmaz (Mavuso, 2012: 32).

Böyle bir müdahalenin öncelikli hedefi kitlesel suçların önüne geçmek ve insani acıları sonlandırmaktır. AfB'nin müdahale hakkı ilkesi devlet egemenliği normunu devletin vatandaşının hayat güvenliğini korumak için 'sorumluluk olarak egemenlik' olarak kabul etmektedir. Ağır insan hakları ihlali, barış ve güvenliğin tesis etmek amacıyla özellikle devletin vatandaşını korumakta yetersiz kaldığı durumlarda egemenlik ilkesi sınırlandırılmaktadır (Ayoob, 2002: 84).

Böylece AfB Westfalyan egemenlik kavramını ve mutlak müdahalesizliği yeniden ele almakla soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar gibi kitlesel zulümleri önlemek amacı ile kurucu antlaşmasında bir kıtasal koruma sorumluluğu olarak egemenliğin yeni formülasyonunu oluşturmuştur. Devletlere vatandaşlarının can güvenliğini koruma sorumluluğu veren yeni egemenlik kavramı devletten insan güvenliğine doğru yönlendirilme şartları göz önünde bulundurularak üye devletler tarafından kabul edilmiştir (Ayoob, 2002: 84).

AfB'ne üye devletler hem AfB KA'yı hem de Kampala Sözleşmesi'ni onaylamakla, kendi devletlerinin toprak bütünlüğünün, 'egemenlikten bir sorumluluk hakkı anlayışı içeren egemenliğe geçişe vurgu yapan kitlesel zulümler karşısında artık dokunulmaz olmayacağını önceden kabul etmişlerdir (Ekpa, Dahlan Nuarrualve Hilal, 2016: 28). 2003 yılında AfB Kurucu Antlaşması'na yapılan düzenlemede AfB'ye kitlesel zulümleri engellemenin yanı sıra meşru düzene ciddi bir tehdit olduğunda da müdahale etme hakkı verilmiştir (African Union Constitutive Act, 2003).

AfB nüfusların korumasının kendi devletleri tarafından temin edilemediğinde, taahhütlerin yerine getirilmesinde işleyen bir hükümetin olmadığı durumlarda azınlıklar çoğunluk kesim de esas alınarak hükümet tarafından aşırı baskıya maruz kaldığında 'halk adına' etkili bir şekilde müdahale etme kapasitesine sahip olmaktadır (Kabau, 2012: 81). 28 Mart 2004 yılında AfB'nin, sivil kayıplara ve mülteci akımına neden olan hükümet güçleri ve isyancı gruplar arasındaki artan şiddete yanıt olarak Darfur'daki çatışmayı önlemek için müdahale

çabaları yeni egemenlik ilkesinin eskisi gibi ağır insan hakları ihlalleri durumunda dikkate almadığını göstermiştir (Farmer, 2012:100).

AfB'nin Darfur vakasında arabuluculuk gerçekleştirerek yedi barış görüşmesine öncülük etmekle önemli diplomatik rol üstlenmiştir (Williams, 2008: 325). AfB Darfur'a askeri müdahalede bulunmak için yeterlli kapasiteye sahip olmasa da örgütün bu çabaları en azından Afrika sorunlarında aktif bir rol oynamak için siyasi iradeye sahip olduğunu ortaya koymuştur (Farmer, 2012: 100). AfB kıtadaki 'sorumluluk olarak egemenlik' anlayışına daha gelişmiş yaklaşımlar ortaya koymakla kitlesel zulmü durdurmak veya önlemek için yerel Sivil Toplum Kuruluşları'na (STK) barışı tesis etmede savunucu ve baskıcı çaba sergilemek için görevler vermektedir (Wiliams, 2008: 327).

Uluslararası hukukun oluşumunda ve geliştirilmesinde STK'lar önemli devlet dışı aktörler oldukları ölçüde, devletlerin ve hükümetlerin davranışlarını etkileyebilecek önemli rol oynayabilmektedirler. STK'ların yoğun etkisi, uluslararası hukuk sürecinde örneğin, uluslararası sözleşmelerin hazırlanmasında açık biçimde görülmektedir. Bazı önemli durumlarda, devletlerin davranışları, resmi devlet delegasyonunun üyesi olan STK'lardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Daha belirgin bir şekilde, devletler tarafından uluslararası taahhütlerin uygulanmasının doğrulanmasında da aktif olan STK'ların yönetimindeki kişiler, uluslararası hukuktaki değişiklikleri etkilemede önemli bir kişisel rolü de oynamaktadırlar (Su, 2002:162-170).

STK'ların çatışma durumlarında daha etkili sivil koruma amacıyla AfB'yi irtibatlandırmanın yolu, AfB'nin mevcut yasal çerçevesinde resmi değişiklikleri savunmak, ya da bu yönde kararların ve bildirilerin kabul edilmesini uygulamaktan geçmektedir. Bu stratejik amaç 'sorumluluk olarak egemenlik' kavramı ve müdahale ilkesini temel uygulamada temel sorumluluklar olarak kabul etmek müdahale söz konusu olduğunda egemenlik yanlısı devletlere uyarı olabilir (Kabau, 2012: 84).

Küresel karşılıklı bağımlılığın gerçekleri, sonuçları ve insani güvenliğin giderek küresel bir endişe haline gelmesinde R2P normu bu tür durumlara karşı daha müdahaleci tutum öngörmektedir. AfB madde 4(h) koşulları gereğince uluslararası toplumun kıtada müdahalesine zemin oluşturmamak için 'Afrikalı sorunlara Afrikalı çözümler' sloganını etkili (başarı olasılığı yüksek) şekilde uygulamaya odaklanmalıdır (Kabau, 2012: 81).

3.4. Afrika Birliği'nin Yargılama Yetkisi ve Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Uyumu

2002 yılında Roma Statüsü'nün onaylanmasının ardından 2003 yılında Lahey'de Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (UCM) kurulması, uluslararası ilişkilerde hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi yönünde atılmış büyük bir adım olmuştur. Afrika'da ve dünyanın çeşitli bölgelerinde meydana gelen zulümlerin ardından evrensel yargı yetkisinin kapsamının genişletilmesi ve uygulanmasıyla aynı zamana denk gelmesi kıtada ağır insan hakları ihlalleri ile sonuçlanan güvenlik tehditleri için soruşturma/kovuşturma eylemlerinin başlatılması yönünde gösterilen somut çaba olarak görülmüştür. Bugüne kadar, UCM'nin 21 vakasının sekizi Afrika ülkelerindeki vakalara atıfta bulunmuştur (Dunn, 2014: 1).

Örneğin mahkemenin, 2011 yılında Libya'da oynadığı rol, çatışma sonrası istikrarsız ülkelerdeki kusurlu yerel ceza soruşturmalarına yararlı bir alternatif sunmaktadır. Ancak Mahkemenin devlet kurumlarıyla çok yakın çalışmak bazen endişe verici sorulara yol açabilir. UCM'nin DKC'deki hükümet üyelerini cezalandırmaktan kaçınması bu varsayımın örneğidir (Mills, 2012: 6). Bu, devlet kurumlarının, yetkilileri savaş suçlarından korumak ve siyasi muhalefetlerini engellemek anlamına gelmekte ve UCM ile çalışmaya çok istekli oldukları yönündeki suçlamalara yol açabilmektedir (Kurşun, 201: 49).

Örneğin UCM'nin El Beşir hakkında tutuklama kararının verilmesinden sonra Afrika kıtasında tepkiler artmaya başlamıştır. Haziran 2009 tarihinde 30 Afrika devletleri yaptıkları ortak açıklamada, Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir hakkında verilen tutuklama kararını kınamışlar. UCM'nin yalnızca Afrika üzerinde kurulmuş ve gücünü sadece bu kıtaya yetebilen bir mahkeme olduğunu iddia ederek, UCM üyesi olan Afrika devletlerini UCM'den ayrılmaya davet etmişlerdir (Kurşun, 201: 49).

AfB BGK Komiseri Ramtane Lamamra, UCM'ni kuruluşundan beri ilk kez bir lideri tutukladığını belirterek, verilen bu kararın barış çabalarını baltalayacağını, ülkedeki zayıf barışı koruma güçlerinin misyonunu zorlaştıracağını bildirmiştir. Ramtane Lamamra, UCM'nin 'bazı liderlerin yaptıklarını görmezden gelip bazılarına karşı dava açan çifte standartları' uygulamakla ve UCM'nin AfB'ni 'meşru endişelerini' küçümsemesini eleştirmiştir. (Feffer ve Yusuf: 2009).

Ayrıca 2009 yılında Addis Ababa'da yapılan AfB toplantısında AfB komisyonu başkanı Jean Pink, AfB'nin El Beşir hakkındaki soruşturmanın ertelenmesi için BM Güvenlik Konseyi'nden istekte bulunsa da konseyin bunu görmezden gelmesi AfB'yi hayal kırıklığına uğratmıştır. (Mills, 2012: 27). Evrensel yargı ilkesinin kötüye kullanılması ve UCM'nin spesifik olarak 'Afrikalı liderlere yönelik iddianamelerinin suiistimali, bölge halklarının haklarının ihlal edilmesi, Afrikalı sorunlara etkili çözümler üretmede AfB başta olmakla Afrika içindeki devlet ve devlet dışı aktörlere zorluk yaşatmaktadır (Cilliers, Gumedze ve Mbadlanyana, 2009: 64).

Sorunun devamı olarak AfB kendine özgü tutum sergileyerek Sudan'ın 2005 AfB zirvesine ev sahipliği yapması planlandığında, AfB bu ülkede devam eden insan hakları krizi nedeniyle El Başir'in zirveye başkanlık etmesini istememeiştir. AfB, UCM'nin Cumhurbaşkanı el Beşir'i tutuklama kararına ilişkin mahkeme ile iş birliği yapmayacaklarını belirten bir önergeyi kabul etmiştir (Akonor, 2010: 162). UCM hızla Afrika'nın insanlığa karşı suçlarını yargılamak için bir Batı mahkemesine dönüşmüştür (Mamdani, 2008).

Sadece ABD'nin düşmanı olan hükümetleri hedef alarak Doğu Kongo'daki Uganda ve Ruanda'dakiler gibi ABD'nin karşı olmadığı eylemleri görmezden gelerek onlara cezasızlık vermiştir. UCM'nin Afrika çalışmalarına bakıldığında, UCM'nin, devlet egemenliğinin dünyanın büyük bölgelerinde elde edildiği, ancak Afrika'da askıya alındığı modern Batı sömürgeciliğinin tarihine dayanan Uluslararası Adalet uygulayıcıları olarak büyük güçlerin çıkarına uygun şekilde yeni bir uluslararası insani düzenin parçası olduğu görülmektedir (Mamdani, 2008).

Evrensel yargı yetkisi bir devlete, suçlu olduğu öne sürülen büyük ölçekte kınanan belirli suçların faillerini soruşturma ve kovuşturma izni vermektedir. Bu yetki suçun işlendiği yere aktif veya pasif milliyet bağlantısı uluslararası hukuk tarafından tanınan yargı yetkilerine sahip olup olmadıklarına bakılmaksızın yerine getirile bilmektedir. Soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlardan sorumlu olan failin cezalandırılması o devletin sınırları içerisinde geçerli olmaktadır. Uluslararası hukuk tarafından belirlenmiş bu sınırlandırma bir devletin yetkili yasal dayanaklar sınırları dışında ele geçirilen bir suçluyu cezalandıramadığını göstermektedir. Fakat belirtilmiş ağır suçlar karşısında yetkili yasal kanıtlar olduğu takdirde

bu sınırlandırmanın aradan kaldırılabildiği mümkün olabilmektedir (Joyner, 1996: 163-166).

Ayrıca uluslararası hukuk kapsamında 'delictal juris gentium' (devletler hukukunu ihlal eden) olarak nitelendirilen savaş suçları, bir bütün olarak tüm devletlerin çıkarlarını ilgilendirmektedir. Nitekim devlet sorumluluğuna ilişkin Uluslararası Hukuk Komisyonu (ILC: UHK) maddeleri de 'erga omnes' (her kes için geçerli) ve 'jus cogens' (üstün hukuk) normlarının ihlallerinin ister devlet hükümetleri tarafından ister bireyler tarafından işlenmiş olsun, tüm devletleri etkilediğini ortaya koymaktadır (Joyner, 1996: 168–169).

Bu durum, herhangi bir hükümetin herkes için ortak olan hakları savunmasını sağlayacak bir tür 'actio popularis' (toplumun yararı gözetilerek üçüncü şahıs tarafından açılmış dava) için desteği davet etmektedir. 'Erga omnes' ve 'jus cogens' doktrinleri, AfB KA'nın 4 (h) maddesinde ifade edilen kitlesel zulüm suçlarının faillerini yargılamak için tüm devletlerin evrensel yargı yetkisinin uygulanmasına destek vermektedir (Joyner, 1996: 168–169).

Evrensel yargı yetkisine ilişkin AfB Model Yasası'nı, Afrika devletleri evrensel yargı ilkesini yasal bir ilke olarak kabul etseler bile, çeşitli Avrupa devletlerinin mahkemeleri Afrika hükümet yetkililerini hasım olarak görmekte ve haksız yere hedef alınmış algı sebebiyle bu sürece karşı çıktıklarını belirtmek gerekmektedir (Mennecke, 2017). Dolayısıyla herhangi bir devlet savaş suçlularının bu devletin vatandaşı olup-olmadığına bakılmaksızın, suçun işlendiği ülkeye fark gözetilmeden bu tür suçlular üzerinde yargı ve ceza yetkisini savunmak için uygun yargı yetkisini oluşturmalıdır (Joyner, 1996: 163).

Evrensel yargı yetkisinin uygulanmasındaki diğer bir sorun ciddi uluslararası suçlar (soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, korsanlık, uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizm) işlenmeden önce uygulanamayacağından bu rol tamamen önleyici görünmemektedir (Marks, 2004: 44). R2P kavramının temeli gerçekçi uluslararası insan hakları, insancıl hukuk anlaşmalarına, sağlam yasal temele dayanan önleme sorumluluğudur (Kuwali, 2009: 55).

Dolayısıyla bu temelde duyarlı önlem olabilirdi. Evrensel yargı yetkisinin uygulanması, ciddi uluslararası suçların işlenmesini caydıran, dünya düzenini, adaleti ve barışı artıran bir uygulama ağı kuracağı varsayımına dayandığından bu sorunu ele almanın temel anahtarı

potansiyel faillere karşı caydırıcılıklarını değerlendirmek için müdahaleleri ve evrensel yargı yetkisini uzlaştırmak olabilir (Marks, 2004: 35).

Sonuç olarak AfB, tarafından müdahale hakkı amacının, kitlesel zulümleri önlemenin yanı sıra bu suçlar için bireysel cezai sorumluluğu uygulamak ve bu tür suçları önlemeye yönelik etkili tedbirler alma yönünde yetkili savcıları ve mahkemeleri desteklemek olması gerekmektedir. Cezasızlık daha fazla ve daha kötü ihlallere yol açtığından uluslararası suçlar için hesap verebilirliğin istisna değil kural olması gerekmektedir (Kuwali, 2009: 38).

Fakat AfB BMGK'nın Sudan Devlet Başkanı Ömer El-Beşirin tutuklanma kararını erteleme talebini görmezden gelmesinden dolayı artan hayal kırıklığını da dile getirmiştir. Meclis, evrensel yargı yetkisinin kötüye kullanılmasına ilişkin başka bir karar da kabul etmiştir. Bu nedenle AfB üye devletleri, cezasızlıkla mücadele etme sorumluluklarını kabul ederken, küresel gücün en yüksek seviyelerinde marjinalleştirilmekten ve aynı zamanda egemenliğin geleneksel yorumlarına geri dönmekten açıkça son derece hüsrana uğramışlardır.

Bu tür sorunların ortadan kaldırılmasından ötürü AfB KA'nın insan yaşamının kutsallığına saygı, cezasızlığın ve siyasi suikastların, terör eylemlerinin ve yıkıcı faaliyetlerin kınanması ve reddedilmesini öngören 4(o) maddesi ile yine Antlaşmanın 4 (h) maddesinin hükümleri ile ilişkilendirilerek kıta genelinde cezasızlık eylemlerinin karşısı etkili şekilde alınabilir (Kuwali, 2009: 28).

Uluslararası suçlar ve bağlantılı meseleler üzerinde evrensel yargı yetkisinin kullanılmasını sağlayan ve uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerini yürürlüğe koyan bir AfB Model Yasası da AfB'nin uluslararası toplumu etkileyen insanlık dışı suçların cezasız kalmamasını amaçlamaktadır (African Union Model Law, preamble,2016). Dolayısıyla AfB, temel suçlarda cezasızlığı önlemek için bu müdahale ihtiyacını etkili yargılama gerekliliğine bağlamaktadır (Dube, 2015: 458).

3.5. Kolektif Öz Savunma Olarak Afrika Birliği Müdahaleleri ve BM Şartı'na Uygunluğu

Afrika Birliği (AfB) barış, istikrar ve güvenliği, kıtanın kalkınmasını sağlamanın önkoşulları olarak kabul etmektedir (African Union Constitutive Act, 2000: 3). Afrika ülkeleri savunma

ve güvenliklerini birbirleriyle ve bir bütün olarak kıtayla bağlantılı görmektedir. Kalkınma, güvensizliği, istikrarsızlığı ve savaşı önlemenin bir yolu olarak görüldüğünden AfB 'pozitif barış' yaklaşımını takip etmektedir (Jordaan, 2017: 173). Böylece AfB insanlığa karşı suçlar, savaş suçu, soykırım söz konusu olduğu durumlarda acil müdahalede bulunarak insani zayiatı önlemek veya sonlandırmak için üye devletlerine müdahale etme hakkına sahip olmaktadır. Savaş suçları, insanlığa karşı suç, soykırım, koşullarını ileri süren madde 4 (h) gereğince AfB'ye BM Şartı'nın 51. Maddesini gerekçe olarak göstererek kolektif öz savunma olarak üye devletlerine müdahalede bulunabilir (Wyse, 2018: 27).

Aynı zamanda AfB, kıtadaki barış ve güvenliğin teşviki için birincil sorumluluğu AfB BGK'ye devretmiştir. Kıtada barışı destek misyonlarının konuşlandırılmasına yetki verilirken AfB BGK'nın 7 (c) maddesi ve BM Şartı'nın 51. Maddesi gereğince kolektif kendini savunma gerekçesiyle BMGK yetkilendirmesine gerek duymamaktadır (Adefarati, 2019). Bu durumda madde 4.(h) zorunlu olan kitlesel vahşet suçlarına cevap vermek için daha geniş bir seçenek taslağı sunmaktadır (Levit, 2003: 122).

Fakat BM sözleşmesi ile AfB Kurucu Antlaşması uyarınca 4. (h) müdahalesinin nasıl uzlaştırılacağı önemli sorudur. Afrika Birliği BM Şartının 24'cü maddesi gereğince kurulmuş ve uluslararası barış ve güvenliği korumak için BMGK'nin temel sorumluluğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla faaliyette olan AfB kitlesel zulüm suçları riski altındaki nüfusları koruma sorumluluğunu yerine getirme konusunda BM ve uluslararası toplumun yerini alacak şekilde değil, tamamlayıcı olarak görülmektedir (Kuwali, 2009: 57).

AfB Şartı'nın 4 (h) maddesinde açıklananalar gibi ağır koşullar hüküm sürerken BMGK'nın müdahaleyi açıkça yasaklayacağı ihtimali AfB kıtanın kolektif güvenliğini sağlamak için Konsey'in hiçbir etki vermezse ve insanlar olay yerinde hayatlarını kaybediyorsa, AfB BGK'nın önceden izni olmadan yasal olarak müdahale edebilir. Bunu yapmakla AfB genel uluslararası hukukun, soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçların kalıcı normlarına karşı ihlalleri durdurabilir (Amwane, 2015: 297).

Kolektif öz savunma olarak AfB'nin madde 4 (h) müdahalesini uygulamak için AfB'ye olan üye devletlerin üçte ikisinin onyaı gerekmektedir. BMGK'nın böyle bir müdahaleyi kınamasının ötesine geçmek için AfB daimi üyenin desteğini alabilir. Bezer şekilde Afrika devletlerinin üçte ikisi müdahaleye oy verirse, müdahalenin gerekli, orantılı ve kolektif

kendini savunma tehdidine yanıt olarak olması son derece muhtemeldir. Özetle 4 (h) müdahalesi çeşitli Afrika ülkelerinde ve dünya güçlerinden nispeten geniş desteğe ihtiyacı olacaktır. Çeşitli Afrika devletlerinden destek alındığı takdirde madde 4 (h) müdahalesinin BMGK'de destek bulabilir ve kınamadan kaçınabilir (Wyse, 201: 331).

AfB BMGK'nın uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında birincil sorumluluğu verilmesini ve bölgesel düzenlemelerin rolüne ilişkin Şart hükümlerini de kabul etmektedir. AfB Afrika'daki bölgesel barış ve güvenliğin sağlanması ve sürdürebilirliğini temin etme yönünde alt-bölgesel örgütleri ile iş birliğini BM'nin VII ve VIII Bölümlerinin ilgili hükümleri gereğince yürütmektedir (Vogt, 2009: 256: BM Antlaşması VII ve VIII).

Dolayısıyla AfB kıtada faaliyet gösteren alt bölgesel örgütlerin varlığını onaylayabilen başlıca bölgesel nitelikli uluslararası örgüt olmaya devam etmektedir. BM özellikle Soğuk Savaş sonrası kavramını ve dünyanın çeşitli bölgelerindeki çatışmaların etkin yönetimi için kendisi ile bölgesel örgütler arasında paylaşılan sorumluluk ilkesini kabul etmektedir. İnsanlığa karşı suçlar, soykırım, savaş suçları gibi durumlar söz konusu olduğunda AfB 4 (h) müdahalesini 'son çare' olarak kabul etmekle, BM yetkisine ihtiyaç duymamaktadır (African Union 2000: Article 4 (h)).

Aynı zamanda Ezulwini konsensüsü de bölgesel müdahalelere BMGK tarafından izin verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Fakat acil müdahale gerektiği durumlarda yetkinin sonradan verilebileceğini de belirtmektedir. Bununla birlikte hiçbir AfB normu BM'nin AfB tarafından onaylanan müdahaleye izin vermemesi durumunda ne olacağını belirtmemektedir (Amwane, 2015: 296-297). Böyle bir müdahaleye yetki verilmesi hem AfB Antlaşması hem de BGK Protokolündeki hükümleri ile desteklenmelidir (African Union Protocol, 2002: 3).

Böylece AfB insancıl askeri müdahale olarak kabul ettiği madde 4 (h) müdahalesini gerçekleşen bir saldırı durumunda kıtanın kolektif öz savunması olarak görmektedir. Kolektif güvenlik, AfB'nin savunma ve güvenlikle ilgili ilkelerinde belirgin bir yere sahip olduğundan, AfB BGK'nın Kurulmasına İlişkin Protokol'de çatışmaların önlenmesi ile birlikte toplu güvenliğin teşvik edilmesini desteklemektedir (African Union Protocol, 2002: 3).

AfB'nin kolektif güvenliğe olan bağlılığı üye devletlerden herhangi birine karşı saldırganlık tehdidinin Birliğin tüm üye devletlerine karşı bir tehdit veya saldırganlık teşkil ettiği olarak kabul edileceği olarak belirtilmektedir. Bu durum devletlerin saldırganlık veya tehditlere karşı mevcut tüm araçlarla bireysel ve toplu olarak yanıt vermesi gerektiğini belirten Afrika Birliği Saldırganlık ve Ortak Savunma Paktı'nda belirgin şekilde ifade edilmektedir (AU Defence 4 (a) ve 4 (b), 2005). AfB'ye üye ülkeler bu nedenle, toplu güvenliğe açık bir taahhütte bulunmuşlar. AfB hem eyaletler arası (veya dış tehditler) hem de eyalet içi/iç tehditlere toplu müdahaleler için hükümler ortaya koymaktadır (CADSP 13 (a), 2004:8)

Böylece AfB silahlı saldırı durumunda bir üye devletin talebi üzerine rızaya dayalı müdahale (4j) ve soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suç durumlarında insani felaketi önlemek için kolektif olarak müdahale etme hakkına sahiptir (African Union Consitutve Act, 2000: Article 4). Şimdiye kadar kolektif öz savunma olarak 4 (h) müdahale uygulamada mevcut olmasa da bir üye devletin talebi üzerine 4 (j) müdahale hakkı Darfur, Burundi, Sudan, Somali, Komorlar gibi vakalarda çeşitli misyonları üstlenmek amacı ile gerçekleştirilmiştir.

3.6. Afrika Barış Güvenlik Mimarisi (APSA)

2000'lerin başında Afrika'nın bölgesel güvenlik normları öncelikle yeni kurumlar ve Aktörler temelinde Afrika barış inşası rejimi üzerinden ilerletilmiştir. AfB aracılığıyla, Afrikalı aktörlerin, kıtadaki güvenlik tehditlerinin uygun ve verimli bir şekilde önlenmesi, yönetilmesi ve çözülmesini sağlamak için kapsamlı bir Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (APSA) geliştirilmiştir. APSA kıtadaki güvenlik tehditlerinin etkin bir şekilde önlenmesi, yönetimi ve çözümü için kıtadaki kapasiteleri kullanabilme ve koordine etme yetkisine sahip olmaktadır (AU PSC Protocol, 2002: 17).

APSA çatışmalara verimli yanıt verme ve barış inşası rejiminde AfB üye devletlerine, bölgesel olarak ise kıtanın alt bölge örgütlerine güvenmektedir. Kıta genelinde çatışmaları çözme açısından APSA'nın bileşenleri farklı fonksiyonları üstlenmektedir. Bu fonksiyonlar şunlardır (AU/PSC Protocol 2002: Article 3).

- Barış ve Güvenlik Konseyi siyasi karar alma
- Kıtasal Erken Uyarı Sistemi bilgilerin toplanması ve analizi

- Bilgeler Paneli arabuluculuk ve danışmanlık kapasitesi
- Afrika Bekleme Gücü Barışı Destekleme Operasyonları (PSO) kapasitesini üstlenme işlevine sahiptir (AU/PSC Protocol 2002: Article 3).

APSA'nın en ileri karar alma yetkisi, bir AfB barış operasyonunu yetkilendirmek ve sona erdirmek için tek yetkiye sahip olan Barış ve Güvenlik Konseyi'dir (BGK). BGK Afrika'nın barış ve güvenlik gündemini yönetmek, koordine etmek ve uygulamada görevli olmakta Afrika'daki çatışma ve kriz durumlarına zamanında ve etkin bir müdahalenin kolaylaştırılması için erken uyarı düzenlemesini kullanmaktadır (AU PSC Potocol, 2002 Article 2).

AFB BGK kıtadaki çatışmaların çözümü açısından çeşitli amaçları üstlenmektedir. Bu amaçlar şunlardır (AU/PSC Protocol 2002: Article 3):

- Afrika'da barış, güvenlik ve istikrarı teşvik etmek.
- Çatışmaları öngörmek ve önlemek
- Barış inşasını ve çatışma sonrası yeniden yapılanmayı teşvik etmek ve uygulamak.
- Uluslararası terörizmin önlenmesi ve bunlarla mücadelede kıtasal çabaları koordine etmek ve uyumlu hale getirmek
- Operasyonel hale getirilebilecek ortak bir savunma politikası geliştirmek
- İnsan hakları ve temel özgürlüklerin, insan yaşamının kutsallığının ve uluslararası insancıl hukukun korunması yoluyla demokratik uygulamaları, iyi yönetimi ve hukukun üstünlüğünü teşvik etmek (AU/PSC Protocol 2002: Article 3):

Ayrıca bir Barış ve Güvenlik Komiseri, Barış ve Güvenlik Müdürlüğü (PSD) ile birlikte BGK'yi desteklemektedir. Barış ve Güvenlik Müdürlüğü (PSD) BGK'nın kararlarını uygular, barışı teşvik etmek ve çeşitli kriz durumlarına müdahale etmek için AfB'nin hedeflerini yönetmektedir (Cedrig ve Kasumba, 2010: 12-13).

BM Güvenlik Konseyi gibi, AfB BGK'de 10'u iki yıl, beşi üç yıl için seçilen 15 üyeden oluşmaktadır. BGK kararları genellikle fikir birliği ilkesine göre yönlendirilir. AfB'nin yeni mekanizmasını selefinden ayıran önemli nokta çatışma çözümü ve barış inşası çözümünde bir uzlaşmaya varılamaması durumunda, kararlar basit çoğunluk ve oy kullanma hakkına

sahip üyelerin üçte iki çoğunluğu tarafından onaylana bilmektedir (AU/PSC Protocol 2002: 8) 13).

Aynı zamanda BGK'nın üye devletlerinden birinde herhangi bir kriz üzerinde görüşme yaptığı bir durumda, etkilenen ülke BGK'nın konuyla ilgili müzakerelerine katılmaz. BGK'nın geçici gündemi, AfB Komisyonu ve diğer BGK üyeleri ile istişare içinde Konsey Başkanı tarafından belirlenmektedir. Herhangi bir maddenin gündeme dahil edilmesine üye devlet itiraz edemez (AU/PSC Protocol, 2002, 8 (7).

AfB'nin çatışmalara çeşitli müdahale kapasitesi açısından BGK'nın yüksek düzeyde operasyonel hale gelmesinin bir başka göstergesi de bugüne kadar yaptığı toplantıların ve aldığı kararların sayısıdır. Örneğin 2004 tarihinden 2014 yılına kadar düzenlediği toplantıların sayı üç kattan fazla artmıştır. BGK tarafından alınan kararlar sayesinde Sudan ve Somali'deki şiddetli silahlı çatışmalardan çeşitli Afrika ülkelerindeki anayasaya aykırı hükümet değişikliklerine ve seçim şiddetine kadar çeşitli konulaı ele alınmıştır (Yusuf ve Aku, 2016: 22).

AfB BGK'nın kararları, Sudan, Somali, Mali ve Orta Afrika Cumhuriyeti gibi bölgelerde Lord Direniş Ordusuna karşı barışa destek operasyonlarının konuşlandırılmasına yol açmıştır. Ayrıca, darbelerden Gine, Nijer, Togo, Moritanya, Madagaskar, Mali ve Gine Bissau da dahil olmak üzere hükümetin anayasaya aykırı diğer değişikliklerinden etkilenen ülkelerde anayasal düzenin geri dönüşünü kolaylaştırmıştır (Yusuf ve Aku, 2016: 22).

APSA'nın diğer önemli bileşeni olan Kıtasal Erken Uyarı Sistemi (CEWS); 'çatışmaların öngörülmesini ve önlenmesini kolaylaştırmak için' AfB BGK Protokolü'nün 12. Maddesi uyarınca kurulmuştur. Protokole göre, CEWS 'Durum Odası olarak bilinecek, AfB'nin Çatışma Yönetim Müdürlüğü'nde (CMD) bulunan ve veri toplama ve analizden sorumlu bir gözlem ve izleme merkezi'nden oluşmaktadır (AU PSC Protocol, 2002: Article 12 (2).

Kıtasal Erken Uyarı Sistemi, Afrika'da barış ve güvenliğe yönelik ortaya çıkan tehditleri toplama, analiz etme ve tahmin etme sorumluluğuyla görevlendirilmiştir. CEWS'nin amacı, AfB Komisyonu Başkanına potansiyel çatışmalar barış ve güvenliğe yönelik tehditler hakkında BGK'nın dikkatini çekmesini sağlamak için bilgi ve analizlerden yararlanarak zamanında erken uyarı sağlamaktır. Protokol, CEWS'nin 'açıkça tanımlanmış ve kabul

edilmiş siyasi, ekonomik, sosyal, askeri ve insani göstergelere dayalı bir erken uyarı modülü' sistemine uygun şekilde potansiyel çatışmalar veya kriz durumları hakkında veri toplama, analiz etme ve çatışmalı durumlara ilişkin bilgileri iletme işlevlerini üstlenmektedir (PSC Protocol 12 (4)).

CEWS ilk olarak AfB ve Afrika Ekonomik Topluluklar'ı arasında iş birliği sağlamaya odaklanarak bölgesel erken uyarı yapılarının öncelikli ihtiyaçlarını (orta ve uzun vadede) değerlendirmektedir. İkincisi, uluslararası ortakların bölgesel erken uyarı sistemine verdikleri desteğin niteliğini ve kapsamını inceleyerek, vurgu alanlarının yanı sıra, CEWS'in işlevselleştirilmesi çerçevesine karşı olası boşlukları belirlemektedir. Üçüncüsü, bölgelerdeki erken uyarı birimleri ile CEWS arasındaki bağlantının ne ölçüde çalıştığını ve nasıl güçlendirilebileceğini belirlemeye çalışmaktadır. Son olarak, CEWS'nin analitik kapasitesini ve ihtiyaç duyulan destek seviyesini ve CEWS ile ASF gibi diğer APSA bileşenleri arasındaki karşılıklı bilgi paylaşım düzeyini değerlendirmektedir (Moving Africa Forward, 2010: 14).

CEWS'nin operasyonelleştirilmesine yönelik önemli ilerleme kaydedilmiş olsa da aynı zamanda büyük zorluklarla da karşı karşıyadır. CEWS, uygun bir bilgi teknolojisi altyapısının yanı sıra daha fazla ve daha iyi eğitimli analistlere ihtiyaç duymaktadır. İlk olarak erken uyarı mekanizmalarını farklı hızlarda ve değişen metodolojilerle geliştiren AET'lerle birlikte çalışabilirliği geliştirmek için mücadele etmiştir. İkincisi, CEWS durum odası yetersiz diplomatik raporlama ve istihbarat almaktadır. AfB'nin bilgi toplamak için kendi büyükelçilikleri ve siyasi ofisleri ağından yoksun olması, daha fazla siyasi irtibat görevlisinin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Williams, 2011: 9).

Üstelik üst ve orta düzey liderlik, ulusal ve uluslarüstü istihbarat kaynaklarına kolayca erişemez, bu da onları çoğunlukla açık kaynaklı gazeteciliğe veya Afrikalı liderlerin paylaşmayı seçtikleri her şeye güvenmeye zorlamaktadır. CEWS erken uyarı endişesi altında casusluk, yolsuzluk sorunlarına da odaklanarak Afrika ülkeleri arasında bu tür sorunlardan kaynaklanan endişeleri giderme yönünde çaba sarf etmeye çalışmıştır. CEWS'nin çatışma dinamikleri üzerinde yeterli etkisinin olması için riskleri ve krizleri çok erken aşamalarda tespit edebilmesi gerekmektedir (Williams, 2011: 9).

Mayıs 2003'te, Afrika Savunma Genelkurmay Başkanları, Afrika Bekleme Tugayları ve Askeri Kurmay Komitesi'nin Kurulmasına İlişkin Politika Çerçevesi'ni kabul etmiştir. ASF konsepti 2004 yılında onaylanmıştır ve ilk defa AfB'ye çatışmalara zamanında ve verimli bir şekilde yanıt verme aracı sağlaması ve ilk kez Afrika'ya PSO kapasitesinin geliştirilmesi için ortak bir konum ve eylem planı sağlaması amaçlanmıştır (Koning ve Kasumba, 2010: 13).

APSA çerçevesinde, şiddetli çatışmaların patlak vermek üzere olduğu ya da barış çabalarının başarısız olmasından sonra çoktan patlak verdiği durumlarda ya da BGK Protokolünün 13. maddesinde belirlenen ciddi durumlarda müdahale gerektiğinde ASF devreye girmektedir. AfB Kurucu Antlaşması'nın 4 (h) ve (j) maddeleri uyarınca barış destek misyonlarının konuşlandırılması ve müdahalesine ilişkin sorumluluklarını yerine getirmesini sağlamak için bir Afrika Bekleme Gücü oluşturulmuştur (AU, PSC Protocol 2002: Article 13).

ASF'nin acil müdahalede bulunması için bir çeşit görevleri bulunmaktadır. Bu görevler şunlardır (Yusuf ve Aku, 2016: 25).

(a) çatışmaları yayılmasını veya tırmanmasını kontrol altına alarak önlemek ve yönetmek:
(b) barış süreçlerini desteklemek.
(c) ciddi durumlarda kararlarını uygulamak.
(d) barışı tesis faaliyetlerini desteklemek.
(e) insani eylem ve afet yönetimini üstlenmeyi içermektedir (Yusuf ve Aku, 2016: 25).

Bu nedenle, yetki alanı, önlemeden barışın inşasına ve yeniden yapılanmaya kadar, çatışma sürekliliğinin tüm yelpazesini kapsayan, Afrika'nın çatışma dinamiklerinin ve güvenlik sorunlarının neredeyse tamamını ele almaktadır. Etkili barışa destek operasyonlarının konuşlandırılması ve sürdürülmesi hem tugayların konuşlandırılması hem de görevlerinin etkin ve başarılı bir şekilde yürütülmesi için gerekli altyapının mevcudiyetine de bağlıdır. ASF çatışmalara ve diğer krizlere yanıt vermek için etkili bir mekanizma olacaksa, yetkisinde gerekli tüm donanıma, hava ve deniz kuvvetlerine, kara taşımacılığına, bilgi sistemlerine sahip olması gerekmektedir (Yusuf ve Aku, 2016: 25).

APSA'nın bir diğer önemli organı Bilgeler Paneli'dir (WP: BP). Panel, AfB BGK Protokolü'nün 11. Maddesi uyarınca, BGK'nın ve AfB Komisyonu Başkanı'nın çatışma

önleme alanlarındaki çabalarını desteklemek için kilit bir organ olarak kurulmuştur (AU, PSC Protocol, 2002: Article 11 (1).

Panelin işleyişine ilişkin usullere göre, üyeler panelde görev yaparken aktif bir siyasi görevde bulunamazlar. Panel üyeleri, üye ülkelerle bölgesel temsil temelinde istişare edildikten sonra, üç yıllık süre içinde hizmet vermek üzere AfB Komisyonu Başkanı tarafından seçilir (PSC Protocol, 2002: 11 (1). Panele hem barış yapma hem de danışma işlevleri verilmiştir. Özellikle Panel, 'Afrika'da barış, güvenlik ve istikrarın teşviki ve sürdürülmesine ilişkin tüm konularda AfB BGK'ye ve AfB Komisyonu Başkanına danışmanlık yapma' yetkisine sahiptir (PSC Protocol, 2002: 11 (2). Bilge Paneli kendi inisiyatifiyle, BGK'nın ve Komisyon Başkanı'nın çatışmayı önleme çabalarını desteklemek için uygun görülen eylemleri de üstlenebilmektedir (PSC Protocol, 11 (4). Bilge Paneli Gine, Gine-Bissau, Madagaskar ve Zimbabve de dahil olmak üzere birçok siyasi krizlere yanıt vermiştir (Africa Assesment Study, 2010: 19).

3.7. Afrika Birliği'nin Barış operasyonları ve Müdahale Modelleri

Afrika Birliği Barış Destek Operasyonları Bölümü'nün (PSOD) Afrika Yedek Gücünün Sivil Boyutu Belgesi'nde barış operasyonları için üç kavram kullanıldığı bilinmektedir. Bu kavramlardan birincisi, barış operasyonu geniş anlamda, barışı sağlamak veya sürdürmek amacıyla gerçekleştirilen tüm uluslararası harekatları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu kategori savaşı içermez, ancak önleme, istikrar, sivillerin korunması, barışı koruma ve barış inşa etme yetkisine sahip uluslararası veya bölgesel operasyonları içermektedir (International Alert, 2002: 7).

İkincisi, barışı koruma kavramı, BM Şartı'nın VI. Bölümü kapsamında gerçekleştirilen barışı koruma operasyonlarına atıfta bulunarak daha dar bir şekilde zorlayıcı olmayan (yani güç kullanmayan) tüm BM barışı koruma operasyonlarını içermektedir. BM'nin her zaman emrinde olmasa da otoritesi altında çok uluslu bir askeri, polis ve insani aktörlerin varlığını gerektirmektedir. Barışı koruma operasyonları, güvenlik durumunu eski haline getirmek, sivil nüfusu korumak ve operasyonun insani bileşenlerini desteklemek, çalışmalarını yürütmek için konuşlandırılmaktadır. Barışı koruma operasyonlarında genellikle üç ilke geçerli olmaktadır. a) Barışı koruma gücünün varlığına yerel tarafların rızası, b) Barış

gücünün tarafsızlığı c) Meşru müdafaa halleri dışında güç kullanılmaması (International Alert, 2002: 7).

Üçüncüsü, sadece BM tarafından yürütülemeyen, yetki ve kaynaklar açısından bölgesel örgütlerin de yer aldığı barış operasyonlarını kapsamaktadır. Bu kavram AfB tarafından taahhüt edilen ve ASF (African Standby Force: Afrika Bekleme Gücü) kuvvetlerinin konuşlandırılması ile uygulanan Barışı Destek Operasyonlarıdır (PSO). Barışı Destek Operasyonları, ASF doktrini ve politika belgelerinde kullanılan bir terim olmakta ve AfB'nin barış ve güvenlik protokolünde belirtildiği gibi barışı desteklemek için gerçekleştirilen tüm operasyonları içermektedir (Coning ve Kasumba, 2010: 8- 9).

Dolayısıyla AfB BM'in benimsediği barışı koruma kavramıyerine barışı destekleme operasyonları kavramını desteklemektedir. Bu çerçeve AfB BGK'nın Protokolü ile desteklenmektedir (APSA, Assesment Study, 2010). AfB için Barışa Destek Operasyonlarının yasal dayanağı, AfB'nin ağır koşullar, yani savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar konusunda Meclis kararı uyarınca bir üye devlete müdahale etme hakkını tanıyan 4 (h) maddesinden kaynaklanmaktadır (Constitutive Act African Union 2000: Article 4(h)).

Yukarıda da belirtildiği üzere AfB selefi ABÖ'nün aksine bölgede arış ve istikrarı tehdit eden devletlerin içişlerine karışma konusunda cesur adımlar atarak AfB KA'nın (4.h) maddesi gereğince müdahale etme ilkesini benimsemiştir. AfB'nin kıtadaki çatışmalara müdahale etmede aşağıdaki müdahale modeller daha belirgin olmuştur (Zabadi ve Ichite, 2016: 71).

- Mali'de Afrika Önderliğindeki Uluslararası Destek Misyonu (AFISMA) ve Somali'deki AfB Misyonları'nda (AMISOM) AfB'nin talebi üzerine askeri katkıda bulunan ülkeler.
- Darfur'da vakasında BM ve AfB hibrid operasyonu kapsamında gerçekleştirilen melez barış operasyonu.
- AfB başta olmakla üye devletin talebi üzerine gerçekleştirilen barış operasyonu. Müdahale talep eden ulusun lojistik destek sağlamaya istekli olduğu bu müdahale modelin AfB'nin müdahale yetkisi ve denetimini ele aldığı barışa destek operasyonlarıdır. Komorlar, Burundi misyonları bu modelinin somut örnekleri olmaktadır.

- Kıta genelinde Güney, Kuzey, Orta, Doğu ve Batı Afrika olmakla beş bölgede ASF aracılığıyla acil müdahale gerektiren alanlara askeri birliklerin konuşlandırılması. (Zabadi ve Ichite, 2016: 71).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ: AFRİKA BİRLİĞİ'NİN KOMORLAR VE MALİ'YE YÖNELİK MÜDAHALELERİ

Bu bölümde örnek ülke incelemeleri üzerinden AfB'nin müdahalelerinin uygulamadaki avantaj ve dezavantajları ele alınacaktır. Komorlar ve Mali örnek ülkeleri AfB'nin çatışma çözümü açısından nasıl müdahale politikası benimsediğini anlamak açısından önem taşımaktadır. AfB'nin müdahaledeki başarıları ve başarılarını askıya alan durumlar kapsamlı şekilde ele alınmaktadır. Örnek ülkeler dışında AfB'nin kuruluşundan sonraki dönemden çatışma çözümü kapasitesinin artı ve eksileri incelenecektir. AfB müdahalelerinde eksiklik varsa bunların temel nedenleri açıklanarak öneriler sunulacaktır**.**

4.1. Afrika Birliği'nin Komorlar'a Müdahalesi

4.1.1. Komor Adalarındaki Çatışmanın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Komor takımadaları, Mozambik'in kuzey kıyısından yaklaşık 300 km ve Madagaskar'ın 350 km kuzey batısında yer alan Grande Comore (Ngazidja), Anjouan (Nzwani), Mohe'li (Mwali) ve Mayotte (Maore) adlarından oluşmaktadır. Fakat Mayotte adası BM Genel Kurulu tarafından desteklenen Fransız toprakları olarak kalmaktadır. Komorlar, kıt kaynaklara sahip diğer birçok küçük ada devleti gibi, güç dağılımı ve kalkınma konusundaki anlaşmazlıklardan kaçınmanın zor olduğu görülen adalar arası gerginliklerin uzun bir geçmişine sahip olmaktadır (Baker, 2009: 216).

1947 yılında Fransa'nın denizaşırı bir bölgesi haline gelen Fransız parlamentosunda temsil edilen Komorlar, 1961 yılında özerklik kazanmıştır (BBC, 2018). 1975 yılı Temmuz tarihinde Ahmed Abdallah, cumhurbaşkanı olarak tek taraflı bağımsızlığını ilan etmiştir. Aynı yıl yapılan halk oylaması sonucunda Grande Comore, Moheli, Anjouan adaları bağımsızlık kazanmıştır. Mayotte ise bağımsızlığa karşı oy kullanarak Fransa yönetiminde kalmıştır (BBC, 2018).

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden bir ay sonra Fransız paralı asker Albay Bob Denard'ın yardımıyla Ahmed Abdallah, darbeyle görevden alınmıştır ve yerine Prens Said Muhammed Cafer getirilmiştir (BBC, 2018). Komorlar Birliği'nin (KB) Fransa'dan bağımsızlığını kazanmasından sonraki dönemde KB'ye bağlı üç adada yaşanan krizler Komorlar'a damgasını vuran siyasi huzursuzluğun işareti olmuştur (Louıse, 2008). Ülke, dördü (1975, 1978, 1989 ve 1995) Fransız paralı asker Bob Denard tarafından düzenlenen 21 darbe girişimi yaşamıştır (Massey ve Baker, 2009: 10).

KB'nin karmaşık seçim sistemi, üç adaya yarı özerk bir hükümet ve başkanlık statüsü üç ada arasında dönüştürülmüştür (Louıse, 2008). 1997 yılında dört büyük adadan ikisi olan Anjouan ve Moheli'nin, şiddetli bir çatışmada tek taraflı bağımsızlıklarını ilan etmeleri Komorlar'da devam eden istikrarsızlığı daha da tetiklemiştir (BBC, 2018).

Krize aracılık etmeyi teklif eden ABÖ hızla devreye girerek Komorlar'daki Afrika Birliği Örgütü Gözlem Misyonu'nu (OMIC I) görevlendirmiştir. 1998 yılında göreve başlayan OMIC I ertesi yıl ayrıldıktan sonra ABÖ Anjouan'ı tam ayrılma yönündeki hareketlerinden durdurmak amacıyla daha güçlü bir askeri güçle tehdit etmeye devam etmiştir. KB konuyla ilgili referandum düzenleyerek Anjouan'a ülkenin bir parçası olarak kalmasını öngören ve daha fazla öz yönetim sağlayan ve sonradan referandumla onaylanan yeni bir KB anayasa taslağını sunmuşlardır (Mays, 2010: 93).

2001 yılı Şubat tarihinde, AÖB OIF (Organisation Internationale de la Francophonie, Uluslararası Frankofoni Organizasyonu) ve Arap Ligi (AL: AB) ile birleşik çabalara öncülük ederek 'İkinci Komorlar Arası Diyalog' ile barış görüşmelerini gerçekleştirmeye çalışmıştır. ABÖ'nün 'Antananarivo' Anlaşması'na aracılık etmesi ile üç adadan her birinin kendi başkanı, parlamentosu ve yerel yönetimine sahip olan ve üç ada başkanının dört yıllık cumhurbaşkanlığı süresi ile seçilmeleri kararı verilmiştir. Böylece Komor Federasyonu Başkanlığı kurulmuştur (Ayangafac, 2008: 3). Fakat adaların karmaşıklığı ve tarihi göz önüne alındığında bu kalıcı barış anlaşması olmamıştır (Baker, 2009: 217).

Yeni bir anayasa düzenlemesi kısmen başarılı olsa da üzerinde anlaşmaya varılamayan kilit konulardaki kararları ertelemiştir. Aceleyle kabul edilen anayasa tartışmalı konuların çoğuna ilişkin kararları ertelemiş ve uzun vadeli adalar arası gerilimleri çözememeiştir. Adalar arası sorunlar üzerinde uygulanan geçici önlem, çıkmaz ada sorunlarının ada yetkilileri tarafından

ele alınması avantajıyla ademi merkeziyetçiliğe karşı dengelemektir. Önceki siyasi birliğin sorunlu olarak algılanması gibi, yeni federal çözüm de kendi zorluklarını meydana getirmiştir (Massey ve Baker, 2009: 12).

ABÖ Aralık 2001 tarihinde ABÖ Gözlemci Misyonu (OMIC II) olarak bilinen ve bir ay devam etmesi gereken küçük bir gözlemci ekibi görevlendirmiştir (Mays, 2010: 93). Anjouanlı isyancıların silah koleksiyonlarını doğrulamakta görevli olan OMIC II'ye Güney Afrika'dan 14 askeri gözlemci katılmıştır (10.08.2021). OMIC II ülkede seçim denetimi ve güvenlik görevlerini sağlama amacıyla 2002 yılının Mart-Mayıs tarihlerinde ABÖ misyonuna (OMIC III) dönüştürülmüştür (Mays, 2010: 93). Hem bölgesel hem de ulusal seçimleri denetleme amacıyla görevlendirilen 30 askeri gözlemci ve 9 teknisyen olmakla ABÖ Askeri Gözlemci Misyonu (OMIC III) Komorlar'da konuşlandırılmıştır (MEC/AMB/2(LXXXII), 2002).

2003 Üçüncü Komorlar Arası Diyalog'un ürünü olan 'Beit Salam' Anlaşmalarında bazı önemli sorunlar çözülmüş olsa da siyasi durum belirsiz kalmış ve yeni kurumlar tartışmalı, elverişsiz ve sadece yarı işlevsel olmuştur. Bir sonraki seçim turunu denetlemek için Mart-Mayıs 2004 arasında Komorlar'daki Askeri Gözlem Misyonu-MIOC (OMIC IV) seçim gözetimi ve güvenlik görevleriyle görevlendirilmiş 41 gözlemciden oluşmakla görevlendirilmiştir. Merkezi Moroni'de bulunan Güney Afrikalı subay tarafından yönetilen askeri gözlem misyonu 9 Mart 2004'ten bu yana üç ada olan Grande Comore, Anjouan ve Moheli'de konuşlandırılmıştır (PSC/PR/3(VI), 2004).

Özetle ABÖ'nün ilk çabaları, Anjouan'da müzakereleri başlatmak için önemli olsa da ayrılıkçı hareketi ve ada içinde başlamış bölünmelerin karşısını almakta ve kilit sorunları çözmek için yeterli olmamıştır. OMIC, görev alanına ve misyon için sağlanan mali desteğe rağmen, ateşkes, tarafsızlık ve barış güçlerinin güvenliğini sağlama gibi bazı ön koşullardan yoksun görülmüştür (ABÖ) OIF (Organisation Internationale de la Francophonie: Frankofoninin Uluslararası Organizasyonu) ve Fransa hükümeti, arabuluculuk çabasının merkezindeki aktörler olsalar da, bu aktörlerin her birinin, çatışmayı çözme çabalarına katılma konusunda kendine özgü, ancak zaman zaman farklı çıkarları olduğu görülmüştür. Özellikle savaş sonrası sınırların değişmemesi kavramı altında yer alan ulusal egemenlik konusu, arabulucuların çatışmayı başarılı ve barışçıl bir şekilde sona erdirmelerini yetersizleştirmiştir (Alwahti, 2003).

Komorlu politikacılara göre, zengin kaynakların kontrolü veya onun üzerinde etkiye sahip olmak siyasi kontrole eşit sayılmaktadır. Anjouan tüm adaların ekonomisine önemli katkıda bulunduğundan dolayıulusal bütçe açısından Komor ekonomi politiğinde kayda değer etkiye sahip olmuştur. Diğer adalara nazaran en uygun ekonomiye sahip ada olan Anjouan'da su limanı bulunmaktadır. Bu avantaj Anjouan'a Komorlar'ın uluslararası ticaretinin ve gümrük gelirlerinin çoğunu kontrol etme fırsatı sağlamaktadır. Yerel ticareti ve imalat sanayisini destekleyen liman Anjouan'daki liman Mozambik Kanalı'na giden stratejik ticaret yolu üzerinde yer almaktadır (Ayangafac, 2008: 3-4).

Süveyş Kanalı, Mozambik Kanalı'nın bir dünya ticaret yolu olarak önemini azaltmış olsa da Afrika'nın güney ucundaki ticaret için hala önem taşımaktadır. Anjouan'ın ekonomik gücü, grubun geri kalanıyla keskin bir tezat oluşturmaktadır. Komorlar, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi'nde (UNDP 2007) 177 ülke arasında 132. sırada yer almıştır. Aralık 2006 sonunda kamu dış borcunun 140 milyonu vadesi geçmiş 280 milyon ABD doları olmuştur. Gecikmiş borçlar dahil mevcut borç GSYİH'nın %27'sini teşkil etmiştir (Ayangafac, 2008: 4).

Dört adanın harcamaları gelirlerinden daha fazla olmuştur. Örneğin, 2002 ile 2005 yılları arasında yıllık gelir yüzde 4% artarken, harcamalar gelirin iki katından fazlasını teşkil etmiştir. 1994 yılında yaklaşık 6.000 olan memur sayısı 2005 yılında 10.000'e yükselmiş ve ücret ödemeleri gelirin yüzde 54'ünü oluşturmuştur. Bunun yanı sıra 2006 yılında birlik hükümeti başkanlık seçimleri öncesinde, gelir paylaşımı mekanizmasının bazı ada hükümetleri tarafından atlatıldığı sebebiyle adalar arası iş birliğinin çöktüğünü açıklamıştır (IMF: 2006).

2005 yılında Komorlar'da yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfus 54,7'ye kadar artmıştır. Bu yoksulluğun bir sonucu olarak, göç komorlular için yaşam biçimi haline gelmiştir. 2009 yılı verilerine göre komorluların nüfus sayısı 948.000 olduğu halde, onların 200.000'e kadarı yurtdışına taşınmış ve 85-150.000 kişi Fransa'ya göç etmiştir (Baker, 2009: 219).

4.1.2. Afrika Birliği'nin Demokrasi Operasyonu

KB'ne bağlı olan tüm adalar tarafından tam olarak uygulanmayan gelir paylaşımı mekanizması ve adalar arasındaki yetersiz iş birliği, Grande Comore'de bulunan Moorni limanından gelen gümrük gelirinin önemli ölçüde azalması nedeniyle 2006 yılında yapılması düşünülen başkanlık seçimlerini durdurmuştur (IMF, 2006: 22).

Bu sorunlara rağmen, 2006 yılında KB cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleşmiştir (Svenson, 2008). Seçimler AfB tarafından seçim gözlemcileri ve gözlemcilerinden oluşan bir ekibin konuşlandırılması yoluyla izlenmiştir. Oylama süreci seçim gözlemcileri ve 462 askeri ve sivil personelden oluşmuştur. AfB Komorlar'daki Seçimleri Destekleme Misyonu (AMISEC) Haziran 2006'ya kadar görevlendirilmiştir (PSC/PR/Comm.1(XLVII) 21 March 2006).

AMISEC aşağıdakileri yapmakla görevlendirilmiştir (PSC/PR/Comm.1(XLVII), 2006)

- Komorlar'daki uzlaşma sürecini ve imzalanan Anlaşmaların uygulanmasını desteklemek:
- Seçim sürecini gözlemlemek ve izlemek:
- Seçim sürecinin tamamlanmasından önce, seçim sürecinde ve sonrasında güvenli ve istikrarlı bir ortamın oluşturulmasına yardımcı olmak:
- Seçim döneminde hem KB'den hem de adalardan gelen Komor güvenlik güçlerinin seçim sürecine dahil olmadığını doğrulamak:
- Güvenilir, özgür ve adil seçimlerin yapılmasına katkıda bulunmak amacıyla seçim sürecine destek sağlamak:
- Seçim merkezlerinin yakınında personelin yanı sıra sivilleri korumak için gerekli tüm önlemleri almak (PSC/PR/Comm.1(XLVII), 2006).

Misyona en büyük katkı sağlayan ülke Güney Afrika olmuştur. Ruanda, Mısır, Kongo, Mozambik ve Nijerya misyona sivil bileşen sağlayan ülkeler olmuştur (PSC/PR/Comm.1(XLVII) 21 March 2006).

Cumhurbaşkanliği rotasyonu ile Ahmed Abdallah Sambi KB başkanlık görevine seçilmiştir Bu seçimler KB tarihindeki ilk demokratik iktidar geçişi olarak kabul edilmiştir (Svenson, 2008). 2007 yılı Mayıs tarihinde Komorlar'da her adanın cumhurbaşkanları seçimlerinden sonra Anjouan Adası'nda meydana gelen olumsuz olaylar Komorlar'daki ulusal uzlaşma süreci üzerinde olumsuz etkilemiştir. 10-24 Haziran tarihinde yapılması planlanan özerk adaların cumhurbaşkanları seçimlerinin erken yapılması, Anjouan jandarmasının Ulusal Komor ordusuna karşı gerçekleştirdiği saldırıları ve Ada'da gerçekleştirilen taciz eylemleri AfB tarafından sert tepkiyle kınanmıştır (PSC/MIN/Comm.1(LXXVII), 2007).

2007 yılında ise Komorlar'a her adanın cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleştirilmiştir. Seçimlerden önce anayasa mahkemesi Anjouan adasının daha önce seçilmiş cumhurbaşkanı Mobammed Bacar'ın gōrev sūresinin sona erdiğini açıklamış ve istifa etmesi gerektiğine dair karar vermiştir. Fakat Bacar mahkeme kararının taraflı olduğunu iddia etmiş ve mahkemenin meşruiyyetini sorgulayarak iktidardan çekilmeyi reddetmiştir (IRIN: 2008).

Bakar kararı görmezden gelerek 10 Haziran'da seçime gitmiş yüzde 90'lık ezici bir 'zafer' elde ettiğini ilan ederek ikinci bir dönem için Anjouan adasının cumhurbaşkanlığı görevini yürütmeye başlamıştır (Mul: 2007). KB seçimleri geçersiz ilan etmiş AfB ise deniz ablukası uygulamıştır (2009:217). AfB ve KB oylama öncesindeki usulsüzlükleri ve seçim sahteliğini gerekçe göstererek, Anjouan'daki seçimleri ertelemiştir (Mul, 2008). Mahkeme kararını uygulamaya çalışırken KB'nin iki ulusal askerinin Anjouan güçleri tarafından öldürülmesi istikrarsızlığı daha da körüklemiştir (IRIN: 2008).

Anjouan seçimlerinin hazırlığı sırasında yaşanan şiddet olayları seçimlerin AfB ve KB tarafından 17 Haziran 2007 tarihine ertelenmesine yol açmıştır (Ayangafac, 2008: 1). Böylece AfB seçim ve Güvenlik Yardım Misyonu'nu (MAES) 13 Mayıs'tan 31 Temmuz 2007'ye kadar önemli görevlerle konuşlandırmıştır. Bu görevler şunlardır (PSC/MIN/Comm.1(LXXVII), 2007).

- Adalar Başkanlarının özgür, adil ve şeffaf seçimlerinin yapılması için güvenli ve istikrarlı bir ortam yaratmak için Komor güvenlik güçlerine yardımcı olmak
- Komor güvenlik güçlerinin, seçimlerin uluslararası standartlara uygun olarak sorunsuz geçmesini sağlamada etkin bir rol oynadığını denetlemek ve tespit etmek.
- Seçim sürecini izlemek.
- Komor partileri arasında diyaloğu teşvik etmek (PSC/MIN/Comm.1(LXXVII), 2007).

Komor kuvvetlerinin kapasitelerini güçlendirmek için uzun vadeli yardım sağlamak ve Anjouan'daki merkezi hükümetin otoritesinin etkin bir şekilde geri yüklenmesini kolaylaştırmak (PSC/MIN/Comm.1(LXXVII), 2007). AfB ve KB seçimin sonucunu reddederek AfB BGK'nın 10 Ekim 2007 tarihinde yaptığı 95. toplantısında, Komorlar'da barış ve güvenlik için bir tehdit oluşturan Bacar'a ve Anjouan'da uzlaşma sürecini engelleyen siyasi liderlere yaptırımlar uygulamıştır (PSC/PR/2 XCV 2007).

2003 Aralık tarihinde Moroni'de yapılan toplantıda imzalanan antlaşmaya göre, Komorlar'daki Geçiş Düzenlemeleri Anlaşması, cumhurbaşkanlığı seçim sürecinin en geç Nisan 2004 sonundan önce tamamlanmasını öngörmüştür. Bu antlaşmaya uygun olarak AfB Komorlar'da seçim sürecini izlemek için dört aylık bir süre boyunca Güney Afrika, Benin, Burkina Faso, Maagaskar, Mozambik, Senegal ve Togo'dan otuz dokuz (39) Askeri Gözlemci görevlendirmiştir. Anjouan'da bazı endişeler olsa da oylamının ikinci turunun sonuçlarına göre seçimler sakin bir ortamda gerçekleşmiştir (PSC. PR.3 VI, 2004).

Anjouan seçimlerinin hazırlığı sırasında yaşanan şiddet olayları seçimlerin AfB ve KB tarafından 17 Haziran 2007 tarihine ertelenmesine yol açmıştır (Ayangafac, 2008: 1). Böylece AfB seçim ve Güvenlik Yardım Misyonu'nu (MAES) 13 Mayıs'tan 31 Temmuz 2007'ye kadar önemli görevlerle konuşlandırmıştır. Bu görevler şunlardır (PSC/MIN/Comm.1(LXXVII), 2007)

- Adalar Başkanlarının özgür, adil ve şeffaf seçimlerinin yapılması için güvenli ve istikrarlı bir ortam yaratmak için Komor güvenlik güçlerine yardımcı olmak
- Komor güvenlik güçlerinin, seçimlerin uluslararası standartlara uygun olarak sorunsuz geçmesini sağlamada etkin bir rol oynadığını denetlemek ve tespit etmek.
- Seçim sürecini izlemek.
- Komor partileri arasında diyaloğu teşvik etmek.
- Komor kuvvetlerinin kapasitelerini güçlendirmek için uzun vadeli yardım sağlamak ve Anjouan'daki merkezi hükümetin otoritesinin etkin bir şekilde geri yüklenmesini kolaylaştırmak (PSC/MIN/Comm.1(LXXVII), 2007).

MAES'e orijinal askeri katkıda bulunanlar Güney Afrika ve MAES'e sivil ve askeri personel gönderen Senegal, Sudan ve Tanzanya olmuştur (PSC/PR/COMM (LXXVIII), 2007).

Yaklaşık 350 barış gücünden oluşan MAES Grande Comore ve Mohali'deki seçimleri başarıyla izlemiştir. Fakat AfB'nin Anjouan'a erişimi Bakar tarafından engellenmiş ve MAES seçim sürecini izleyememiştir (10.08.2021).

AfB 10 Ekim 2007 tarihli toplantısında Komorlar'da barış ve güvenlik için tehdit oluşturan, Anjouan'ın yasadışı makamlarına, diğer tüm kişi ve kuruluşların sahip olduğu veya kontrol ettiği fonları, finansal varlıkları ve ekonomik kaynakları dondurarak Bacar rejimine ve destekçilerine hedefli yaptırımlar uygulamıştır (PSC/PR/Comm (XCV), 2007). Yaptırımlara hareket özgürlüğü ve finansal varlıkların dondurulması gibi kısıtlamalar dahil olmuştur. İlk olarak 26 Kasım 2007'de 60 gün olarak belirlenen cezalar ve 21 Ocak'ta bir ay süre olmakla iki kez yenilenmiştir (Ayangafac, 2008: 5).

AfB MAES'in görevlerini yeniden gözden geçirerek, misyonun görev süresinin 31 Aralık 2007'yılına kadar uzatılmasına karar vermiş ve şu hedefleri koymuştur (PSC/PR/Comm (LXXXVII), 13 August, 2007).

- Anjouan'da, Adanın Cumhurbaşkanı seçiminin düzenlenmesini kolaylaştırmak ve özgür, adil ve şeffaf seçimlerin yapılması için gerekli güvenliği sağlamak:
- Seçim sürecinin denetimine hiçbir şekilde dahil olmayacak olan Anjouan Jandarma görevlilerinin kamp kurmasını, silahsızlanmalarını ve Komor Ulusal Ordusuna entegrasyonunu denetlemek:
- KB Anayasası'na uygun olarak, Anjouan'da bir iç güvenlik gücünün kurulmasına yardımcı olmak:
- KB'nin Anjouan'daki yetkisinin geri verilmesini kolaylaştırmak (LXXXVII), 13 August, 2007).

Daha sonra AfB yaptırımları uygulama taktiğini değiştirerek KB'nin Anjoaun adasına müdahale etme talebini kabul etmiştir. AfB'ye üye olan 4 ülke- Libya, Sudan, Senegal ve Tanzanya asker ve askeri destek sözü vermiştir (Massey ve Baker, 2009: 14). Bu ülkeler anayasal yeterliliklerin paylaşılmasına ilişkin Komorlar arası Komitenin çalışmalarını yürütmek, KB'nin otoritesini yeniden kurmak, Komorlar'daki mevcut anayasal düzenlemeleri rasyonalize etmek için gerekli çabaları göstermek konusunda anlaşmışlardır (PSC/PR/Comm (XCV) 10 October, 2007).

Anjouan'ın KB yetkilisi AfB'nin 10'cu olağan oturumunda Anjouan Adası' ndaki krizin çözümünde, özellikle de Anjouan'daki KB otoritesinin restorasyonunda ilerleme kaydedilmemesi konusundaki ciddi endişesini dile getirmiştir. AfB Anjouan'daki devlet otoritesini yeniden tesis etmek ve Anjouan'ın yasadışı makamlarının tutumundan kaynaklanan krize son vermek amacıyla BGK'nin ilgili kararları doğrultusunda AfB tarafından konuşlandırılan çabaları tam olarak desteklemiştir (Assembly/AU/Ordinary Session, 2008).

KB tarafından Anjouan'daki otoritesini yeniden kurmak için alınan kararı desteklemeyi amaçlayan pratik askeri güvenlik önlemleri üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bir sonraki adımda son düzenlemeler için AfB Komorlar'a askeri ve güvenlik değerlendirme ekibi ile birlikte bir planlama ekibi göndermiştir (IRIN: 2008). Tanzanya 450 asker, Sudan ise 350 askerle AfB askeri müdahalesine katkıda bulunmuşlar (Massey ve Bacer, 2009: 15). Fakat Senegal ve Libya sonradan misyona asker göndermemeye kararlarını açıklamış ancak Libya Sudan birliklerinin ulaşımını ayarlamış ve Komor Ulusal Kalkınma Ordusu'na (AND) ekipman sağlamıştır (Svenson, 2008:21).

Toplam asker gücü 1500'ün biraz üzerine ulaşan Demokrasi Operasyonu, güçlerin Anjouan'ı işgal etmesiyle 25 Mart 2008 yılında başlamıştır. AfB birlikleri deniz ve havadan saldırı için Anjouan'a en yakın ada olan Moheli'de toplanmıştır (Svenson, 2008: 21). ABD ise ayrıca lojistik ve istihbarat desteği de sunmuştur. Demokrasi Operasyonunun başarısı, KB'nin Albay Bacar'ın yasadışı rejimini kaldırmasına ve adadaki otoritesini geri kazanması sağlamıştır (PSC/PR/Comm (CXXIV), 2008).

Müdahale aşamasında yüzlerce Komor ve AfB askeri başkenti, havaalanını ve diğer şehirleri hızla ele geçirmiştir. Adalet Bakanı da dahil olmak üzere Bacar'ın yardımcılarından birkaçı tutuklanmıştır (Amir:2008). Fransız eğitimli eski bir polis şefi olan Bacar, Fransız adası Mayotte'ye kaçmıştır. KB Fransa'dan, işkence suçlamalarıyla yargılandığı için Bacar'ı teslim etmesini talep etmiştir (Maasho, 2008). Özetle Bakar'ı ortadan kaldırma ve merkezi hükumet kurma otoritesini yeniden kurma görevi, her iki tarafta da herhangi bir zayiat olmadan hızla gerçekleşmiştir (10.08.2021).

Demokrasi Operasyonu ve KB'nin Anjouan adası üzerinde yetkisini yeniden tesis etmesi sonucunda MAES'in görevi Ekim 2008'in sonuna kadar altı aylık bir süre için uzatılmış ve misyona şu görevler verilmiştir (PSC. PR/ CXXIV 2008).

- Anjouan'da silah ve mühimmat toplamak için Komor makamları tarafından yürütülen çabaları desteklemek:
- İlgili yasal metinlere uygun olarak, Anjouan cumhurbaşkanı seçimlerinin düzenlenmesi için gerekli yardımı sağlamak seçimlerin özgür, şeffaf ve adil bir şekilde düzenlenmesi için gerekli güvenliği sağlamak:
- Ulusal kalkınma ordusunun yeniden düzenlenmesine yardımcı olmak:
- Kendi kapasiteleri dahilinde, yönetişim ve diğer ilgili alanlarda yardım sağlamak:
- Birlik ve özerk Adalar arasındaki anayasal yeterliliklerin tanımlanması çalışmalarına destek sağlamak (PSC. PR/ CXXIV 2008).

29 Haziran'da Anjouan adasında bir sonraki dönem için seçimler gerçekleştirilmiş Moussa Toybou, Anjouan'ın Komorlar adasındaki cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmıştır. Seçim ilişkin görüşlerini ifade eden gözlemciler, siyasi karışıklığın yerini ihtiyaç duyulan istikrara bırakacağı görüşünde olmuşlar (IRIN: 2008).

4.1.3. Çatışmada Üçüncü Tarafların Rolü

Komorlar, Güney Afrika yatırımları için bir pazar sağlamaktadır. Güney Afrika inşaat ve turizm şirketleri Komor ekonomisine giriş yaptıktan sonra Komorlar'a Güney Afrika ihracatı 2006 yılında 57,3 milyon R, 2007 yılında 65 milyon R, ithalat ise 2006 yılında 889 000 R, 2007 yılında 879 000 R olmuştur (Ayngafac, 2008: 7). Fakat diplomasi açısından, KB ile Güney Afrika arasındaki ciddi fikir ayrılığı Anjouan krizinde ortaya çıkmıştır. Güney Afrika krizin çözümünde askeri müdahaleden ziyade arabuluculuğun uygulanmasında ısrarcı olmuştur. Güney Afrika Cumhurbaşkanı Mbeki, seçimlerin Mayıs tarihine kadar yeniden yapılacağına dair yazılı bir söz vererek operasyonun ertelenmesini açıkça talep etmiştir. Fakat bu talep yeterli destek alamamıştır (Massey ve Baker, 2009: 21-24).

Böyle bir fikir ayrılığından dolayı Güney Afrika MAES'in sadece ilk aşamasına katılmıştır. Güney Afrika'nın bu tutumunu Fransız paralı askeri Denard'ın Güney Afrika'daki apartheid

karşıtı hareketlere karşı verdiği mücadelede Güney Afrika ordusuna askeri destek sağlaması ile açıklanabilmektedir (Alwahti, 2003: 2).

Anjouan krizi döneminde AfB'nin dönem başkanlığını yapan Tanzanya bölgede krizin çözümüne en fazla destek gösteren aktörlerden biri olmuştur. 1962'de Tanzanya'nın en büyük şehri Darüsselam'da kurulan Komorlar Ulusal Kurtuluş Hareketi Komor bağımsızlık hareketinin köklerinin Tanzanya'da olduğunu göstermiştir. Ayrıca 2008 mart Anjouan müdahalesi sırasında Tanzanya Cumhurbaşkanı Jakaya Kikwete AfB Başkanı olmanın yanı sıra Komorlar AfB Bakanlar Komitesi üyesi olmuştur (Massey ve Baker, 2009: 25). Tanzanya'nın takımadalarda barış ve güvenliğe katkıda bulunması ve krizin çözülmesindeki başarı, Kikwete'nin AfB başkanı olarak diplomatik itibarından da kaynaklanmıştır (Ayangafac, 2008: 8).

Ayrıca krizin çözümüne AfB, Senegal, Fransa, Arap Birliği ve ABD'den temsilciler 2008 yılı Şubat tarihinde Komorlar'a giderek arabuluculuk çabasında bulunmuşlar. Sözkonusu üçüncü taraflar Bakar'a özgür ve adil seçimleri kabul etmediği takdirde sürgün edileceği ile uyarıda bulunsalar da Bakar her iki seçeneği de redd etmiştir (Amir:2008)

KB 1975 yılında Fransa'dan bağımsızlıktan bu yana, yirmi darbeye maruz kalmıştır (Dwyer, 2008). Aynı zamanda 1975 yılında Mayotte adasının Fransa'da kalması 'Komorlar Mayotte Adası sorunu' BM gündeminin bir bütünü olmakla sürdürebilir konuma gelmiştir (Alwahti, 2003). Fransızların Komorlar'a yönelik politikası ve özellikle Mayotte'yi kendi egemen topraklarının bir parçası olarak kabul etme niyeti, KB'nin siyasi, güvenlik ve ekonomik gelişimi üzerinde olumsuz bir etki bırakmaya devam etmiştir. Fransa stratejik öneme sahip olan Mayotte'yi askeri üs kurmak için önemli stratejik nokta olarak kabul etmiştir (Massey ve Baker, 2009: 19-20).

Fransa Komorlar'daki krize doğrudan değil dolaylı yollarla müdahil olmuştur. Eski sömürgelerinde Fransız etkisini koruma amaçlı operasyonlar için Fransa'dan gizli destek alan paralı asker Bob Denard Fransız çıkarları için savaşarak Afrika'da otuz yıldan fazla bir süre neredeyse kıtanın her yerinde darbelere öncülük etmiştir (Canellas, 2007). Örneğin 1975 yılında Komorlar'ın bağımsız olmasından sonraki bir ayda çıkan darbelerin dördü Bob Denard tarafından düzenlenmiştir (Harris, Nguyen ve Gabriel, 2008).

Komorlar'ın başlıca ekonomik ortağı olan Fransa 2006 yılında Fransa, Komor ihracatının yüzde 42'sini ve ithalatının yüzde 39'unu oluşturmuştur. Economist Intelligence Unit'e göre, Fransa ayrıca 2005 yılında Komorlar'a yapılan toplam ikili yardımın yüzde 46'sını veya 16,2 milyon dolarını sağlamıştır (Harris, Nguyen ve Gabriel, 2008). Fakat Fransa'nın Komorlar adalarında çıkarı stratejik önem taşımakta ve KB'nin bir parçası olan Mayotte adasını Fransa'ya birleştirme isteğinden kaynaklanmıştır. 2001 yılında Fransız hükümetinin, Mayotte'de adayı Fransız Cumhuriyeti'ne birleştirmeyi amaçlayan başka bir referandum düzenlemesi Mayotte'deki ulusal/stratejik çıkarlarına hizmet etmiştir (Alwathi, 2003: 8).

Anjouan adasındaki kriz Mayotte'nin Komorlar'a teslim edilmesi yönündeki baskıları azaltmıştır. Anjouan'ın isyancı lideri Mohamed Bakar'ın Fransa tarafından yönetilen Mayotte'ye sığınması daha sonra Fransa'nın yardımı ile Moroni'ye gidişi Fransız karşıtı protestoları daha da tetiklemiştir (Harris, Nguyen ve Gabriel, 2008). Mayotte'deki Fransız askeri üssünden bir Fransız helikopterinin 20 Mart 2008 yılında Anjouan'da sivillere saldırması Bakar ve Fransa iş birliğine dair endişeleri artırmıştır (Yusuf ve Aku, 2016: 234).

Anjouan krizi Mayotte'ye ve Fransa'ya göçü artırmış Fransa'nın Komorlar'a yönelik ikili politika sergilediğini ortaya koymuştur. Örneğin Fransa, 2008 yılında 13.000 yasadışı göçmeni sınır dışı etmiş, Fransa'nın başkentinden ise 29.000 göçmeni çıkarmıştır. Ayrıca Fransa makamları belgesi olmayan Komorlu göçmenin ülkeye girişine de yasaklama getirmiştir (Ayangafac, 2008: 8).

Fransa Mayotte'deki çıkarlarını korumakla KB'nin üç adasını zayıflatmaya çalışmıştır. Özetle Fransa'nın Bob Denard liderliğindeki darbelerle bağlantısının olması, eski sömürge siyasetinden kalan Fransız çıkarlarına bağlılığı ve yürüttüğü bölücü siyaseti sebebiyle Komorlar'daki güvenilirliği sekteye uğramıştır. (Massey ve Baker, 2009: 20-21).

4.1.4. Komorlar'a Müdahalenin Değerlendirilmesi

AfB Kurucu Antlaşması 'Lome Deklarasyonu'nda belirtildiği gibi, bir üye devlette anayasaya aykırı bir hükümet değişikliği gerçekleştirilmesini reddetmekte ve yaptırımlar uygulamayı öngörmektedir. AfB cezai ekonomik önlemler de dahil olmak üzere anayasaya

aykırı hükümet değişikliğinin faillerine yaptırımlar uygulamaya karar verebilir (African Cnmaklaharter, 2007: Article 25). AfB'nin Komorlar krizine müdahalesinde bu ilke esas alı, gayri meşru yolla iktidara gelen Bakar'ın istifa etmesini reddetmesine karşı yanıt olarak kabul edilmektedir (Vunyingah, 2011: 4).

AfB'nin Anjoun adasının başkanı olan Mohamed Bakar'ın 15 ve 29 Haziran 2008 tarihli Anjouan seçimlerine katılmasını engellemeyi başarması, Afrika Demokrasi, Seçimler ve Yönetim Şartı'nın 25 (4) maddesine dayanmıştır (African Charter, 2007: Article 25 (4)). AfB Komorlar dahil olmakla Fildişi Sahili ve Gambiya gibi vakalarda üyeliğin askıya alınması, yaptırımlar uygulamıştır. AfB'nin yaptırım önlemleri geçersiz olduğunda barış ve güvenlik ciddi tehdit altında olduğunda AfB tarafından askeri müdahale uygulana bilmektedir (Wet, 2021: 213).

AfB Kurucu Antlaşması Madde 4(j) 'üye devletlerin barış ve güvenliği sağlamak için Birlik'ten müdahale talep etme hakkını' belirlemektedir (Constitutive Act of the African Union, 2000: Article 4.(j). Ev sahibi devletin talebi üzerine gerçekleştirilen müdahale bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı tehdit olarak algılanmamaktadır. Bu durumda güç kullanılması BM Şartı'nın 2(4) maddesini ihlal etmediğinden AfB'nin BMGK'den Komorlar krizine müdahalede izin istemesine gerek kalmamıştır (Amvane, 2015: 290).

Böylece Komorlar'da 'Demokrasi Operasyonu' olarak bilinen Afrika askeri müdahalesinin konuşlandırılması ile başlayan operasyon Komorlar'a barış ve güvenliği geri getirmede MAES'in amacına ulaşmasını sağlmıştır. AfB Müdahale'si 'Komorlar'da demokrasi operasyonu' olarak adlandırılmıştır ve hedefleri üye devlette barış ve güvenliği yeniden sağlamak, merkezi hükümetin otoritesini yeniden kurmak, Anjouan seçimleri için güvenliği temin etmektir. Aynı zamanda Anjouan silahlı kuvvetlerinin ulusal ordusuna silahsızlanmayı ve yeniden bütünleşmeyi denetlemek ve bir iç güvenlik gücünün kurulmasına yardımcı olmaktır (20.08.2021).

Demokrasi Operasyonu 24 saat içinde adanın kontrolünü ele geçirerek KB'nin otoritesini geri kazanmayı başarmıştır. Anjouan krizi AfB'nin yürüttüğü barış operasyonlarında uygun gücü uyguladığında, (finansal ve askeri) görev süresinin öngördüğü koşulu başarabileceği anlamına gelmektedir (Svensson, 23). AfB BGK'nin çatışma yönetimi başkanı El Ghassim

Wane Anjouan krizinde isyancı lideri devirmek için AfB tarafından gerçekleştirilen askeri operasyonun çatışma çözme sicilini ciddi şekilde güçlendirmeye ihtiyaç olduğuna vurgu yaparak müdahaleyi başarılı operasyon olarak nitelendirmiştir (Massho, 2008).

AfB güçleri arasındaki iyi koordinasyonun, minimum hasarla çok olumlu sonuçlara yol açtığı göz önüne alındığında Komorlar müdahalesi gelecekteki ittifaklar için faydalı bir temel olabileceği yönünde zemin sağlamaktadır (Massho, 2008). AfB'nin Komorlar müdahalesinin ayırt edici özelliği bölgede yeterli askeri donanıma, güçlü ekonomiye sahip olan Güney Afrika, Nijerya ve Kenya gibi bölgesel güçlerin desteği olmadan yürütülmüş olmasıdır. Fakat Afrika'da Somali, Darfur gibi daha karmaşık vakalarda AfB'nin etkili müdahalede bulunması için bölgesel devletlerle iş birliği içinde olması gerekmektedir.

4.2. Afrika Birliği'nin Mali Müdahalesi

4.2.1. Çatışmanın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Mali sorununun tarihsel boyutu 1963 yılında Mali'den ayrı bir devlet kurmak isteyen Kel Tamasheq'lere kadar uzun bir dönemi kapsamaktadır. Kel Tamasheq'ler Mali devletinde alt tabakalar olarak kabul edildiklerini ve devletin yüksek sınıflarının yöneticileri ile eşit olarak görülmediklerini gerekçe getirerek hükumet karşıtı ayaklanmalara başlamışlar (Lecocq, 2010: 152- 158). 1990'ların sonlarından devam eden yıkıcı iç savaş, ülkede yaygın demokrasi eksikliği, halkın egemenliğinin tamamen göz ardı edilmesi, insan haklarının görmezden gelinmesi, hesap verebilirlik eksikliği, kötü yönetişim bölgeyi önemli ölçüde istikrarsızlşatırmıştır (Lindell ve Mattsson, 2014: 15- 16).

Kuzey Mali'nin yerel topluluğu olan Tuareg arasında uzun süredir devam eden özyönetim arzusu, sömürge sonrası Mali hükumetine karşı duyulan memnuniyetsizlik ayrılıkçı gruplar arasındaki bağımsızlık arzusunu artırmıştır. Ayrıca Tuareg'ler bağımsızlıklarından bu yana Mali devleti içinde derin bir siyasi dışlamaya maruz kaldıklarını, marjinalleştirildiklerini iddia etmişler (Lindell ve Mattsson, 2014: 15- 16).

Tuareg'lerin yaşadığı bölgelerde fonların büyük ölçüde kötü yönetişimi, zayıf hesap verebilirlik, yolsuzluk sorunu Mali devletinin kuzeyin yönetiminde yeterli olmadığını göstermiştir (Boukhars, 2013: Thurston ve Lebovich, 2013: 3). Mali 1960 yılından dörd

darbeye tanıklık etmiştir. 2012 yılında ortaya çıkan çatışmayı diğerlerinden ayıran unsur sorunun ulusötesi boyut kazanması ve uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturması ile ilgili olmuştur (Buyoya, 2012: 69). Kuzey Mali sorunu sadece yerel olmayan suç şebekeleri aracılığıyla uluslararası suç konumuna gelmiştir (Boas ve Torhem, 2013: 1279).

Kuzey Mali çatışması Libya'da Gaddafi rejiminin sona ermesinden sonra hızlı ivme kazanmıştır. Libya'da savaşan yaklaşık 400 savaşçı Libya'daki savaştan kalan askeri mühimmatları ele geçirerek Mali'nin kuzeyine yerleşmişlerdir (Boas ve Torheim, 2013: 419). Mart 2012 yılının sonunda Mali, iki kritik siyasi ve güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Bir yandan, bölgenin yarısı, farklı kurallar ve yasalarla yönetilen ve Bamako'nun anayasal otoritesini tanımayan İslamcı grupların kontrolü altında olmuştur (Chauzal ve Damn, 2015: 12).

Diğer taraftan ise bir askeri cunta güneyde iktidarı ele geçirmiş, meşru yetkililerin çoğunu hapse atmış ve kuzeyde isyanın ayaklanmasını tetiklemiştir. Uluslararası diplomatik baskılar, 2012 yılı 6 Nisan tarihinde da görünürdeki siyasi düzenin yeniden kurulması için çaba sarfetmelerine rağmen aynı gün MNLA tek taraflı olarak Azawad bölgesinin bağımsızlığını ilan etmiştir (Chauzal ve Damn, 2015: 12).

Azawad Ulusal Kurtuluş Hareketi (MNLA), Ensar Dine, İslami Mağrip El Kaidesi (AQIM), Batı Afrika'da Birlik ve Cihad hareketi (MUJAO) olarak bilinen dört gruptan oluşmaktadırlar (Buyoya, 2012: 64). ECOWAS, MNLA'nın bağımsızlığını kurulduğu gün reddetmiş daha sonra askeri cunta ile Mali'ye anayasal düzenin geri getirilmesi amacı ile bir anlaşma yapmıştır. Ulusal Meclis Başkanı Dioncouda Traore, Mali'nin geçici cumhurbaşkanı olarak atanmıştır (Chauzal ve Damn, 2015: 12).

Libya ordusunun albayı Mohamed Ag Najim tarafından yönetilen MNLA grupları Mali hükumetine karşı yeniden silahlı isyana başlamışlar (Chena ve Tisseron, 2013: 73). İsyancılar 2012 yılının ocak ayında Kuzeyde Gao, Timbuktu ve Kidal bölgelerini ele geçirmişler. Aynı yılın mart tarihinde Bamako'da Amadou Toumani Toure rejimine karşı askeri darbe Kuzey Mali'deki İslamcı grupların işgallerini genişletmelerine fırsat sunmuştur (Buyoya, 2012: 64).

Terörist ve suç örgütleri dahil olmak üzere ulus ötesi örgütlü suç gruplarının karışımının faaliyetleriyle karakterize edilen isyan suç boyutları açısından küresel sonuçlara sebep olmuştur (Chauzal ve Damn, 2015: 12). Kuzey Mali sorununun şiddetli çatışmaya dönüşmesi sonycynda yılında yoğunlaşan çatışmalar sonucunda 2012-2014 yılı arasında 3.713 kişi ölmüş, Tuareg isyancıları ile güvenlik güçleri arasında çıkan çatışmalarda MNLA tarafından yaklaşık 100 asker idam edilmiştir. BM Mülteci Ajansı'nın 2014 yılı verilerine göre, 147.685 Malili mülteci, 10.919 sığınmacı ve 128.866 ülke içinde yerinden edilmiştir (28. 09. 2021).

Çatışmada hayatını kaybeden ve yerlerinden edilmiş kişilerin sayısı, işlevsiz olan demokratik kurumların, zayıf yönetimin yeniden meşrulaştırılmasına ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Özellikle Amadou Toumani Toure'nin yönetimi altında, ulusal yaşamın tüm yönlerine, sivil yönetim alanına, seçim ve askeri sektörlere kadar artan yolsuzluk mevcut olmuştur (Bamidele, 2017: 120). Aynı zamanda Mali sorunu Toure'nin işsizlik, yoksulluk, sistemik eşitsizlikler, coğrafi izolasyon ve siyasi irade eksikliği gibi sorunlarla başa çıkmadaki başarısızlıklarını ortaya koymuştur (Chauzal ve Damm, 2015: 13).

Mali'de güçlü bir merkezi devletin yokluğu sonucunda isyancılar kuzey Mali'de özgür kararlar vermiş egemen bir örgüt olarak varlıklarını sürdürmeye çalışmışlar. Mali devletinin çatışmaya müdahale yetersizliği Kuzey Mali'nin güvenliğinin bozulmasını belirginleştirmiş, isyancılara güneye doğru yayılma fırsatı vermiştir (Chauzal ve Damme, 2015: 34).

Diğer yandan Mali'nin büyük bölümünün çölden oluşması, Timbuktu, Kidal bölgelerinde, Cezayir'in güney kesimlerinde ve Nijer'in kuzey bölgelerinde nüfusun seyrek yaşaması, hükumet bölgeye yeterli dikkat ayırmamıştır. Mali'nin mali ve lojistik kaynaklarının yetersizliği çatışmayla başa çıkmayı olumsuz etkilemiştir (Buyoya, 2012: 69). Aynı zamanda İsyancıların kolaylıkla zafer kazanmasına sebep olan ülkede hüküm süren kurumsal kriz MNLA'nın daha da ilerlemesine yeni topraklar işgal etmesine yol açmıştır (IISS Strategic Comments, 2013).

Mali hükümet yetkilileri arasında var olan siyasi yozlaşma, devletin yeterli istikrarlı bir merkezi otoritesinin yokluğu hem kuzey hem de güney bölgelerinde meydana gelen ayaklanmalara karşı mücadelede çatışmanın çözümünü zorlaştıran faktörler olmuştur. Bu

yetersizlik kötüleşmiş siyasi, ekonomik ve güvenlik sorunlarını kalıcı hale getirmiştir (Davis, 2018).

4.2.2. Batı Afrika Ekonomik Topluluğu Müdahalesi

Kuzey Mali sorununa ilişkin ilk tepki ECOWAS tarafından gösterilmiştir. ECOWAS tarafından dile getirilen tepki Mali'de çok boyutlu ECOWAS ECOWAS Bekleme Gücü Misyonu (MICEMA) konuşlandırılması kararı olmuştur. ECOWAS krize müdahil olmak isteyen ilk alt bölgesel tepki olmuştur (Benoni, 2013). Hem askeri darbeyi hem de kuzeyin işgalini kınamada hızlı bir şekilde yanıt veren ve askeri cuntayı uzaklaştırma amacı taşıyan ECOWAS'ın siyasi müzakereleri sonucunda Burkina Faso Devlet Başkanı Blaise Compaoré baş müzakereci olarak atanmıştır (Haysom, 2014: 6).

Nisan 2012 yılının başında askeri cuntaya karşı seyahat ve ekonomik yaptırımlar uygulayan ECOWAS, karayla çevrili bir ülke olan Mali'nin sınır kapılarını tüm ticarete kapatmış ve ülkenin banka hesaplarına erişimini dondurmuştur. Bu hamleye yanıt olarak askeri cunta 'krize çözüm bulmak için arabuluculuğa' açık olduğunu belirtmiş fakat önceliğinin 'kuzeydeki krizle karşı karşıya kalan ülkenin toprak bütünlüğünü tesis etmek' olduğunu bildirmiştir. ECOWAS ise tüm diplomatik, ekonomik, mali önlemlerin anayasal düzen yeniden tesis edilene kadar kaldırılmayacağını açıklamıştır (BBC: 2012).

İsyancı liderleri ve cunta üyeleri uygulanmış yaptırımların kaldırılması karşılığında 6 Nisan'da, ECOWAS'ın arabuluculuğuyla anayasal düzenin restorasyonu içinanlaşma imzalamaya ikna olmuşlar. ECOWAS yaptığı açıklamada, askeri rejimin anayasal düzeni yeniden tesis etme ve seçimler için bir zaman çizelgesi belirleme kararının ardından Mali ile sınırlarını yeniden açtığını ve bölgesel limanlara erişim sağladığını söylemiştir (France 24, 2012).

Bu anlaşma sayesinde askeri cunta lideri Amadou Haya Sanogo Ulusal Meclis başkanı Diocounda Traore'ye devlet başkanlığını devr etmek zorunda kalmıştır (Desk, 2012). Böylece geçici bir cumhurbaşkanı olan meclis başkanı Dioncounda Traore yönetiminde sivil hükümete geçişin ana hatlarını belirleyen anlaşma başarıyla sonlandırılmıştır. ECOWAS ve AfB'nin Mart 2012 darbesinin ardından anayasal düzenin yeniden sağlanması için ortak hareket etmeleri askeri cuntayı anlaşmaya uymaya mecbur bırakmıştır (AU/09.06. 2012).

Güneyde ortaya çıkan bu kurumsal kriz Kuzey Mali isyancılarına Timbuktu, Gao ve Kidal gibi kilit kentleri ele geçirme fırsatı vermiştir. Böylece isyancılar Bamako'da meydana gelen kurumsal krizden faydalanmaya çalışmışlar (France 24: 2012). AfB Tuarag isyancı gruplarının kuzeydeki son saldırılarını kınamanın yanı sıra ECOWAS'ın Bamoka krizine ilişkin uyguladığı yaptırımları desteklediğini bildirmiştir. Askeri cunta liderlerine ve Mali'nin istikrarsızlaştırılmasında rolü olan kesimlerin malvarlıklarını dondurmaları ve seyahat yasakları getirilme kararı vermiştir (CNN, 2012).

ECOWAS ve AfB diplomatik olanı desteklemek için askeri cuntayı etkisiz hale getirmek için Ağustos 2012 yılında Ulusal Birlik hükümetini kurmuşlar (AU/28.06. 2012). Fakat ECOWAS Kuzey Mali sorununun çözümü başarılı olamamıştır. Örneğin ECOWAS'ın Kuzey Mali'de ilişkin ECOWAS Misyonu MICEMA'yı konuşlandırma önerisi çeşitli engellerle karşılaşdığından dolayı planlama aşamasının ötesine geçememiştir (Benonoi:2013).

ECOWAS misyonunun Mali'de konuşlandıırlmasına dair ilk zorluk ECOWAS'In Mali çatışmasına müdahaleyi koordine etmek için uygun aktör olmadığı gerekçesi olmuştur (Lacher: 2012). Cezayir ve Moritanya'nın muhalefeti gibi zorluklarla karşılaşmıştır (Caprini, 2015: 7). İlk zorluk ECOWAS'ın kuzey Mali'deki çatışmaya müdahaleyi koordine etmek için doğru bölgesel çerçeve olmadığı ile ilişkili olmaktadır (Lacher, 2012).

En etkili bölgesel aktörler olan Cezayir ve Moritanya (ECOWAS üyesi değiller) ECOWAS askeri müdahalesinin çatışma yanlılarını kışkırtacağınbı ve bölgede istikrarsızlığı daha da artıracağını iddia ederek MICEMA'nın Mali'de konuşlandırılmasına karşı çıkmışlardır (Lacher, 2013: 3). Ayrıca askeri cunta da Mali'de anayasal düzene dönüşü öngören silahlı bir misyonun varlığını düşmanlıklla karşılamıştır. Aynı zaamnda lojistik ve mali kısıtlamalardan dolayı uluslararası desteğin olmadığı dönemde ECOWAS misyonunun konuşlanması imkansız olmuştur (Benoni:2013).

Cezayir bölgede sadece ağır askeri nüfuz değil, aynı zamanda kuzey Mali'de doğrudan etkiye sahip olan bölgesel aktör olmuştur. 1990'lardan beri kuzey Mali'deki çatışmalarda arabuluculuk yapmış Kuzey Mali için gıda ve petrol tedariki işlevi görmüştür. Ayrıca

Cezayir'in bölgede geniş bir istihbarat varlığına sahip olduğuna inalımaktadır. 2012 yılı boyunca, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) Fransa tarafından destek görmüştür. Fakat Cezayir, Mali'yi Fransa'nın stratejik arka bahçesi olarak kabul ettiği düşüncesinden endişe duymuştur. Bu nedenle hem Cezayir hem de Moritanya Mali'de bir Fransız askeri varlığına ve Fransa destekli ECOWAS müdahalesine açık itirazlarını belirtmişlerdir (Lacher, 2013: 3).

Sonuç olarak bölgesel güvenlik çerçevesi olarak ECOWAS'ı desteklemek, ECOWAS üyeleri ile kuzey ve batı komşuları, yani Moritanya, Libya ve Cezayir arasındaki çatlağı derinleştirme ihtimallaerini artırmıştır. ECOWAS'ın bölgede güvenilir aktör olarak kabul edilmediği gerçeği Sahel Sahra bölgesinde etkili bölgesel iş birliğinin etkili olmasını da olumsuz etkilemektedir. Kuzey Mali'deki çatışmaya müdahaleyi koordine etmek için ECOWAS'ın uygun bölgesel çerçeve olarak kabul edilmemesi MICEMA'yı planlama aşamasının ötesine geçmeyi engellemiş ve yerini daha geniş bir kıtasal örgüt olan AfB müdahalesine bırakmıştır (Lacher, 2013:4).

4.2.3. Mali'ye Kolektif Müdahale ve Afrika Birliği

20 Aralık 2012 tarihinde uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olan Kuzey Mali çatışmasına müdahalede bulunmak için BMGK Afrika liderliğindeki Mali Uluslararası Destek Misyonuna (AFISMA), başlangıç olarak bir yıllık konuşlandırılma yetkisi vermiştir (Albrecht, Marie, Ravnkilde ve Haugegaard, 2017: 20).

AFISMA'nın bölgede barış ve istikrarı sağlamadaki temel görevleri şunları içermiştir (RES/2085 (2012)

1. Avrupa Birliği ve diğer üye devletler de dahil olmak üzere bu sürece dahil olan diğer uluslararası ortaklarla yakın koordinasyon içinde Mali Savunma ve Güvenlik Güçlerinin kapasitesinin yeniden inşasına katkıda bulunmak:
2.Ülkenin toprak bütünlüğünün, güvenliğinin sağlanması ve silahlı grupların sivil halkın üzerine askeri hareketlerin etkilerini azaltmak için uygun önlemler alınarak terör örgütleri ve ilgili aşırılık yanlısı grupların oluşturduğu tehdidi azaltmak ve kurtarılmış topraklarının kuzeyindeki alanlarda konsolide Malili yetkililere destekte bulunmak:

3.Malili makamları güvenliğin korunmasında desteklemek ve devlet otoritesini uygun kapasitelerle pekiştirmek için istikrar faaliyetlerine geçiş:
4.Mali makamlarını, halkı koruma konusundaki birincil sorumluluklarında desteklemek.
5.Malili yetkililere, insani yardımların sivil liderliğindeki teslimi ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin ve mültecilerin gönüllü olarak geri dönüşleri için kendi imkanları dahilinde ve insani aktörlerle yakın koordinasyon içinde güvenli bir ortam oluşturmaları konusunda destek sunmak:
6.Personelini, tesislerini, ekipmanlarını misyonunu korumak ve personelinin güvenliğini sağlamak (RES/2085 (2012).

AFISMA, Ocak 2013 ortasından itibaren konuşlandırılmıştır ve 25 Nisan 2013 tarihli BMGK Kararı 2100 (2013) ile 1 Temmuz 2013'te Mali'deki Birleşmiş Milletler Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu'na (MINUSMA) dönüştürülene kadar hizmet vermeye devam etmiştir. Bu karar 7 Mart 2013 tarihinde ECOWAS ve AfB tarafından onaylanmıştır (PSC/PR/COMM(CCCLVIII), 2013).

Konuşlandırılmasının zirvesinde AFISMA, AfB ve ECOWAS komisyonlarından görevlendirilen 53 sivil memurdan, bir düzine olarak işe alınan yerel personelden, 367 bireysel ve oluşturulmuş polis personelinden ve 6438 askeri personelinden oluşmuştur. Bunların arasında bazı askeri personel ülkelerine iade edilse de 35'i Çadlı olmak üzere 42 kişinin öldüğü kaydedilmiştir. 11 Mayıs 2013 tarihinde AFISMA Kuvvet Komutan Yardımcısının ölümü ile MINUSMA'nın AFISMA'yı devralması ivme kazanmıştır. 30 Haziran 2013 yılı tarihinde bayrağı BM'ye devrettiğinde AFISMA'nın askeri gücü 6 079 personel olmuştur. MINUSMA, oluşturulmuş birimler de dahil olmak üzere 11.200 askeri ve 1.440 polis personelinden oluşan yetkili bir birlik tavanıyla konuşlandırılmıştır (UNSC Resolution 2100, 2013).

BM misyona yeni askeri güçleri dahil etmeden önce AFISMA'nın askeri ve polis personelini özümsemiştir. Dolayısıyla BM 'in bu kararı bir misyonun görev süresinin bir başkasına devredilerek yeniden görevlendirilmesini içeren bir süreç olmuştur. BMGK 25 Haziran 2014 tarihli 2164 (2014) sayılı kararı ile 11.200 askeri ve 1.440 polis personelinden oluşan Mali'deki Birleşmiş Milletler Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonunun (MINUSMA) görev süresini 30 Haziran 2015'e kadar uzatmıştır (S/RES/2164 (2014)).

4.2.4. Mali'ye Müdahalenin Değerlendirilmesi

Mali sorunun çözümüne yönelik AfB, ECOWAS, BM ve Fransa en ilgili devlet ve devlet dışı aktörler olmuşlardır. Fakat her aktör bir birinden farklı çıkarlara hizmet etmiştir (Soumahoro, 2019: 8). Diplomasi ve arabuluculuk açısından önemli bir rol oynayan AfB ve ECOWAS'ın 2012 yılı darbesi sırasında ortak müdahaleleri, ordu içindeki gerilimleri yatıştırmaya ve anayasal düzeni geri getirmeye yardımcı olmuştur (Caparini, 2015: 7).

Mali sorununda barış ve istikrarı sağlamak için çatışma çözümünün AfB'ye devredilmesi ile kıtasal çerçeveye oturtulması kıtanın barış operasyonlarında AfB'nin Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) gibi alt bölge örgütü ile iş birliği yapabileceğini ve göstermiştir (Caparini, 2015: 7- 8). AfB başlangıçta çatışmanın çözümüne yönelik çabalarını ECOWAS'ı Mali misyonunu desteklemekle sınırlandırmıştır. Ancak AfB ECOWAS misyonunun sorunu çözmede yeterli kapasiteye sahip olmadığından dolayı 2012 yılının Haziran tarihinden başlayarak çatışmaya müdahil olmada daha aktif rol oynamaya başlamıştır. Çatışmanın çözümüne yönelik öngörülen askeri operasyon için tutarlı barış operasyonunu geliştirmeye çalışmıştır (Benoni, 2013).

AfB çatışmanın çözümüne ilişkin ECOWAS, üyesi ülkeler BM, AB uzmanlarının katılımıyla 15-21 Şubat 2013 tarihleri arasında Bamako'da düzenlenen zirveye aracılık etmeyi başarmıştır (PSC/PR/COMM(CCCLVIII), 2013). Aynı zamanda zirveye BK, Fransa ve Mali Tuareg güçlerine karşı hava ve deniz saldırıları düzenleyen Fransız liderliğindeki koalisyonun parçası olan diğer Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere çok çeşitli ilgili taraflar katılmıştır. AfB'nin çatışmanın çözümüne yönelik bir diğer kaydadeğer çabası Afrikalı liderlerin Maliye gönderilerek arabuluculuk çabalarını üstlenmesinde görülmüştür (Bamidele, 2017: 122).

Fakat AfB'nin bu girişimleri isyancı grubun liderleri tarafından reddedilerek görmezden gelinmiştir. Diğer önemli sorun Batılı güçlerin Fransız öncülüğündeki askeri harekata destek vermesine ilişkin olmuştur. Örneğin Afrikalı liderler arasında Mali'nin Timbuktu bölgesinin Fransa tarafından işgalinin BM yetkisi dışında olduğunu iddia ederek karşı çıksalar da bu tutum Batılı güçler tarafından görmezden gelinmiştir. Dolayısıyla Batı'nın Fransa'nın Mali'deki eylemine körü körüne verdiği destek AfB' nin konumunu olumsuz etkilemiştir (Bamidele, 2017: 122).

AfB başlangıçta çabalarını ECOWAS'ı desteklemekle sınırlasa da Haziran 2012 tarihinden beri daha aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Mali ordusuna öngörülen askeri operasyonda başrolü veren uyumlu bir operasyon konseptinin geliştirilmesine izin vermiş ve Malili aktörlerle olan farklılıkların üstesinden gelmiştir. AfB, MICEMA'yı Afrika liderliğindeki Mali'de Uluslararası Destek Misyonu'na (AFISMA) dönüştürerek onu kıtasal bir girişim haline getirmiştir. Böylece AfB Cezayir'in isteksizliğinin üstesinden gelmeye çalışmıştır. Daha sonra BM'den destek sağlanmasını kolaylaştırmak için AfB, Mali hükümeti, ECOWAS ve diğer uluslararası aktörlerle iş birliği içinde, askeri harekatı daha küresel bir perspektifte çerçeveleyen stratejik bir kavram geliştirmiştir. Fakat bu tepki, kuzeyin kontrolünü yeniden tesis etme mücadelesine öncülük etmesi beklenen Mali ordusunun yetersiz kapasitesi ile karşılaşmıştır (Benoni, 2013).

10 Ocak 2013 yılında BMGK'nin AFISMA'nın konuşlandırılmasına izin veren kararı kabul etmesinden yirmi gün sonra, silahlı gruplar Kona'ya yönelik saldırılara başlamışlar. Bu durum AB tarafından yeniden yapılanması ve oluşumu henüz başlamamış olan Mali ordusunun acil eylem çağrısında bulunmasına yol açmıştır. AFISMA, o zamanlar hala planlama aşamasında olduğundan müdahalede bulunamamıştır. Mali devletinin talebi üzerine Fransa, uluslararası müdahalenin üçüncü aşaması olan Serval Operasyonunu başlatmıştır (Benoni, 2013).

Mali krizi, Afrika'da sömürge tarihi olan Fransa'nın ekonomik, stratejik çıkarları dahil batılı güçlerin ve BM'nin çatışma çözümünde isteksiz davranışını ve ikili çıkarlarını da ortaya koymuş olmuştur. Benzer şekilde, BM de AFISMA için lojistik desteği ECOWAS ve AfB'nin destek paketi talep etmeleriden sonra sağlamıştır. Bu tür kısıtlılıklardan dolayı AFISMA ekipman, askeri kapasite sorunu yaşamış ve 2013 yılının Ocağı'nda Kuzey Mali'de yeniden başkaldıran ayaklanmaya müdahale edememiştir (PSC/PR/COMM (CCCLVIII), 2013).

Fakat Aralık 2012 yılının sonlarında, BM Güvenlik Konseyi, BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca Mali'ye Afrika liderliğindeki Uluslararası Destek Misyonu'nun (AFISMA) konuşlandırılmasına izin veren kararı onaylasa da AFISMA'ya gönüllü ve BM tarafından finanse edilen bir lojistik destek paketi sağlamayı kabul etmeyi 30 gün ertelemiştir (S/RES/2085(2012)). Daha sonra AMISOM ile aynı türden BM destekli lojistik ve finansal

paketini reddetmesi, Afrika'nın Asker Katkıda Bulunan Ulkeleri (TCC) ile AfB ve BM arasında ihtilafa sebep olmuştur. Toplam birlik sayısı 8000 olması gereken AFISMA için acil finansman 959 milyon ABD doları hacminde bir bütçeyi gerektimiştir (Maru, 2013: 2).

Bu amaçla BM, AFISMA'nın güven fonu için Ocak 2013 yılında yaklaşık 455 milyon dolarlık vaatler veren bir bağış konferansı düzenlese de güven fonuna yalnızca 44 milyon ABD doları bağış yapılmıştır (Coleman ve Williams, 2017: 20). BM Genel sekreteri lojistik destek paketini sağlamakta tereddüt ederken, AFISMA BM desteğini talep etmiştir, çünkü küresel boyutta cereyan eden çatışmaya finansal yardımda bulunmak sadece Batı Arikalıların değil, Fransa ve ABD gibi güçlü Batılı devletler de dahil olmakla tüm uluslararası toplum için faydalı olabilirdi (UNSC, 2013: 4).

BM ise AFISMA'ya lojistik ve finansman sağlamak yerine, insan haklarına uyma konusuyla daha fazla ilgilenmiştir. 2013 yılının Martın'da BM tarafından AFISMA misyonuna fon sağlama amaçlı 368 milyon dolarlık bir bütçe ayrılmıştır. Fakat AFISMA belirlenmiş finansal yardımın yüzde 20'ni bile kapsamayan 73,3 milyon dolar almıştır (UNSC, 2013: 5). Afrika ülkeleri ise toplam tutarın sadece yüzde 23'üne katkı sağlayabilmiştir. Güney Afrika 10 milyon ABD doları, Etiyopya 5 milyon ABD doları, Nijerya 5 milyon, Gana 3 milyon ABD doları teşkil etmekle AFISMA fonuna katkıda bulunan ülkeler olmuştur (Maru, 2013: 2).

Kuzey Mali sorunu Fransa'nın halen kıtada etkili bir aktör olduğunu ortaya koymuştur. Afrika, Fransa'nın dünyanın başka hiçbir yerinde sunulmayan bir ölçüde küresel otoriteye ve nüfuza sahip olmasını da sağlamaktadır (Melly ve Darraq, 2013). Fransa'nın Mali'ye müdahalesinin tarihi uzun olsa da İslamcı dini grupların Bamako'nun yakınına geldikten sonra Mali'nin geçici Cumhurbaşkanı Dioncounda Traore'nin isyancıların ilerleyişini durdurmak için Batı Afrika'daki eski sömürge gücü Fransa'dan yardım istemesi, Afrika'nın egemenliğini korumaya hesaplanmış olsa da eski sömürgenin yeniden kıtada görünmesi güvenliğe tehdit oluşturmuştur (Aljazeera, 2013: 11).

Ayrıca Serval Operasyonu'nun başlangıçta BMGK yetkisi olmamasına rağmen, Çin, Hindistan, Rusya, Güney Afrika ve ABD gibi ülkeler Fransa'nın Serval Operasyonu'nun yasallığını sorgulamak yerine liderliğini överek lojistik destek vermeye çalışmışlar (Avezov ve Smit, 2014: 2- 3). İnsancıl amaçlı müdahale adı altında asıl amacını kapatmaya çalışan

Fransa, tarihsel olarak hem Mali hem de Nijerya'nın uranyum sektörlerinde ekonomik çıkarlara sahip olmuştur (Francis, 2013: 5).

Örneğin 2012 yılının başlangıcında Mali'nin kuzey bölgesinde geniş alanları kontrol eden militanların güneye doğru ilerlemelerinden endişe ederek müdahale etmeye karar vermesi bu çıkarlarını sağlama almak istemesinden kaynaklanmıştır. Dolayısıyla Paris tarafından bu müdahalenin amacı Fransa ve Batı için ciddi güvenlik tehditleri oluşturacak bir terör devletinin ortaya çıkmasını engellemek olduğu şeklinde gerekçelendirilmiştir (Francis, 2013: 5).

Ayrılıkçı isyancıları ve İslamcı aşırılık yanlılarını hızla geri çekilmeye zorlayan 4.000 askerden oluşan iyi donanımlı bir kara kuvveti ve hava gücü de dahil olmak üzere Mali'de güçlü bir askeri güç konuşlandırılması sonucunda Fransız liderliğindeki güçler kuzey Mali'deki Timbuktu ve Gao'yu savaşmadan geri almıştır (BBC:2013). Fakat isyancılar yeniden bir araya gelerek ve Burkina Faso ve Nijer'e kadar erişimlerini genişletmişler (Reuters:2021).

Fransa'nın kıtada eski sömürge tarihi Ruanda faciası gibi başarısız müdahalesi göz önünde bulundurulduğunda Paris Mali sorununda uzun vadeli bir siyasi çözüm arabulucusu olarak büyük risk olarak kalmaktadır (Aljazeera, 2013: 27). Kuzey Mali sınır ötesi haydutluk, fidye kaçırma, insan kaçakçılığı ve kara para aklamanın yer aldığı 'vahşi batı' haline getirilmiştir. Paris, kuzey Mali'deki şehir ve kasabaları ele geçiren El Kaide bağlantılı militanları geri itmek için 2013 yılında Serval Operasyonu'nu gerçekleştirdiği dönemde yaklaşık 55 Fransız askeri hayatını kaybetmiştir (Reuters, 2021).

İslamcı isyancıların güneye doğru ilerlemesini durdurmak için 'Serval' Operasyonunu başlatan Fransa kısa vadeli bir başarıya ulaşsa da stratejik olarak misyon çatışmanın altında yatan nedenleri ele alamamıştır. Dolayısıyla Serval'in uzun vadeli etkisi, katkılarından çok oluşturduğu engellerle hafızalarda kalmıştır (Boeke ve Schuurman, 2015). Uzun vadede barış ve istikrarı garanti etmeyen, hızlı çözüm ve çıkar stratejisi odaklı Fransız askeri müdahalesi (Francis, 2013: 14) sonucunda isyancıların Kidal, Gao, Nijer Nehri ve Ougadou Ormanı boyunca varlıklarını sürdürmeleri, komşu ülkelere doğru çekilmeleri isyanın yakın gelecekte yeniden meydana geleceğinin sinyalini vermiştir (Aljazeera, 2013: 27).

Dolayısıyla kırılgan bölge olan Mali'de önceki 10 yıl boyunca devam eden çatışmalarda bu tür strateji odaklı, geçici müdahalelerin krizleri çözmediği aksine çatışmayı derinleştirdiği, otoriter rejimleri güçlendireceği ve müdahale eden devletlerdeki toplum ilişkilerini de bozacağı, yeni çatışmalar oluşturacağı endişelerini artırmaktadır (Milne, 2013: 27). Gelecekte kıtada çıkabilecek müdahaleleri üstlenmek amacı ile en az dört askeri üs bulundurmayı hedefleyen Fransa Afrika'daki ulusal güvenlik ve stratejik çıkarlarını korumaktan ötürü 'terörle mücadele', 'insani temelde' müdahalede bulunmaya çalışmıştır (Francis, 2013: 6).

Örneğin François Hollande döneminde Mali'de Fransa'nın nükleer santralleri için Fransız uranyum madenlerinin önemli tesisatlarının olması sebebiyle Fransızların Mali'ye müdahalesi sırasında nükleer santrallerin çevresinde güvenlik önlemleri alınmıştır. Operasyonda Fransız özel kuvvetlerinin konuşlandırılması, Frankafon güvenlik çıkarlarının ön planda tutulduğunu göstermiştir. F. Hollande Mali'de 1000 askerlik kalıcı bir destek gücü bulunduracağını açıklamış ve teröristlerin eylemleri devam ettiği sürece Mali'de Fransız operasyonlarının devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durum Paris'in sorunun tekrarlanması halinde Fransız çıkarlarını üst düzeyde korunacağına hesaplanmıştır (Aljazeera, 2013: 27).

Mali ve Nijer'de yaklaşık 1,2 milyon Tuareg'in yaşadığı göz önüne alındığında Fransa için asıl hedef çatışmanın insan gvenliğini sağlaaycak şekilde sona erdirilmesi değil sorunun komşu Nijer'e kadar tırmanmasının karşısını almak olmuştur. Fransa'nın bu stratejik hamlesi Mali'nin yanı sıra Nijer'deki ekonomik çıkarlarını koruma altına alması ile açıklanabilmektedir (Elischer, 2013).

Fransa'nın Kuzey Mali sorununa hızlı askeri müdahalesi Fransız çıkarlarına kontrol altına almaya yönelik amaç taşımış Batı Afrika'daki sömürge geçmişinden gelen hegemonik tutumunu korumaktan kaynaklanmıştır. Bu nedenle Fransa özel bir etki merkezi olarak gördüğü Mali'de kontrolü ele geçirmeye ve hegemonik çıkarlarını sağlamlaştırmayı hedeflemiştir (Onuoha ve Thurston, 2013: 6).

Mali çatışmasının çözümüne ilişkin hem devlet hem devlet dışı aktörlerin müdahale politikaları Afrika'daki barış operasyonlarının arkasındaki siyaseti ortaya çıkarmıştır. Fransa; Ruanda, CAR, Fildişi Sahili, Çad ve Mali'deki (sonradan) BM destekli misyonlarını

gerçekte BM bayrağı altında Afrika'daki dar görüşlü çıkarlarını genişletmek için gerçekleştirmiştir. Bu nedenle AFISMA, BM ve Fransa'nın ortak çıkarlarına hizmet etmek için düşünülmüş 'ölü doğan' ve MINUSMA olarak yeniden restore edilmesi gereken hayalet güç olarak kabul edilmiştir.

Uluslararası toplumun 'ölüm aristokrasis'nde, Afrikalı barış gücü askerlerinin yaşamlarının Batılı barış güçlerinin yaşamları için hala daha az önemli olduğu görülmüştür. Ayrıca BM'nin, önerilen Afrika kuvvetinin dört katı büyüklüğünde bir kuvvete izin vermeden önce 2013 yılında Fransız askeri müdahalesine kadar beklemesi muamma doğurmuştur (Oluwadare, 2014: 18). Bu Batı egemenliğindeki BMGK'nin ikili siyaset yürüttüğünü göstermiştir. BM AFISMA'nın lojistik ve finansman destekten yoksun olduğunu bildiği halde Afrika birliklerini kurbanlık koçlar olarak görmüştür (Oluwadare, 2014: 18).

AFISMA'nın askeri gücü 3 300 iken Fransız müdahalesi meydana gelir gelmez üç katına çıkarak 9 500'e yükselmiş ve BM'in AFISMA için daha önce redd ettiği destek aniden ortaya çıkmıştır (Oluwadare, 2014: 18). Paris Serval Operasyonu'nu devreye sokmakla hem 'Frankofon' çıkarlarını kontrol altına almaya hem de AFISMA'nın yetersiz olduğuna dair algı oluşturmakla BM destekli bir misyonun mevzilenmesi fikrine ışık tutmuştur (Oluwadare, 2014: 18).

Fransız müdahalesi gerçekleşir gerçekleşmez başlangıçtaki 3 300 gücü 9 500'e üçe katlanmış ve daha önce reddedilen destek aniden ortaya çıkmıştır. Afrika liderliğindeki Liberya, Sierra Leone, Burundi ve Darfur'daki önceki misyonlarda olduğu gibi, Afrikalılar BM'nin, AfB'nin bölgesel barış ve barışı koruma çalışmalarında elde edeceği başarılarını çaldığını düşünmüşlerdir (Oluwadare, 2014: 18).

Diğer yandan Afrika'nın bir Afrika sorununa hızlı bir Afrika çözümü sağlamayı hedef edinen ASF'nin Mali vakasında konuşlanmaması hızlı konuşlandırma yeteneğinden (RDC) yoksun olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak 10 yıl sonra ASF, en çok ihtiyaç duyulduğu anda gerekli eylemi gerçekleştiremiştir (Roux, 2013). Bu zorluğun arkasındaki sebep ASF'nin faaliyete geçmesi için kuzey ve orta bölgelerin yedek kuvvetler kurmadaki gecikmesi ile ilişkili olmuştur (Roux, 2013).

Bu Afrikalı liderlerin zayıf siyasi iradesi ve AfB meselelerine derin ilgi eksikliğinden kaynaklanmakta ve 'Afrikalı sorunlara Afrika çözümleri' sloganını yetersiz kılmıştır. AfB'nin bölgesel iş birliğinden kaynaklanan bu eksiklikler kıtanın mevcut ve gelecek akıbetini daha iyi kaynaklı uluslararası aktörler olan BM, AB, ABD ve Fransa gibi dış aktörlere bırakmaktadır. Örneğin BM Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilen Afrika liderliğindeki Uluslararası Destek Misyonu'nun konuşlandırılması, isyancıların kuzey Mali'yi ele geçirmesinden 10 ay sonra vuku bulmuştur. (Roux, 2013).

Bütün bunlar bağlamında AFISMA'nın sorunu yönetme, çözme yönündeki tartışılan yetersiz olma fikrinin tamamen Afrika Güvenlik Mekanizması içindeki APSA'nın yürüttüğü siyasetle bağlantılı olmadığı görülmektedir (Bamidele, 2017: 126). Fakat Mali'deki krizin patlak vermesi ile birlikte Batı Afrika devletleri, Mali'nin Kuzey Afrika komşularından büyük ölçüde ayrılan çatışmayı ele almak için Sahel kavramı üzerinden benimsedikleri yanlış yaklaşım sorunu daha da tırmandırmıştır. Suç ve aşırılıkçı ağlar da dahil olmak üzere bölgedeki güvensizliğin Sahel'den daha fazla Sahra olarak görülmesini gerektirmiştir. Dolayısıyla Kuzey Afrika devletlerinin sorunun bir parçası değil çözümün bir parçası olmaları gerekli olmuştur (Brosig ve Sempijja, 2015).

Fakat BM Fransa'nın yönettiği Serval Operasyonu'na oy vermekle AfB ile çatışma yönündeki iş birliğini ikinci plana atmıştır. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi AFISMA'yı devralmak üzere Mali'de BM Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonunun (MINUSMA) konuşlandırılmasına yetki veren BM Güvenlik Konseyi kararının kabul edilmesi sürecinde Afrika'ya uygun şekilde danışılmadığını ileri sürmüştür (PSC/PR/COMM (CCCLXXI, 2013: 10).

Bu durumun, BM Şartı'nın VIII. Maddesi hükümlerine dayanarak, AfB ve BM' in yıllardır teşvik etmeye çalıştıkları ortaklık ruhuyla uyumlu olmadığı görülmüştür. AfB BGK BM kararının AfB ve ECOWAS tarafından resmi olarak ifade edilen endişeleri ve Malili paydaşların devam eden çabalarına koordineli bir uluslararası desteği kolaylaştırmak için AfB'nin önerilerini yapıcı bir şekilde dikkate almadığını göstermiştir (PSC/PR/COMM (CCCLXXI, 2013: 10).

4.3. Afrika Birliği'nin Müdahalelerinde Artıları ve Eksileri

AfB kendinden önceki ABÖ'nün egemen devletlerin sorumluklarının sınırlarını, müdahale etmemenin ayrıcalıklarını ve müdahalesizliğin doğasını belirlemedeki yaklaşımını gözlemleyerek müdahalecilik politikasına selefinden tamamen farklı bir yaklaşım benimsemiştir (Sturman, 2010). AfB KA'nın (4 (h) maddesi uyarınca savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, soykırım gibi koşullar altında diğer devletlere askeri müdahaleler yapma hakkını tanımaktadır (African Union Consitutive Act, Article 4).

Bununla birlikte, 2003 yılından beri AfB, yeni 'kayıtsızlık etmeme' ilkesini operasyonel hale getirmek amacıyla misyonlarını büyük ölçüde artırarak, 40.000'den fazla barış gücü askerinin Burundi, Komorlar, Darfur, Somali, Orta Afrika ve Mali'ye konuşlandırılmasına yetki vermiştir (Williams, 2013: 2).

AfB barışın inşası için Burundi'de 2003-2004 yılında AfB Misyonu (AMIB), Komorlar'da 2003-2004 yılında gözlem için AfB Askeri Gözlem Misyonu, 2004-2007 yılında Sudan'da Afrika Birliği Misyonu (AMIS), 2006-2009 yılında Burundi'deki Özel Görev Gücü, 2006 yılında Komorlar'a Seçimlere Destek için AfB Misyonu (AMISEC), 2009 yılında ise AfB Komorlar Seçim ve Güvenlik Yardım Misyonu (MAES) konuşlandırmıştır. Ayrıca Somali'de rejim desteği için AfB Misyonu (AMISOM), barışın inşası ve sivilleri korumak için Darfur'da (UNAMID), Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Fildişi Sahilinde AfB-BM Hibrit Operasyonlarını yürütmüştür (Williams, 2011:111)

AfB'nin barış operasyonları yürüttüğü bu örneklerinde Burundi ve Darfur vakaları BM'nin müdahaleye kayıtsızlığını ortaya koyma açısından önem taşımaktadır. Darfur vakasında bölgesel ve uluslararası toplum tarafından yeterli destek alamadığından dolayı başarılı olamasa da AfB'nin her iki ülkeye yönelik misyonları bölgeye istikrar kazandırmak için AfB'nin proaktif duruşunu yansıtmaktadır (Oluwadare, 2015: 11). Özellikle Burundi'deki AfB Misyonu (AMIB), AfB için barış inşasının operasyonel hale getirilmesi ve uygulanmasında kendine güven açısından dönüm noktası olan bir başarı kaydettirmiştir (Joshua ve Olanrewaju, 2017: 459).

AfB askeri darbelerin, hükumet rejimlerinin anayasaya aykırı değişikliklerin azaltılmasında hayati bir rol oynayarak bu gibi durumlarda Afrika'da daha iyi siyasi yönetişimi geliştirmek ve hızlandırmak için demokratik yönetime geri dönülmesini sağlayabilmiştir. Bu duruma 2008 yılında Moritanya'da, 2009 yılında Madagaskar'da, 2008 yılında Gine'de ve 2015

yılında Burkina Faso'da tanık olunmuştur. AfB dokuz kez hükümetteki anayasaya aykırı değişikliklerle ve bir kez de rejimin dış politikasıyla ilgili yaptırımlar uyguladı.

Hükümetin anayasaya aykırı değişiklikleriyle ilgili olarak Brundi, Komorlar, Darfur, Mogadişi dahil yoplam dokuz kez yapırım uygulamıştır. Rejimin dış politikasıyla ilgili olarak bir kez Eritre'ye Somali' deki isyancılara verdiği destek için Eritre'ye yaptırım çağrısında bulunmuştur (Williams, 2011:17-18). BGK bu tür devletlerin örgüt tarafından tesis edilen taleplere uymadığı her durumda, uyumu sağlamak için genellikle zorlayıcı önlemlere başvurmuştur. Nijer, Togo, Komorlar ve Gine AfB'nin zorlayıcı yaptırımlarına maruz kalan ülkeler arasında yer almaktadır (Omorogbe, 2008:137).

AfB'nin önemli rolleri arasında yer alan Mayıs 2006 yılında Komorlar'daki seçimleri desteklemek için 462 kişilik bir güç konuşlandırmakla uyguladığı rızaya dayalı müdahalesi (4.j) barış ve güvenliğin yeniden sağlanmasına, krize sebep olan temel sorunları çözebilme açısından kayda değer önem taşımıştır. AfB'nin Komorlar müdahalesindeki başarısı kıta genelinde halen devam etmekte olan çatışmaları çözmede AfB'ye olan beklentileri artırmıştır (Ezeibe ve Oguonu 2014: 330).

Komorlar ve Burundi'deki misyonlar için konuşlandırılan birlikler sadece Güney Afrika tarafından sağlanmış, AMISOM misyonu konuşlandırılırken ise Uganda 2008 yılının başlarında tüm birliklerini Somali'deki barış operasyonuna göndermiştir. Güney Afrika, Ruanda, Nijerya ve Senegal yine AfB'nin Sudan'daki 2004-2007 yılları dönemindeki misyonuna askeri katkıda bulunan başlıca ülkeler olmuşlardır (Joshua ve Olanrewaju, 2017: 459).

Afrika'daki yoksul ve yozlaşmış liderlik, AfB'nin barış destek operasyonlarını kendi başına yeterince finanse etmesini ve organize etmesini zorlaştırmıştır (Ngwuba, 2013: 41). Dolayısıyla Afrika devletlerinin Afrika'nın iç meselelerine ilgisiz kalması ve siyasi irade eksikliği ABD, BM, AB, Fransa, İngiltere gibi batılı güçlerin kıtaya nüfuz etmesine neden olmuştur. Özellikle bu aktörler Afrika ülkelerine kredi ve dış yardım sağlayarak barış ve güvenlik gibi önemli konularda onları kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir (Bamidele, 2017: 126).

Bölgesel kırılma ile sonuçlanan bu tür durumlar, BM'ye AfB'yi önemli kararlar almada görmezden gelme veya ikinci plana atma rahatlığı vermiştir. Örneğin BM Burundi, Darfur ve özellikle Somali'de barış sağlamada isteksiz davranmaya çalışırken AfB, yeterli olmayan kaynakları ile dikkate değer bir şekilde çaba göstermekle BM'yi AfB'nin çatışmalara müdahale politikasındaki yeterliliğine ilişkin yeniden düşünmeye mecbur etmiştir (Weiss ve Welz, 2014: 905).

AfB çatışmaları çözmede bölgesel iş birliğinin yetersizliği sonucunda mali sorunlar ve ciddi kaynak sıkıntısı ile karşı karşıya kalması sonucunda dış yardıma bağlı kalsa da kıtada güvenliği sağlamada uzun bir yol kat etmiştir. 1990'lı yıllardan başlayarak daha belirgin devletlerarası çatışmalara tanık olan kıta için müdahale politikasının gerekli olduğu açıktır. Selefinden farklı olarak AfB, çatışmayı ele alma becerisini kanıtlayarak çatışma yönetiminde sağlam itibar kazanabilmiştir (Cocoida, 2020:141 ve Murithi, 2012).

Daha 2003 yılında kurulan örgütün kıtayı içine almış çatışmalarla başa çıkmada önemli çabalar sergilemiştir. Bunun için kıtadaki çatışmalara acil ve etkili müdahalede bulunmak için Afrika Bekleme Gücü (ASF), Afrika Çatışmaya Anında Müdahale Kapasitesi (ACIRC), Ad Hoc ve Proaktif müdahalecilik mekanizmaları kurmuştur (Cocoida, 2020:141 ve Murithi, 2012).

Tekil bir Afrika ordusu olmayan Afrika Bekleme Gücü; üye devletlerin taahhütleri sayesinde Orta, Doğu, Kuzey, Güney ve Batı Afrika alt-bölge yedek kuvvetlerini içeren Bölgesel Ekonomik Topluluklarla birlikte kurulan bir dizi alt bölgesel bekleme birlikleridir. Fakat ASF'nin operasyonel hale getirilmesinin önce, 2010 daha sonra 2015 yılına kadar ertelenmesi çatışmalaı alanlara acil müdahalede bulunmada birtakım kısıtlılıklar ortaya çıkarmaktadır (Cocoida, 2020, 141).

Diğer bir durum ASF'ye en çok ihtiyaç duyulan 2012 yılında Mali'de yaşanmıştır. ASF'ye en çok ihtiyaç duyulan Mali vakasında Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) Bekleme Gücü (WASB) konuşlandırılamamıştır. Bu süreci etkileyen önemli iç sorun çatışma bölgelerine birliklerin hızlı bir şekilde konuşlandırılmasını öngören Afrika Bekleme Gücünün hızlı konuşlandırma yeteneğinden (RDC) yoksun olmasından kaynaklanmıştır. RDC'si olmayan bir ASF'nin herhangi çatışma alanına mevzilendirilmesi gerçekçi değildir (Cocodia, 2020: 141).

Afrika'nın beş bölgesini içeren ve her biri için 5.000 kişilik kuvvetler ayrılmış bölgesel yedek kuvvetleri toplamda 25.000 kişilik bir hızlı konuşlandırma yeteneğine sahipaskeri personeli kapsamaktadır. Fakat ASF'nin hızlı konuşlandırma yeteneğinden yoksun olması işlevselleşmesi için fyeterli finansmana ihtiyacı olduğunu göstermiştir (Cocodia, 2020: 141). Dolayısıyla işlevsel hale getirilmesi 2015 yılına kadar ertelenen ASF'nin 2012 yılında Malide konuşlanamaması ve isyancıların ülkenin kuzeyinden başkent Bamako'ya ilerlemesi AfB'yi ASF faaliyete başlayana kadar operasyonel boşluğu doldurmak için yeni bir konsept geliştirmeye mecbur etmiştir (Okeke, 2016: 97).
Mayıs 2013 yılında geçici olan daha küçük, daha yönetilebilir, uygun finansmanlı Afrika Acil Müdahale Krizleri Kapasitesini (ACIRC) kurmuştur. ACIRC 1500 kişilik taktik muharebe birimi olarak faaliyet gösteren 5.000 askerlik bir rezervuara dayanmaktadır. Her biri 850 askerden oluşan üç piyade taburu, bir topçu destek grubu ve hafif zırh unsurlarından oluşan üç taktik savaş grubu, ayrıca saldırı uçakları ve helikopterleri ve stratejik hava ikmal yetenekleri dahil lojistik desteği içerecek 400 askerlik bir hava kanadından oluşturulmuştur (Warner, 2015: 60).

1500 askerden oluşan savaş birimlerinin, öngörülen operasyonları uygulamak için yüksek eğitimli olmaları ve görev yerine erken giriş için hızlı bir şekilde seferber edilebilmeleri için görev izninden sonraki 14 gün içinde konuşlandırılmaları gerekmektedir (Roux, 2013). Barışı korumaya yönelik ad hoc yaklaşımı kıtanın herhangi yerinden çatışmaları ele almak için istekli olan üye devletlerden asker talep etmekten ibarettir (Cocodia, 2018: 65-86-108).

ASF ve ACIRC'ye nazaran AfB'nin çatışmalara etkili müdahale etmede askeri ve finansal kısıtlılıkları olsa da elindeki mevcut imkanlarla Darfur, Orta Afrika Cumhuriyeti, Burundi, Komorlar, Somali ve Mali'de barış operasyonlarını yürütmeye çalışmıştır. AfB ilk iki müdahalesinde yeterli olamasa da diğer 4 misyonlarında etkili olmuştur (Cocodia, 2018: 65-86-108).

Proaktif müdahalecilik ise sistem bozukluğundan çok güvenliğe, yönetim sisteminin incelenmesine, risk değerlendirmeye ve güvenlik kültürüne odaklanmaktadır. Murithi'ye göre, proaktif müdahaleye geçişin önündeki ana engeller Afrika'nın tüm devlet ve başkanlarının AfB'nin müdahale politikasını ciddiye almamaları ile ilişkili olmuştur. Örneğin Darfur, Güney Sudan, Somali, Cibuti, Eritre ve Kenya vakaları kendi halklarını

baskı altına almaya, egemenliğe, sömürüye devam eden bazı Afrika ülke liderleri arasında doğruluk, bütünlük eksikliği olduğunu göstermektedir (Murithi, 2012).

Dolayısıyla proaktif müdahalecilik ancak Afrika vatandaşları bu sürece katkıda bulunmada yetkilendirilirse başarı sağlayabilir. Bilgisiz bir nüfusun manipüle edilmesi kolay olduğundan Afrikalılar'ın kendilerinin karşı karşıya kaldıkları sorunları nasıl çözeceklerini bilmek için kapasitelerini artırmaları gerekmektedir. AfB barış inşasına yönelik yerli yaklaşımları barış ve güvenliği geliştirme stratejisine dahil ederek proaktif müdahaleyi geliştirebilir. Böylece Afrika'da ilkesiz ve yozlaşmış liderlik sistematik olarak zayıflatılabilir (Murithi, 2012).

AfB'nin 2019 yılında yayımlanan Mali Raporu'na göre, Afrika barış operasyonlarının maliyeti 134 ila 900 milyon ABD doları arasında değişmektedir. Barış operasyonlarına bu büyük mali katılım nedeniyle, 2009 ve 2015 yılları arasında AfB'nin liderliğindeki her beş barış operasyonundan sadece biri AfB bütçesinden finanse edilmiştir (Ndinga, 2019: 13; Nathan, 2010, 77-78, Albuquerque, 2016).

Kıta genelinde barış operasyonlarını finanse etmede Barış Fonu'nun yetersiz kalması AfB Barışa Destek Operasyonlarının başarısını sınırlı hale getiren faktörler olabilmektedir (Ndinga, 2019: 13). AfB'nin çatışma çözümünde diğer en önemli zorluk yetersiz askeri kapasiteye sahip olmasıdır. Gerekli askeri personel ve geniş kapsamlı askeri barış operasyonları için modern askeri teçhizat eksikliği kıta sorunlarını çözmede kıtada batılı askeri varlığın meydana gelmesine sebep olmaktadır (Obengo, 2015).

APSA için önemli olan diğer zorluk çoğunlukla Nijerya, Güney Afrika, Etiyopya ve Uganda gibi başlıca bölgesel güçlere olan bağımlılığıdır. Bazı sınırlamalara rağmen bu ülkeler sahada asker konuşlandırma konusunda AfB üye devletleri arasında en büyük kapasiteye sahiplerdir (Sarkin, 2009: 33; Powell, 2009: 16). APSA'nın bazı ilkeleriyle çelişen pozisyonlara sahip olan bu ülkeler bir taraftan uluslararası güvenilirliklerini ve meşruiyetlerini artırma çabalarının bir parçası olarak da APSA'yı sıkı bir şekilde desteklemektedirler (Maru, 2013: 36).

Örneğin Nijerya Liberya ve Sierra Leone'deki ECOMOG müdahalelerine öncülük etmiş, ECOWAS ise yeni barış ve güvenlik mimarisini desteklemiştir (Adebajo, 2007). Zayıf

demokratik yönetişim, Afrika ülkelerinin karşı karşıya olduğu uzun süreli çatışmaların yapısal nedenlerinden biri olmuştur (Maru, 2013: 36). Kuzey Afrika'daki ayaklanmanın Afrika'nın şiddete ve devrime karşı zayıflığını, anayasal ve barışçıl yolların zayıflığını ortaya koymaktadır. Askeri darbeler, büyük çatışmalar, savaşlar ve isyanlar bir şekilde ekonomik çöküşe, insan ıstıraplarına ve aşırı yoksulluğa yol açmıştır (Adebajo ve Paterson, 2012: 1).

Örneğin Nijerya'da Boko Haram, Mali'de Tuareg isyanları ulus ötesi çatışmalar niteliğinde olup bölgesel küresel barış ve güvenlik için bir tehdit haline gelmekte ve AfB'ni bu krizlerle uğraşmaya zorlamaktadır. AfB'nin yaşadığı diğer zorluk Afrikalı liderlerin zayıf siyasi iradesi ve AfB konularına derin ilgi gösterme eksikliğinden dolayı bir kriz tespit edildikten sonra AfB BGK'nın karar verme sürecinin gecikmesidir (Adebajo ve Paterson, 2012: 1).

Çatışmaların çözümü sürecinde yetersiz arabuluculuk kapasitesine sahip olan AfB (Obengo, 2015), özellikle barış sürecinde barışçıl müzakerelerini sekteye uğratan bu tür sorunlarla karşı karşıya kalmamak için AfB ve bölgesel kuruluşlar sağduyuya karşı yenilebilir veya zorlayıcı diplomasi ile eşanlamlı olan gerekli uzmanlığa sahip kendi arabuluculuk birimlerini oluşturmaları gerekmektedir. Darfur barış süreci, arabuluculuk uzmanlığının eksikliği sebebiyle uzun bir süre boyunca barış görüşmelerine katılacak uygun deneyimli arabuluculardan yoksun kalmıştır. Var olan arabulucular ise, fon sağlayıcılar tarafından 'hızlı bir anlaşmaya' varılması için büyük baskı altına alınmışlardır (Nathan, 2007: 17).

SONUÇ

Tarihsel süreçte Afrika'daki çatışmalara müdahalelerde pek çok aktörün yer aldığı görülmüştür. Bunlardan üçüncü taraflar olarak küresel güçler, küresel/bölgesel örgütler çeşitli sebep ve çıkarlara dayanarak kıtadaki çatışmalara müdahalede bulunmuşlardır. ABD, Çin, Birleşik Krallık, Fransa, Rusya gibi küresel güçlerin ulusal çıkarlarına dayalı olarak kıtaya nüfuz ettikleri görülmüştür. Bu da bu güçlerin müdahalelerinin sorgulanmasına yol açmıştır. BM gibi küresel örgütler ve AB ve NATO gibi kıta dışı bölgesel örgütlerin Afrika genelinde ortaya çıkan çatışmalara müdahale potansiyellerinin kalıcı çözüm üretmekten uzak kaldıkları gözlenmiştir.

Çatışmaların bölgesel doğasına uygun olarak bölgesel yaklaşımlara ihtiyaç duyulan Afrika'daki çatışmalara, BM'nin müdahale potansiyeli barış inşasından ziyade devlet inşasına yönelik geçici önlemler niteliği taşımıştır. BM'nin Afrika'da gerçekleştirdiği barış operasyonları (UNMISS, MONUSCO) örgütün çatışmalara müdahale etmede devlet rızası sorunu ile karşılaştığını göstermiştir. Mali örneğinde de görüldüğü üzere BM'nin AfB müdahalelerine yetki vermede anlaşılır olmayan tutumu, AfB'nin barışa destek operasyonlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Aynı zamanda örgütün çatışmaların arkasındaki temel sebeplere odaklanma eksikliği bulunmaktadır. Bunun yanı sıra BM'nin Mali sorununda bağımsız karar verememesi, kıtada kalıcı barışa erişmeyi engelleyen unsurlardan birisi olmuştur.

AB, Afrika'nın barış ve güvenlik konularına APF mekanizmasını oluşturarak finansal yardım gibi desteklerle katkıda bulunmaya çalışmıştır. Fakat AB'nin Afrika'nın barış ve güvenliği noktasında Fransa gibi kıtada karanlık sömürge tarihine sahip güçleri dahil etmesi, Afrikalı liderler tarafından endişe ile karşılanmıştır. AB'nin bu tutumu, Afrika konularında 'çifte standartlar' uyguladığını ortaya koymuş ve Afrikalıların haklı eleştirisine sebep olmuştur.

AB'nin AfB'nin çatışma çözümüne yetersiz finansman sağlaması, kıtadaki çatışmalara müdahaleleri olumsuz etkileyen bir başka önemli faktör olmuştur. NATO'nun Afrika'daki çatışmalara müdahaleleri başlangıçta insani amaç taşısa da uygulamada istikrarsızlığa yol açması sebebiyle eleştirilere sebep olmuştur. Dolayısıyla hem BM hem de AB ve NATO gibi kıta dışı bölgesel örgütlerin yetersiz çabaları, AfB'nin kapasitesini daha da geliştirerek Afrikalı çözümler üretmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyada hızla ivme kazanan siyasi, ekonomik, sosyal, degişimlere ayak uydurmada ABÖ yetersiz kalmıştır. Kıta içinde artan çatışmaları önlemede ABÖ mekanizması işlevselliğini kaybetmiş, üye devletler arasındaki çatışmalar Afrikalı sorunlara etkili çözümler üretmeyi engellemiştir. Bu sebeple Afrika'da kalkınmanın önünde en büyük engel olan çatışmalara etkili çözümler ortaya koymak, küreselleşen dünyanın değişen koşullarına cevap vermek, Afrika devletleri arasında iş birliği ve kalkınmayı teşvik etmek için 2000 yılında ABÖ revize edilerek AfB kurulmuştur. AfB'nin selefi ABÖ'den önemli dönüşüm noktası ve farkı, üye devletlerde çıkan çatışmalara proaktif önlem alarak müdahale etme ilkesini öncü çatışma çözümü mekanizması olarak benimsemesi olmuştur.

AfB'nin kendinden önceki kırk yıllık dönemde sorunların temel nedenlerinin ele alınmadığı bir süreç yaşanmıştır. Sömürge döneminden sonraki döneme de denk düşen bu dönemde, devletlerin birbirlerinin işlerine karışmaması ve ABÖ'nün 'müdahale etmeme' ilkesine sıkı sıkıya bağlılığı dolayısıyla zamanla kıtayı saran çeşitli sorunlar meydana gelmiştir. Bu çalışmada; AfB'nin kıtayı sarmış çeşitli sorunları çözmede ve müdahale kapasitesi bağlamında diğer müdahil olabilecek aktörlere nazaran önemli başarıları bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak böyle bir tespitten, AfB'nin müdahale kapasitesi bağlamında hiç dezavantajı olmadığı anlamı da çıkartılmaması gerekmektedir.

AfB'nin çatışma çözümü politikasında etkili mekanizması, APSA ve bileşenleri olmuştur. AfB çatışmalara acil ve etkili müdahale edebilmede kıtanın çeşitli yerlerinde hem askerileştirilmiş hem de askeri olmayan ekonomik ve siyasi müdahale kararlarıyla önemli çabalar ortaya koymuştur. Gine, Moritanya, Madagaskar, Burkina Faso örneklerinde Afrika'da demokrasi ve iyi yönetişim için güçlü askeri ve anayasaya aykırı hükümet değişikliklerinin geri döndürülmesini sağlayan başarılı girişimler gerçekleştirmiştir.

Tamamlayıcı operasyon olarak görülen Komorlar'a yönelik 'Demokrasi Operasyonu', AfB'nin selefi ABÖ'nün çözemediği temel sorunları ortadan kaldırmıştır. Proaktif eylemlerde yetersiz kalan ABÖ'nün Komorlar'daki krizi çözme çabası Batı tarzı negatif barış yaklaşımına benzemiştir. Anayasaya aykırı değişiklikler yapıldığı gerekçesiyle barış ve güvenliği tehdit eden vakada AfB ekonomik müdahale teknikleri ile barış ve güvenliği yeniden tesis etmek için kurucu antlaşmasında yer alan 4 (j) maddesinin hükümleri gereğince Komorlar'ın Anjouan Adası'ndaki krize 24 saat içerisinde başarılı müdahale gerçekleştirmiştir.

AfB, Mali'de Afrika Öncülüğündeki Uluslararası Destek Misyonu olan AFISMA ile uluslararası barış ve güvenliği korumak için BM yetkili kolektif bir müdahale gerçekleşmiştir. Mali müdahalesi küresel, bölgesel ve alt bölge örgütlerinin yanı sıra ve rızaya dayalı müdahale ilkesi ile küresel güç müdahalesini de içinde bulunduran çok taraflı barışı koruma misyonu olarak AfB'nin başarılı çabalarının yanı sıra birtakım kısıtlılıklarının oduğunu ortaya koymuştur. Örneğin AFISMA'nın Fransa'nın Serval Operasyonun'ndan önce devreye girmemesi, AfB'nin ekipman, askeri kapasite ve finansman gibi kısıtlılıklarının olması ile ilişkilidir.

Mali ve Komorlar örneğklerinin yanı sıra AfB faaliyetlerinin en görünür boyutu; Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Somali, Sudan'da gerçekleştirdiği barışı destek operasyonlarında ortaya çıkmıştır. Bu operasyonlarında AfB'nin başarıları ile birlikte birtakım kısıtlılıkları olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin AfB'nin Burundi ve Komorlar operasyonunda Güney Afrika ve Tanzanya'nın misyona katkıda bulunmaları örgütün müdahale başarısında etkili olan faktörler olurken, Darfur sorununda Afrika'daki bölgesel güçlerin gerçek desteğinin olmaması sebebiyle Darfur bölgesinde bölgeye istikrarı getirmek için attığı çabalar yeterli olamamıştır. Bu örnekler bölge içinde özellikle örgüte üye güçlü devletlerin verecekleri desteklerin çok önemli olduğunu göstermektedir.

AfB müdahalelerinin başarısı ve sürdürülebilirliği için önemli bir husus da mali destek boyutudur. Bu noktada örgütün bütçesine önemli katkıda bulunan Güney Afrika, Cezayir, Mısır, Nijerya, Libya gibi bölge ülkeleri dışında birliğe üye olan diğer devletlerin mali katkıda bulunmaları, örgütün barışı destek operasyonlarını sürdürmesine katkı sunacaktır. Bu sebeple AfB'nin barış operasyonlarının ve kurumlarının etkin işleyişi için, dış yardıma bağlı olmadan 'Afrikalı sorunlara Afrikalı çözümler' mottosu ile hareket ederek üyelerinden çatışmalara müdahale etmede daha yararlı olabilecek fon seferberliği sağlayacak stratejiler uygulaması gerekmektedir.

Sonuç olarak, AfB'nin Afrika'daki çatışmalara çözüm bulmada diğerlerine (kıta dışı üçüncü taraflar ve kıta içi alt bölgesel örgütlere) nazaran en iyi müdahaleci aktör olarak işlevinin kıta genelinde desteklenmesine ihtiyaç vardır. AfB'nin müdahalelerinde göstermiş olduğu başarılar bunun kanıtıyken yukarıda belirtilen birtakım eksiklikler ise onun etkili müdahalede bulunabilmesi için performansını geliştirmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Abass, A. (2014). The African Union's Response to the Libyan Crisis: A Plea for Objectivity. African Journal of Legal Studies, (7) 123-147.

Abatan, A. E. J. (2015). Challenges facing the African Union (AU) in the implementation of the Responsibility to Protect (R2P): a case study of the 2010/2011 intervention in Côte d'Ivoire, Department of Political Sciences, Faculty of Humanities, University of Pretoria, Master's Thesis, Pretoria.

Abate, M & Tilahun, A. (2012). International Organizations Classification of International Organizations, 05 Nisan 2022 tarihinde https://www.abyssinialaw.com/study-on-line/item/477-classification-of-international-organizations sayfasından erişilmiştir.

Abbott.W. K & Snidal, D. (1998). Why States Act through Formal International Organizations. The Journal of Conflict Resolution, (42). s. 3-32.

Abugre, C. (2011). The Truth About the Libyan Conflict and Consequences for the Continent. 05 Nisan 2022 tarihinde https://www.modernghana.com/amp/news/350078/the-truth-about-the-libyan-conflict-and-consequences-for-the.html sayfasından erişilmiştir.

ACLED (2013). ConflİctTrends. Real-Tıme Analysis of African Polıtical Violence. (19). file:///C:/Users/kiosk.user/Downloads/ACLED%20Conflict%20Trends%20No19.pdf sayfasından erişilmiştir.

ACLED. (2019). Regional Overview: Afrıca 8-14 December 2019, Armed Conflict Location & Event Data Project 9 Aralık 2020 tarihinde https://acleddata.com/2019/12/16/regional-overview-africa-8-14-december-2019/ sayfasından erişilmiştir.

ACLED. Conflict Trends: Real-Analysis of African Political Violence. (2013). The Robert S. Strauss Center for International Security and Law, Austin, TX: ACLED, 2013.

Adebajo, A. (2005). The Curse of Berlin: Africa's, Security Dilemmas. 15 Ağustos 2021 tarihinde https://library.fes.de/pdf-files/id/ipg/03044.pdf sayfasından erişilmiştir.

Adefarati, M. (2019). The African Union and the right of intervention. The Lex Lat Centre for International Law and Comparative Constitutionalism in Africa. https://thelexlatacentre.wordpress.com/2019/04/06/the-african-union-and-the-right-of-intervention/ sayfasından erişilmiştir.

Adetula, O. A. V. (2014). African Conflicts, Development and Regional Organisations in the Post-Cold War International System. The Annual Claude Ake Memoral Lecture (61) s. 1-73.

Adibe, J. (2019). What does Russia really want from Africa? 09. 07. 2020 tarihinde https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2019/11/14/what-does-russia-really-want-from-africa/ sayfasından erişilmiştir.

Africa Command: Opportunity for Enhanced Engagement or the Militarization of U.S.-Africa Relations? (2007). Committee on Foreign Affairs, Subcommittee on Africa and Global Health, US House of Representatives. file:///C:/Users/Akm/Desktop/728069.pdf sayfasından erişilmiştir.

African Organization Unity (1963). https://au.int/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf sayfasından erişilmiştir.

African Union (2005). Non-Aggression and Common Defence Pact, adopted by the Fourth Ordinary Session of the Assembly, held in Abuja, Nigeria,

African Union Commission, African Union Handbook, Addis Ababa, (2018) https://au.int/sites/default/files/pages/31829-file-african_union_handbook_2018_english-2.pdf sayfasından erişilmiştir.

African Union Model National Law on Universal Jurisdiction over International Crime (2012). Addis Ababa. Ethiopia. https://www.un.org/en/ga/sixth/71/universal_jurisdiction/african_union_e.pdf sayfasından erişilmiştir.

African Union, African Charter on Democracy, Election sand Governance. Adopted at the 8th Ordinary Session of the Assembly (2007). Addis Abba, Ethiopia, https://au.int/sites/default/files/treaties/36384-treaty-african-charter-on-democracy-and-governance.pdf sayfasından erişilmiştir.

African Union. Memorandum of Understanding on Cooperation in the Area of Peace and Security Between the African Union, the Regional Economic Communities, and the Coordinating Mechanisms of the Regional Standby Brigades of Eastern Africa and Northern Africa. Addis Ababa: African Union, (2008). https://www.peaceau.org/uploads/mou-au-rec-eng.pdf sayfasından erişilmiştir.

African-led International Support Mission to Mali (2013) https://military.wikia.org/wiki/African-led_International_Support_Mission_to_Mali sayfasından erişilmiştir.

Aide Memoire The African Unıon's Plannıng And Decısion-Making Process, African Union Mandating Process for Peace Support Operations 10. 30. 2009 tarihinde http://www.peaceau.org/uploads/master-draft-aide-memoire-30-oct-09-no-track.pdf sayfasından erişilmiştir.

Akale, C. Udegbunam, C. K & Sanda, J. (2018). Assessment of ECOWAS Interventions in Guinea Bissau, Burkina Faso and the Gambia. International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS). 138-142.

Akonor, K. (2010). Assessing the African Union's Right of Humanitarian Intervention. Criminal Justice Ethics, 29 (2). 153-177.

Albert, O. I. (2007). The African Union and Conflict Management. Africa Development, Council for the Development of Social Science Research in Africa. 41-68.

Albrecht, P. Ravnkilde-Cold, S. M. Haugegaard, R. African Peacekeepers in Mali. DIIS Danish Institute for International Studies.

Aljazeera. (2013). France launches Mali military intervention, (2013), 9 Ekim 2021 tarihinde https://www.aljazeera.com/news/2013/1/11/france-launches-mali-military-intervention sayfasından erişilmiştir.

Aljazeera. (2013). France Pledges to Keep Fighting Al-Qaeda. www.aljazeera.com/news/europe/2013/05201357201852923861.html Retrieved16/10/2014. Sayfasından erişilmiştir.

Allison, G. (2020). UK South Sudan UN mission draws to a close. 13 Eylül 2020 https://ukdefencejournal.org.uk/uk-south-sudan-un-mission-draws-to-a sayfasından erişilmiştir.

Almaida de M. J. (2016). International Political Theory and the Issue of Legitimate Intervention. Lusíada University, Lisboa.

Alwahti, A. Y. (2003). Prevention of Secessionist Movements in a Micro-State: International Mediation in the Comoro Islands. Swords and Ploughshares: A Journal of International Affairs.

Amani B. R. (2013). The interests behind France's intervention in Mali. 8 Ekim 2021 tarihinde https://www.dw.com/en/the-interests-behind-frances-intervention-in-mali/a-16523792 sayfasından erişilmiştir.

Amir, A. A. (2008a). African-backed Comoros forces take rebel island. 13 Ağustos 2021 tarihinde https://www.reuters.com/article/us-comoros-island-idUSL257668720080325 sayfasından erişilmiştir.

Amir, A. A. (2008b). Comoros leader okays assault on rebel island. 23 Ağustos 2021 tarihinde https://www.reuters.com/article/uk-comoros-island-idUKCAW46225320080324 sayfasından erişilmiştir.

Amvane, G. (2015). Intervention pursuant to article 4(h) of the Constitutive Act of the African Union without United Nations Security Council Authorisation. African Human Rights Law Journal, 15 (2) 282-298.

Ancas, S. (2011). Peacemaking in Africa: a critical analysis of the relationship between the African Union and African sub-regional organizations in recent peacemaking initiatives. University of Cape Town.

Ani C. N. (2021). Politics of Intervention with in the African Peace and Security Architecture: The Fluid Roles between the African Union and Sub-Regional Organizations, International Peace Support Training Center.

Ani, C. N, (2016). The African Union Non-Indifference Stance: Lessons from Sudan and Libya. African Conflict and Peacebuilding Review (2), 1-22.

Anti-balaka. 24.06.2022 tarihinde https://tr.frwiki.wiki/wiki/Anti-balaka#:~:text=Balaka%20kar%C5%9F%C4%B1t%C4%B1%20milisler%20%2C%20Orta%20Afrika,sava%C5%9Fmak%20i%C3%A7in%202009%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20kuruldu%20 sayfasından erişilmiştir.

Archer, C. (2001). International Organizations, London: Routledge.

Arı, T. (2017). Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Bursa: Alfa Akademi Ltd.

Armed conflicts Mali (2012) first combat deaths), Project Ploughshares https://ploughshares.ca/pl_armedconflict/mali-2012-first-combat-deaths/ 28 Eylül 2021 tarihinde sayfasından erişilmiştir.

Arrieta, G. R. I. (2011). The new African peace and security architecture: Evolution, opportunities and challenges, African Studies Group.

Arslan, İ. (2018). 21. Yüzyıl Afrika'sında ABD'nin Askeri Varlığı Üzerine Bir İnceleme; Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (9), 290-313.https://dergipark.org.tr/en/pub/iisbf/issue/41627/486456 sayfasından erişilmiştir.

Assembly of The African Union Tenth Ordinary Session, Assembly (2008). /AU/DRAFT/DEC.171- 191(X), Assembly/AU/DRAFT/Decl.1- 3 (X) Addis Ababa, Ethiopia. https://au.int/sites/default/files/decisions/9562assembly_en_31_january_2_february_2008_auc_tenth_ordinary_session_decisions_and_declarations.pdf sayfasından erişilmiştir.

Ataman, M. (2000). The Effectiveness of International Organizations, Abant Izzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Ateş, D. (2016). Uluslararası Örgütler. Devletlerin Örgütlenme Mantığı, Dora Yayıncılık.

AU Commission, Strategic Plan 2009-2012, AU document EX. CL/501 (XV), (2009), https://europafrica.files.wordpress.com/2009/07/au-strategic-plan-2009-2012.pdf sayfasından erişilmiştir.

AU Peace and Security Council 2013: communiqué, (2013) PSC/PR/COMM(CCCLXXI), https://www.peaceau.org/uploads/psc-371-com-mali-25-04-2013-doc.pdf sayfasından erişilmiştir.

AU Peace and Security Council 2013: communiqué, Document PSC/PR/COMM(CCCLXXI), (2013) https://www.peaceau.org/uploads/psc-371-com-mali-25-04-2013-doc.pdf sayfasından erişilmiştir.

AU Peace and Security Council, communiqué, document PSC/PR/COMM(CCCLVIII), (2003), https://www.peaceau.org/uploads/cps-en-comm-358-afisma-7-march-2013.pdf sayfasından erişilmiştir.

AU PSC Report (2020). Report of the Peace and Security Council on its Activities and the State of Peace and Security in Africa, for the Period from February 2019 to February 2020. Thirty-Third Ordinary Session, Assembly/AU/5(XXXIII), Addis Ababa, Ethiopia.

AU Troops Arrive on Comoros Island of Moheli (2009). 13 Ağustos 2020 tarihinde https://www.voanews.com/archive/au-troops-arrive-comoros-island-moheli sayfasından erişilmiştir.

Avezov, X. & Smit, T. (2014). The consensus on Mali and international conflict management in a multipolar World, SIPRI Policy Brief.

Awori, (T). (2005). The African Commission for Britain. Ten actions Britain must take to support Africa's development, Country Director, Action Aid Ghana, On behalf of the African Commission for Britain.

Ayangafac, C. (2008). Situation Critical: The Anjouan Political Crisis. Institute for Security Studies Situation Report, 1-13.

Ayoob, M. (2002). Humanitarian Intervention and State Sovereignty, The International Journal of Human Rights 6(1), 81-102.

Babat. N. A Morgan. T. C, (2009), Multilateral Versus Unilateral Sanctions Reconsidered: A Test Using New Data, International Studies Quarterly. 53 (4). 1075-1094.

Bah, A. S., & Aning K. (2008) US Peace Operations Policy in Africa: From ACRI to AFRICOM; International Peacekeeping, 15 (1), 118-132.

Balytnikov. V. Barabanovi, O. Yemelyanov, A. Poletaev, D. Sid, I. & Zaiser. N. (2019). Russia's Return to Africa: Strategy and Prospects, Valdai Discussion Club Report.

Bamidele, S. (2017). Regional Approaches to Crisis Response, the African Union (AU) Intervention in African States: How Viable Is It? India Quarterly, Indian Council of World Affairs (ICWA) SAGE Publication, 73 (1), 114-128.

Barquerio, C., Seaman, K., & Towey, T. K. (2016). Regional Organizations and Responsibility to Protect: Normative Reframing or Normative Change? Politics and Governance. 37-49.

Bastien, N. (2006). Security by Proxy? The EU and (Sub-)regional Organisations: The Case of ECOWAS. Paris: European Institute for Security Studies (64).1-39.

Baudais, V. (2020). The impact of the Malian crisis on the Group of Five Sahel countries: Balancing security and development priorities. 10 Ekim 2021 tarihinde https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2020/impact-malian-crisis-group-five-sahel-countries-balancing-security-and-development-priorities sayfasından erişilmiştir.

Bayram, M. (2017). Çin'in Darfur Politikası, ANKASAM | Bölgesel Araştırmalar Dergisi 1 (3), 229-250.

BBC News (2020). Russia in Africa: What's behind Moscow's push into the continent? 28 Eylül 2020 tarihinde https://www.bbc.com/news/world-45035889 sayfasından erişilmiştir.

BBC News Online. (2012). West African Ecowas leaders impose Mali sanctions. 3 Nisan 2012 tarihinde http://www.bbc.com/news/world-africa-17591322.sayfasından erişilmiştir.

BBC News. (2013). Mali conflict: 'First suicide bombing in Gao. 7 Ekim 2021 tarihinde https://www.bbc.com/news/world-africa-21381379 sayfasından erişilmiştir.

BBC News. (2013). Mali conflict: Chad army 'enters Kidal. https://www.bbc.com/news/world-africa-21339130 sayfasından erişilmiştir.

BBC News. (2018). Comoros country profile. 23 Ağustos 2021 tarihinde https://www.bbc.com/news/world-africa-13229685 sayfasından erişilmiştir.

Bellamy, J. A. (2014). Are New Robust Mandates Putting UN Peacekeepers More at Risk? IPI Global Observatory. 1 Ekim 2020 tarihinde https://theglobalobservatory.org/2014/05/new-robust-mandates-putting-un-peacekeepers-at-risk/ sayfasından erişilmiştir.

Benoni, T.A L. (2013). The lack of credible and timely alternatives to France's Operation Serval in Mali has highlighted the shortcomings of ECOWAS, the AU and the UN.

Benoni, T. A. L (2013). Lessons from the Malian Crisis for the International Security Architecture. 15 Şubat 2020 tarihinde https://isnblog.ethz.ch/uncategorized/lessons-from-the-malian-crisis-for-the-international-security-architecture sayfasından erişilmiştir.

Bercovitch, J. & Schneider, G. (2000). Who Mediates? the Political Economy of International Conflict Management. Journal of Peace Research. 37 (2). 145-165.

Berdal, M. (2022). Peacekeeping in South Sudan: It's a race against time for the UN. 20. 06. 2022 tarihinde https://www.kcl.ac.uk/peacekeeping-in-south-sudan-its-a-race-against-time-for-the-un sayfasından erişilmiştir.

Bitnner, E. (1965). The Concept of Organization, Egon Bittner, Social Research. 32 (3), 239-255.

Bjørn, M (2005). The pros and cons of subsidiarity: The role of African regional and subregional organisations in ensuring peace and security in Africa, Danish Institute for International Studies (DIIS), Copenhagen (5), 1-48.

Blank, S. (2018). Russian arms sales to Africa 2012-2016: Opinion: Russia returns to Africa 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.gisreportsonline.com/opinion-russia-returns-to-africa,politics,2631.html sayfasından erişilmiştir.

BM Antlaşması (1945), 11 Haziran 2022 tarihinde https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf sayfasından erişilmiştir.

Bøas, M. & Torheim, L. E. (2013), The international intervention in Mali: 'Desert blues' or a new beginning? Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), Oslo. Norway.

Boehmer, C., Gartzke, E., & Nordstrom, T. (2004). Do Intergovernmental Organizations Promote Peace? World Politics. (57). 1-38.

Boeke. S., & Schuurman. B. (2015). Operation 'Serval': A Strategic Analysis of the French Intervention in Mali, 2013–2014.

Boke, C. (2019). Third-party Intervention to Civil Wars: Realist, Liberalist and English School Theoretical Perspectives., Peace and Conflict Management, Research, Terrorism, Conflict and War.

Boukhars, A. (2013). Mali's Challenges Post-French Intervention. Carnegie Endowment for International Peace, 22 Eylül 2021 tarihinde https://carnegieendowment.org/2013/05/23/mali-s-challenges-post-french-intervention-pub-51909 sayfasından erişilmiştir.

Britain in Africa – Book Launch (2008) Chatham House, 31 Ağustos 2020 tarihinde file:///C:/Users/admin/Desktop/B%C3%BCy%C3%BCk%20g%C3%BC%C3%A7%20devlet%20m%C3%BCdahaleleri/Afrika%20%C4%B0ngiltere%20kitap%20lansman%C4%B1.pdf sayfasından erişilmiştir.

Brosig, M., & Sempijja, N. (2015). The African Capacity for Immediate Response to Crisis: Advice for African Policymakers. Foreign Policy Programme, 22, 1-8.

Bruce. B. (2009). Comoros: The Search for Viability, Civil Wars, 1 (3), 215-233.

Burgess, S. (2018). Military Intervention in Africa French and US Approaches Compared, ASPJ Africa & Francophonie.

Buyoya, P. (2006). Toward a Stronger African Union Former President Republic of Burundi, (12) 2, 165-175.

Buyoya, P. (2015). The Recurrent Security Crisis in Mali and the Role of the African Union, (5) 61-71.

Buzan, B. (2015). İnsanlar, Devletler ve Korku, çev: Emre Çıtak, Uluslararası İlişkiler Yay, İstanbul.

Campbell, H. G. (2017). The United States and Security in Africa: The Impact of the Military Management of the International System', Special Issue on Security Regimes in Africa – Prospects and Challenges.

Canellas, C. (2007). French mercenary Bob Denard dies. Reuters, https://www.reuters.com/article/uk-france-comoros-denard-idUKL1449757520071014 16.08.2021 sayfasından erişilmiştir.

Caparini, M. (2015). The Mali crisis and responses by regional actors, Norwegian Institute of International Affairs.

Cargill, T. (2011). More with Less: Trends in UK Diplomatic Engagement in Sub-Saharan Africa, Chatham House. https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/19366_0511pp_cargill.pdf sayfasından erişilmiştir

Cauia, A., & Alabduljabbar, J. N. (2021). The Experience of the African Union in the Process of Resolving Regional Crises., Ankara Üni. Hukuk Fakultesi Dergisi. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1670320

Chafer, T. (2014). The UK and France in West Africa: Toward Convergence? African Security.

Chafer, T., & Cumming, G. (2010). Beyond Fashoda: Anglo-French security cooperation in Africa since Saint-Malo, The Royal Institute of International Affairs, 1129-1147.

Chandler, D. (2004). The Responsibility to Protect? Imposing the 'Liberal Peace', International Peacekeeping.

Chandler, D. (2010). R2P or not R2P: More statebuilding, less responsibility. Global Responsibility to Protect.

Chang, Y. M., Potter, J., & Sanders, S. (2007). War and peace: Third-party intervention in conflict, European Journal of Political Economy.

Charter of the United Nations Chapter I Article 2 (4) https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-i/index.html'Protocol Relating to the Establishment of the Peace and Security Council of the African Union file:///C:/Users/admin/Desktop/AfB%20m%C3%BCdahale%20yetkisi/BGK%20Kurulma%20Protokolu.pdf sayfasından erişilmiştir.

Chauzal, G. & Damme V. T. (2015). The roots of Mali's conflict Moving beyond the 2012 crisis, Netherlands Instuitute of İnternational Relations.

Chena, S., & Tisseron, A. (2013), The Destabilization of Post-Gaddafi Mali Political Imbalance and Shifting Dynamics.

Chin-Hao, H. (2011). Principles and Praxis of China's Peacekeeping, International Peacekeeping, 257-270.

Cilliers, J. (2005). Towards a Continental Early Warning System for Africa, ISS Paper.

Cilliers, J., & Sturman, K. (2002). The right intervention Enforcement challenges for the African Union. African Security Studies.

Cilliers, J., Gumedze, S., & Mbadlanyana, T. (2009). Africa and the 'Responsibility to Protect: What role for the ICC? Irish Studies in International Affairs.

CNN (2008). Peacemaker Tutu slams Kenya elite. http://edition.cnn.com/2008/WORLD/africa/01/04/kenya.newelection/ 07.12.2021 tarihinde erişilmiştir.

CNN. (2012). African Union Adds to Sanctions in Mali. 10 Ekim 2021 tariihinde https://edition.cnn.com/2012/04/03/world/africa/mali-unrest/index.html sayfasından erişilmiştir.

Cocodia, J. (2015). The African Union Operation in Mali and Questions on the Necessity of a Standby Force, 8 Kasım 2021 tarihinde https://kujenga-amani.ssrc.org/2015/03/03/the-african-union-operation-in-mali-and-questions-on-the-necessity-of-a-standby-force/ sayfasından erişilmiştir.

Cocodia, J. (2020). What works? The African Union's ad hoc approach, the African Standby Force or the African Capacity for Immediate Response to Conflict?

Coleman, P. K., & Williams, D. P (2017). Logistics Partnerships in Peace Operations. The Internatıonal Peace Institute. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2017/06/170615-Logistics-Partnerships.pdf sayfasından erişilmiştir.

Collier, P. (2015). Security Threats Facing Africa and its Capacity to Respond. PRISM (2). 3141.https://cco.ndu.edu/portals/96/documents/prism/prism_5-2/prism5 2_security_threats.pdf sayfasından erişilmiştir.

Column, M, (2014). Security Threats in Africa: A Critical Perspective. Carnegie Ethics Online. Carnegie Council for Ethics in International Affairs. https://www.carnegiecouncil.org/media/series/ethics-online/security-threats-in-africa-a-critical-perspective sayfasından erişilmiştir.

Communiqué of the 358th meeting of the Peace and Security Council of the African Union (AU) on the situation in Mali, (2013). https://www.peaceau.org/uploads/press-release-afisma-revised-joint-concept-of-operations-finalized-in-bamako-22feb2013-2-.pdf sayfasından erişilmiştir.

Comoros Short Brief, African Politics African Peace, 10 Ağustos 2021 tarihinde https://sites.tufts.edu/wpf/files/2017/07/Comoros.pdf sayfasından erişilmiştir.

Comoros Situation Report. (1), https://reliefweb.int/report/comoros/comoros-situation-report-no1 19.08.2021 tarihinde erişilmiştir.

Conflict Trends in Africa, 1989–2018 (2019). file:///C:/Users/kiosk.user/Downloads/Rustad%20&%20Bakken%20-%20Conflict%20Trends%20in%20Africa,%201989%E2%80%932018,%20Conflict%20Trends%206-2019.pdf sayfasından erişilmiştir.

Coning, C. (2007). Peace Operations in Africa: the Next Decade, Institutt Norwegian Institute of International Affairs.

Coning, C., & Kasumba, Y (2010). African Union Commission The Civilian Dimension of the African Standby Force; Peace Support Operations Division of the African Union Commission. Addis Ababa: African Union.

Coning, C., Gelot, L., & Karlsrud, J. (2015). Strategic Options for the Future of African Peace Operations 2015-2025 Seminar Report, Norwegian Institute of International Affairs.

Coning. C. (2017). Peace enforcement in Africa: Doctrinal distinctions between the African Union and United Nations, Contemporary Security Policy.

Constitutive Act of the Afrıcan Union, Article 3(l). Article 3(f), https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf sayfasından erişilmiştir.

Constitutive Act of the African Union; Article 4 (h) (2000/2001) file:///C:/Users/admin/Desktop/koruma%20sorumlulu%C4%9Fu%20ve%20egemenl%C4%B1k%20bolumu/AfB%20Antla%C5%9Fma.pdf sayfasından erişilmiştir.

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. (1951). https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf sayfasından erişilmiştir.

Cooke, G. J. (2009). China's Soft Power in Africa' Center for Strategic İnternational Studies; 28-44.

Corbetta, R. R., & Dixon, W. J. (2005). Danger Beyond Dyads: Third-Party Participants in Militarized Interstate Disputes. Conflict Management and Peace Science, (2). 39-61.

Dalaa, M., & İbicioğlu, S. (2020). Libya'ya son iki ayda inen 70 askeri kargo uçağı, gözleri Rusya'nın Hafter'e desteğine çevirdi. 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/libyaya-son-iki-ayda-inen-70-askeri-kargo-ucagi-gozleri-rusyanin-haftere-destegine-cevirdi-/1969985 sayfasından erişilmiştir.

Davis, R. (2018). Addressing Conflict in Mali: Political, Humanitarian, and Security Problems. Jouranl of İnternational Relations.

Day, A., Gorur, A., Holt, K. V., & Hunt, T. C. (2020). Political Practice of Peacekeeping how strategies for peace operations are developed and implemented United Nations University, Center for Policy.

Deltenre. D., & Liégeois, M. (2016). Filling a Leaking Bathtub. Peacekeeping in Africa and the Challenge of Transnational Armed Rebellions. Working Papers Ispole.

Demir, İ. (2017). Çatışma ve çatışmaya yaklaşım yöntemlerinin teorik çerçevesi. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi.

Dersso, S. (2013). The best option to settle the CAR crisis? Aljaazera. 2 Aralık 2021 tarihinde https://www.aljazeera.com/opinions/2013/12/5/the-best-option-to-settle-the-car-crisis sayfasından erişilmiştir.

Desk, N. (2012). Mali: coup leader Amadou Haya Sanogosays National Assembly president to be new head of state' Global Post, 14 Ekim 2021 tarihinde https://www.pri.org/stories/2012-04-06/mali-coup-leader-amadou-haya-sanogo-says-national-assembly-president-be-new-head sayfasından erşilmiştir.

Desmidt, S., Hauck, V., & Ndiaye, M. (2017). Conflict management under the African. Analysis of conflict prevention and conflictresolution interventions by the African Union and Regional Economic Communities in violent conflicts in Africa for the years 2013-2015. Discussion Paper. (211).1-34.

Devetak, R. (2007). Between Kant and Pufendorf: humanitarian intervention, statist anti-cosmopolitanism and critical international theory, Review of International Studies, (33). 151–174.

Dhaliwal, R. (2014). Using English School Theory to Determine Legitimate Humanitarian Intervention. E-International Relations.

Diaz, D. S. (2011). Means of Effective Security Sector Reform: A Comparison of US Military and Contractor Programs', School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas.

Dietz, J. A., Kjell, H., Mayke.K., & Terje, O. African engagements. Africa negotiating an emerging multipolar world (Leiden: Brill), 300– 326.

Doyle. M., & Recchia, S. (2011). Liberalism in International Relations. International Encyclopedia of Political Science.

Dube, A. (2015). The AU Model Law On Unıversal Jurisdiction: An African Response to Western Prosecutions Based On The Universality Principle, http://www.saflii.org/za/journals/PER/2015/24.pdf sayfasından erişilmiştir.

Dunn, T. M. (2014). The ICC and Africa: Complementarity, Transitional Justice, and the Rule of Law. 20.11.2021 tarihinde https://www.e-ir.info/pdf/50954 sayfasından erişilmiştir.

Duthie, R. (2011). The Curse of Berlin: Africa After the Cold War Shawn. South African Journal of International Affairs.

Dwyer, M. B. (2008). Comoros: Big Troubles on Some Small Islands. Center for Strategic International Studies.

Ekiyor, T. (2007). Implementing the 'Responsibility to Protect' Doctrine in Africa. FES Briefing Paper. 24 Şubat 2021 yılında https://library.fes.de/pdf-files/iez/global/50404.pdf sayfasından erişilmiştir.

Ekpa, S. & Dahlan, N. H. (2016). Sovereignty, Internal Displacement and Right of Intervention: Perspectives From the African Union's Constitutive Act and the Convention for the protection and Assistance of Internally Displaced persons'.

Elischer, S. (2013). After Mali comes Niger: West Africa's problems migrate east. 20 Ekim. 2021 tarihinde https://sahelresearch.africa.ufl.edu/files/Elischer_Foreign_Affairs_2013.pdf sayfasından erişilmiştir.

Eminoğlu, A ve Y, Hasan. (2020). Antropolojinin Barış Operasyonlarının Başarısına Etkisi: Suriye Analizi', Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi.

Ercoşkun, B. (2020). On Galtung's Approach to Peace Studies. Review Article. 15 Mayıs 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1282610 sayfasından erişilmiştir.

Erhan. Ç., & Akdemir. E (2018). Regional Organizations. 06 Nisan 2022 tarihinde http://cagrierhan.net/wp-content/uploads/2018/11/regional_organizations_tum-min.pdf sayfasından erişilmiştir.

Eriksson, M. (2010). Supporting Democracy in Africa: African Union's Use of Targeted Sanctions to Deal with Unconstitutional Changes of Government. Division of Defence Analysis.

Esidene, E. C. & Onyebuchi, U. R. (2012). The Development of the African Union', Department of Polical Science Nasarawa State University Keffi Nıigeria West Africa, European Journal of Scientific Research.

Ezeibe, C., & Oguonu, C. (2014). African Union and Conflict Resolution in Africa. Mediterranean Journal of Social Sciences. 5(27):235-332

Ezenwa, C. A. (2020). The Failure of Responsibility to Protect Doctrine and Complicity of United Nations. Global Journal of Arts, Humanities and Social Sciences.

Ezirim, G. E. (2009). Democracy as a Conflict Management Strategy in Nigeria. Centre for Peace and Strategic Studies, University of Ilorin, Ilorin, Kwara State, Nigeria.

Faleg, G., & Secrieru. S. (2020). Russia's foray into Sub Saharan Africa. European Union Institute for Security Studies.

Farmer, L. J. (2012). Sovereignty and the African Union. The Journal of Pan African Studies. (4). 93-104. 10 Ocak 2021 tarihinde http://www.jpanafrican.org/docs/vol4no10/4.10Sovereignty.pdf sayfasından erişilmiştir.

Feffer, J., & Yusuf, H. (2009). Indicting Bashir Is Wrong. Institute For Policy Studies. 21 Kasım 201 tarihinde https://ips-dc.org/indicting_bashir_is_wrong/ sayfasından erişilmiştir.

Fenwick, C. G. (1945). Intervention: Individual and Collective. The American Journal of International Law.

Fidan, H., & Aras, B. (2010). The Return of Russia-Africa Relations. Ahmet Yesevi University Board of Trustees. (52) 47-68.

Fierke, K. M. (2005). Diplomatic Interventions Conflict and Change in a Globalizing World. Reader, School of Politics and International Studies, Queen's University, Belfast.

Findley, M., & Teo, T. (2006). Rethinking Third Party Interventions into Civil Wars: An Actor-Centric Approach. Journal of Politics.

Fiott, D. (2013). Realist Thought and Humanitarian Intervention. The International History Review.

Fogwell, A. S. (2013). The Legality of the African Union's right to intervention, University of Pretoria. 11 Ocak 2021 tarihinde

Foltz-Delvin, Z. (2010). Africa's Fragile States: Empowering Extremists, Exporting Terrorism. Africa Security Brief, Africa Center for Strategic Studies, Washington DC. ACSS.

Fortna, P. V. (2004). Does Peacekeeping Keep Peace? International Intervention and the Duration of Peace After Civil War', International Studies Quarterly.

Forty-First Ordinary Session of the ECOWAS Authority of Heads of State and Government Yamoussoukro, Côte d'Ivoire, (2012) https://www.ecowas.int/wp-content/uploads/2015/02/41st-ECOWAS-Summit-Yamoussoukro-28-29-June-20121.pdf sayfasından erişilmiştir.

Fourth Meeting of Support And Follow-Up Group on The Situation in Mali Bamako, Mali, (2013) https://reliefweb.int/report/mali/fourth-meeting-support-and-follow-group-situation-mali-19-april-2013 sayfasından erişilmiştir.

Francis, D. J. (2008). Peace and conflict in Africa. London. Zed Books 10 Ocak 2021 tarihinde http://www.review.upeace.org/pdf.cfm?articulo=103&ejemplar=19 sayfasından erişilmiştir.

Francis, J. D. (2013). The regional impact of the armed conflict and French intervention in Mali. Norvegian Peacebuilding Resource Centre. 11 Ekim. 2021 tarihindehttps://www.files.ethz.ch/isn/163177/f18726c3338e39049bd4d554d4a22c36.pdf sayfasından erişilmiştir.

Franke, B. (2016). In Defense of Regional Peace Operations in Africa. The Journal of Humanitarian Assistance, Field Experience and Current Research on Humanıtarıan Action And Policy.

Frederking, B., & Diehl, P. F. (2015). The politics of Global Governance: International Organizations in an Interdependent World., Lynne Rienner.

Gallagher, J. (2009). Healing the Scar? Idealizing Britain in Africa, 1997-2007. African Affairs. 432, 435-451.

Gallagher, J. (2011). Britain and Africa Under Blair: In Pursuit of the Good State. Manchester University Press.

Galtung, J. (2000). Conflict Transformation by Peaceful Means (The Transcend Method)', participants' and trainers' manual, United Nations Disaster Management Training Programme, Geneva.

Gebeyehu, H. (2016). Sovereignty and Intervention under the Constitutive Act of the African Union.

Gebhard. C. (2016). One World, Many Actors: Levels of Analysis in International Relations. 1-9.

Gebrewold, B (2010). The Cynicism of 'African Solutions for African Problems', African Security.

Geldenhuys, D. (2014). The African Union, Responsible Sovereignty and Contested States. Global Responsibility to Protect.

Gerenge. R (2015). Preventive Diplomacy and the AU Panel of the Wise in Africa's Electoral-related Conflicts. Governance and APRM Programme.

Giles, K. (2013). Russian Interests In Sub-Saharan Africa, Strategic Studies. Institute and U.S. Army War College Press.

Gill. B., & Huang, H. C. (2009). China's expanding peacekeeping role: its significance and the policy implications, Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI Policy Brief, 1-7

Grasa, R., & Mateos, O. (2010). Conflict, Peace and Security in Africa: an Assessment and New Questions After 50 Years of African Independence' Institut Català Internacional per la Pau Barcelona.

Green, M. (2006). Rights-Based approaches to development. The African Union' Review Digest. Human Rights and Human Welfare. 6, 1-29

Hammond. J. (2020). Is NATO Preparing for a New Mission in Africa? 20 Temmuz 2020 tarihinde https://thedispatch.com/p/is-nato-preparing-for-a-new-mission sayfasından erişilmiştir.

Hansen. H., Mitchell, S. L., & Nemeth, S. C. (2008), IO Mediation of Interstate Conflicts: Moving Beyond the Global vs. Regional Dichotomy. Department of Political Science University of Iowal.

Harris, E., Nguyen, K., & Gabriel, M. (2008). Factbox: Relations between France and Comoros', 16 Ağustos 2021 tarihinde https://www.reuters.com/article/us-comoros-island-france-idUSL2777864820080327 sayfasından erişilmiştir.

Hassner, P. (1998). From War and Peace to Violence and Intervention: Permanent Moral Dilemmas, Under Changing Political and Technological Conditions, Hard Choices Moral Dilemmas in Humanitarian Intervention, ed, Jonathan Moore, Oxford, UK

Hatcher, J., & Perry, A. (2012). Defining Peacekeeping Downward: The U.N. Debacle in Eastern Congo. 20 Ekim 2020 tarihinde https://world.time.com/2012/11/26/defining-peacekeeping-downward-the-u-n-debacle-in-eastern-congo/ sayfasından erişilmiştir.

Hawks, B. B. (2018). Non-State Actors in Conflicts: Conspiracies, Myths, and Practices, Cambridge Scholars Publishing.

Haysom, S. (2014). Security and humanitarian crisisin Mali The role of regional organisations. Humanitarian Policy Group Overseas Development Institute.

Heller, J. K. (2017). Why Unilateral Humanitarian Intervention Is Illegal and Potentially Criminal. 20 Ekim 2020 tarihinde http://opiniojuris.org/2017/04/20/against-unilateral-humanitarian-intervention-and-why-it-can-be-criminal/ sayfasından erişilmiştir.

Heller, K. J. (2021). The Illegality of 'Genuine', Unilateral Humanitarian Intervention Get access Arrow. European Journal of International Law.

Helly, D. (2009). Africa, the EU and R2P: Towards Pragmatic International Subsidiarity?' ipg 1 /14.Henri Boshoff (2005) The African Union Mission in Sudan African Security Studies. 57-60.

Henkin, L. (1999). Editorial Comments: Nato's Kosovo Intervention Kosovo and the Law of 'Humanitarian Intervention' Kosovo and the law of humanitarian intervention, American Journal of International Law.

Hensel, P. R. (2001). Contentious Issues and World Politics: The Management of Territorial Claims in the Americas, 1816-1992'. International Studies Quarterly.

Hirono, M., & Lateigne, M. (2011). Introduction: China and UN peacekeeping, International Peacekeeping, 243– 256

Holslag, J. (2011). China and the coups: coping with political instability in Africa, African Affairs. 367– 386.

Holt, K.V., & Shanahan, K. M. (2005). African Capacity-Building for Peace Operations: UN Collaboration with the African Union and ECOWAS. The Henry L. Stimson Center, Washington, DC.1-85.

http://mg.co.za/article/2011-06-14-zuma-lashes-nato-for-abusing-un-resolutions-on-libya

https://repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/37355/Fogwell_Legality_2013.pdf?sequence=1 sayfasından erişilmiştir.

Hurd, I. (2011). Is Humanitarian Intervention Legal? The Rule of Law in an Incoherent World' Ethics International Affairs.

Igwe, C. S., Abdullah, L.I.A.M., Kirmanj, S., Fage, S. K., & Bello, I. (2017). An Assessment of the Motivations for the 2011 Nato Intervention in Libya and Its Implications for Africa Canadian Social Science, 13 (4), 1-12.

IISS Straategic Comments. (2013). France in Mali: rapid reaction, Strategic Comments, 19 (1). https://doi.org/10.1080/13567888.2013.779522 sayfasından erişilmiştir.

Inaugural Meeting of The Support And Follow up Group on The Situation in Mali Abidjan, Côte D'ıvoıre (2012). https://au.int/sites/default/files/pressreleases/24930-pr-auc.conclusions.mali_.pdf sayfasından erişilmiştir.

Institut de Droit International (IDI) Resolution Session of Rhodes (2011) Tenth Commission, Present Problems of the Use of Force in International Law – Sub-Group C – Military Assistance on Request. https://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2011_rhodes_10_C_en.pdf sayfasından erişilmiştir.

International Alert (2002), Gender Maınstreamıng In Peace Support Operations: Movıng Beyond Rhetoric To Practice.

Internatİonal Peace Instıtute: (2012). In Defense of Regional Peace Operations in Africa. Preventing Conflicts in Africa: The Role of Early Warning and Response Systems. (1-9).

IRIN. (2008). Comoros: Cautions optimism after calm Anjouan elections, 28 Temmuz 2021 tarihinde https://reliefweb.int/report/comoros/comoros-cautious-optimism-after-calm-anjouan-elections sayfasından erişilmiştir.

IRIN. (2008c). Comoros: instability spells decline 19 Ağustos 2021 tarihinde https://www.thenewhumanitarian.org/fr/node/239615 sayfasından erişilmiştir.

Irrera, D. (2015). The relevance of third-party intervention in conflict management. University of Catania.

Isnarti, R. (2018). Humanitarian Intervention from Constructivist Perspective: Case Study of China Peace Keeping Operation in Darfur. School of International Relations, University of Andalas.

İpek, D. C. (2012). Afrika Birliği Örgütü ve Kıtada İş birliği Arayışları. 21 Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi. (3) 11-130 23 Haziran 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/59582 sayfasından erişilmiştir.

Jakamuar, K. (2012). Humanitarian Intervention: A Legal Analysis. E-International Relations.

Jalloh, C. C. (2019). The Relationship Between Africa and the International Criminal Court. Institute. https://rwi.lu.se/blog/relationship-between-africa-international-criminal-court/ sayfasından erişilmiştir.

Jordaan, E. (2017). Collective Security in Africa: The Tension Between theory and practice. Strategic Review for Southern Africa.

Joshua, S., & Olanrewaju, F. (2017). The AU's Progress and Achievements in the Realm of Peace and Security. Indian Council of World Affairs (ICWA) SAGE Publication.

Jowell, M, (2018). The unintended consequences of foreign military assistance in Africa: an analysis of peacekeeping training in Kenya, Journal of Eastern African Studies.

Joyner, C. C. (1996). Arresting Impunity: The Case for Universal Jurisdiction in Bringing War Criminals to Accountability. Law and Contemporary Problems 59 (4), 153-172.

Kabau, T. (2012). The Responsibility to Protect and the Role of Regional Organizations: an Appraisal of the African Union's Interventions. Goettingen Journal of International Law.

Kagame, P. E. H. (2017). The imperative to strengthen our union: Report on the Proposed Recommendations for the Institutional Reform of the African Union. http://www.mandelaschool.uct.ac.za/sites/default/files/image_tool/images/78/News/FInal%20AU%20Reform%20Combined%20report_28012017.pdf sayfasından erişilmiştir.

Kan. H. Actors In World Politics, Government And Politics – Vol. II- Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS), 10 Ekim 2022 tarihinde http://www.eolss.net/sample-chapters/c04/e6-32-05-03.pdf sayfasından erişilmiştir.

Karang, B. (2010). AFRICOM and the US's hidden battle for Africa. 25 Temmuz 2020 tarihinde https://www.pambazuka.org/governance/africom-and-uss-hidden-battle-africa, sayfasından erişilmiştir.

Kardas, S. (2003). Humanitarian Intervention: A Conceptual Analysis. Alternatives: Turkish Journal of International Relations.

Karlsrud, J. (2015). The UN at war: examining the consequences of peace-enforcement mandates for the UN peacekeeping operations in the CAR, the DRC and Mali. Third World Quarterly.

Karns M. & Mingst K. (1990). The United States and Multilateral Institutions: Patterns of Changing Instrumentality and Influence, Boston: Unwin Hyman.

Kelley, J. (2010). The Role of Membership Rules in Regional Organizations', Working Paper Series on Regional Economic Integration.

Kevin C. Dunn & Timothy M. Shaw. (2001). Africa's Challenge to International Relations' Hazırlayan: Yılmaz; F (2018), Siyaset Bilimi Bölümü. Stockholm Üniversitesi.

Khadiagala, M. G. (2009). Regionalism and conflict resolution: Lessons from the Kenyan crisis. Journal of Contemporary African Studies.

Khadiagala, M. G. (2020). The African Union in Peacebuilding in Africa. https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-030-46636-7_12.pdf. sayfasından erişilmiştir.

Kioko, B. (2003). The right of intervention under the African Union's Constitutive Act: From non-interference to non-intervention.

Kristiana, P., & Baranyi, S. (2005). Delivering on the Responsibility to Protect in Africa' North-South Institute Policy Briefing Paper.

Kurşun, G. (2011). 101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi, İnsan Hakları Gündemi, Ankara, 13 Mayıs 2022 tarihinde http://www.iccnow.org/documents/101_questions_on_the_ICC_Gunal_Kursun_Sept_2011 BOOK.pdf sayfasından erişilmiştir.

Kuwali, D. (2010). The end of humanitarian intervention: Evaluation of the African Union's right of intervention. African Journal on Conflict Resolution.

Kuwali, D. (2009). The end of humanitarian intervention: Evaluation of the African Union's right of intervention.

Kuwali, D., & Viljoen, F. (2013). Africa and the Responsibility to Protect Article 4(h) of the African Union Constitutive Act, Area Studies, Law, Politics and International Relations.

Lacher, W. (2012). Northern Mali: Key is Strengthening Bamako. ECOWAS Plan Harbors Risks, IPI Global Observatory 23 Ekim 2021 tarihinde

https://theglobalobservatory.org/2012/09/northern-mali-key-is-strengthening-bamako-ecowas-plan-harbors-risks/ sayfasından erişilmiştir.

Lacher, W. (2013). The Malian crisis and the challenge of regional security cooperation. Stability: International Journal of Security.

Lando, B. (2013). Mali — A Double Tale of Unintended Consequences. 7 Aralık 2020 tarihinde https://www.huffpost.com/entry/malita-double-tale-of-uni_b_2481132 sayfasından erişilmiştir.

Langerud, M. H. (2016). From the Organisation of African Unity to the African Union: From a policy of non-interference to a policy of non-indifference? Masters thesis, Department of Archaeology, Conservation and History. Faculty of Humanities.

Large, D. (2008). China's role in the mediation and resolution of conflict in Africa. Center for Humanitarian Dialogue. 35-41.

Lawson, E. (2018). Peacekeeping in Africa: The Importance of the Regional? Policy Brief.

Lebert, (2016). The scale of the UK's involvement in Africa's resources is staggering. So too is its disregard for the rights of those affected 31 Ağustos 2020 tarihinde https://africanarguments.org/2016/09/13/the-scale-of-the-uks-involvement-in-africas sayfasından erişilmiştir.

Lengyel, P., & Kazancigil, A. (1977). Approaches to the study of international organizations', International social science journal volume XXI X 1977, file:///C:/Users/Exper/Downloads/023267engo.pdf

Leogrande, C. (2019), The relevance of International Organizations in conflict reslution: A case study of the African Union in Burundi.

Lindell, M. T., & Mattsson, K. (2014). Transnational Threats to Peace and Security in the Sahel Consequences in Mali. FOI-R--3881--SE.

Lipmana. E. (2010). African Solutions for African Problems? The Philosophy, Politics and Economics of African peacekeeping in Darfur and Liberia. Philosophy and Economics Undergraduate Journal.

Lisberg, M. T. (2008). Africa out of Westphalia? An Analysis of Article 4 (h) in the Constitutive Act of the African Union', Universitet Oslo, Department of Political Science.

Lousie, P. (2008). Comoros Union Government takes control of rebel islands, 21 Eylül 2021 tarihinde https://reliefweb.int/report/comoros/comoros-union-government-takes-control-rebel-island sayfasından erişilmiştir.

Lucey. A., & Arewa. M. (2016). Sustainable Peace – Driving the African Peace and Security Architecture through ECOWAS, IISS Paper 301.

Maasho, A. (2008). African Union hails success of Comoros operation, 10 Temmuz 2021 tarihinde https://mg.co.za/article2008-03-28-african-union-hails-success-of-comoros operation/ sayfasından erişilmiştir

Mac, G. R., & O. Richmond (2013). The Local Turn in Peace Building: A Critical Agenda for Peace, Third World Quarterly. 34 (5), 763-783.

Macmillan, J. (2013). Intervention and the ordering of the modern world. Review of International Studies.

Maier-Rigaud, R. (2008). International Organizations as Corporate Actors: Agency and Emergence in Theories of International Relations'preprints of the Max Planck Institute on Collective Goods, (7) Born. 1-34.

Mail Guardian, (2014). No NATO deed goes unpunished https://mg.co.za/article/2014-08-21-no-nato-deed-goes-unpunished/ 09.04.2021 tarihinde erişilmiştir.

Mail Guardian. (2011). Zuma lashes NATO for 'abusing' UN resolutions on Libya

Makinda, S. Why AFRICOM Has Not Won Over Africans; 20 Temmuz 2020 tarihinde https://www.csis.org/analysis/why-africom-has-not-won-over-africans sayfasından erişilmiştir.

Malan, M. (2008). U.S. Civil-Military Imbalance for Global Engagement, Refugees International.

Malone, D. M., Thakur, R. (2001). UN Peacekeeping: Lessons Learned? Global Governance.

Maluwa, T. (2004). The OAU/African Union and International Law: Mapping New Boundaries or Revising Old Terrain? Proceedings of the Annual Meeting.

Mamdani, M. (2008). Darfur, ICC and the new humanitarian order. Pambazuka News, https://www.pambazuka.org/governance/darfur-icc-and-new-humanitarian-order 14 Mayıs 2022 tarihinde erişilmiştir.

Marks, J. H. (2004). Mending the Web: Universal Jurisdiction, Humanitarian Intervention and the Abrogation of Immunity by the Security Council.

Maru, M. T. (2013). African-Led International Support Mission in Mali (AFISMA): Military ahead of Politics. Independent consultant specialised in conflict prevention and security studies.

Maru, M. T. (2013). Ethiopia and the African Union. In M. Eriksson L. Gelot (Eds), The African Union in the light of the Arab revolts: An appraisal of the foreign policy and security objectives of South Africa, Ethiopia and Algeria (76), 22–38. Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala: The Swedish Defence Research Agency.

Massey, S., & Baker, B. (2009). Comoros: External Involvement in a Small Island State', Programme Paper AFP.

Matambo, E. (2020). International Relations Theory after the Cold War: China, the Global South and Non-state Actors', E-International Relations.

Mavuso, T. C. (2012). The African Union's Right of Intervention to restore legitimate order: Human protection or regime entrenchment? university of Pretoria.

Mays, T. M. (2010). Historical Dictionary of Multinational Peacekeepin. Historical Dictionaries of International Organizations, Scarecrow Press.

Mcfate, S. (2008). Briefing US Africa Command: Next Step Or Next Stumble? African Affairs, 111–120.

Melly, P & Darracq, V. A. Engage? French Policy New Way to in Africa from Sarkozy to Hollande, Chatham House.

Mennecke, M. (2017). The African Union and Universal Jurisdiction. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780198810568.003.0002 sayfasından erişilmiştir.

Meyer, A. (2015). Preventing conflict in Central Africa ECCAS caught between ambitions, challenges and reality. Central Africa Report.

Miall, H. (2004). Conflict Transformation: A Multi-Dimensional Track, Monograph of the Berghof Research Centre for Constructive Conflict Management.1-20

Miller, C. E. (2005). A Glossary of Terms and Concepts in Peace and Conflict Studies, 2nd Edition, Geneva: University for Peace.

Milne, S. (2013). The Fastest Blow back yet in this Disastrous War on Terror. 8 Ekim 2021 tarihinde https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/jan/22/mali-fastest-blowback-war-on-terror sayfasından erişilmiştir.

Mingst, A. K., McKibben, E. H., Toft, A. M. I. (2018). Essentials of International Relations

Mitchell. S. M., & Hensel, P. R (2007). International Institutions and Compliance with Agreements', Midwest Political Science Association.

Moolakkattu, J. S. (2010). The Role of the African Union in Continental Peace and Security Governance. Indian Council of World Affairs (ICWA) SAGE Publications.

Morgentau. H. J. (1967), To Intervene or not to Intervene. Foreign Affairs.

Moroney. P. D. J., Gventer, C. W. C, Pezard, S., & Smallman, L. (2011). Lessons from U.S. Allies in Security Cooperation with Third Countries The Cases of Australia, France, and the United Kingdom Project Air Force, .1-129.

Moving Africa Forward, African Peace And Security Architecture (APSA) 2010 Assessment Study. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-

CF6E4FF96FF9%7D/RO%20African%20Peace%20and%20Security%20Architect ure.pdf sayfasından erişilmiştir.

Mul, T. (2007). Political crisis overshadows smooth elections, The New Humanitarian Intervention, 17 Ağustos 2021 tarihinde https://www.thenewhumanitarian.org/report/72917/comoros-political-crisis-overshadows-smooth-elections sayfasından erişilmiştir.

Mul, T. (2008). On the edge of a military solution IRIN, The New Humanitarian, 13 Ağustos 2021 tarihinde https://www.thenewhumanitarian.org/fr/node/240486 sayfasından erişilmiştir.

Murithi, T. (2007a). The African Union's evolving role in peace operations: the African Union Mission in Burundi, the African Union Mission in Sudan and the African Union Mission in Somalia, African Security Studies, 17 (1), 71-82.

Murithi, T. (2007b). The responsibility to protect, as enshrined in article 4 of the Constitutive Act of the African Union. African Security Review. Institute for Security Studies.16 (3),14-24.

Murithi, T. (2009). The African Union's Transition from Non-Intervention to Non-Indifference: An Ad Hoc Approach to the Responsibility to Protect?.

Murithi, T. (2012). Between reactive and proactive interventionism: The African Union Peace and Security Council's engagement in the Horn of Africa. African Journal on Conflict Resolution.

Nathan, L (2007). Mediation in African conflicts: The gap between mandate and capacity' Mediation in African conflicts.

Nathan, L. (2010). The Peacemaking Effectiveness of Regional Organisations. Crisis States Research Centre; Global and Regional Axes of Conflict.

Nathan, L. (2006). Domestic Instability and Security Communities. European Journal of International Relations, 12(2). 275–299.

Nations Encyclopedia. (2019). Mali-Ethnic groups. 5 Kasım 2020 tarihinde https://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Mali-ETHNIC-GROUPS.html sayfasından erişilmiştir.

Ndinga, P. L. (2019). Regional Organısatıons and Conflict Resolution: A Case of The African Union', Journal of International Relations and Diplomacy.

Ngwube, A. (2013). The African Union and its Conflict Resolution Apparatus', Arabian Journal of Business and Management Review.

Nikitin, A. (2017). International Intervention in Conflicts UN, OSCE, EU, NATO, CSTO Peacekeeping Policies. Valdai Discussion Club Report.

Nivet, B. (2006). Security by Proxy? The EU and (sub) regional organizations: the case of ECOWAS, (63), 1-43.

Nolte, G. (2011). Intervention by Invitation. Max Planck Encyclopedia for Public International Law.

Nsia-Pepra, K. (2014). Militarization of U.S. Foreign Policy in Africa: Strategic Gain or Backlash? Military Review AFRICOM. 50-59.

Nye. J. (1971). Peace in Parts; Integration and Conflict in Regional Organizations. Boston, Little Brown. 16 Ekim 2021 tarihinde https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/occ63.pdf sayfasından erişilmiştir.

Obengo, J. O. (2015). African Union engagement gap in Fragile and Conflict-Affected Contexts: A case of Mali'.

Odman, T.M (2004). Barışı Destekleme Operasyonları. Journal of Social Sciences. 1(1), 68-102.

Okacha. K. C. (2015). International Organizations and Conflict Resolution: A Theoretical Framework', American Open Political Science Journal.

Okumu, W. (2009). The African Union: Pitfalls And Prospects For Uniting Africa. Journal of International Affairs.

Olsen, G. R. (2015). Great power' intervention in African armed conflicts. Cambridge Review of International Affairs. 229-245.

Oluwadare, A. (2014). The African Union and the Conflict in Mali: Extra-regional Influence and the Limitations of a Regional Actor. African Journal of Governance and Development.

Oluwadare, A. J. (2014). The African Union and the Conflict in Mali: Extra-Regional Influence and the Limitations of a Regional Actor. African Journal of Governance and Development.

Omorogbe, E.Y. (2011). A Club of Incumbents? The African Union and Coups d'État', Vanderbilt Journal of Transnational Law.

Onuoha, F. C., & Thurston, A. (2013). Franco-African Military Intervention in the Mali Crisis and Evolving Security Concerns. Aljazeera Centre for studies.

Organization of African Unity, Constitutive Act of the African Union (2000/2001). https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf sayfasından erişilmiştir.

Osee, B. U., Bijoux.T., Didier, B.S., & François, O. (2019). Individuals and International Public Opinion as an Actor in International Relations. Open Journal of Social Sciences.

Özerdem, A. (2013). Barış Devlet inşası Kuram ve Uygulaması, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.

Öztop, F. A. (2019). Devlet -içi Çatışmalarda Üçüncü Taraf Aktörler: Suriye İç Savaşında Türkiye'nin Rolü Third-Party Actors in Intra-State Conflicts: Turkey's Role in the Syrian Civil War.

Pahlavi, P. (2002). Comoros – The Federation of the Quarrelsome Sultans. Gateway Academic Journal on the Web 28 Ağustos 2021 tarihinde https://www.comores-online.com/mwezinet/histoire/comoros_pahlavi.html sayfasından erişilmiştir.

Peace and Security Architecture (APSA), Analysis of conflict prevention and conflict resolution interventions by the African Union and Regional Economic Communities in violent conflicts in Africa for the years 2013-2015.

Peace and Security Council, Communique on the Situation in the Comoros PSC/MIN/Comm.1(LXXVII). 2007. https://www.peaceau.org/uploads/communiqueoncomoroseng.pdf sayfasından erişilmiştir.

Peace and Security Council. Communique in the Situation on the Comoros. PSC/PR/Comm.1(XLVII). 2006. https://www.peaceau.org/uploads/communiquecomoroseng-47th.pdf sayfasından erişilmiştir.

Peace and Security Council. Communique, PSC/PR/Comm (XCV), 2007. https://www.peaceau.org/uploads/communiquy-95-eng.pdf sayfasından erişilmiştir.

Peace and Security Council. Communique; PSC/PR/Comm (CXXIV), 30 April, 2008. https://oau-aec-au-documents.uwazi.io/api/files/1531209156989gqm3ak1l0v0030uipet57b9.pdf sayfasından erişilmiştir.

Peace and Security Council. Communique', on the Situation in the Comoros, PSC/PR/COMM (LXXVIII). 2007. https://archives.au.int/bitstream/handle/123456789/2171/2007_78_COMM_C1E.pdf?sequence=1&isAllowed=y sayfasından erişilmiştir.

Peace and Security Council. Communique', PSC/PR/Comm (LXXXVII). 2007 https://www.peaceau.org/uploads/communiqueeng.pdf sayfasından erişilmiştir.

Peace and Security Council. Report of the chairperson of the commission on the Situation in the Comoros. PSC/PR/3(VI), (2004). https://archives.au.int/bitstream/handle/123456789/8564/PSC%20PR%203%20VI_E.pdf?sequence=1&isAllowed=y sayfasından erişilmiştir.

Pearson, F. S (1974). Geographic Proximity and Foreign Military Intervention. Center for International Studies and Department of Political Science University of Missour.

Peck, C. (1998). Sustainable Peace; The Role of the UN and Regional Organizations in Preventing Conflict. Lanham, Rowman, Littlefield.

Pellerin, C. (2012). Commander: Countering Extremists Tops Africom's Priorities. U.S. Department of Defens 25 Temmuz 2020 tarihinde https://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=67378 sayfasından erişilmiştir.

Pete, M. (2015). Between Doctrine and Practice: The UN Peacekeeping Dilemma, Global Governance.

Pevehouse. J., & Russet, B. (2006). Democratic International Governmental Organizations International Organization, 60 (4), 969-1000

Pezard, S.., & Shurkin, M. (2015). Achieving Peace in Northern Mali Past Agreements, Local

Powell, K. N. (2020). The flawed logic behind French military interventions in Africa, https://theconversation.com/the-flawed-logic-behind-french-military-interventions-in-africa-132528 sayfasından erişilmiştir.

Powell, K., & Baranyi, S. (2005). Delivering on the Responsibility to Protect in Africa. The North-South Institute.

Powell. K., & Tieku. T. K. (2005). The African Union's new security agenda: Is Africa closer to a pax pan-Africana? International Journal.

Protocol on Amendments to the Constitutive Act of the African Union, Adopted by the 1st Extraordinary Sessionof the Assembly of the Union in Addis Ababa, Ethiopia on 3 February 2003 and by the 2'nd Ordinary Session of the Assembly of the Union in Maputo, Mozambique on 11 July 2003.

Protocol Relating to the Establishment of the peace and securıty council of the African Union http://www.peaceau.org/uploads/psc-protocol-en.pdf. sayfasından erişilmiştir.

Protocol Relating to the Establishment of the Peace and Security Council of the African Union https://au.int/sites/default/files/treaties/37293-treaty-0024_-_protocol_relating_to_the_establishment_of_the_peace_and_security_council_of_the_african_union_e.pdf sayfasından erişilmiştir.

Purinton, T. D. (2014a). Intervention or Inaction: Bridging the gap between realism and constructivism by examining American decision-making in humanitarian crises. University of Vermont.

Purinton, T. D. (2014b). Intervention or Inaction: Bridging the gap between realism and constructivism by examining American decision-making in humanitarian crises. UVM Honors College Senior Theses. (18). https://scholarworks.uvm.edu/hcoltheses/18 sayfasından erişilmiştir.

Raleigh, C. & Dowd, C. (2013). Governance and Conflict in the Sahel's 'Ungoverned Space'. Stability: International Journal of Security Development, 2 Ağustos 2021 tarihinde http://dx.doi.org/10.5334/sta.bs sayfasından erişilmiştir.

Rattan, J. (2019). Changing Dimensions of Intervention Under International Law: A Critical Analysis.

Recchia, S. (2020). Overcoming Opposition at the UNSC: Regional Multilateralism as a Form of Collective Pressure. Journal of Global Security Studies.

Regan, P. M. (1996). Conditions of Successful Third-Party Intervention in Intrastate Conflicts. The Journal of Conflict Resolution.

Regan, P. M. (2000). Civil Wars and Foreign Powers: Interventions and Intrastate Conflict. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Reisman, W. M. (1990). Sovereignty and Human Rights in Contemporary Internatıonal Law' The American Journal of International Law.

Renard, T. (2010). Terrorism and Other Transnational Threats in the Sahel: What Role for the EU? Center on Global Counterterrorism Cooperation.

Richardson, C. J. (2011). A responsible power? China and the UN peacekeeping regime', International Peacekeeping, 286– 297.

Rioux, S. J. (2003). Third Party Intervention as Conflict Management: The Case of Africa, Canada Research Chair in International Security.

Roberts, A. (1993). Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights',

Rosenau, J. (1968). The Concept of Intervention. Journal of Affairs. 165-176.

S/RES/2085 (2012). Resolution 2085 (2012) Adopted by the Security Council at its 6898th meeting, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2085.pdf

S/RES/2100 (2013); Resolution 2100 (2013) Security Council at its 6952nd meeting, on 25 April 2013, http://unscr.com/files/2013/02100.pdf. sayfasından erişilmiştir.

S/RES/2164 (2014); Security Council at its 7210th meeting, on 25 June 2014, file:///C:/Users/pc/Downloads/S_RES_2164(2014)-EN.pdf sayfasından erişilmiştir.

Safeworld. (2007). The Good, the Bad and the Ugly A decade of Labour's arms exports', 31 Ağustos 2020 tarihinde https://curtisresearch.org/wp-content/uploads/The-Good-the-Bad-and-the-Ugly-rev.pdf sayfasından erişilmiştir.

Salehyan, I., & Gleditsch, K. S. (2006). Refugees and the Spread of Civil War. International Organization.

Sara, V. H. (2011). Regional organizations in China's security strategy for Africa: the sense of supporting African solutions to African problems. Journal of Current Chinese Affairs, 91– 118.

Sarkin, J. (2009). The Role of the United Nations, the African Union and Africa's Sub-Regional Organizations in 'Dealing with Africa's Human Rights Problems: Connecting Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect', Journal of African Law, School of Oriental and African Studies.

Savitsky, A. US Military Presence in Africa: All Over Continent and Still Expanding. Strategic Culture Foundation. 30 Ağustos 2020 tarihinde https://www.strategic-culture.org/news/2018/08/30/us-military-presence-in-africa-all-over continent-still-expanding/ sayfasından erişilmiştir.

Saxby, G. (2021). International Relations and the English School: The divisions and tensions within the English School regarding the relationship between sovereignty and humanitarian intervention, in relation to the distinctions between the pluralist and solidarist camps. Political tensions in a globalised World.

Schmitt, E., & Neff-Gibbens, T. (2020). Russia Exerts Growing Influence in Africa, Worrying Many in the West The New Yorks Times, 27 Eylül 2020 tarihinde https://www.nytimes.com/2020/01/28/world/africa/russia-africa-troops.html sayfasından erişilmiştir.

Schraeder, P. (2011). The Obama administration's engagements in Africa within historical context: great expectations versus daunting challenges.

Schraeder, P. J. (2018). Making America Great Again'Against the Backdrop of an 'Africa Rising'? The Trump Administration and Africa's Marginalization within U.S. Foreign Policy' Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations.

Scott, S. (2012). Wars Do End! Changing Patterns of Political Violence In Sub-Saharan Africa. African Affairs, 111/443, 179–201.

Sebastian. S., & Gorur, A. (2018). U.N. Peacekeeping & Host-State Consent. Stimson Center.

Shannon, M. (2009). Preventing War and Providing the Peace? International Organizations and the Management of Territorial Disputes. Conflict Management and Peace Science.

Shannon, M., Morey, D., & Boehmke, F. J. (2010). The Influence of International Organizations on Militarized Dispute Initiation and Duration. International Studies Quarterly.

Sherriff, A. (2013). Dynamics of regional action in peace and security in Africa: Four drivers. Great Insights, Maastricht. ECDPM.

Shirkey, Z. C. (2017). Military Intervention in Interstate and Civil Wars: A Unified Interpretation. Hunter College, Cuny.

Shirkey, Z. C. (2020). Which wars spread? Commitment problems and military intervention. Conflict Management and Peace Science.

Sidibe, K. (2012). Security Management in Northern Mali: Criminal Networks and Conflict Resolution Mechanisms. IDS Research Report 77.

Slaughter, A. (2011). International Relations, Principal Theories. ın Wolfrum, R. (eds), Max Planck Encyclopaedia of Public International Law. Oxford University Press.

Slobodchikoff, M. O. (2012). How effective are International Organızations at resolving territorıal disputes among member states: A look at the European Union', Studies of Changing Societies: Comparative and Interdisciplinary Focus.

Smith, A. (1996). To Intervene or Not to Intervene: A Biased Decision. The Journal of Conflict Resolution.

Snow, K. H. (2007). Congo's Jean-Pierre Bemba. 25 Temmuz 2020 tarihinde file:///C:/Users/admin/Desktop/yap%C4%B1lm%C4%B1%C5%9F%20makale/sayfa%208%20Kongo%20i%C5%9Fgali.pdf sayfasından erişilmiştir.

Snyman, A. F. (2010). Intervention with specific reference to the relationship between the United Nations Security Council and the African Union. The Comparative and International Law Journal of Southern Africa, Institute of Foreign and Comparative Law.

Soest, C & Juan, D. A. (2018). Dealing with New Security Threats in Africa, GIGA Focus Africa (2), 1862-3603.

Solomon, H. (2015). African Solutions to Afrıca's Problems? African Approaches to Peace, Security and Stability. Scientia Militaria South African Journal of Military.

Sommerer, T., & Tallberg, J. (2016). Decision-Making in International Organizations: Actors, Preferences, and Institutions.

Soumahoro, M. (2019). Mali: Conflict Insight. Institute for Peace and Security Studies | Addis Ababa University.

Sousa, P. R. R. (2013). Afrıcan Peace and Security Architecture (APSA) Subsidiarity and the Horn of Africa: The Intergovernmental Authorıty on Development (IGAD). EA-IUL and International Institute of Social Studies (ISS) of the Erasmus University of Rotterdam (EUR)

Sousa, P.R.R., & Oliveira, C. G (2021). Conflict. Resolutıon Interventıons In The Conflıct Cycle Workıng Paper Cesa Csg 185.

Spagnol, G. (2019). Is France still exploiting Africa? Institute European Des Relations Internationales Academia Diplomatica Europaea, 10 Temmuz 2021 tarihinde https://www.ieri.be/en/publications/wp/2019/f-vrier/france-still-exploiting-africa sayfasından erişilmiştir.

Sridharan, K. (2008). Regional Organisations and Conflict Management: Comparing ASEAN and SAARC, Crisis States Working Paper, Series 2, 33, London: CSRC, London School of Economics.

Stacy, H. (2007). Humanıtarian Intervention and Relational Sovereignty. Intervention, Terrorism, and Torture, 89-104.

Stern, C., & Drucman, D. (2000). Evaluating Interventions in History: The Case of International Conflict Resolution, International Studies Review.

Straus, S. (2012). Wars Do End! Changing Patterns of Political Violence in Sub-Saharan Africa. African Affairs.

Stronski, P. (2019). Late to the Party: Russia's Return to Africa. Carnegie Endowment for International Peace.

Suicide bomber wounds French troops in central Mali. (2013) 27 Ekim 2021 tarihinde https://www.reuters.com/world/africa/suicide-bomber-wounds-french-troops-central-mali-2021-06-21/ sayfasından erişilmiştir.

Taylor, I. (2012). Spinderella on Safari: British Policies Toward Africa Under New Labour, Global Governance.

Teson, F. R. (2001). The Liberal Case For Humanitaiıan Intervention. Publıc Law and Legal Theory Working Paper (39).

The 'Big Six' arms exporters, (2012), 14 Temmuz 2020 tarihinde https://www.amnesty.org/en/latest/news/2012/06/big-six-arms-exporters/ sayfasından erişilmiştir.

The African Union and the Challenges of Implementing the Responsibility to Protect, (2009). Policy Notes.

The Durban Declaration in Tribute to the Organization of African Unity and on the Launching of the African Union (2002). Durban, South Africa. https://au.int/sites/default/files/decisions/9549assembly_en_9_10_july_2002_assembly_heads_state_government_first_ordinary_session_0.pdf sayfasından erişilmiştir.

The use of force in international law, (2019), file:///C:/Users/Exper/Downloads/the_use_of_force_in_international_law_printable.pdf sayfasından erişilmiştir.

Thurston, A. & Lebovich, A. (2013). A Handbook on Mali's 2012-2013 Crisis. Institute for the Study of Islamic Thought in Africa (ISITA), The Roberta Buffett Center for International and Comparative Studies Northwestern University.

Tieku, T. K. (2007). African Union promotion of human security in Africa. African Security Review 16(2):26-37.

Toga, D. (2016). The African Union and the Libyan Revolution: The Efficacy of the African Peace and Security Architecture, African Politics, African Peace.

TRT HABER. (2017). Amerika, Nijerya'ya savaş uçağı satışını onayladı. 1 Ağutos 2020 tarihinde https://www.trthaber.com/haber/dunya/amerika-nijeryaya-savas-ucagi-satisini-onayladi-344693.html sayfasından erişilmiştir.

TRT HABER. (2020). ABD Somali'de 2 sivili öldürdüğünü itiraf etti. 27 Nisan 2020 tarihinde 479553.html https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-somalide-2-sivili-oldurdugunu-itiraf-etti-479553.html sayfasından erişilmiştir.

U.S. Africa Command Public Affairs 'Ward: U.S. military seeks ways to support African Union Peace and Security Comission 24 Temmuz 2020 tarihinde https://www.army.mil/article/34761/ward_us_military_seeks_ways_to_support_african_union_peace_and_security_comission sayfasından erişilmiştir.

UK Government Statement. UK-Afrıca Investment Summit (2020). 28 Ağustos 2020 tarihinde file:///C:/Users/admin/Desktop/B%C3%BCy%C3%BCk%20g%C3%BC%C3%A7%20devlet%20m%C3%BCdahaleleri/Afria%20%C4%B0ngiltere%20ticareti.pdf sayfasından erişilmiştir.

UK-Afrıca Investment Summit, UK Government Statement (2020), 28 Temmuz 2020 tarihinde file:///C:/Users/admin/Desktop/B%C3%BCy%C3%BCk%20g%C3%BC%C3%A7%20devlet%20m%C3%BCdahaleleri/Afria%20%C4%B0ngiltere%20ticareti.pdf sayfasından erişilmiştir.

United Nations (2009). Implementing the responsibility to protect Report of the Secretary-General. 20 Temmuz 2021 tarihinde https://www.un.org/ruleoflaw/files/SG_reportA_63_677_en.pdf sayfasından erişilmiştir.

United Nations Peacekeeping, Terminology. 10 Haziran 2022 tarihinde https://peacekeeping.un.org/en/terminology sayfasından erişilmiştir.

United Nations Security Council. Resolution 2100. S/RES/2100 (2013). https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/314/17/PDF/N1331417.pdf?OpenElement sayfasından erişilmiştir.

United Nations Security Council. S/RES/1545 (2004) file:///C:/Users/admin/Desktop/Tez%20yaz%C4%B1lar%C4%B1m/S_RES_1545(2004)_Epdf sayfasından erişilmiştir.

Visser, L. (2020). Intervention by invitation and collective self-defence: two sides of the same coin? Journal on the Use of Force and International Law.

Volman, D., & Benjamin, L. (2007). Introduction to AFRICOM Special Issue: Analysis and Activism. ACAS Bulletin.

Vunyingah, M. (2011). Unconstitutional Changes of Government in Africa: An Assessment of the Relevance of the Constitutive Act of the African Union.

Waal, D. A., Twagiramungu, N., Duursma, A., & Berhe, M. G. (2019). Transnational Conflict in Africa, Conflict Research Programme

Wagner, D. (2015). Africa's Rising Political Violence. https://www.huffpost.com/entry/africas-rising-political-_b_6485644 09.12.2020 tarihinde erişilmiştir

Walter, B.V., Howard. L.M., & Fortna, V. P (2020). The Extraordinary Relationship between Peacekeeping and Peace, British Journal of Political Science.

Ward, B. (2020). UK's Africa Policy Should be Guided by Rights. 29 Ağustos 2020 tarihinde https://www.hrw.org/news/2020/07/10/uks-africa-policy-should-be-guided-rights sayfasından erişilmiştir.

Warnecke. A. (2020). Can Intergovernmental Organizations Be Peacebuilders in Intra-State War? Journal of Intervention and Statebuilding.

Watson, A., Knowles, E. (2019), Improving the UK offer in Africa: Lessons from military partnerships on the continent. Oxford Research Group.

Weiss, T. G., & Welz, M. (2014). The UN and the African Union in Mali and beyond: a shotgun wedding? The Royal Institute of International Affairs.

Wells, M. (2017). The mixed record of UN peacekeeping in South Sudan. https://odihpn.org/magazine/the-mixed-record-of-un-peacekeeping-in-south-sudan/ 25. 05. 2021 tarihinde erişilmiştir.

Wet, E. (2021). The African Union's Struggle Against 'Unconstitutional Change of Government': From a Moral Prescription to a Requirement under International Law? The European Journal of International Law

Wheeler, N. (2000). Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society, Oxford New York.

Whitehouse, B. (2014). The Audacity of Indifference: Can Mali's government resolve the conflict in thenorth? Peace and Security, Sahel Watch. https://www.thebrokeronline.eu/the-audacity-of-indifference-can-mali-s-government-resolve-the-conflict-in-the-north/01,10,2021 tarihinde erişilmiştir.

Wiharta, S. (2005). Peace-building: the new international focus on Africa. Security and Conflicts.

Wijninga, P. Oosterveld, W. T. Galdiga, J. H & Marten, P. (2014), State And Non-State Actors: Beyond the Dichotomy, HCSS Report.

Williams, D. P. (2008). Keeping the Peace in Africa: Why African Solutions Are Not Enough, Carnegie Council for Ethics in International Affairs.

Williams, D. P. (2009). The African Union's Peace Operations: A Comparative Analysis, African Security.

Williams, D. P. (2011). The African Union's Conflict Management Capabilities. Council on Foreign Relations, International İnstitiutions and Global Governance Program.

Williams, D. P. (2011). The African Union's Conflict Management Capabilities. Council on Foreign Relations

Williams, D. P. (2015). Enhancing U.S. Support for Peace Operations in Africa. Council Special Report (73). 1-42.

Williams. D. P. (2009). The Peace and Security Council of the African Union: Evaluating an Embryonic. International Institution, The Journal of Modern African Studies.

Wing, S. D. (2013). Mali's Precarious Democracy and the Causes of Conflict. Special Report 331.

Wyse, C. (2018). The African Union's Right of Humanitarian Intervention as Collective Self-Defense. Chicago Journal of International Law.

Yeni Akit. (2013). Afrika'da yabancı asker kaynıyor. 3 Eylül 2020 tarihinde https://www.google.com/amp/s/m.yeniakit.com.tr/amp/haber/684/afrikada-yabanci-asker-kayniyor sayfasından erişilmiştir.

Yılmaz, M. E. (2006). Third-Party Intervention in International Conflicts: Peacekeeping and Peacemaking in the Post-Cold War Era. Uluslararası İlişkiler.

Yılmaz, M. E. (2007). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar, Nobel Akademik Yayıncılık.

Yi-chong, X. (2008). China and the United States in Africa: coming conflict or commercial coexistence?', Australian Journal of International Affairs, 16 – 37.

Yoshida, Y. (2013). A Theoretical Assessment of Humanitarian Intervention and R2P', E-International Relations.

Young, O. R. (1968). Intervention and International Systems. Journal of International Affairs.

Yue, H. (2016). Crimea's Independence from Ukraine and Incorporation into Russia: The Unlawfulness of Russia's Use of Force, Beijing Law Review, (7) 181-191, https://www.scirp.org/pdf/BLR_2016081614481318.pdf sayfasından erişilmiştir.

Yusuf, A. & Aku, D. F. (2016). A comprehensive review of African Conflicts and Regional Interventions, The Ivorian Conflict: An assessment of ECOWAS Mission in Cote d'Ivoire, An African Union Commission project supported by the African peace support trainers Association.

Zabal, M. E. (2021). The norm of humanitarian intervention and state behaviour: an assessment of the norm's role in humanitarian intervention and non-intervention, The American University in Cairo AUC.

Zengyu, W & Taylor. I. (2011). From refusal to engagement: Chinese contributions to peacekeeping in Africa, Journal of Contemporary African Studies, 137– 154.

Zounmenou, D. (2009). Madagascar's political crisis: What options for the mediation process? African Security Review.

Корендясов, Е. Н. (2016). Российско Африканские Отношения на новом Старте, Институт Африки РАН, Москва, Россия.

TEZ DEĞERLENDİRME FORMU		
Öğrencinin Adı Soyadı:		**EVET**
	Kapak	
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
	İçindekiler	
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
	Giriş	
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
	Özet/Abstract	
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
	Kaynakça	
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
	Atıf Yöntemi **APA 6** ☐ **CMS** ☐	
	Genel Değerlendirme	
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak	

Bu tezin tarafımdan "Tez yazım kuralları" okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Aysel KARIMOVA